

.....

244.354

OSZK

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

244354

JÓKAI MÓR
MILYENEK A NŐK

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

163

MILYENEK A NŐK?

ELBESZÉLÉSEK

ORTA

JÓKAI MÓR

Országos Széchényi Könyvtár

A FRANKLIN-TÁRSULAT TULAJDONA

BUDAPEST

RÉVAI TESTVÉREK KIADÁSA

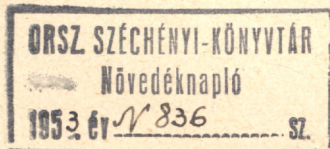
1913

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

244354

AZ ÚRNŐ.

Erzsébet czárnő, Nagy Péter és I. Katalin leánya, mielőtt a trónra hivatott volna, igen ifju hajadon korában Holstein-Eutin herczeggel volt eljegyezve. Mind az a szépség, női báj, az a hő szenvedély, mely I. Katalinnál annyi tárgyra elágazó boldogságot árasztott, örökül szállt az ifju czárlányra, hogy egyetlen, kiválasztott hű szerelem-tárgyán összpontosuljon. Erzsébet az imádásig szerette vőlegényét.

Az ifju, szép, nemes szívű vőlegény négy nappal a menyegző előtt tüdőgyuladást kapott s a fejedelmi lakodalomra meghitt nácssereg a kitűzött örömnapon épen jókor érkezett — temetési kíséretül.

Erzsébet életét egészen szétzilálta e csapás s tán az egész orosz birodalom, tán a szomszéd Lengyelország is elég okot találhatna megkönyezni e mívelt lelkű ifju halálát, ki egészen más alakot adhatott volna a világtörténetnek.

A czárlány kétségbe volt esve vőlegénye halála miatt, elzárkózott a világ elől, fogadást tett, hogy soha férjhez nem megy, s ezt a fogadását még akkor is megtartá, midőn czárnővé lett s ötven millió alattvaló nevezte anyjának.

Ascetai ridegségnek ugyan nem nevezhetni élete folyamát. A bűvesomó, mely annyi hő szenvedélyt egy erényben összefoglalt, a szerető feleség hűségében, a mátka halálával szétpattanva, a szétbomlott indulatár korlátlan csapongásokba fajult el; Erzsébet, mint az öltő-ruhát, váltotta, vetette odább kegyenczeit; Alexis Gregorovics

Razumovszky grófot titkos férjének ismerék, s az is nyílt titok, hogy a Tarrakonoff grófok uralkodói vérből származnak s egy Tarrakonoff Anna grófnőt Radzivill lengyel herczeg növendék leány korában elorzott Moszkvából s Rómába vitte neveltetni, azon szándékkal, hogy nőül vegye s e házassággal, mint trónkövetelő léphessen fel Oroszországban.

Hanem azért bármennyi szerelmi kalandot jegyeztek is föl a férjetlen czárnéről az udvari hirszátyár krónikák, azt mindannyinak utána kellett jegyezniök, hogy a kegyenczek hosszú sora sem birta elfoglalni a halott helyét, a hű emléket. A czárnő mulatott, örült: de minden örömének vége a meghalt vőlegény utáni könyben veszett el, s a kitüntetett kegyenczek mindegyike tudhatá azt, hogy azon a csendes termen túl, melyben a czárnő szeméibe nézni szabad, még van egy másik titkos szoba, mely férfi előtt nyitva nem volt soha: — ez a holsteini herczeg mauzoleuma; ott fekszik a bebalzsamozott vőlegény üvegkoporsóban, s ott virraszt a czárnő könyek között, bűnbánattal az öröm és kéj napjai után. Ezt imádja, erről gondolkozik, ez birja lelkét.

Mily érzékeny volt e pontban Erzsébet, arról legtöbbet beszélhetnének Lapukhin és Bestukhoff herczegnők, ha a bosszúálló úrnő nyelveiket ki nem tépette volna. A két herczegnő tréfát üzött abból, hogy a czárnő egy halottat üldöz szerelmével s engedi magát az élők által üldöztetni. Mindkettő Szibériában halt meg.

Mennyire nem volt Erzsébet szívének semmi része abban, a mit különben szerelemnek is hinak, mutatja az, hogy trónörököst távol idegenek közt keresett: nem gondolt azokra, kiknek természet törvénye szerint szívéhez legközelebb kellett esni.

Nagy Péter leánya, Anna Petrovna, a Holstein-Gottorp herczeghez ment nőül, s e házasságból született Károly Péter Ulrik herczeget választá ki utódjául a czárnő; azt oda hívatta magához s Fedorovics Péter névvel Orosz-

ország nagyherczegéül nevezte ki, az országrendek tudomásával.

A fejedelem csinos arcú, szemérmes ifju volt, szelid, szenvedélytelen kedély, inkább engedni, mint parancsolni született. Ifju koráig úgy nevelték, mint a kinek hivatása lesz majd idővel egy kis csendes német fejedelemség jámbor, békés polgárainak sorsát menni hagyni, a merre az égiek intézik; — a midőn egyszerre a világ legnagyobb óriásának fejére ülteté fel a végzet, s hozzá még olyan óriásnak, a ki még nőni akar.

Roppant szerencse! mondák a harminczhárom felé került herczegségek szűk udvaraiban. Uralkodni jó, még olyan kicsiny gazdaságban is, hát még oly roppant uradalomban, mely három világrészben is alig fér meg, s Nagy Péter végrendeleténél fogva sok másnak is örököse.

Volt ama megsiratott Holstein-Eutin herczegnek egy nővére, ki Anhalt Zerbst herczeghez ment nőül. E házasságból született Zsófia herczegnő, későbbi néven Katalin.

Mikor Zerbst herczegnő megtudta, hogy Holstein-Gottorp Károly herczegből Feodorovics Péter orosz nagyfejedelem lett, ismét felmerültek lelkében azok a tüneményes álmok a kristálypalotákról, arany kúptetőkkel, az arczra boruló millió jobbágyról, a keleti pompáról, a koronás rokonságról, a mik testvére halálával oly hirtelen szétfoszlottak; hátha most valóvá lehetnének.

Katalin fejedelmi alak volt; még alig tizenhat éves és a középszerűnél magasabb. Alakja még emelkedettebbnek látszott fenkölt fejhordozása által. Nyílt, magas homloka, hajlott saszorra uralkodói hajlamát jellemzék, míg mélyen kék szemeiben a megtagadhatlan érzelemgazdagság tükrözte magát édes tűzével; szép metszésű kicsiny szája, s hosszú, de nem idomtalan álla a szenvedély és vágyak bölcsőjét árulák el magukban. Ez arcz mindvégig ilyen volt, csak hogy később nagyon tudta, hogyan kell azzal, a mit a szív érez, ellenkezőt mutatni.

Minden úgy történt, a mint Zerbst hercegnő előre ohajtá.

A szentpétervári udvarnál nagy kitüntetéssel fogadták a czárnő kedves halottjának rokonait, s Katalin ifju szépsége minden versenytársát elhomályosítá.

Az is egészen kívánat szerint történt, hogy a nagyherceg abban a pillanatban, melyben Katalint először meglátta, belészeretett; — a hízolgők azt mondták, hogy halálosan.

Maguk sem tudták, hogy Péterre nézve milyen igazat mondtak akkor.

E szerelem valóban halálos volt reánézve; de akkor midőn már megszűnt szerelem lenni.

Kertész nem lesi ójtványa bimbóin a várt fakadást figyelmesebben, mint a hercegnő a gyöngéd érzelmeketkeztét. Midőn az több volt már mint sejtelem, Erzsébet czárnőhöz sietett s térdre veté magát előtte.

— Imádott nagy rokonom! Bocsáss meg a szívnek, mely tégedet szerelmével elérni örökké iparkodott. Évek előtt boldognak érzém magamat azon gondolatban, hogy testvérem által nagy lelked világító közelébe jutok, évek óta voltam boldogtalan, a balvégzet által elvesztve a testvért, a ki szívedet az enyémhez fűzte. A mit a balsors elrabolt tőlem, azt ime az igazságos ég ismét visszaadni igéri. A lángot, mely felejthetlen testvérem koporsóján kialudt, leányom ártatlan szívében gyújtotta meg újra. A nagyherceg meglátta őt és ő a nagyherceget. Két villám találkozására nem volt oly gyors, oly egyesítő. Erzsébet! E gyermekek szeretik egymást; szeretik azon tiszta öröklött hűséggel, melylyel te szeretted Lajosomat, megsiratott testvéremet. Add rájuk az áldást, mit számodra szánt, mit tőled elrabolt a végzet, melyet ő bennük megadni tartozik. Én kész vagyok megválni gyermekemtől, ki egyetlen mindenem; ha te nem gátolod boldogságukat. Ő, a boldogult szellem, onnan az égből, ihletét küldi le e szerelmi szövetségre.

A hang jól volt választva Erzsébet kedélyéhez. A czárné arcát elborítá a köny, midőn megholt jegyesét hozták emlékébe; elérzékenyült, megölelte, kebléhez szorítá a herczegnőt; boldog volt, sírt, magán kívül jött. Mondá, hogy e szerelmi frigy Péter és Katalin közt neki is kedvencz ábrándjai közé tartozott, hogy ez iránt több éjen át tanácskozott Lajossal is, holt vőlegényével, s ez álmaiban megjelenve, azt mondá neki, hogy helyesli e szerelmet. Semmi sem áll a boldog szeretők szíve között; ismerjék meg egymást, legyenek szeretők, azután vigye haza Katalint a herczegnő édes atyjához, nyerje ki annak beleegyezését is, hogy ünnepélyes megkérés útján nyerje meg kezét vőlegénye, s hozza el mint menyasszonyát Szentpétervárra.

Zerbst herczegnő előre is biztosítá a czárnőt, hogy a herczeg-apa nem fogja megtagadni beleegyezését e házassághoz, melyet egyenesen a tiszta szerelem maga szerzett.

* * *

Régi járása a világrendnek, hogy a kinek sok van, annak több adatik. A szerencse milliomosok után fut; a vaksors sem jóban, sem rosszban nem jár egyedül.

Mikor már jegyben járt Péter nagyherczeg Zerbst herczegnővel, ki a Katalin nevet akkor vette föl, midőn az orosz trónörökösnek lett eljegyezve: akkor jelent meg három előkelő úr Svédországból Szentpétervárott, mint a svéd nemzet küldöttsége, az egykori Holstein-Gottorp herczeget az üresen maradt svéd trónnal megkínálni.

Tehát két korona egyszerre, csak választani kellett közüle. A svéd korona nem oly fényes mint az orosz; de már csak föltevésre vár; az orosz messzevilágló, de még más fején van. A svéd trón szerényebb, XII. Károly este óta nem is hódításra való; de nyugalmasabb és nincs udvari cselszövényekkel aláaknázva. A svéd nemzet kicsiny, számra kevés, az orosz óriás; de amaz hű, ragaszkodó, szabad, felvilágosult; ez a forrongó elemektől inga-

tott, nagy lázadó, nagy rabszolga . . . A herczeg sokáig habozott, melyiket válassza a két korona közül, miket a szerencse aranytányéron hoz elé, azon egyedüli érde-meért, hogy Nagy Péter czár vérének utolsó cseppjei az ő ereiben folynak.

A nagyravágyás soha sem volt ismerős lelke előtt; azt is megszokta, hogy saját eszével ne gondolkozzék; a nehéz választásban asszonyakarat lett a tanácsadó. Zerbst herczegnő kimondá, hogy leányát inkább akarja az orosz koronaörökösnek, mint a svéd királynak nőül adni s e véleményét Katalin is osztá.

Ha Péter csak egy pillanatig is hallgatta volna, mit szól a választáshoz saját esze és szive? azt kellett volna mon-dania: «jó, én tehát nőül veszem majd azt, a ki svéd királyné akar lenni; ti pedig keressétek fel azt, a ki jegye-semet czárnévá tegye», hanem a nagyherczeg esze és szive nagyon kevés beszédű volt. Ráállt, a mit a menyasszo-nyának anyja tanácsolt, s elutasítá a svéd koronát.

Gyermekes öröme telt benne, mikor arczképeiket egy-más mellé kiállíták az eljegyzési nagy kivilágítás alkal-mával s a bámész sokaság fennhangon mondá: «milyen szép egy pár!»

A nagyherczeg jótermetű s csinos arczú ifju volt. Kissé erős vonásai voltak, de finom arczzsine azokat kiegyen-líté; szőke göndör bajuszt és körszakált viselt, s ajkainak finom metszése elfelejteté azt, hogy mikor megszólalt, igen nyers kifejezéseket használt s beszédmodorában az északnémet Krautjunkerek míveltségi fokán nem emel-kedett fölül.

Tehát a nagyherczeget bizton lehetett a szép emberek osztályába sorozni.

Erzsébet czárnő azon volt, hogy a menyegző legnagyobb pompával menjen végbe. Az ezredek, miknek sorfalat kel-lett képezni az utcán a díszmenet alkalmával, új egyen-ruhákat kaptak; az oranienbaumi várkastély egészen új pompával szereltetett föl az új házások leendő lakául; a

fényes küldöttség már vissza is jött az elhozott menyasszonynyal, ki anyjostól a czárnő palotájába szállt; Katalint már be is tanítá az archimandrita, hogyan viselje magát a szent szertartás alatt.

Ekkor megbetegedett a vőlegény.

Épen úgy, mint Erzsébet czárnő jegyese; a lakodalom előtti napon és a legmagasabb boldogság küszöbén; menyasszonya kezét kezében tartva. Veszélyes beteg lett.

Katalin épen úgy kétségbe volt esve, mint egykor Erzsébet. Épen úgy hevert a szent képek lábai előtt óra hosszat, nap-hosszat, imádkozva ismerős és ismeretlen nyelveken a nagyherczeg megszabadulásaért.

Pedig milyen jó lett volna a herczegnek épen azon az úton elmenni, a melyen Erzsébet kedvese jókor megmenekült a világból; milyen jó lett volna neki is ott feküdni a másik mellett a titkos mauzoleumban, üveg koporsó-födél alatt, balzsamtól megörökítve, asszonytól megsiratva!

Katalint egyszer sem ereszték beteg vőlegényéhez közel; még csak azt sem mondták meg neki, hogy mi betegségben fekszik? A gondos iszonyat, melylyel e betegség nevét mindenki rejtegetni iparkodott előtte, gyaníttatá vele, hogy az valami borzasztó lehet.

Egyszer aztán azt hallá anyjától, hogy a nagyherczeg betegsége jobbra fordult; életveszélyen kívül van.

Katalin örömkönyekkel vette e hírt; — most már tehát szabad tudnia, hogy mi betegsége volt jegyesének?

Napok múltak. Katalin mindennap hallá, hogy a nagyherczeg jobban van, már lábbadozik, már föl is kelt, s még mindig nem mondták meg neki, mi baja volt?

Kérte, hogy bocsássák be hozzá; azt felelték neki, hogy még nem lehet.

Már hálamiséket is tartottak a kathedraleban a nagyherczeg szerencsés felgyógyultáért s menyasszonyának még mindig nem volt szabad a felől kérdezősködni, hogy mikor láthatja meg jegyesét? minő veszély volt az, a mitől megszabadult, s mi oka van e titkolózásnak?

Egy napon Zerbst hercegnő azzal a hírrel lépé meg leányát, hogy a nagyherceg ma kocsizott ki először a czárnő látogatására.

— Hát én mikor fogom őt láthatni? kérdé sietve Katalin.

Válasz helyett a hercegnő leánya nyakába borult s elkezdte keservesen zokogni: «Szegény, szegény leányom!»

— Mi történt? nem gyógyult-e meg a herceg? Mi baja volt, a mit még elmúltával is síratnak?

A hercegnő most már kénytelen volt azt kivallani.

— A nagyherceg a «fekete himlőn» esett keresztül.

Katalin összerázkódott s önkéntelenül eltakarta szemeit. Ez irtóztató ragály azon években erősen kivette áldozatát; sokan elhaltak benne, s a kik megmenekültek lázóleléséből, azoknak arczáról örökre le volt törölve az isteni bélyeg.

A hercegnőnek eszébe juthattak mindazok az arczok, miket hintaja ablakából az utcán megpillantott s miket elég egyszer meglátni, hogy el ne lehessen soha felejteni, azok az arczok, tele gödrös sebhelyekkel, megfosztva minden szépségüktől; szíve mélyéig hatott a borzalmas gondolat: ha vőlegénye is ilyené lett.

— Nagyon megrútult? kérdé félénken anyjától.

— Légy készen a legrettentőbb látványra; mondá a hercegnő, ki leánya képzeletét a végsőig akarta fokozni, hogy a valót valamivel enyhítőbbnek találja majd. A nagyherceg iszonyúan eléktelenült, arcza egy forradásos sebhely; szép szakála, bajusza kiirtva, itt-ott áll néhány szál belőle; szép szemei beesve, szempillái feldagadva, szemöldökei eltűntek homlokáról, s gyönyörű metszésű szája félregörbült a hólyagos himlőtől. Borzalom rátekinteni!

Katalin összerázkódott e szavak hatása alatt, mikkel a hercegnő képzelmet megfélemlíté.

Ettől félt a hercegnő, ezt kelle leküzdeni.

Feszült figyelmű aggálylyal vizsgálta leánya arczát, ki iszonyú belküzdelenen látszott keresztül menni.

Katalin elérté a kérdést, mely anyja néma tekintetében volt lelkéhez intézve.

— Ne félj anyám, szolt, belső borzadályát leküzdvé: én erős leszek.

— Ezt ígértem a czárnőnek én is, de ő kétkedik benne. Azt mondta, lehetetlen, hogy e szörnyarcz látása vissza ne riaszszon minden női szívet; ő jelen fog lenni első találkozástokon, ő vigyázni fog minden arczmozdulatodra s ha egy szemöldökrándulással elárulod, hogy a nagyhercegtől iszonyodol, nem fogja megengedni, hogy a nagyherczeg elvegyen; mert ő nem akar szerencsétlen nővé tenni.

— És te anyám?

— De én czárnévá akarlak tenni.

A kemény szó kemény szívre talált. Katalin azt felelte rá:

— Én is.

— Tehát a szerint viseld magadat. Mikor a nagyherceget meglátod, meg ne rebbenj; használj e napra pirostitót, halványságod el ne árulhasson; fuss eléje, öleld meg; beszélj hozzá nyájasan, melegen; ne fordítsd félre arczodat, mikor hozzá beszélsz, nézz egyenesen a szeme közé; simítsd meg kezeddél arczát, mondd neki, hogy sokkal rosszabbat beszéltek felőle, mint a milyennek látod valóban; légy lelkednél. Gondold meg, hogy a világ legnagyobb koronájával játszol, s ha elejted gyöngé kezedből, összetörik az.

— Bizd rám anyám.

— Nehéz feladat; én nő vagyok, de összeroskadnék e rém alatt.

— Én leány vagyok és meg fogok vele küzdeni.

Az udvarmester már megérkezett, hogy a fejedelmi hölgyeket a czári palotába szállítsa.

A találkozás a czárnő egyik mellékszobájában volt rendezve, hol a czárnő a reggeli kihallgatásokat szokta tartani. Az ablakok készakarva sűrűen le voltak függönyözve,

hogy félhomály legyen a teremben, s a tükrök úgy elállítva virágokkal, lefátyolozva csipkéekkel, hogy a nagyherczeg ne láthassa bennük magát.

Jelen voltak a czárnőn és nagyherczegen kívül Razumovszky Cyrill, a hajdani balalaikapengető paraszt, s jelenben a legbefolyásosabb kegyencz (titkon a czárnő férje), Bestucheff, a kanczellár, Csoglokoﬀ, a nagyherczeg — úgynevezett — nevelője, kit a czárnő azért rendelt mellé, hogy a nagyherczeg lelkét olyan széppé tegye, minő egykori arcza, s ki iparkodott azt a mostani arczához hasonlónvá tenni.

Erzsébet azzal a legyőzhetlen kíváncsisággal nézte Péter arczát, melyet a határozottan rút sajátságos varázslatként költ az emberi kedélyben. Irtózunk, borzadunk tőle és kényszerülve vagyunk mégis ránézni, tekintetünk mindenüvé követi, nem bir ígézetétől megszabadulni.

És e közben ki nem kerülheté a czárnő figyelmét, mily erőtetésükbe kerül még a férfiaknak is, a kikkel Péter szóba áll, nyájas arczot mutatni előtte; hogy fordítják félre arczukat a válasz közben; hogy iparkodnak elmaradni tőle, hogy forgatják felfelé szemeiket, mikor háta mögé kerülnek. A czárnőnek egy fiatal udvarhölgye, Seme-novna Mária rosszul lett bele, mikor a nagyherczeg hozzá fordult s azt kérde tőle, hogy ráismer-e még? — Pedig neki csak azt ígerte a nagyherczeg, hogy vele fogja tánczolni az első menuettet menyegzőjén.

Hát az, a kinek vele kell majd az oltár elé állani?

Az udvarmester jelenté a herczegnők érkezését.

Mindenki feszült figyelemmel tekintte az ajtóra; néhányan fájdalmas szánakozással tekintének a nagyherczegre, ki önként, számításból egy függöny árnyékába vonta magát s lesüté szemeit, mintha balsorsát szégyenlené.

Katalin lépett be anyja előtt.

Mosolygó, sugárzó arczczal jött; szemei a nagyherczeget látszottak keresni; könnyű volt ráismernie; oly borzasztó arcza volt, ah, borzasztóbb, mint a milyennek képzelé.

Mikor megpillantotta, oda futott hozzá, megölelte, és azt mondta neki nyájas hízeltő hangon: «Kedves Péter».

Az udvarhölgyek hűledezve bāmúltak reá; az udvaroncok fejcsóválva sűgtak össze; a czárnő éles tekintettel figyelt a jelenetre. .

— Jőjön, jőjön ki a világosra, szőlt Katalin, magával vonva a nagyherceget. Hűzzák félre a függőnyt, én látni akarom őnt. Nekem azt mondták, hogy én nem fogok őnre ismerni. — Ah, nem igaz, nem igaz. Nézzen ön rám, nézzen szemeimbe. A jóság, a szelidség most is ugyanaz. Hisz ön most is oly kedves.

És megcsókolta az éléktelenűlt arczot!

Maga a czárnő is összeborzadt e csóknál, s Zerbst herczegnő nem állhatá meg, hogy sírva félre ne forduljon.

Katalin a nagyherczeg karja alá fűzé karját s annak vállára simulva járult a czárnő elé, ki előtt gyöngéden meghajtá térdét és kézcsókolvá monda:

— Bocsánat, felséges úrnőm, hogy a viszontlátás öröme nagyobb volt nálam, mint a felségednek tartozó tisztelet; mentse ki felséged érző szíve a feledékeny alattvaló bűnét, a szerető jegyes elragadtatásáért.

Erzsébet sokáig nem bocsátá el Katalin kezét kezéből és sokáig vizsgálta annak arczát, de sem a kéz, sem az arcz egy rezzenéssel sem árulta el azt az iszonyatot, a mivel ez órában ama fejedelmi leány szíve küzdött.

Talán egyedűl ő volt az, kit ez elfogulatlan mosoly megcsalt; ki visszaidézte emlékébe azt a perczet, midőn vőlegénye halálvonaglásai közt fekűdt s ő minden szentek lábainál hevert, fogadásokat téve, hogy ha meggyógyuland kedvese, legyen bár arcza éktelenebb, mint a képre festett Belialé, örökre szeretni fogja. Ha e kedves vőlegény ily nyomorűltnak kelt volna föl halottaiból, ő épen így csókolta volna őt meg, mint Katalin.

De rajta kívűl senki sem is hitte azt más: maga Péter sem.

Ő mindenki arczán olvasta az iszonyatot, melyet látása

gerjeszt, s tele volt azzal a gondolattal, a mi a legkinzóbb minden gyötrő tudalma között az emberi szívnek: «engem nő nem szerethet».

Nincs büntudat, nincs lélekfurdalás, mely ennél üldözőbb legyen.

A csárné elérzékenyült.

— Katalin, szólt, egy hét mulva menyegződet fogjuk megülni.

A hercegnő Erzsébet lábaihoz borult hálát ragyogó arczczal, lassankint Péter is odatérdepelt mellé.

— Kivánjuk Istentől, hogy boldogságtok tökéletes legyen, rebegé a csárnő.

S azzal az előtte térdelő pár fejére tevő kezeit áldó mozdulattal.

Feltűnt mindenkinek, hogy arról a kezéről, melylyel Péter homlokát érinté, nem húzta le a keztyűt.

A csárnő inte, hogy az elfogadásnak vége; érzé, hogy nagy fájdalom van e jelenetben, a minek mindenki végét óhajtja.

Katalint a nagyherceg egész kocsijáig kísérte: ott is látta mindenki, hogy Katalin megszorítá vőlegénye kezét; s az udvarmester, ki szemközt ült a hercegnőkkel, bizonyítá, hogy Katalin még a kocsiból is visszahajolt, hogy őt még egyszer lássa.

Az udvarmester palotájukba fölvezette a hölgyeket s eltávozott.

Mikor aztán Katalin együtt maradt az anyjával, mikor senki sem látta többé, akkor felsikoltott:

— Anyám, meghalok!

És eszméletlenül roskadt össze. Három óra hosszat sem bírták életre hozni.

Az udvarmester pedig visszatért az udvarba s jelenté, hogy Katalin nagyhercegnőt a legderültebb kedélyben hagyta otthon.

A csárnő meg volt elégedve.

Razumovszky azt kérde Bestuchefftől:

— Mit szólsz e jelenethez ?

A főállamügyér végzetes meggyőződés hangján mondá:

— Ez az asszony nem csárné fog lenni, hanem csárnő.

*

Péter férje lett Katalinnak.

Ha szerencsétlen férj volt, szerencsétlenségét maga kezdte el; maga volt annak legelső oka. — Félt nejétől!

Csodálatos paradoxon ilyesmit ki is mondani. Egy szép nő, a kitől a férfiak félnek, a kinek a közelében szorongást, elfogultságot éreznek, a kihez nem mernek közelíteni.

Nem Péter volt az első, a ki e félelmet érezé; még ott-hon atyja udvarában ismert egy szép fiatal grófot Katalin, (akkor még Zsófia hercegnő), a ki halálosan szerelmes volt belé, ki vakmerő, önfeledt volt az alkalom és mód felkeresésében, mik által a hercegnő közelébe juthasson, s ha egyszer ott volt előtte, vele szemtől szemben, egyedül, tanuk nélkül, akkor nem tudott hozzá mit szólni, akkor elszorult szívvel állt előtte, mint egy gyermek, akkor nem jutott eszébe, hogy ő férfi: — úgy, hogy egyszer Katalin maga szólítá meg: «ön mindig így fog én tölem félni?»

Ugyanezt a félelmet érezte Péter is büszke, szép neje közelében. És ő még hozzá azt is tudta, hogy arca rút! az átkozott tükörbeli ördög minden találkozáskor azt susogta szeme közé: «téged nő nem szerethet».

Akárhányszor jött a legforróbb vágyakkal neje magányos szobájába; képzelme eltelve a legszebb nő bájaival, kit sajátjának tud, ki után csak ki kell nyujtani kezét, hogy leszakítsa; mindannyiszor, midőn szemközt állt vele, midőn mellette ült, egyszerre megszállta szívét az a bibliai dæmon, a férjek gúnyos réme, Asmodai, ki hideg kardot fektet a hitvesek közé, s Péter mindannyiszor úgy érezte magát, mint egy vert gyermek; — nem jutott eszébe, hogy férfi.

Ez nagyon boldogtalanná tette a nagyherceget.

Utóbb kerülni kezdé a nőt, kinek szépsége rá nézve gúny, s elvonult oranienbaumi kéjlakába; Katalint a czárnő körében hagyva.

A nagyherczeg nem érzett még féltést; ahoz is férfibüszkeség kell s a büszkeséghez neki joga nem volt.

Bizton is lehetett felőle. A czárnő, miután saját hajlmainak őrzésével nem volt elfoglalva, egész idejét arra fordíthatá, hogy Katalin erényét őrizze; s az ifju nagyherczegnő nagyon jól körül volt zárolva kémlelő szemekkel.

A nagyherczeget hagyták magában mulatni.

Vannak csendes, szelid kedélyű gyermekek, a kiknek, ha az ember ad egy dobozka ólomkatonát, egy fapuskát, egy bádogkardot, meg egy dobót hozzá, egész nap elmulatnak magukban; felállítják meg szétrakják ónvitézeiket, dobolnak, masiroznak, puskát, kardot forgatnak, hadonáznak, parancsokat osztogatnak, páleczalovukat ugratják; azalatt legalább nem tesznek semmi rosszat: nem kell utánuk nézni; elvannak ők játékszereikkel.

Ilyen csendes kedélyű gyermek volt Péter is.

A czárnő megengedte neki, hogy szerezzen magának játékszereket, egy csoport holsteini katonát, a kiket a nagyherczeg régi hazájában toborzott: alkotott belőlük sorgyalogságocskát, gránátos-osztályocskával, cavalleriácskát, voltak utász-, hidász-, tüzérosztályai; az egész mehetett ezernyolczszáz emberre. Azokat ő saját képzelme szerint egyenruházta, az általa felmagasztalt porosz fegyverforgatási mód szerint betanította, nagy fejtöréssel saját dobverést talált ki indulójuknak. Ezeket aztán korán reggel kivitte hadgyakorlatokra, hajszálnyi pontossággal felállítá, bámulatos kanyarulatokban, előre hátra való menetelben a tökély végső fokáig vezette; pontosan kiszámmittatá velük, hogy a porosz díszlépésben egy percz alatt hatvannégyet, a harcslépésben 105-öt kell lépni, míg az orosznál ugyanaz az elsónél csak 58-at, a másodiknál 120-at tesz.

A kis hadsereg pompásan tudta a homlokváltoztatásokat, a vállvetéseket, a nyolczad és három nyolczad kanyarulatokat, a félszegindulókat, az oldalindulókat, a homlokzattól oszlopszattá alakulást, a lépcsőzetes rendet, az ékalakú échelont, a négyszögöt; hogy azt gyönyörűség volt nézni.

Benn a laktanyában aztán következtek a testgyakorlatok a nagyherczeg saját felügyelete alatt, a kargyakorlat golyókkal és botokkal, a magasra ugrás, a mélybe ugrás, a hosszatu grás, a kapva szökellés, a lovon-átu grás, a terpesztett ugrás a nyergen át, a tolvajugrás, két zászlóval a kézben, a földről a nyeregbe; — a mesterséges egyensúlyjárások a levegőben hintáló gömbölyű gerendán, fegyvergyakorlással; — a síma kötélén felmászások, a síma karón alá s fel kúszások, a loboralakítás egymás vállára hágva bástya-ostromláskor, a vívás mindenféle művészete, szűrő, vágó fegyverekkel, a mikben a nagyherczeg kitűnő mester volt; senki nálánál jobban nem értette a fleurettel bánást, az arrettdőféseket, a battement, a ligade műfogásával való lefegyverzést, a theatercoup-t, a contraterzet, a görbe karddal senki sem tudta úgy kivágni a mesterséges «lengyel quartot» a mit ellenvédni is oly nehéz, s a magyar huszáros elővágást, mely a támadó ellenében védelem és visszatámadás egyszerre s a miknek betanításában ő oly kifáradhatlan volt.

Ez elfoglalta napja legtöbb óráját, a mi fennmaradt, azt betölté a zenegyakorlás: nála minden katonának kellett valami hangszerhez érteni; mikor a puskát, a kardot letették, került a sor a fuvolákra, klarinetokra, trombitákra; a kis hadsereg roppant zenekarrá alakult át, s a nagyherczeg saját karnagyi elnöklete alatt gyönyörűen elharsogtatá a szép német zeneműveket, azok közt mindig legelől Luther híres choraléját. Néha a válogatottak színdarabot is adtak elő a nagyherczeg örömére.

Ebből láthatjuk, hogy a nagyherczeg ideje jól el volt foglalva.

A czárnő azt mondta rá: hadd mulassa magát!

Hanem a titkos cselszövők, a számító udvaroncok, a vén tábornokok ezen kezdék III. Péter bűnlajstromának jegyzékét:

«A nagyherczeg idegen nemzetbeli testőrséget alakít maga körül».

«A nagyherczeg a gyűlölt porosz hadgyakorlatot hozza be Oroszországba».

«A nagyherczeg megveti a nemzeti viseletet, katonáinak más egyenruhát adva».

«A nagyherczeg az orosz vallás ellen merényel, midőn testőreivel Luther énekeit zengedezteti».

E vádakat följegyezve találандjuk egykor.

Pedig, szegény nagyherczeg! ő csak játszott és nem gondolt a játékon túl semmire.

Hát Katalin?

Az pedig, egy nő, ki szívében hordja egy Semiramis szenvedélyét, férjétől elhanyagolva, környezőitől gyűlölve, megvetve, körülólálkodva leskelődő szemektől, egy kéjsóvár udvar közepett, folyvást viselte azt a márvány-arczot, melyről senki boldogságát nem olvashatja, s jobban őrizte magát, mint minden ellensége és irigye, jól tudva azt, hogy a csábító maga fogna lenni az áruló.

Egy jégdarab volt az izzó kohó közepett.

És tette mindezt — egy koronáért, a mite büszke arccal kelle megérdemelni.

*

Bestucheff államkanczellárnak volt egy óriási nagy burnótos szelenczéje (vulgo tubákos pixis).

Ezerszer engedelmet kérek mind a történelem, mind a költészet muzsáitól, hogy az elbeszélés folyamában e még senkitől meg nem énekelt tárgyat vezetem fel a Heliconra. De kötelezve vagyok rá a históriai adatok miatt, melyek kikerülhetlenül belevezetik ujjainkat Bestucheff tubákos pixisébe.

Bestucheff és vele együtt az egész orosz udvar erősen

át volt hatva a burnótozás szenvedélyétől. És ez valóban nem lenézendő szenvedély. Az orrnak épen úgy megvan-
nak a maga vágyai, követelései, miként az inynek, a gyomornak, a szívnek és egyebeknek; s miután az orr minden emberi tagok közt a legigénytelenebb, még csak öltözetet, még csak keztyűt sem visel, joggal megkivánhatja, hogy őt is mulattassák valamivel, ne csak a többiekre költsenek.

A ki a burnótozást feltalálta, nagyon lekötelezte vele az emberi nemet. Egész addig az ideig senkinek sem jutott eszébe, hogy az ember a szájától fölfelé is ember, mindenki csak arról gondoskodott, a mi azon alól terjed; a burnóttal kezdték legelőször azt a bókot mondani az emberiségnek, miszerint valaki magához vesz valamit, azért, hogy az elméjét tisztítsa.

Fölöslegesnek találjuk e czélra orvosi könyvekből idézni tekintélyes mondatokat, csupán azon tényre hivatkozunk, hogy a fejedelmek minden jóra való okos embernek, a ki eszével tesz az államnak szolgálatokat, legyen az tudós, vagy miniszter, vagy külföldi diplomatája, burnótszelenczét szoktak megtisztelő ajándékuul osztogatni.

A burnótos szelencze egy gondolkodó államférfinak valódi spiritus familiarisa; ez az universal tanácsadó, ez a moderator, ez a refrigerator, ez a Conversationslexicon; ez a kisegítő ezer bajban, a kihez toties quoties folyamodni szokás, s a kit, ha a vele intim barátságban élő valahogy elhagyott, elfelejtett zsebébe dugni, nyugalma, önmérsékletét hagyta el; házsártos, izgatott, imparlamentaris magaviseletű lesz; összetűz legbizalmasabb lábbon álló collegájával, incapacitabilis lesz, mindaddig, míg collegájának eszébe nem jut, hogy megkinálja egy szippanattal; a mikor aztán egyszerre helyreáll az egyetértés, az elmék felvilágosodnak s a crisis elcsendesül.

Ilyen fontos condensator volt az államgépezetben Bestucheff burnótos szelenczéje, ki felséges kortársát, Nagy Fridriket az által vélte elhomályosítani, ha még nálánál

is több burnótot elemészt, a ki pedig, mint tudjuk, már nem is szelenczéből fogyasztá e dicső portrágyát, hanem a kabátzsebét bádogoztatta ki s abból szedte elő.

Bestucheff burnótszelenczéje díszes egy remekmű volt a maga nemében. Födélén felséges úrnőjének, Erzsébet czárnőnek arczképe zománczfestéssel, a mellén levő rendjel finom mozaikból kirakva.

Ismerték e szelenczét a minisztertanácsban, a reggeli audienciák termében, a senatusban, a tábornokok gyűlésében; forgott az archimandriták és nagykövetek kezén, s finom ujju delnők is csipegettek abból, oly óvatosan érintkezve olympi ambroziájával, hogy fehér keztyűiket be ne szennyezzék vele.

Hanem egy dolgot csak az avatottak ismertek a szelencze felől.

Azt, hogy ha valaki a hüvelykujjával a czárnő arczképén levő mozaik-érdemjelt megnyomta, a szelencze födele jobbról balra is csavarható lett, s akkor a felső fedél egy másik fedélre nyílt, a melyben vékony kis papirszeletkéek voltak rejtve, kicsiny gömbökké összegöngyölítve, s míg a távolról néző azt hívé, hogy most a kézről-kézre járó szelenczéből ez és amaz főúr és herczegasszony három ujja egy adag szellem-élesztő port csiptetett föl, ugyanakkor az egyikét azon kis papir-galacsinoknak vette magához, miket minden reggel a főkanczellár oda szokott rejteni, s mikben utasítások voltak adva, felfedezések téve a vele egyetértő szövetségeseeknek, s a kikkel ez úton minden nap tudatta napiparancsait, a nélkül, hogy hozzájuk szólt volna, a nélkül, hogy szemejárásával elárulta volna, hogy ismeri őket.

Már akkor készült az orosz országnagyok terve, hogy Pétert a czárok trónjától megfoszszák.

Nem volt nekik eléggé orosz, nem volt eléggé nekik való úr.

Első hadművelet volt ellene: Pétert a czárnő előtt eláztatni. Addig híresztelni hibáit, gyöngeségeit nagyítani

bűnökké, bohóságaiból rémeket alkotni, míg a czárnő kitagadja őt a trónöröklésből.

Ha ez nem sikerül, meggyűlöltetni őt a néppel, hogy elűzze a forradalom.

Ha ez is kevés, ellene fordítani a lagfájóbb fegyvert, tulajdon neje gyűlöletét.

A cselszövény még az első stadiumban volt.

Erzsébet bármerre fordult, mindenütt, mindenkitől ingerlő, izgató célzásokat hallott a nagyherczeg magaviseletére. Egymással semmi érintkezésben nem levő emberek, a kikről bizonyos lehetett, hogy együtt nem értekeztek, ugyanazt a tényt, ugyanazon szavakkal mondák el előtte; a nagyherczeg majd egy pópát lökött ki a szobájából, ki új temploma felszentelésére hívta meg; majd egész éjjel tivornyázott ittas tisztek társaságában; majd a porosz királynak izent, hogy léptesse elő azon ezrednél, hol eddig mint alezredes szolgált, ezredessé. (Ő, Oroszország leendő uralkodója egy tegnapi német királyság ezredénél előléptetésre vágyik!)

És ezekben az apró mendemondákban mindig volt valami kevés igaz. Ha sokan mondják, még a nem igaz is ténynyé kövesül.

Mikor aztán a czárnő kellőleg fel volt ingerelve a nagyherczeg ellen, akkor előjött Bestucheff s kegyes bölcseséggel elcsitítá ő felségét, szelid mentegetésével lehüté magas haragját, csekélységeknek mondá a felfedett hibákat, sokat rárótt az udvari rossz nyelvekre, ígérte, hogy szigorúan utána fog járni, ki terjeszti e mendemondákat? s el fogja a rágalmat némitani.

Az a rágalom aztán el is csendesült, hanem mindjárt jött nyomába a másik. Bestucheff burnótszelenczéje kifogyhatatlan volt — minden tekintetben. Az egyik födele alatt mindennap friss burnót, a másik alatt mindennap friss rágalom.

Egy reggel az udvaroncok e jelszót találták a hirhett szelenczéiben, mely aztán kézről-kézre járt:

«A nagyhercegnő nem boldog. Péter mellőzi. A czárnő nagyon ügyel reá.»

A czárnő megtudta a legujabb udvari hirt: «a nagyhercegnő nem boldog».

Sokkal gyanakodóbb, sokkal bizalmatlanabb volt neme iránt, mint hogy e felől egyenes kérdést intézett volna Katalinhoz, vagy Zerbst hercegnőhöz. Maga akará azt kitalálni.

Hogy Péter azon időt, a miket más halandó mézes he-
teknek nevez, katonásdival tölti, az nagyon jól tudva volt a czárnő előtt, hanem hiszen az Katalinnak csak egy mosolyába kerülne, hogy férje ne járja a gyakorló-mezőt Oranienbaumban: miért nem teszi hát? Péter nem szeret mást, csupán hogy nem meri szeretni a sajátját. Kié itt a nagyobb hiba?

Ezt meg kelle tudni.

Egy napon Bestucheff burnótszelenczéből az a titkos rendelet jött elő, hogy bizonyos Soltikoff nevű fiatal testőrhadnagynak divatba kell jönnie rövid időn az udvarnál.

Ez a bizonyos Soltikoff testőrhadnagy alig volt még húsz éves s máris annyi diadal koszoruja érte homlokát, a mennyit egy vén tábornok nyugalomra helyezettésekor is megelégelne. Csakhogy Soltikoff nem az emberölés nemes hőstettei által nyerte ily ifju korában megérdemlett babérait, hanem sokkal hálásabb úton. Soltikoff a férjek réme volt. Ellenállhatlan ostromló a nőszívek ellenében.

A hogy Bestucheff elrendelé, Szentpétervár Don Juanja divatba jött az udvarnál. Fel kezdett tűnni az udvari estélyeken; hamis kalandjai szájról-szájra jártak; a jó hangulathoz kezdett tartozni, hogy az udvarhölgyek vele cselt szőjenek, utóbb egymás kezéből ragadozzák ki, s ha hitelt lehet adni az egykorú emlékiróknak, annyira felkapták az ifju lovagot, hogy végre minden hölgy, ifjabb és idősebb, melltűn, nyaklánczon, kösöntyűn és gyűrűben viselte Soltikoff arczképét s a kinek soha semmi viszonya nem is volt vele, divatszerűnek találta magát Soltikoffal gyanúba

hozni; a mi bennünk sajátságos fogalmakat támasztana az orosz hölgyek erkölcsi érzetéről, ha előre értesítve nem volnánk a felől, miszerint mind ez Bestucheff államügyér rendeletére volt ekép elintézve. Soltikoffnak divatba kell jönni; Soltikoffnak fel kell tűnni az egész hölgyvilág előtt, hogy feltűnjék a nagyhercegnő előtt is.

A nagyhercegnő valóban mindennap hallott Soltikoffról valami újat.

Hanem azért Katalintól nem hallott senki Soltikoff felől semmi újat.

Ugyanazon márvány-arcz volt, a mi eddig; az a semmi érzelemre nem buzdító, az a hideg, lehűtő szoborkép.

E helyett az történt, hogy Soltikoff szeretett a nagyhercegnőbe halálosan.

És talán ez volt első igazi szerelme, — mivel nem merte ezt bevallani.

Ime a harmadik férfi, ki Katalinba szerelmes és tőle fél, ki miatta őrzöng és azt kimondani retteg.

A nőhódító, a férjek és vőlegények ijesztője, maga is félénk diákká vált Katalinnal szemben, s bár mindig iparkodott közelébe jutni: mellette elveszté a férfiak bübáját, a bátorságot.

Katalin nem buzdította Soltikoffot, hogy merészebb legyen, pedig, hála Bestucheff burnótszelenczájének, az újabb időkben a kémlelő szemek elfordultak tőle, találkozhattott a kivel akart, ott, a hol akart.

De Katalin nem akart senkivel oly igen találkozni, mint a czári koronával, s azt nem kockáztatta senki szép szemeiért.

Pedig Soltikoffnak igen szép szemei voltak. Lehetetlen, hogy azt Katalin észre ne vette volna: hisz akár hol járt-kelt, az ifju bajnok mindenütt rajta feledte azokat; gyémántjaiért nem bámulták és irigyelték nemének szépei annyira, mint azért az epedő szemsugárért, mely őt mindenüvé követte.

Katalin nem fizetett e tekintetért semmit.

Hanem egyszer a véletlen keze is belevegyült a játékba.

Soltikoff atyja, ki Moszkvában lakott, hirtelen meghalt; az ifjunak haza kellett mennie, hogy atyja temetésén jelen legyen s örökségi ügyeit rendbe hozza.

Tábornokától engedélyt kapva az elutazásra, feljött az udvarhoz búcsút venni.

Többek jelenlétében búcsúzott el a nagyhercegnőtől, meghajtva előtte térdét s kezét megcsókolva udvari szokás szerint.

— Önnek atyja halt meg? kérdé Katalin részvétteljes hangon.

— S nagyon jó atyám volt, felelt Soltikoff.

— Ön eltávozik innen?

— Talán örökre, rebegé az ifju testőr s e perczben úgy érzi, mintha a kéz, melyet tisztelő csókjával érintette, visszaszorítaná kezét, s midőn feltekinte, a nagyhercegnő lesütött szempillái alatt könnycseppeket látott ragyogni.

Másnak könnycsepp, gyémántcsepp az a szerelmesnek! Soltikoff egy hét múlva megint Szentpétervárott volt. A mint atyját eltemették, soha sem törődött a hagyaték-
kal, az örökséggel, sietett vissza az udvarhoz, ott volt az az örökség, az az újan felfedezett kincs, a mit kivívnia kellett, az a két ígéretteljes könnycsepp, melyen a fejedelmi kegy keresztülragyogott.

Soltikoff most már komolyan örült lett a nagyhercegnő miatt. Elhanyagolt miatta szolgálatot, barátságot, régibb ismerősöket, vidám czimborákat, udvari fényt, katonai kötelességet. Mély búskomorság szállta meg, s ez arcán és egész viseletén meglátszott; méla, szórakozott lett, s most még jobban félt a nagyhercegnővel találkozni, mint addig. Egyszer véletlenül összetalálkozott vele mégis; a nagyhercegnő egyedül volt.

Igazán véletlenül-e, vagy tán nagyon is kereste az alkalmat?

Ismét megrettent tőle; ismét reszketett előtte, s félénken lesüté szemeit.

Katalin maga közelíte felé s megszólítá :

— Miért ön oly szomorú ?

Vakmerő kérdés ! Egy ifju nőnek azt kérdezni egy ifju férfitől, miért oly szomorú ?

Nem bizonyos-e felőle, hogy e kérdésre az lesz a válasz, hogy lábaihoz fog omlani, hogy térdeit át fogja ölelni és azt fogja mondani : «teérted, temiattad vagyok szomorú; te ölsz meg, te kínszasz, kárhoztatsz el; és én meghalok, k'szenvedek és boldog vagyok bele.»

Miket beszélt, mi örült szavakat mondott egy szerelmes ifju egy fiatal, kegyetlen nőnek, a ki leendő uralkodónéja volt, s a ki őt megöletheté vakmerőségeért ? Katalin végig hallgatta azt; élvezé annak hevítő búbáját, mint valami ismeretlen mámor kelyhét, melyet a ki egyszer ajkához emelt, nem bírja addig letenni, míg fenékig nem üríté.

Nem is iparkodott a vakmerő ifju karjai közül kibontakozni, csak a midőn az széttárta keblét, hogy már most vágassa le azt a gömbölyű fehér nyakát, ha szavai megharagíták, akkor jutott eszébe, hogy előle belső szobájába meneküljön,

Soltikoff várta az elfogatási parancsot.

A helyett Katalin egy aranyszegélyű könyvet adott át neki az egész udvar láttára, a francia classicus legújabb műve volt az, Mithridate.

A czárnő nagyon szerette, ha udvaronczaí a francia költőket olvasták. Katalin az ő izlését követte, midőn ez olvasmányoknak proselytákat szerzett.

Soltikoff pedig talált az aranyszegélyű könyvben egy behajtott lapot, a behajtott lapon egy aláhúzott sort, melyben ezt mondja Monimée imádjának :

«Ah, meritez les pleurs, que vous m'allez couter.»

(Érdemeld meg a könyveket, miket nekem okozni ké-szűlsz.)

* * *

Katalin nem volt többé boldogtalan.

Míg az volt, víg arczot mutatott; együtt járt az udvar

örömeivel, részt vett mind abban, a mit mások mulatságnak neveznek; mikor pedig boldog volt, akkor visszavonult a világtól, kerülte a színházakat és az udvari estélyeket, nem hagyta el palotáját, s arcán búskomorságot viselt.

És ez talán valami más a nőknél, mint tettetés; a mi a szenvedő nőt a világ előtt derült arczezal jární kényszeríti, az talán dacz, talán női erély, mit mi férfiak nem ismerünk; míg a mélabúskomorság a nő arcán, ki szívében boldog, annak tanújele, hogy a lélek most önmagának él, a külvilágra nem ügyel, egyedül boldogsága tárgyával van eltelve.

Ámde szerencsétlenségére Katalinnak, a ki rá legjobban vigyázott, maga is nő volt. Erzsébet czárnő előtt maga az álarcz volt az áruló. A czárnő gyanakodni kezdett. Már akkor nagy oka volt rá.

Egyszer véletlenül toppant a terembe, midőn Katalin és Soltikoff egymással beszélgettek.

A czárnő azt vélte, hogy titoknak jött nyomára.

— Miért esedezett a főhadnagy a nagyhercegnő előtt? kérdé szigorú hangon.

Katalin nyugodtan felelt:

— A főhadnagy megtudta, hogy férjemnél, a nagyhercegnél, az udvarmesteri hivatal megürült, azt kívánná elnyerni s Oranienbaumba áttétetni.

A czárnő végigbámult mindakettőn. Ha Soltikoff a nagyhercege udvarmestere lesz, akkor az soha Katalinnal többé találkozni nem fog, mert a milyen bizonyos, hogy Péter Oranienbaumból nejét meglátogatni fel nem jön, kétszerte valószínűbb, hogy Katalin sem fogja Pétervárt elhagyni, hogy férjét katonai játékaiban megzavarja. Soltikoff kénytelen lesz a nagyhercege körül maradni, s Katalinnal nem találkozik többé.

Erzsébet újra elejté a fonalat, a mit már kezében tartani hitt. Rögtön kinevezé Soltikoffot azon állomásra, a melyet Katalin számára fölemlített, s a fiatal lovag eluta-

zott Oranienbaumba, a nélkül, hogy a nagyhercegnőt látna volna többé.

Hanem Soltikoff megérkezte után Oranienbaumban nagyot változott a világ a nagyherceg körül.

A katonásdi-játékok gyérülni kezdtek; a helyett a nagyherceg vig lakomákat tartott, tánczvigalmakat adott, a hol hölgyek is voltak jelen. Soltikoff egyik élvezetet a másik után találta ki számára. Rövid idő alatt a nagyherceg legbensőbb kegyenczévé lett. És ez volt küldetésének czélja, mit nem a véletlen ijedelme idézett elő.

Már akkor nagy szükség volt arra, hogy a nagyherceg találkozzék nejével.

Soltikoff poharazás közben annyi szépet tudott beszélni Katalinról, oly ingerlő képét tudta rajzolni az elhanyagolt hitvesnek a félénk férj előtt, mint eped utána, mily hű, mily szelid, mily kimélettel titkolja boldogtalanságát, hogy Péter szíve lassankint fölmelegedett s egy szép reggelen a szentpétervári udvar arra a meglepetésre ébredt, hogy a nagyherceg áttette lakását az oranienbaumi kastélyból.

A czárnő el volt ragadtatva az örömtől, midőn a nagyherceg elmondta előtte, mily szívesen fogadta őt Katalin, mily szeretve borult az érkező keblére, mily boldogan töltik most együtt óráikat.

Később azt is elmondta Péter nagynénjének, hogy ez örvendetes találkozásnak legmunkásabb eszköze Soltikoff volt. Ő beszélt rá előbb a nőt, azután a férjét, hogy hagyjanak fel az eddigi gyűlölködéssel és közelítsenek egymáshoz szeretettel.

Erzsébet czárnő átlátta, hogy Soltikoff a legnemesebb szívű udvaroncok egyike, a ki csak valaha selyemharisnyát viselt s e nemes magaviseletéért egy nagy értékű gyémánt melltűvel ajándékozta meg.

Bestucheff burnótszelenczéje ez idő szerint azt hirdeté, hogy a nagyherceg és a nagyhercegnő boldogok.

Erre a hírre okvetlen szükség volt abból az államférfiúi

szempontból, hogy a boldog házasságból rövid időn várandó trónörökös legitim eredete minden kétségen kívül helyeztessék.

A Woronzoff-pár, mely Bestucheff ellensége volt, néha ugyan belekontárkodott a kancellár finom cselszövényeibe, de finomabb, ravaszabb ellenféllel volt mindannyiszor dolga.

Egy ízben a czárnőt sikerült fölingerelni Soltikoff ellen, ki az ifjú lovagot maga elé hivatva, szemrehányásokkal halmozta el, a miért Katalin iránt nagyon is sok jobbágyi hódolatot tanusít; sokan vétkes szerelemnek is nevezik azt, a mi könnyen/Szibéria pusztáiban érheti végét.

Soltikoff e rágalmak, e fenyegetések ellenében oltalmat keresett és talált is. A nagyherczeg kelt oltalmára. Soltikoff méltatlankodva adta elő neki, mily gonosz rágalmat támasztanak ellene, s kérte, hogy bocsássa őt haza Moszkvába. A nagyherczeg maga ment fel a czárnőhöz kegyenczét védelmezni az udvar rágalmai ellen, s úgy panaszkodott miatta, mintha ő lenne megsértve.

A czárnő vállat vont, az udvaroncok mosolyogtak, a hír Katalin füleibe is eljutott; a nagyherczegnő sirt, el akarta hagyni rögtön az udvart, még utoljára a czárnőnek kellett őt kérlelni, hogy béküljön ki.

Hanem Erzsébet gyanúja Soltikoff ellen azért soha nem aludt el.

Katalin nem sokára anya lett. Fia szült, ki Petrovics Pál nevet nyert a keresztségben.

Erzsébet czárnő az öröndetes eseményt a svéd udvarnak tudtul adni Soltikoffot bízta meg.

A kegyencz örömmel fogadta e kedves megbízást, s repülve ment, repülve jött vissza. Azonban fele úton érte az újabb rendelet, hogy menjen Hamburgba, a hol ezen túl mint teljhatalmú nagykövet fogja az orosz udvart képviselni.

Ez a legfényesebb alakba öltöztetett számkivetés.

Soltikoff jól értette, hogy mi történt vele, de bízott Ka-

talán szenvedélyében, ki nem fogja őt sokáig e kitüntető száműzetésben hagyni.

És Katalin talán eléggé vigyázatlan tudott volna lenni, hogy Soltikoff visszajövetelének kieszközlését Erzsébetnél megkísértse, ha Bestucheff burnótszelenczéje jókor elejét nem veszi minden eféle ballépésnek.

Mikor már Katalin annyira nem birta titkolni Soltikoff távolléte miatti bánatát, hogy azt, férjén kívül, mindenki olvashatta arczáról, egy napon Bestucheff burnótszelenczéje következő napiparancsot osztta ki párthíveinek:

«Az angol követség mellett van egy fiatal lengyel nemes, Poniatovszky Szaniszló, a ki szerelmes a nagyhercegnőbe.»

Ismét új suttogás, cselszövés kezdődött. Poniatovszky egyszerre hírre emelkedett az udvari körökben, ünnepelek, divatba hozták, a nagyhercegnővel megismertették és Soltikoff — úgy el lett felejtve, mintha soha sem élt volna. Nem is látta évekig Oroszországot. Szüntelen a külföldön képviselte azt.

Orosz Szépművészeti Múzeum Könyvtár

* * *

A trónörökös születése óta, melylyel egy időben távozott el Soltikoff, Katalin ismét méla, ábrándozó lett. Péter is megsínylette a kegyencz távollétét.

A nő búsongott, a férj unatkozott utána.

Péter azt gondolta magában, hogy egy búslakodó nő mellett joga van a férjnek más mulatság után látni.

Mióta Soltikoff a világ legszebb asszonya karjai közé vezette a nagyherceget, tulajdon nagyhercegi neje karjaiba, azóta Péter nem félt többé az asszonyoktól.

Az orosz udvarhölgyek nem is voltak oly félelemgerjesztők.

Ott volt például Woronzoff herceg három leánya. Az egyik, Buturlin tábornokné, hirhedett szépség és a mellett jó szívű, szelid kedély. A másik Daskoff grófné, ha nem is oly szép, mint nénje, de annál elmésebb, kifogyhatat-

lan humorú, művelt lélek. A harmadik Alexandrowna Erzsébet, se nem szép, se nem eszes, s még csak azzal az előnnyel sem bírt, a mivel néneji, hogy férjnél lett volna, kinek neve sok titkot eltakarhat. A nagyherczeg ezt választotta magának a három közül.

Hogy Woronzoff Erzsébet nem volt szép, azt elég volt egyszer elmondani, — ilyesmit nőknél hosszas leírásokkal bebizonyítani nem szokás, — azt, hogy nem volt eszes, több ízben lesz alkalmunk tapasztalni.

Legelőször is nem tartott semmit arra, hogy mit mond a világ, az udvar, a czárnő és a hitvestárs arra, hogy ő egyszerűen elfoglalja az oranienbaumi kastélyban azt a helyet, mely Katalint illeté? A viszonyt senki sem titkolá, a herczeg dicsőséget látszott benne találni, hogy neki kedvese van, s a főúr leánya büszkélkedett abban, hogy őt a nagyherczeg kitünteti.

Woronzoff Erzsébet többre is gondolt.

Miért ne történhetnék meg az, hogy Katalint és fiát egy reggelen épen úgy kiragadják ágyából, mint kiragadták Annát és Ivánt, a négyhónapos csecsemő czárt, s eltegyék őket örök fogságra épen úgy, mint eltették azokat, s akkor a megürült széken miért ne ülhetne Woronzoff Alexandrowna Erzsébet, s miért ne viselhetné Katalin levert koronáját?

Mióta Péter Woronzoff Erzsébethhez közel állt, csodákat tudott meg, a mikről azelőtt fogalma sem volt. A kegyencznő elmondta előtte, hogy mit tud a világ neje és Soltikoff felől? Az ilyen felfedezéseket rendesen a férj szokta megtudni legutoljára, s mi még rendesebb, egy új kegyencznő által, mert más mit is háborgatná vele?

A hidegség annál zordonabb lett a férj és feleség között; készült éjszaki hózatarrá válni.

Daskoff herczegnő Woronzoff Erzsébetnek testvére volt, Katalin nagyherczegnőnek pedig udvarhölgye.

Hogy e két nő egymással addig fog harcolni, a míg az egyik elbukott, az bizonyos; az a kérdés, hogy a harma-

dik melyiknek fog segíteni, a testvérnek-e, vagy az úrnőnek?

Erre sem nehéz a felelet: a testvérnek — nem.

Egy napon Daskoff hercegnő arra a meglepetésre jutott, hogy a mint Katalinhoz belépett, a nagyhercegnő dalolt! A búskomoly hölgy, a kit már lélekkórosnak hittek, egy vidám lengyel dalt énekelt zongorája mellett, mely hangszer még akkor nem volt minden kerekesszék helyettesítője, mint most.

Daskoffné elbámulva állt meg az ajtóban.

A nagyhercegnő észrevette udvarhölgye csodálkozását, s azzal felugrott helyéről, kaczagva eléje szaladt, nyakába borult s kényszeríté maga mellé ülni a pianóhoz, s azt akarta, hogy tanulja meg ő is azt a szép mazurkát.

— Ejh, be gyönyörű dalt tud fenséged! valjon hol vette ezt?

— Most tanultam! szólt vígan Katalin.

— Kitől? és hol?

— Csitt. Ez nem elmondani való. Ogre megharagudhatnék érte.

Ogrenek hitták egymás között a nagyherceget.

— Talán a szép lengyel?

— Csitt. Én nem szóltam semmit.

— Én sem szóltam semmit. Pedig jó volna, ha mindenkünk elmondaná, a mit tud. Én például tudok valamit Poniatovszkyról, s elmondom azt, ha fenséged is elmondja nekem, a mit felőle tud.

— Attól függ, hogy mit tud ön?

— Én azt tudom, hogy a nagyherceg parancsolatjára el akarják őt távolítani az udvartól.

Most már nem volt szükség elmondani Katalinnak, hogy hát ő mit tud Poniatovszky felől? Villámokat szóró szemei, indulattól lihegő keble, haragtól égő homloka elbeszélésként eléggé; felugrott helyéről s dühösen, mint egy sértett nőoroslán, járkált végig teremén.

Daskoffné hagyta őt elébb átkeserülni, azután beszélt tovább.

— Ha fenséged parancsolná, én meg tudnám azt akadályozni.

— Hogyan? kérde Katalin, ki őnuralmát nem tudta többé visszanyerni. Lehet-e valakinek elküldetését az udvartól meggátolni, ha zsarnokaim úgy akarják? nem elűzték-e tőlem anyámat, nem küldte-e el a czárnő legjobb barátnéját, csak azért, hogy nekem senkim se legyen?

— Szerencsére nem csak a rokonok között vannak fenségednek igaz hívei. És úgy gondolom, hogy Poniatovszky azon percz óta, midőn fenséged először szót váltott vele, két egymást ellenőrző cselszövény hálója közé került. Az egyik itt akarja őt fogni, a másik el akarja őt vonni innen. De «mi» hatalmasabbak vagyunk. Bestucheff föltétlen híve fölségednek.

— De mit tehet ő a czárnő ellen?

— Mások által sokat. Bestucheff izent a varsói udvarhoz, hogy Poniatovszkyt nevezzék ki Lengyelország nagykövetéül Szentpétervárra.

— Ah?

— És ez már megtörtént. Poniatovszky ezentúl Lengyelországot fogja képviselni az orosz udvarnál s mint ilyent sem kiutasítás, sem Szibériába küldés által nem lehet többé eltávolítani.

Katalint, ha előbbi haragja csak tízszer árulá el, mostani öröme elárulta százszor. Össze-vissza csókolá Daskoffné, ki ily eszes fordulattal tudott úrnője szívügyébe belejátszani.

— És már most tanítson meg fönséged arra a szép lengyel dalra.

Katalin jó kedve a kicsapongásig ment, mint szokott búskomorságra hajló kedélyeknél lenni. Mikor már a nő élvez, akkor örömeivel el tud hallgatni. Különös ital az a szerelem. Ez akkor adja a mámort, míg nem élvezéd, s kijózanít, ha elteltél vele.

— Mától fogva lengyel ruhában fogok járni, lengyel színeket viselek, minden lengyel lesz rajtam és körülöm, szólt Katalin forró szíve mámorában.

A kedves lengyelek!

Mint a história rebesgeti, Katalin czárnő korában nagyon különösen hálalta meg e szíves szolgálatot — a kedves lengyeleknek.

* * *

A nagyherczegnek kedvese volt, tehát most már mindent megtudott, a mit felesége vét ellene; azt is nagyon hamar megtudta, hogy Poniatovszky Szentpétervárott nemcsak a lengyel királyt képviseli, hanem az orosz nagyherczeget is.

Péter leskelődhetett a nagyherczegnő után.

Semmi kétsége nem volt a felől, hogy az ifjú lengyel a nagyherczegnő kegyencze, csak hogy nem voltak rá bizonyítékai.

Katalin ritkán ment ki a palotából, ha kiment, minden lépése ellenőrizve volt; hozzá pedig nem járt Poniatovszky.

A lengyel követ feltűnő egyéniség volt; büszke, elegáns tünemény, száz lépésről meg lehetett rajta ismerni a nemes embert; délczeg járását, kevély fejhordozását minden udvari cseléd ismeré már; ilyen alaknak nem lehet észrevétlenül keresztül siklani a fejedelmi palota csarnokain.

Nem is járt Katalinhoz semmiféle férfi, csak épen az egy udvari szabó, a kinek természetesen minden nap el kelle mennie a nagyherczegnőhöz, ki, ha a fényűzést még nem is, de a jó ízlést szerette, s bár nem pompás, de új ruhát viselt magán minden nap, s aztán azt ismét tudjuk, hogy a szabóknak a szép hölgyeknél, még ha fejedelemlők is, oly kiváltságos szabadalmaik vannak, milyenekre más halandó ember nem tarthat számot. Ők megbízott benső barátok, kikkel titokban susogni lehet, kiknek joguk van a delnök öltöző-teremébe hatolhatni, öltözetük kez-

deményeit szemlélhetni, más emberekre nézve magasan tiltott részletekbe bocsátkozni, s ebben bizonyára senki sem botránkozhatik meg, legalább még ekkorig olyan bohó férjnek nem hallotta a világ hírét, a ki féltő dühbe jött volna azon, hogy egy idegen férfi ifjú nejének leleplezett vállára teszi egyik kezét, a másikat meg a csípőjére s úgy vesz mértéket egy vállfűzős derékhoz.

Hanem hát hogy ez se hiányozzék, Péter nagyherczeg volt az első férfi, a kinek az a nyugtalan ötlete támadt, hogy meg kellene vizsgálni, mi joguk van a szabóknak a benső viszonyhoz a más feleségével?

Egy napon kiválasztott testőr-tisztei közül egy hat láb magas ukrániai példányt s azt mondá neki:

— Tsitserkoff, eredj, állj őrt a palotakert ajtajában, s mikor be fog rajta lépni a nagyherczegnő udvari szabója, állítsd meg. Ráismerhetsz, francziásan van öltözve, tarka gyapetbársony kabátban és kard nélkül, rózsaszín harisnyát visel, mire a szabók kevélyek. Szólítsd fel, hogy jöj-jön hozzám rögtön, én is akarok neki valami megbízást adni — a grófné számára. Ha vonakodik hívásodra eljőnni, fogd nyakon és hozd el.

Tsitserkoff helyt állt a megbízásnak; bevárta a leírt alakot, ki mélyen szemébe nyomott háromszegletű suta kalappal fején, alázatosan hetyke járással, s félig urias, félig ügyetlen könyökhordozással, mint ki úttjáról nagyon bizonyos, közeledett a palotakerten keresztül a nagyherczegnő lakosztályába vezető bejárat felé.

— Megállj! kiálta útját állva Tsitserkoff. Hová mégy?

— A nagyherczegnő ő fenségéhez, felelt szolgálatkész hangon a megszólított; én vagyok ő fenségének az udvari szabója.

— Tudom. Hát csak most ne menj oda, hanem gyere velem.

— Nem lehet, kérem alássan, szabódék a megtámadott, ő fensége parancsolt expresse velem, s az mindennél elébb való.

— Bangó! A nagyhercegnőnél még van valaki előbb való is a kastélyban, a nagyherceg. Ő fensége hivat magához; dolgot akar adni.

— Merci monsieur; én csak szoknyákat varrok, s azt talán a főherceg nem visel.

— Visel, nem visel, arra neked semmi gondod, ha én mondom, hogy gyere, hát gyere.

— Azt határozottan mondhatom, hogy én egyenruhákat nem tudok varrni.

— Azt is kell tudnod, ha parancsolják; egyébiránt szoknyát fogsz varrni, még pedig pompásat, Woronzoff hercegnő számára.

A monsieur tailleur e szónál sarkára állt.

— Micsoda? Én Woronzoff hercegnő számára dolgozzam? Én! Katalin fejedelemnő udvari szabója? Jamais!

Azzal megfordult sarkán s kezdte ott hagyni Tsitserkoffot.

— Hallod-e, szabó, ne tréfálj, szolt a testőróriás, jöjj velem, míg szép szerével jöhetsz.

— Most nem érek rá.

— Tehát nem jössz? kérde Tsitserkoff s elkezdé zsebkendőjét összecsavargatni.

— Adieu!

Arra Tsitserkoff utána ugrott, egy lépéssel utolérte, a zsebkendőjéből csinált hurkot nyakába vetette, s brutális erővel megragadva, minden ellenkezés daczára odahurcolta a nagyherceg elé.

— Itt van az átkozott szabó.

A szabó azonban már akkor nem volt szabó, hanem dühös oroszlán, ki elégtételt követelt a népjog nevében, mely Lengyelország képviselőjének személyében ily durván megsértetett.

Az a szabó volt Poniatovszky.

A nagyherceg meglepetést színlelt. Meg nem foghatta, hogy történhetett e balfogás testőrtisztje részéről, kit ott

satyrikus komolysággal lepirongatott, hogy nem tud egy szabót megkülönböztetni egy gavallértól; a követ úrnak pedig tanácsolá, hogy máskor ne járjon ily túlságos egyszerűen öltözve, mert így a cselédek könnyen összetéveszthetik a nagyherczegnő udvari szabójával.

Poniatovszky nem is kért, nem is adott több magyarázatot.

Mikor Katalinnal találkozott, még látható volt fehér nyakán a durva erőszak nyoma, mit a hurok hagyott maga után.

És talán ez volt az, a mit Katalin a nagyherczeg adóságai közé a visszafizetendők rovatába felírt.

Ez a véres hurokszorítás.

* * *

A mely napon Péter udvaronczaí nyomán elterjedt az udvari szabó tréfás *qui pro quojának* adomája az udvarnál, Bestucheff burnót-döbőze is megtette a magáét.

Az államügyér látta, hogy a harcz már megkezdődött, mely csak az egyik fél bukásával fog végződhetni.

Péter nyomában volt neje új cselszövényének, s a czárnő könnyen ingerelhető volt az ilyen hírekkel.

Bestucheff burnótszelenczéje a következő napokra ez utasítást adta ki:

«A nagyherczeg iszákossá lett; kábító italokkal vesztegeti egészségét; nem tekint sem helyet, sem időt, hogy e kárhozatos szenvedélyének kielégítést szerezzen! — Add tovább.»

Két nap mulva el volt terjedve a hír, mindenki beszélte illusztrálva, adatokkal bizonyította, hogy Péter mennyire beleszeretett az orosz égetett italokba, soha se lehet teljesen számítani rá amiatt, hogy az ember nem tudhatja, milyen lelki állapotban fogja találni.

* * *

A nagyherczeg igen rosszul tanulta ismerni a nőket, különösen rosszul pedig saját nejét.

Azt hívé, hogy a kényes természetű felfedezés óta egészen kezébe adta a sors e büszke asszonyt, kitől az ideig úgy félt, ki reá oly varázst gyakorolt, midőn szerette — és midőn gyűlölte.

Használni akarta helyzete előnyét.

Csak úgy vadászköntösbe öltözve, a hogy a hajháról hazatért, melyre Poniatovszky tréfás elfogatása után még elég időt talált elmenni, felkeresé a nagyherczegnő lakosztályát s annyira vitte a bátorságot, hogy Katalin előtt végig mert dűlni a nyugágyon.

Az a szándéka volt, hogy majd kínzó lassúsággal fogja a lesujtó eseményt apródonkint előadni, hogy Katalint lassú tűzön piritja meg, hogy tétova repeső menekülési vágyaiban gyönyörködni fog.

Nagy meglepetés várt reá.

A félénk, lealázott nő helyett egy felingerelt furiával találkozott. A nagyherczegnő féket vesztett szenvedélylyel rohant eléje, s a mitől a nagyherczeg azt várta, hogy sok tagadás után meg fogja alázni az elvitázhatlan ténnyel, épen azon kezdte Katalin.

— Uram! szólt merészen megállva a nagyherczeg előtt, ön ma a lengyel nagykövetet szántszándékos erőszakkal meggyaláztatá. A nagykövet az én parancsomra jött ide és én vártam reá. Mi rám nézve a nagykövet? megmondom azt. Ő azon férfi, ki nekem azon hű tanácsosal, azon vigasztal, azon ragaszkodással szolgál, a mit ön, törvény szerinti férjem, egy méltatlan kegynőre veszteget. Nekem csak azon jogokat adta az oltár, a törvény, a miket önnek, s ha ön büszke tud arra lenni, hogy férj, az én büszkeségem sem kisebb arra, hogy hitves vagyok. Én látom, érzem, siratom a szégyent, a mivel ön minden nap tetézd, de hallgatok róla; s ön elég esztelen, a szégyent, mely megtorlásul az ön arczára visszaszáll, a világ előtt doktréálni. Ön meggyalázta önmagát, mert most az egész világ

tudja azt, hogy Poniatovszky rám nézve az, a mi ön nem lesz soha!

A nagyherczeg hűledezve állt fel e szóra helyéből. Ha az égből a mély tengerbe hullott volna, jobban el nem lehetne kábulnia a meglepetéstől.

— És most, ha férfi ön, azok után, a miket tölem halott, húzzon kardot és öljön meg.

Katalin hátat fordított férjének.

A nagyherczeg pedig nem húzott kardot és nem ölte meg nejét, hanem a nélkül, hogy egy szót szólt volna hozzá, eltávozott.

A férfi, ki az egész orosz birodalomban a legjobb vívó volt, ki nevetve szokott vívni három ellenfél ellen egyszerre hegyes karddal, nem talált egyetlen ripostvágást a nő ellenében.

Mit tegyen egy férfi, ha egy nővel kell tusára szállnia? Nővel csak nő tud megvívni.

Péter azt gondolá, hogy Katalinnal méltó ellenfél gyanánt egyedül nagynénjét állithatja szembe: — a czárnőt.

A mint nejét elhagyá, kocsijába fogatott s hajtatott Szentpétervárra.

Ott pedig vártak reá.

A czárnő fölöttébb kegyes volt; azt úgy intézte Bestucheff. A mint Péter bejelenteté, hogy nagynénjével szólni akar, a czárnő tudatá vele, miszerint azon szerencsében részesülend, hogy vele fog ebédelhetni.

A czárnőt már ekkor, mint a tavasszal kibuvó kökörcsin, úgy lepte körül minden lépten-nyomon az a mendedmonda, hogy Péter a trónörökös a beszámíthatlanságig el van süllyedve egy undok szenvedélybe, mely legrútább minden emberi bűn között, mert állattá aljasít: a részeskedés.

Erzsébet meg akarta kísértetni, való-e, a mit az udvari közhír beszél?

Nem volt más az ebédnél jelen, csupán a czárnő, a nagyherczeg és a czárnő benső udvarhölgyeinek egyike,

Szemenovna Mária, ugyanaz a hölgy, a kivel Péternek az első menuettet kellett volna tánczolnia menyegzője vigalmán.

A czárnő maga is szerette az édes italokat; de nagy lelki akarattal birt azoknak élvezetéről olyankor lemondani, midőn valakit mást akart a bor befolyása alatti állapotában tanulmányozni. Még atyjától tanulta ezt, ki azokat, kire gyanakodott, asztalához ültetvé s a mit azok mámortól megoldott nyelvvél kibeszéltek, ő hideg józan fővel naplójába jegyzé, s midőn eljött az idő, fejükre olvasta a részegen kimondott szavakat.

Az ebéd vége felé, midőn a francia borokat hozták, szokása volt Erzsébetnek fölkelni az asztaltól, s a többieket, kik még ott ültek, azzal nyugtatni meg, hogy nemsokára visszatér, addig folytassák a lakomát.

Ilyenformán azok messze elhagyták őt, s midőn Erzsébet visszatért, józan távolból szemlélheté a bor tengerén messze elvitorlázottakat.

Ezúttal is Péter és az udvarhölgy egyedül maradtak az asztalnál a czárnő eltávozása után.

Szemenovna Mária egyike volt Bestucheff burnótszelenczéje szövetségeseinek.

A ravasz udvarhölgy egy palaczk francia pezsgőbe, melylyel a nagyherczeg poharát megtölté, egy csipetnyi spanyol burnótot vegyített. A krónika szerint e por rög-töni kábító erőt kölcsönöz a bornak, mely az eszméletet egyszerre elhomályosítja.

Midőn a czárnő az asztalhoz visszatért, már akkor unokaöcscsét oly körülírhatatlan állapotban találta, melynek az udvariasság nevet adni nem enged.

A nagyherczeg, hasonló állapotban levők szokása szerint, önmaga legkevésbbé vette észre, hogy vele valami rendkívüli történt; elkezdett nagynénje előtt nejről beszélni, meg Poniatovszkyról; de az oly összefüggés nélküli zagyva habarék volt, hogy dolgot adott volna valamit megérteni belőle; végül aztán sirni kezdett, s a czárnő

lábaihoz rogyott, a honnan végre nem is tudott felkelni.

Erzsébet undorral és megvetéssel hagyta őt ott, meggyőződve felőle, hogy egy méltatlan emberrel van dolga, ki ily fontos összejövetelnél sem tud parancsolni szenvedélyének, a minek alapja a pusztá testi szomj.

A nagyherczeg, természetesen, mire felocsúdott, semmit sem tudott azokból, a mik vele nagynénje jelenlétében történtek; s azután erősen csodálkozhatott a felett, vajjon mi oka lehet a czárnőnek, hogy őt többé el ne fogadja, s semmi bizalmas kihallgatásra időt ne engedjen.

* * *

E közben Erzsébet czárnő veszélyes beteg lett; Robbe, az udvari orvos titokban megsúgá Bestucheffnek, hogy ez utolsó betegsége a czárnőnek, a melynek vége halál.

Sietni kellett a megkezdett munkával.

E nagy munka vége volt egy haldokló akaratát jobbra, vagy balra dönteni.

Bestucheff pártja jól elrendezé a szinpadot; jelenés jelenésbe vágott, mindenki ismerte végszavát és játszott sügó nélkül.

A czárnő betegágyához csak azoknak volt szabad közeledni, a kik hozzá élteben legközelebb álltak. Meg volt hagyva, hogy a nagyherczeg és nagyherczegnő minden órában bemehetnek hozzá, az orvos és Bestucheff egyszerű bejelentés után, két személynek pedig épen mindig oldala mellett kellett maradnia; az egyik volt az udvarbölgy Szemenovna Mária, a másik a régi kegyencz, Razumovszky Fedor.

Most már Razumovszky ősz ember volt; hosszú sora egymás után következő neveknek választá el őt az első boldog napok emlékeitől, de az mind nem törölte ki őt a czárnő emlékéből.

A mily töredelmesen imádta bebalzsamozott jegyese hulláját, oly kegyelettel tartá első kegyenczét, kinek me-

lékét annyi ifju üde boldogság balzsama tartá elevenyészhetetlen.

A czárnő nagy kábulásban szenvedett, meglepte az álmok, csak erős izgatások hatottak még rá, a mik új életre birták fölrázni.

Néha ébredni látszott s olyankor halkán kérdezé :

— Itt volt-e Péter ? itt volt-e Katalin ?

Szemenovna aztán felelt rá, hogy Katalin épen most távozott el ; itt ült és sírt sokáig. Mutatta a kendőt is, a mit ott felejtett.

— Hát Péter ?

— Ő Oranienbaumban vadászik.

A czárnő ilyenkor sebesebben kezde lélekzeni: a vér szívének tódult. Gyilkolta a hálátlanság, a mivel a nagyherczeg iránta viseltetik, kinek ő koronáját szánta.

Annyiszor suttogták már fülébe, annyira telebeszélték lelkét, hogy Péter nem érdemes a czárok trónjára, hogy egy tollvonás kell csak, a mely őt azzá tegye, a mi semmi sem más, mint egy czárnőnek férje, a ki maga nem czár.

Ez volt Bestucheff pártjának legfőbb célja.

Erzsébet minden vádat hallott mindennap unokaöcsese ellen ; hogy gyáva, hogy dobzódó, iszákos, hogy az orosz vallást megveti, kigúnyolja, hogy idegen műveltséget, külföldi szokásokat akar Oroszországba behozni, hogy a parasztokkal, kozákokkal szövetkezik az orosz főnemesség ellen ; hogy nagynénjét nem tiszteli, még halálos betegségében sem látogatja meg ; — de még mind nem ez volt legfőbb bűne Erzsébet előtt, mely ingadozóvá tette első lépését a trón felé ; hanem az, hogy a porosz királynak, Frigyesnek, oly határozottan kimondott híve volt Péter. Mikor még a szertartásoknál is porosz egyenruhát hordott.

És Erzsébet épen akkor háborút viselt Frigyesse, kit az utókor a Nagy melléknévvel ruháza fel. Már halálához közel volt a czárnő, midőn a hír érkezett, hogy Apraxin tábornok Gross-Jägersdorfnál tönkre verte a poroszokat s ez a hír új életre villanyozta, ez meghosszabbítá nap-

jait; lelke új küzdelemre talált, s tovább várta a világ eseményeit, a mikben egyedül élt még.

Ilyenkor aztán minden eszméje azon aggodalomra vezette vissza, hogy a mint ő szemeit lehunyja, a porosz királyt bálványozó utód minden diadala koszoruját szét fogja tépni s az orosz fegyverek dicsőségét behomályosítja gyalázatos békekötéssel.

A főorvos sugalmazása szerint a császárnőnek két napon túl semmi emberi tudomány nem nyújthatta már életét; csak negyvennyolcz óra még, a mely alatt tenni, merni, végezni kell.

Bestucheff sietett úgy intézkedni.

Ha a császárnő nem volna rávehető, hogy Pétert kizárja a trónöröködésből s helyette Katalin fejére tegye a koronát, azon esetről is gondoskodva volt.

A hadseregéből mindazon csapatok és főtisztek, a kik Bestucheff hívei voltak, Szentpétervárra lönek rendelve, hogy a mint a császárnő meghal, Bestucheff a fegyveres hatalommal kezében, kikiáltssa Katalint császárnőnek.

Leghívebb bajnoka volt e ligának épen Apraxin tábornok, a grossjägersdorfi győző, s ugyanazt hadserege, melyet diadalról diadalra vezetett, annyira bálványozta, hogy tűzön-vizen keresztül, bárhová követte volna.

Bestucheff tehát, a mint a császárnő közel halála bizonyos volt, hirtelen futárt küldött Apraxin után, meghagyva neki, hogy rögtön forduljon vissza s egész hadseregével iparkodjék minél előbb ott teremni Szentpéterváron.

Az egész világ bámult rajta, hogy egy győzelmes hadsereg, legnagyobb diadala után egyszerre megfordul, s mintha ő volna a vert fél, szapora léptekben siet saját hazája földre vissza.

Apraxin tábornoknak épen akkorra kelle megérkeznie Szentpétervárra, mikor Erzsébet császárnő ki lesz terítve a díszravatalon.

Az orvosi tudomány jól kiszámította azt: meddig tart az olaj, meddig ég a kanóc, mikor fog utolsót lobbanni

a láng? Az udvari orvos az órára is fogadni mert, melyben Erzsébet utolsót fog lehelni.

Sietni kellett.

A megszámlált napok utolsóelőttijén egyedül volt az udvarhölgy és Razumovszky a beteg ágya mellett.

A czárnőnek az utóbbi napokban az a különös kívánsága volt, hogy Razumovszky vegye kezébe azt a balalajkát, a mivel egykor, mint vándorló, muzsik Szentpétervár utczáin, énekelve, zenézve kenyerét kereste, míg éneke a czárnő figyelmét magára vonta, s lett a paraszt énekesből gróf és hetmán, a czárnő kegyenceze, s titokban megesküdt férje.

A czárnő azt kívánta tőle, hogy énekelje el neki azon szép ukrán népdalokat, miket egykor az ifjutól oly gyönyörködve hallgatott.

Razumovszky engedelmeskedék.

Előkereste bársonyos tokjából a gyöngyházzal kirakott hangszert, s oda ülve a czárnő fekhelyének lábához, elkezdte előtte énekelni rezgő, töredezett hangon, kopasz fejét az ágy oszlopához nyugtatva. A czárnő elmerengett rajta: mikor még ez a hang olyan csengésű volt, mint a távoli harangszó, s mikor még e kopasz főről két felé omlottak a hosszú szőke fürtök!

E rezgő hang, e kopasz homlok most legkedvesebb volt a czárnő előtt, mindazok közt, a mik utána élve itt maradnak.

Egyszerre a rég nem használt hangszerről egy húr le pattant.

A czárnő összeborzadt.

— Fedor, ez a húr egyikünk halálát jelenti.

— Vagy talán mind a kettőnkét; viszonzá Razumovszky szomoruan.

A czárnőnek tetszett ez a mondás. Hízelt neki.

— Oh Fedor, te még nem vagy elhíva a halálra.

— Vannak, kiket a halálra nem hívnak, hanem küldenek.

Erzsébet összeránczoló homlokát. Eszméit összpontosulni kényszeríté, hogy valamit megértsen, a mit sejteni is nehéz.

— Téged, Fedor ? ki küldene téged a halálra ?

— Az, a kinek nem tetszik, hogy élek.

A czárnő úgy tett, mint a ki hirtelen kitalált valamit.

— Te Péter ellen akarsz valamit mondani. Mindig rosszat beszéltek róla előttem. Minek rágalmazod őt te Fedor ? Nem viseled-e most is az órát, mit születésed napján ajándékozott neked ?

— Viselem, szolt Razumovszky s kivonva óráját oldalzsebéből, oda nyújtá azt a czárnőnek. Fölséged hallott ez óráról beszélni ? Nézze meg az elmés jelvényt, mely lapjára van zománczozva.

A czárnő fölsikoltott, midőn azt meglátta, s kiejté kezéből az órát.

Annak hátlapjára zománczczal és drágakövekkel egy halálfej volt kirakva, fölötte egy véres bárd, alatta Razumovszky kettétört czímere s két «M» betű: «Memento mori».

A nagyherczeg gondatlan elmésséggel e fenyegető ajándékot küldé a vén kegyencz születésnapja ajándékául, kit főfő ellenségének ismert.

Woronzoff Erzsébet tanácsolá neki e kegyetlen tréfát, s ez elég rossz tanács volt tőle.

A czárnő minden tagját ellenállhatlan reszketés fogá el. Csak hebegve tudott szavakhoz jutni:

— Téged — Fedor — megöletni. — Nem, nem engedem. — Ne félj, — még élek — még oltalmazlak. — Eredj — a kanczellárt — hívjad — rögtön. — Jöjenek — a miniszterek mindjárt, — azonnal, — még ma, — még ma, — határozok — koronám felől. — Siess.

Razumovszky sietett a parancsot teljesíteni. Ez eszköz a végzetes órával utoljára volt tartogatva; semmi kétség, hogy úgy kellett hatnia, a hogy hatott. A czárnő ki fogja zárni a trónörökösödésből a nagyherczeget.

Razumovszky a legnagyobb felindulásban hagyta el Erzsébetet.

Az orvos nézete szerint minden erősebb indulatroham képes volt Erzsébet életerejét újra föllobbantani, bárha ugyanaz halálát annál jobban sietteté; de ezáltal olyan világos perczei keletkeztek, mikben egész lélekuralmát visszanyerte s képes volt minden messzeható intézkedésre.

Razumovszky rögtön sietett párthiveit összegyűjteni. A kanczellár be akarta várni, míg valamennyien együtt lesznek, s az a néhány órai halogatás nagyon végzetessé vált mind rá, mind egész pártjára nézve.

A beteg czárnő azalatt egyedül maradt udvarhölgyével. Szemenovna Mária már ekkor hat nap egymás után nem feküdt ágyban, s e napra Suboff Johanna volt rendelve helyébe, hogy őt egy éjszakára fölváltsa.

Johanna pedig azok közé tartozott, a kik Péter hivei voltak.

Neki volt egyedül bátorsága egyszer megmondani a czárnőnek, hogy ha a nagyherceget semmi államtanácskozmányba meg nem hívják, úgy annak nem lesz módjában az országlás tudományát elsajátítani, mire a czárnő hevesen azt mondá neki: «Johanna, tudod-e merre fekszik Szibéria?»

Ez a Johanna maradt egyedül Erzsébet mellett.

Erzsébet izgatott agya e lélekküzdelmes órában látásokat teremte lángoló képzelme előtt; rég elfeledett, talán el is temetett alakok jöttek-mentek ágya körül. Egyszer úgy tetszék neki, mintha e sok föld felett járó alak között unokaöccsét is megpillantaná, a trónörökös.

Péter alakját látta maga előtt, a mint az ágya előtt megjelent s szomoruan összetéve kezeit, megállt nagynénje előtt s merően nézett szemébe.

A látvány arcza lassankint ellágyulni kezdett, szemei csendesen megteltek könnyel, végre térdeire roskadt az ágy előtt, s tépett arczát az ágy függönyeibe rejtve, elkezde keserűen zokogni.

A beteg czárnő kinyujtá kezét a zokogó alak után, hogy meggyőződjék felőle, vajjon valóban élő lény-e az, vagy csak hagymázalkotta agyrém?

Kinyujtott keze egy élő alak kezével érintkezett.

Érzé, hogy a tünemény, melyet érinté, kezeit forró csókjaival halmozza el.

— Te vagy itt, Péter?

A zokogó hang felelt:

— Nagynéném, bizony én vagyok.

— Eljöttél végre hozzám?

— Nem mertem eddig jönni, haragod miatt; de ma azt gondolám, hogy a mikor halálos ellenségeddel kibékültél, velem sem tartasz többé haragot.

— Minő halálos ellenségről szólsz, Péter? kérdé zilaltan a beteg: a föld alatt valót érted-e? — Még nem gyóntam meg.

— Nem azt, hanem a föld felett valót, a porosz királyt, a kivel kibékültél.

E szóra egyszerre magához tért a haldokló.

A düh, a rezzenés, az emberi dölyf átfutotta minden idegét. Felemelkedett könyökére.

— Mit mondtál? Én? kibékültem a porosz királylyal? Ki mondta neked azt? Hazudott!

— Néném, a tények nem hazudnak. Apraxin, a gross-jägersdorfi győző, egész seregével visszafordult, megtért s tizenhárom verstnyire van Szentpétervártól. Ez a béke.

Erzsébet areza a dühtől lángolt: homlokán a kerek vörös foltok jelezék kitörő haragját.

— Ki tette ezt? Ki rendelte ezt így?

Péter még mindig a legnagyobb nyugalommal beszélt:

— Úgy hiszi mindenki, hogy parancsodra cselekvék így Bestucheff, az államkanczellár: az ő rendeletei folytán tert vissza Apraxin.

— Bestucheff! kiálta fel hangosan Erzsébet, meghazudtorva indulaterejével azokat, a kik őt haldoklónak hirdették. Bestucheff! Jaj az árulónak! — Johanna! Kiáltsd

udvarhölgyeimet. Öltöztessenek föl; nem akarok meghalni. Még ma nem. Csak azért sem. Előbb rettenetes ítéletet tartok. Mindazokon, a kik koporsóm fölött el akarták árulni az országot; látni fogják, hogy még eléggé élek arra, hogy összezúzzam őket. Péter segíts fölkelnem. Segíts állva maradnom. A te fejedbe megy a játék és az én koronámba. Ha én ingadozom, leesik mind a kettő. — Öltöztessetek föl!

A haldokló czárnő fölkelte ágyából, s a kiáltozására összefutott udvarhölgyek bámulva látták, hogy a már el-síratott alak maga erejétől egyenesen tud állani, hogy hangja meghazudtolja végkimerülését s szemeinek vilámló tüze gunyt űz a halálból.

— Meg fogják érezni ők, hogy az én kezem mekkorát tud még ütni!

* * *

A czárnő azt parancsolá unokaöccsének, hogy hozza magával néhány meghitt emberét s azok vele együtt várokozzanak a mellék teremben — fölfegyverkezve.

A nagyherczeg eltávozott s nemsokára ismét visszatért, Broktofr korlátnokával, ki magával hozta Bestucheffnek Apraxin tábornokhoz irt visszahívó levelét, a mit maga Apraxin adott át önigazolásul a nagyherczeg követének.

Erzsébet már akkor nem feküdt ágyában; hálóköntösébe öltözve a kandalló előtt ült. Nem látszott rajta a halál színe.

A levelet átvéve, kiküldé szobájából a herczeget és korlátnokát, azt mondva, hogy majd ha szüksége lesz rájuk, hívni fogja őket.

Éjfél után két órát ütöttek a palota álló órái, midőn Razumovszky visszaérkezett.

Az ősz kegyencz nem csodálkozott azon, hogy Erzsébetet fennülve látja, megszokta olyannak ismerni e nőt, hogy lelkierejét mind halálig megtartja. Tudatá vele, hogy a főkanczellár és az államtanácsosok megérkeztek. Erzsébet inte neki, hogy jöjjenek be,

Az egész liga együtt volt, mely oly régóta ásta Péter alá a tűzaknákat.

Az arczok alázatosságán keresztül sugárzott a rosszul sejtett diadal öröme.

— Urak! szólítá meg az egybegyülteket, mindnyájukat meglepő erős hangon, a czárnő; e szokatlan éji órában azért hivattunk fel benneteket Czárszkoje Zélo palotánkba, hogy rögtönítéletet tartsunk egy hűtelen fölött, ki trónunkhoz legközelebb állva és magas állásánál fogva arra hivatva, hogy bennünket és országunkat megvédjen, nemzetünk méltóságát fentartsa; mindnyájunkat álnokul elárult és meggyalázott, engemet úgy, mint az országot.

Mindnyájan fejeiket hajtogatták, mindenki tudhatta, hogy itt a nagyherczegről van szó. Bámulták egyébiránt, hogy a czárnő, kinek már holnap meg kellene halni, ily hosszú beszédre és arra is ilyen erélylyel képes.

— Tehát feleljetek nekem, mit érdemel az a hűtelen, a ki czárnője személyéről mindig megvetéssel beszélt, s azon törekedett, hogy még életünkben helyettünk uralkodni lássék?

Mindenki azt hívé, hogy a nagyherczegnek erősen elhíresztelt alattomos terveiről van szó, s a vádlott senki sem más, mint ő.

Kurakin államtanácsos volt az első, a ki feleletet adott: «Halál fejére».

A többiek utána mondák: «Bizony halál».

A czárnő eléggülten inte fejével, s újra kérdezett:

— Mit érdemel azon gyáva, ki a leendő czárné, Katalin unokahugunk megrontására a legaljasabb eszközökhöz folyamodott, hogy őt női jó hírétől megfoszsza, s a trónra érdemetlennek mutassa be az ország előtt?

Itt épen nem lehetett másra gondolni, mint a nagyherczegre.

Újra kimondák a halált.

A czárnőnek tetszett az ítélet.

— S mit érdemel azon áruló, a ki épen akkor, midőn

leggyűlöltebb ellenségünkkel, a porosz királylyal, háborút viselünk, győzelmeink díját kezünkől kiragadni törekszik, s azt vélve, hogy halálos ágyunkban fekszünk, meggyalázza homlokunkon a koronát, s kényszerít bennünket a koporsóból visszatérni, hogy kezét megragadjuk, mielőtt Oroszországot arculüthetné vele? Mit érdemel az, ki bennünket mind a porosznak elárult?

Az egész udvarnál nem lett volna ember, ki a helyzeteket ismerve, a csárnő e felgerjedt szavait másra érthette volna, mint a nagyherczegre; ő volt Frigyes király barátja, ő imádja porosz műveltséget, ő levelezett a berlini udvarral, ő viselte a porosz király egyenruháját.

Kétkedés nélkül szavazta meg mindenki harmadszor a halált.

És ekkor felállt a csárnő székéből; támogatásra sem volt szüksége, erős tudott lenni. Kinyújtá kezét és ujjával rámutatott a főkanczellárra.

— E hitetlen, gyáva, áruló: — Bestucheff Riumin, a főkanczellár!

Mindenki hüledezett. Bestucheff zavarultan markolt szakállába s mentegetőzve hebegé:

— Fölség!... Ezen vádak...

— Be vannak bizonyítva, vágott szavába a csárnő. Tagadhatod-e ez elsőt? személyünk elleni ármányidat, tisztetlenségedet úrnőd, egy nő iránt, kiből csúfot üztél? — jól van, tagadd. Nem akarom előtted elmondani, a mitől magam pirulok. Ezért tán meg tudnék bocsátani, mert csak engem illet a bántalom. De mit felelsz a másodikra: mit felelsz a nagyherczegnő megrontására?

— Én? Én törekedtem volna a nagyherczegnő megrontásán, ki legnagyobb híve vagyok?

— Híve vagy, mint egy kerítő! csattant föl a csárnő. Olyan híve vagy, a ki azon törekedtél, hogy a trónörökös tiszta eredetét gyanúba hozd, az örököségi rendet felzavard. Jőjj ide hozzám; térdepelj le; — nem akarom, hogy mindenki hallja azt, a mit most szemedre fogok vetni.

Bestucheff térdre ereszkedett a czárnő előtt. Erzsébet feje fölé hajolt s elfojtott hangon suttogá fülébe :

— Nem a te palotanagyod, a litván Reick volt-e az, ki éjjelenként Katalin ablaka előtt megállt, s őt az ablakból vállára emelte, s hogy a friss hóban nőlábnymok ne legyenek észrevehetők, vállain vitte a sétány sarkáig? — Nem a te udvari bohóczod volt-e, a velencei Dalolio, ki Katalint ott egy zselyeszékbe ülteté? — S nem a te házad volt-e az, hol egy becsstelen ember, névszerint Jelaghin Demeter, Katalin és Poniatovszky között titkos összejövedeleket szerze? Nem a te kezed munkája volt-e mindez?

Bestucheff, a mint ott térdelt a czárnő előtt, az asztalon levő feszületre tévé kezét s fenhangon mondá :

— Esküszöm a megváltó testére és az Evangélium minden sakramentumaira, hogy e hír merő rágalom és ez mind meg nem történt dolog.

Erzsébet czárnő sötétén nézte végig a vén államférfit, s tompa hangon mondá, a mit mások is hallhattak töredékeiben :

— Hamis esküvel terhelted lelkedet, Riumin; de ez esküvel lemostad a szennyet Katalin hiréről; azért a vétket bocsássa meg neked a törvény, az esküt bocsássa meg az Isten.

— Én valót esküdtem, ismétlé szilárdul Bestucheff.

— Jól van. Tagadj mindent. Azt jobb szeretem. De mit felelhetsz arra, hogy áruló voltál az ország ellen, s eladtad hadseregünk becsületét az ellenségnek?

— Fölség! kiálta fel Bestucheff, s már e szóra felállt térdeiről.

— Ismered-e saját irásodat? szólt a czárnő, szeme elé tartva Apraxin tábornokhoz írt levelét.

Bestucheff, mint a gutaütött meredt el az irat láttára.

Érzé, hogy most el van veszve.

A czárnő csengetett; mire az oldalterem ajtaja felnyílt, s azon a nagyherczeg és fegyveres kísérői léptek elő.

Az országnagyok átlátták, hogy ez igen jó kelepceze volt, melyből csak egy áron lehet menekülni. Ez az ár volt — Bestucheff maga.

Mindenki igen nyugodt arczot mutatott; Bestucheff maga leginkább.

Mindenki készen volt arra a maga részéről, hogy a czárnő ismételt kérdésére a párt fejét Bestucheffet olyan hideg vérrel fogja halálra ítélni, mint a hogy egy legyet szoktak agyonütni, azért, hogy a pártot magát megmentés, s Bestucheff maga legjobban tudta, hogy ez fog vele történni, s tán legjobban helyeselé azt.

Egy ember csak egy ember; meghalni csak egyszer kell, s egyszer mindenestre kell; ezeket az axiomákat nagy tiszteletben tartják az oroszoknál.

Az élet hideg megvetésére, a merész önfeláldozásra kevés nemzetnél találni annyi példát, mint az oroszoknál.

A czárnő maga mellé ültette le a nagyherceget s úgy ismétlé újra teljes hangon a vádakát Bestucheff ellen, s újra felszólítá az országnagyokat, mi a büntetése az ily áruló miniszternek?

Ismételve lett a «halál».

— Tudjátok jól, szólt Erzsébet, hogy a mi túlgöngéd szívünk a halálbüntetést rég eltörölte az orosz birodalomban.

A főurak hogyste tudták volna: láttak elég halálraítélet, a kit a czárnő kancsukára kegyelmezett meg, s a kinek aztán a hóhér az utolsó öt ütést oly ügyesen alkalmazta a feje lágyára, hogy véletlenül mégis csak meghalt bele.

— Tehát ez alkalommal is bármily súlyos legyen a vádlott bűne, nem akarjuk, hogy a törvény teljes szigora sújtson le a bűnös fejére, nem akarjuk a büntetést ahoz mérni, a mit megérdemelt, hanem ahoz, a mit kegyelmünk sugall. Ezért halálbüntetését, melyet birái kimondtak fejére, átváltoztatjuk örök számkivetéssé legtávolabb eső jószágára, hogy ott a bűnben megvénhedve, ne árthasson többé az országnak!

Ezzel diadalmasan fordult Erzsébet a nagyherczeg felé, kezét nyujtva neki, mit az megcsókolt; s a csókillette kézzel inte a tanácsosoknak, hogy eltávozhatnak.

Bestucheffet már a palota ajtajában várta a kibitka, melyben őt gorcsovoi jószágára elszállíták, százhusz verstnyi távolságra Moszkvától. A czárnő megengedte nejének és fiának, hogy vele menjenek. Ott élt sokáig a volt miniszter egy parasztházban, sokáig nem engedték meg neki, hogy külön házat építsen magának.

Apraxin tábornok, ki a hadsereggel útban volt Czarszkoje-Zélo felé, útközben hallá meg a hírt, hogy barátját, Bestucheffet minő végzet érte.

E hír Tsetsitaszékiben érte őt, a korona kastélyában.

A tábornokot rögtön megütötte a guta.

S minthogy Erzsébet czárnőnek az a gyöngéje volt, hogy vőlegénye halála óta soha be nem lépett olyan házba, melyben valaki meghalt: nehogy a szép korona-kastély jövőre lakatlan maradjon, a haldokló bajnokot kihurczolták a mezőre, s ott egy rögtönzött ponyvasátor alatt lehelte ki lelkét a grossjägersdorfi diadal hőse.

Erzsébet czárnő pedig sem másnap, sem harmadnap nem halt meg, hanem meggyógyult, és még sokáig intézte az orosz birodalom sorsát.

* * *

Bestucheff bukása senkit sem rántott oly mélyen magával, mint a nagyherczegnőt, Katalint.

Azon párt, mely őt akarta fölemelni, egészen megbénítva látszott e csapás által, s midőn a czárnő a Woronzoff leányok nagybátyját nevezé ki államkancellárjává, Katalin végveszélye látszott abban kimondva lenni.

Meglátni azt a napraforgó seregről, az udvaroncok arczáról, merre fordulnak egyszerre? Kezdett a kegyvadász-raj a kegyencznő, Woronzoff Erzsébet körül csapongni, s a leendő czárnéról alig vett valaki tudomást.

És Woronzoff Erzsébet büszkélkedett e diadalában.

Nem titkolta, hogy ő Péterre nézve több, mint Katalin.

Még egyszer egyesíté a meghasonlott házastársakat Erzsébet; még pedig halála által; ott a temetési pompa szertartásainál egymás mellett kelle állaniok s emberi szokás szerint a férjnek karján vezetni nejét, s a nőnek sirva támaszkodni férje vállára.

Az udvari szokás követeli mind ezt, még azt is, hogy a nő férje vállára támaszkodjék és sirjon. Katalin megtette azt; Péter nem volt oly vigyázó. Nem állhatá meg, hogy a mint síró nejére tekintett, ki «szertartásból» vállára borult a czárnő koporsója előtt, keserű mosolyra ne vonja ajkát. És ez a mosoly is ott volt halálos bűnei közé följegyezve. Voltak, a kik azt észrevették.

Nagy bűn ez, mosolyogni a czárnő koporsója előtt, melyhez a legelőkelőbb orosz is ha közeledik, el nem enged magának a hagyományos «homlok-törés» szertartását, a mi abból áll, hogy hosszában arcra veti magát, a nélkül, hogy kezét maga elé tartaná, homlokával ütve legelőbb is a padlatot, s azután a testőrök két felől két kezét megfogva, úgy vezetik ki hátrafelé lépegetve az ajtóig, nehogy hátat fordítson a koporsónak.

A holt czárnő homloka körül voltak rakva koronái, a moszkvai, asztrakáni, kazáni és szibériai: rendjelei és fejedelmi diszjelvevényei vállaitól lábáig megtölték a koporsót, lábainál roppant ezüst medence állt, töltve főtt rizsszel és mazsolával, mely az éneklő pópáknak adatott jutalmul, kik éjjel-nappal ébren tartásák a szent buzgalmat.

Néha-néha Péter nem csak nejére tekintett mosolyogva, hanem egyikére a teremkarzat rácsozott páholyainak is: a rossz világ azt állítá, hogy abban Woronzoff Erzsébet ült.

És Katalin nem csak olyankor zokogott, mikor látták, hanem midőn hosszan leomló fátyolával eltakarta is arcát; a rossz világ azt állítá, hogy e fátyolon keresztül egy fiatal testőrtiszt szemeivel találkozók ilyenkor tekintete, a ki kivont karddal ott állt a ravatal lépcsőzetén.

Ezen fiatal tiszt neve volt Orloff Gergely.

Unokája annak az Adler Györgynek, ki Nagy Péter alatt a streliczek között szolgált.

A strelicz egy neme volt az orosz janicsárhadnak, ép oly bátor katonaság a hadban, mint kész zavargó a trón ellen. Nagy Péter ellen is föllázadtak, hanem ez aztán kiirtá őket.

A czár saját kezével vagdalta le a lázadó tisztek fejeit.

A hosszú vérpad rakva volt már lehullott fejekkel, midőn Adlerre került a sor, kinek félre kellett rugdalni bajtársai fejeit, míg a véres czárig juthatott, ki pallosával várt reá.

— Eredj innen pajtás, szólt Adler a legközelebb levágott főhöz, mely a tőkén hevert, adj helyet az én fejemnek is!

A czárt meglepte e valódi orosz élcz. Megragadta az elítélt vállát s szeme közé nézett.

És az elítéltnak volt bátorsága mosolyogva tekinteni a vérben forgó szemekbe, e kegyetlen arczba vissza; kinevetni azt, a ki halált osztogat.

— Lehellj rám! rivalt rá a czár.

Adler rálehell. Nem volt borszesz, a mitől bátorságát kölcsönözte: józan volt.

— Oldjátok fel! parancsolá Péter. Ennek a fejnek én még más hasznát vehetem.

Ez élcz szabadítá meg Adler életét, s új rangra emelte őt. Azontúl a czárnak nagy hive lett, nevét oroszra változtatta: «orel» oroszul sast jelent.

Ennek az unokája volt az a fiatal testőrtiszt, kinek tekintetével Katalin szemei találkoztak a fátyolon keresztül, midőn Erzsébet czárnő ravatala előtt álltak mind a ketten.

Mikor a novogorodi érsek halotti beszédét elmondta a czárnő fölött s a koporsó után a Szent-Péter és Pál templomának sírbolt-ajtaja bezárult, megáldá ugyanazon fő-

pap az új czárt és annak nejét, és azt mondá nekik: lép-
jetek föl a trónra.

Azok pedig mind a ketten arra gondoltak, hogy egymás
mellett ülniök még a trónon sem lehet többé.

Orloff Gergely nem olyan hőstettel kezdte emelkedését,
minővel nagyatyja, a vasfejű strelicz. Ő csak tábornoka
ellen conspirált, a hiú vén Suvaloff Péter ellen, ki maga
tüzértábornok levén, azt hitte, hogy a mely várat
egyszer ő megszállt és körül fortifikált, azt többet senki
be nem veheti; — minthogy pedig a tábornok imádjátja
Kurakin hercegnő nem tartozott a minden ostrommal
daczoló várak közé, egy napon Suvaloff azt tapasztalá,
hogy saját adlatusa, a fiatal Orloff árulás által a vár bir-
tokába jutott s az ő emlékét a hercegnő szívében leve-
gőbe röpíté.

A tábornok dühös volt, lármát csapott, nem akarta
hadsegédének azon minden katonai reglement ellen elkö-
vetett vétségét elengedni, hogy tábornoka kedvesét elcsá-
bította; el akarta őt küldetni Szibériába, s gyilkos fenye-
getőzést követett el a minisztereknél, ha a példás bünte-
tést az ő kedvéért rá nem szabják a vétkesre.

Az ilyen láрма pedig a világ minden korszakában a
legalkalmasabb eszköz volt arra, hogy egy fiatal ember
szerencsáját megalapítsa.

Orloffot nem küldték el Szibériába, s hogy e végzet
nem történt vele, azt nagy részben Katalinnak köszön-
heté, ki maga sietett érte a czárnónél szót emelni. Még
akkor Katalin Orloff Gergelyt nem is látta; akkor talál-
kozott vele először, midőn az ifjú tiszt párfogását meg-
köszönni nyilvános elfogadtatást kért s ott térdein fogadta,
hogy egész életében hálás fog lenni úrnője iránt s egy
szavára szive vérért áldozza érte. E pillanattól fogva
imádta Katalint Orloff.

Egy napon Erzsébet czárnő halála után Orloff Gergely
rejtélyes levélkét kapott, melyben légyottra hívják fel
Ivanovna Katalin házába, hol egy bájos ifjú nő fog reá

várni. Orloff megjelent a kijelölt helyen s a czárnét találta maga előtt, Katalint.

Az ifjú udvaronc boldogsága tetőpontján képzelte magát, álmai megközelíthetlen eszményképéhez ily közel; hanem Katalin arca ezuttal nem volt szerelemre biztató.

— Orloff Gergely, szólt Katalin sötét tekintettel, ön azt mondá nekem egyszer, hogy ha szükségem leend segélyére, életét, vért adja értem. Ez az idő jelen van. Engem el akarnak veszíteni.

Orloffot e szó a legforróbb szenvedélyből a legfagyosabb rémületbe verte alá.

— Kicsoda? kérdé elszörnyedten.

— A czár.

— A czár?

— Ő — semmivé akar engem tenni: engem és kis gyermekemet, az ártatlan Pált.

E szavaknál a czárnő szemeit elborítá a könny; s e könnyező szemekbe Orloffnak még nagyobb veszély volt tekinteni. E könyvből egy csepp az ő kezére hullott s ebben a perczben megesküvék, hogy ezt a könyvet a legdrágább vérnek kell onnan lemosni.

Katalin erőt vett magán s leülve Orloff előtt, susogva mondá neki:

— A czár haza hívatta Soltikoffot. Ide érve, Péter magához parancsolta őt, s szép szavakkal, fényes ígéretekkel igyekezett rábeszélni, hogy tegyen ellenem tanubizonyságot; rettentő tanubizonyságot, a mit a czár felmutathasson az egész világ előtt, kihirsztelve, hogy neje méltatlan a trónon mellette ülni, hogy gyermeke nem örököse atyja nevének s engem gyermekemmel együtt letaszíthasson onnan, és ki tudja hová: tán börtönbe, tán vérpadra, de a mi annál mind rosszabb, a gyalázatba. Ugy-e irtózatos ez?

Orloff szemei szikráztak! — Megöljem Soltikoffot?

— Nem. Soltikoff nem áruló. Hozzám mindenki hű, csak az nem, ki oltár előtt esküdött hozzám hűséget. Önnek mást kell tenni.

— Már tudom, hogy mit ?

— Legelső megtudni, hogy a czár mit tervez ellenem ?

— Ő nagyon titoktartó.

— Nem oly nagyon, hogy kedvese előtt mindent ki ne beszélne. Woronzoff Erzsébet tudja, hogy a czár mit akar ? Tudja nagyon jól, mert a minap nyíltan megsértett az egész udvar láttára, s midőn azt kérdezém tőle : «ki itt a czárnő ?» gúnyos és célzatos alázattal felelt : «az, kit a czár szeret !»

— Orczátlan ! És fölséged elhallgatta ezt ?

— Hallgattam ; de magamban feleltem rá valamit.

Orloff olvasni tudott e sötét szemek baljóslatú tükréből ; — e választ olvasta onnan : «czárnő az, a ki a czártól elveszi koronáját».

— Mit kell tennünk ? parancsoljon felséged.

— Hallgasson reám tovább ; Woronzoff Erzsébet ismét sokkal ostobább, mint hogy valami örömhirt, mely hiuságának hizeleg, el birjon hallgatni apja előtt. A tanácsos mindent megtud leányától, a mit a czár tervez.

— Hanem Woronzoff egészen híve a czárnak.

— De van neki még egy másik leánya, Daskoffné, a ki oly hizelgő, oly ravasz, hogy minden titkát ki birja csalni a gyöngye fejü öregnek.

— És Daskoffné felségednek híve ?

— Nem annyira, hogy oly titkokat elmondjon, a mik atyját veszélybe dönthetik. Vannak titkok, a miket egy nő csak egy férfinak vall meg, a kit imád.

— És ki az ?

— Az ön.

— Én ! szólt megdöbbenve Orloff.

— A hercegnő önt imádja az örülésig, s önnek boldoggá kell tenni a hercegnőt, hogy engem megszabadíthasson.

Orloff a legcsodálatosabb kelepcebe jutott. Egy hölgy, kit bálványoz, azt kívánja tőle, hogy udvaroljon egy másik nőnek, a kit nem szeret.

— Urnőm! Én nem vagyok képes, mióta a napba néztem, csillagot látni más nő szemében. Ez nekem száműzetés. Szibériánál is távolabb!

Katalin nem haragudott meg e hizelgésért, kezét nyújtá Orloffnak s engedte őt tovább is a napba nézni.

— Hisz a száműzetés nem örök.

Orloff megcsókolá a nyújtott kezét s azt mondá, hogy minden áldozatra kész. A csárnő nem hagyta vigasztalan.

— E helyen minden nap találkozhatunk s ön elmondja nekem, a miket megtudott.

A cselszövény egészen jól volt úgy kigondolva, a hogy Katalin azt Orloff kezébe adta.

A czár mindent elmondott kedvesének, a kegyencznő apjának, az apától kicsalta a ravasz leány, s a szerelmes nőtől megtudta az imádó; akkor aztán tudott mindent a csárné is.

— A czár Woronzoff Erzsébetet akarja a trónra emelni.

— A czár meglátogatta Iván herceget schlüsselburgi tömlöczében s egy óráig beszélgetett vele, őt akarja trónörökösül elfogadni.

— A czár a schlüsselburgi várban egy új nagy kastélyt építtet; az van szánva Katalin és fia örök rabságának helyéül.

. Nem éri meg e börtön felépülését!

* * *

III. Péter ellen a legrövidebb időn a legfélelmesebb összeesküvés támadt.

Nekünk csaknem megfoghatatlan ez.

Összeesküvés egy országban, mely a szabadelműség eszméivel nem igen van túlterhelve, s egy uralkodó ellen, a kinek éppen semmi kegyetlenséget nem vethetni szemére.

III. Péter inkább nagyszerű kegyelemosztásokon kezdte uralkodását. Bestucheffen kívül minden politikai elítéltet szabadon bocsátott és visszahítt Szibériából: tizenhárom

ezer dugárust bocsátott ki a börtönből s húszezer adósság miatt bebörtönözöttek fizette ki tartozását.

És mégis aláásták trónját! Miért?

Egyszerű rá a válasz. Azért a csekélységért, hogy az orosz nemzet jellemét nem tanulta megismerni.

Akármit tett, akármilyen kezdett, az, meglehet, hogy üdvös lett volna abban az országban, melynek ethicáját vérbe szívta; de az orosznál mind nem talált az éltető földjére.

Más fogalmak, más erkölcsök, más világnézet, más erények, más czélok, mint a mikbe őt oktatták; és azok ott jók, ott helyesek; annak a nemzetnek nagysága, múltja, jövője alapszik azokon, s a ki azokat meg akarja fordítani, saját maga törik benne össze.

Elkezdve azon, hogy az orosz katonának, a mióta csak egyenruhát visel, zöld volt a kabátja színe, s Péter kék kabátot adott rá, mely a poroszhoz tette hasonlóná, egész a törvényszékek újjá alakításaig minden intézménye egyszerű volt a czárnak, mely elvadtá tőle a nemzet rokonszenvét.

Lehetek azok a német hercegek és főurak, kiket kormánya első hivatalaira meghívott, igen derék, okos, tisztalelkű férfiak; de az orosz csak a betolakodó idegent látta bennük s gyűlölte és gúnyolta őket, és bennük a czárt.

És a mi az oroszoknak legérinthetlenebb kincse: a szent orosz hierarchia! ő még azt is meg merte ingatni. Bizonyára igen széleskedő kézzel nyúlt ahoz az oltárhoz, melynek szegleteit ő hozzáig minden czár csókolva érinté.

Pétert azzal vádolják, hogy idegen vallásokat pártfogolt. Azt nem tette ugyan, de közönyös volt valamennyi hitvallás iránt; s nagyon böles dolgot vélt elkövetni, midőn az ország kincstára kedvéért a papság jövedelmeit korlátozni akarta, az egyházi javadalmakat secularizálva.

Végre, hogy balszerencséjének minden jelszavát önmaga hangoztassa el, arra a gondolatra jött, hogy Dániával háborút kezdjen.

Ez rég főzött eszméje volt.

Mint holsteini herczegnek sok keserű emléket kellett rováson hagyni a dölyfös szigetkirálytól; most, mint minden oroszok czárja, eljöttek hívé az időt, melyben Holstein sérelmeiért boszút álljon Dánián.

Senki sem tanácsolta neki e hadjáratot.

A porosz király, kivel hirtelen békét kötött, le akarta róla beszélni, s azt tanácsolá, hogy elébb kérdezze meg e felől Katalint, a ki okos asszony; Anglia ellene volt, attól tartva, hogy a harc Dániát Franciaország karjaiba hajtja; s hogy saját népének mennyire kedve ellen volt Dániával hadakozni, azt jól jellemzi Razumovszky élce, kit a czár nagynénjének tett ígérete szerint kegyébe fogadott s most épen a Dánia elleni hadsereg generalissimávé akart kinevezni. «Arra kérem felség», szolt Razumovszky, «oszsza két részre a Dániába küldött hadsereget, hogy azt, a melyiket én vezetnék, az, melyik a hátam mögött jó, tolja előre.»

Nem használt semmit.

Péter kimondá, hogy nem nyugszik addig, míg kardját dán vérbe nem mártotta!

És mind ezzel ellentétben az okos, langeszü nő, ki az orosz nemzet minden sajátságát tiszteletben tartá s vele együtt érezni megtanult. Már akkor az orosz nemzet két asszonyt látott a trónon ülni, I. Katalint és Erzsébetet, kik túltettek koruk ferfiain, erő és akarat dolgában. És az erőnek bűvhatása van ott.

Az összeesküvés Péter ellen Daskoff herczegnő palotájában kezdődött; először négyszem között az ifjú Orloffal; azután Orloff három testvére is belejött, azok több fiatal katonát vontak magukkal; azután beleavatták az alsóbb papságot, az elűzött szerzeteseket, azok megnyerték a felsőbbeket, a papok a főurakat, úgy, hogy a társadalom minden osztályában el volt már terjedve a cselszövény fonala, s Péter még mindig nem tudott felőle semmit.

Minden kaszárnnyában, minden templom-udvaron sut-

togtak felőle, hogy a czár ellen készül valami és ő nem hallott felőle semmit; olyan jól el tudta magát zárni minden érintkezéstől azon nemzettel, melyen uralkodni hivatott.

S a mit viszont ő tett, vagy mondott, azt ellenfelei napjára megtudták mindig.

Kegyencznője megpirongatá egyszer azért, hogy nejével megalázóan bánt az asztalnál, a czárnőt sirva fakasztá udvaroncjai előtt: ez nem helyes; ebből gyanú támad; s akkor a czár azon grotesk ötletre jött, hogy alakoskodni fog, rászedi a világot és Katalint. Épen azon időben, midőn elhatározá, hogy nejét és gyermekét elzárátja, mihelyt a schlüsselburgi börtön elkészül, azt a komédiát gondolta ki, hogy a Névaszentelési ünnepélyen Katalint öltözteté fel uralkodói fényes jelmezbe, diademos fejfel; ő maga pedig, mint egyszerű főtiszt, ezredesi egyenruhában tisztelgett előtte az ünnepi szertartás alatt. Ez finom ironia akart lenni; de egyfelől oly vastag volt benne a sarcasmus, hogy az udvarnagyok keresztül látták minden szövetét; míg a köznép és a közkatona csak az összehasonlítást jegyezte fel belőle, egy fejedelmi nő-alak és egy katonásdit játszó férfi között: az úgy tűnt föl előtte, mint egy igazi czárnő, emez, mint egy igazi testőrtiszt.

Junius utolsó napjain Péter, senkivel sem tudatva hovalétét, maga utazott el Schlüsselburgba fogadott bérkocsin, álnév alatt, s ott ismeretlenül beszélt Iván nagyherczeggel, ki már akkor húsz év óta nem látott napvilágot, s nem beszélt emberrel, mert föld alatti börtönében mindig lámpa égett, s a két ór, ki fogságát osztá, semmi kérdésére nem felelt.

Ez ifjut, kinek kedélyét húsz évi sirbanlakás elmérge-síté, akarta Oroszország trónjára emelni Péter.

Azt mondják, hogy Péter jó szívü volt; ez az egy gondolatja fölért egy dőghalállal.

Iván húsz év alatt nem tanult semmit, a mi emberi; vadállat volt: csupán annyit tudott, hogy azok mind, a

kik most Oroszországban felül állnak, közvetlen okai hosszú szenvedésének; ha ez azt a pallost kezébe kaphatta volna, a mivel előde a streliczek fejait levagdalta!

Mikor Schlüsselburgból visszatért a czár, az összeesküvés meg volt érve.

Terv szerint, útközben, midőn a Dánia elleni háború végett Németországba utazand, éjszaka kellett kocsiját feltartóztatni s őt elfogni; hanem a véletlen hamarabb idézte elő a katasztrófát.

Az összeesküvők fejei voltak az Orloff testvérek, Odardo olasz, Passzek és Teploff orosz tisztek, mind a legalsóbb rangból.

Ezek oly elővigyázattal éltek, hogy egy-egy megbízott emberük, bárhol jártak-keltek, ötven lépésnyi távolban követte őket, azért, hogy ha egyet közülök el találnak fogni, az a többieket rögtön tudósítsa a veszélyről.

Egy katona Passzek századából, hol ő alhadnagy volt, azt gondolva, hogy századosa is be van avatva az összeesküvésbe, azt kérdezte tőle titokban: «Mikor kell már fegyvert ragadni, hogy a czárt elfogjuk?»

A százados eltitkolta megdöbbenését s azt felelte neki rá: «majd tudatom veled». Azzal sietett rögtön Woronzoffhoz, följelenteni a mit hallott.

A kanczellár elfogatta a katonát, a katona rávallott Passzekre, arra elfogták Passzeket az utcán.

A kanczellár sietett a czárral tudatni e fölfedezést s kérte, hogy ne menjen el ma Oranienbaumba, a hogy szándékozott; hanem vettesse Passzeket rögtön kínzó vallatás alá.

Péter azonban nevenapját akarta ünnepelni, s szent Péter napjára már akkor nagy előkészületek voltak téve Oranienbaumban, a miknek a világ minden összeesküvése kedvéért sem volt szabad kárba menni.

— Majd holnap, — mondá, — Passzek addig nem szökik el; — s ment Woronzoff Erzsébetet fölkeresni.

A kegyencznőt nagyon rossz kedvűnek találta. Kérdezé, mi baja? Tán rosszat álmodott?

— Fölség, ez több mint álom. Most olvasom Djoerneaestahl levelét Konstantinápolyból, ki arról tudósít, hogy pater Boscovich, jezsuita szerzetes, egy perzsa mágusszal beszélt ezelőtt két hónappal, s az a horoscop segítségével, a csillagok járásából, megjósolá, hogy felséged három hónap múlva erőszakos halállal fog meghalni.

Péter czár nagyot nevetett rajta. Németországban már akkor nem hittek a horoscopok csalhatatlanságában.

— Kedvesem, ez még kevesebb, mint az álom. Az álomban van legalább egy szerető szív ösztöne; de a perzsa mágusznak mi köze a csillagokhoz s mi közük a csillagoknak én hozzám?

Pedig a perzsa mágusznak nagyon sok köze lehetett a czárhoz; a mennyiben muszkaországi görög kereskedők rég értesíték fajrokonaikat Törökországban a felől, hogy Péter czár feje fölött csak hajszálon függ a kard.

Péter nem hagyta magát megzavarni s kedvenceivel együtt elutazott névnapját megtartani Oranienbaumba. Az orosz udvari népből csak a nők szépét vitte magával; a férjeknek megtiltá, hogy vele menjenek; — nem akart unatkozni.

Késő este volt, midőn Orloff a peterhofi kastély parkja előtt leszállt a kocsiból: nem kérdezősködött senkitől, azon az ismeretes csigalépcsőn, melyen át annyiszor találkozott a czárnéval, sietett föl Katalin hálószobájába.

A czárné már feküdt, de még ébren volt. A zajra, mely szőnyeg-ajtaja előtt támadt, azt hívé, hogy orgyilkos közelit s pisztolyt fogott az érkezőre.

— Megállj, vagy meghalsz.

— Nagyon jól van, úrnőm; szólt Orloff a lámpavilág elé lépve. Ez a mára való jelszó; pisztoly a kézben: «megállj, vagy meghalsz!»

— Mi baj van?

— A czár megtudott mindent.

— Akkor nekünk merni kell mindent.

— A czár Oranienbaumba ment, holnap ott marad, holnapután ide fog jönni Peterhofba. Egy percz sincs elveszteni való. Felsőgedet itt ne találja a czár. Egy perczre visszavonulok, míg felsőged Ivanovna Katalint hivatja, hogy ruháit feladja.

— Szükségtelen, — szólt Katalin, levetve magáról az ágytakarót s kilépve ágyából — teljesen felöltözve — még pedig férfi-ruhában.

Mióta az összeesküvés folyt, mindig férfi-ruhában feküdt le alunni, épen csak a sarkantyús csizma hiányzott még és a vereshajtókás diszka, hogy mint fiatal testőrtiszt álljon — futásra, vagy ha kell, verekedésre készen.

Nem kellett senkit fölébreszteni a kastélyban, a titkos lépcsőn észrevétlenül eltávozhattak.

Daskoffné kocsija ott várt rájuk a park alatt, hanem a kocsis eltávozott valami csapszékbe, az éj unalmát rövidíteni.

Nem vártak rá, míg visszatér; Orloff maga vette kezébe a gyeplőt, s vágattak vissza Szentpétervár felé.

A fél uton kidültek a lovak. Nyolcz órai folytonos vágatás elcsigázta a párakat; nem lehetett velük tovább haladni.

Az idő éjjelen túl volt már, s egyike azon juliusi rekkenő éjszakáknak, a mik Oroszországban is zivatart jósolnak.

A keleti láthatáron nagy sötét fellegek nyomultak elő s egy-egy néma villám-lobbanás a távolból világítja meg a tájat; mintha figyelmeztetné a futókat, hogy siessenek: jön a zivatar.

Leszálltak a kocsiról, s gyalog mentek odább.

Egy rozszant csárda állt az útfélen; azt épen akkorra érték el, midőn az első kövér záporcseppek kezdék paszkolni a poros utat.

A czárné bezörgetett a csárda ajtaján, nagy nehezen lehetett a csárdásba lelket verni.

— Nincs két lovad, szekered ? kérde a czárné.

— Csak egy szamaram van, meg egy talyigám.

— Az nem kell, rakj tüzet, megáztunk.

A csárdás tüzet rakott, Orloff kinn maradt az eresz alatt, az utat vizsgálva s a czárné a felszított füstös kandallóba egymás után hajigálta be széttépett levelezéseit az összeesküdtekkel.

A zivatar egész dühével kitört már a finn avaron; villám villámra csapott; Katalin nyugtalanul járt fel s alá a bűzös csárdában, minden fordulónál kitekintve az ajtón. Nem azt kémlelte, hogy múlik-e a zivatar ? nem az után hallgatózott, hogy távozik-e a dörgés ?

Egyszerre örömvillanással arczán lépett Orloffhoz.

— Hallga ! Hallod-e ezt a zörejt ?

— Az ég dörgését ?

— Nem, nem ; ez kocsizörgés. Nézz oda : ott a topolyfák között kell közelítenie. Mihelyt villámlani fog, meglátod.

Nem sokára villámlott ; a tűzsugár egyenesen a topolyfák közé csapott le, s meggyújtotta a legmagasabbat.

— Szent Mihály őrangyal ! — rikolta a szekeren ülő paraszt ; s elkezdé a keresztet hányni.

— Ne imádkozzál most, paraszt, — rivalt rá Orloff, lovai zablájába kapva : — hanem ide a szekeret, lovat.

— Ezer rubelt kapsz értük, kiálta a czárné ; de tévedésből s minthogy erszényét otthon feledé, pisztolya végével találta a parasztot kínálni.

— Szent-György és Szent-Mihály őrangyalok ! — jajgatott a muzsik, s leugrott szekeréről, elfutott a burjánba, ott hagyta egész fogatát ingyen.

A czárné és Orloff felkaptak a rossz parasztszekérre s az éjféli zivatarral egy úton, villámlobogásnál, zuhogó záporban, vágattak a főváros felé.

Hét óra volt reggel julius kilenczedikén, midőn Razumovszky házát elérték. A hetmant még az ágyból verték föl.

A czárné öltözete facsaró víz volt; ugyanabban az átázott egyenruhában ismét kocsira ült, s azzal vágtattak egyenesen az Izmailovszky testőrség kaszárnájához.

Még akkor csupán e testőrségnek négy százada volt Katalin számára megnyerve.

E négy század épen fegyvergyakorlatra készült, midőn Katalin a hetmannel és Orloffal közējök érkezett.

— Ime itt van uralkodónőtök: az egyedül országoló czárnő! — szólt hozzájuk Razumovszky.

— Éljen Katalin czárnő! — rivallá erre a négyszáz férfi; a testőrezred többi századai előrohantak e zajra — és azután ők is csatlakoztak a többiekhez és kiálták: Éljen Katalin czárnő!

Innen neki indultak a városnak.

A riadal, mely a czárnő megérkeztére támadt, egyszerre elterjedt az egész fővárosban; a testőrség a többi katonaságot, a papság a népet ragadta magával; a czárnő hintájából kifogták a lovakat, úgy vontatták végig az utczákon, a harangokat meghúzták minden toronyban; s egy végeszakadatlan «hurrah» kiáltás kísérte őt, a merre az eleven ár vitte magával, mely megtöltött minden utcát. Két óra alatt egész Szentpétervár az övé volt; s mire a kazani főtemplom elé ért, az összes papság ott várta már díszöltözetben, élén a novogorodi érsekkal, ki a kocsijából leszálló Katalint e szókkal fogadta:

— Üdvözlégy országunk czárnője, II. Katalin!

És azután az oltár előtt fölkenete Katalint Oroszország uralkodónőjeül, és kinyilatkoztatá, hogy az egyedüli trónörökös, Petrovics Pál, a czárnő fia.

És azután énekelték a Te Deum laudamust az egész népség üdvriadala mellett.

A generalissimus, a holsteini fejedelem elég jókor lóra ült, hogy a rendet helyreállítsa a városban, hanem eleinte senki sem ügyelt rá, később pedig, hogy erélyesen kezdett eljárni, lerántották lováról s oda zárták Passzek helyébe, a honnan néhány óra múlva Katalin szabadon bocsáttatá.

Egyéb baja nem történt, mint hogy még az egyenruhájának a gombjait is leszedték.

* * *

A főváros Kataliné volt már s vele együtt a tizenhatezer főnyi helyőrség: az orosz hadsereg válogatott ezredei; és Péter czár még mindig ülte a nevenapját Oranienbaumban.

Ugyanazon a napon, melyen Katalin Szent-Pétervárbán megkezdte diadalútját, a czár is felkerekedett kíséretével: az udvari tanácsosokkal, kegyencznőivel s a férjtelen szép asszonyokkal Peterhof felé.

E nap volt általa rendezve azon ünnepély, melynek mindenkit meg kelle lepni: leginkább Katalint.

A czár azt mondá Katalinnak, hogy ma nála fog ebédelni egész udvarával.

Mikor aztán vége lesz a lakomának: a czár poharat fog emelni Katalin egészségére s ilyenforma toasztot fog ráköszönteni:

«Asszonyom. Ön sok örömet szerzett nekem az életben; illő, hogy én is háládatos legyek. Én egy szép palotát építtettem ön számára Schlüsselburgban, mely igen regényes tájék. Tudva azt, hogy ön mennyire szereti egyetlen gyermekét, itt alkalma leend önnek, egyedül ő neki szentelhetni életét; a mit hogy az egek ura mentül hosszabbra nyujtson, szivemből óhajtom.»

Húsz mozsár-dörgés fogja hírül adni a világnak, hogy a czár áldomást ivott a czárnő egészségére!

Csakhogy épen ebben az órában száz ágyúlövés adta hírül a világnak, hogy a czárnő letaszította a trónról a czárt!

Péter reggeltájon érkezett meg Peterhofba, s minden udvaronc az arcán a legnagyobb zavart látta, midőn középük lépett.

A czárnő eltűnt a palotából.

Péter nem érte utól eszével a bajt; de igen Woronzoffi, a kancellár.

— Ha a czárnő eltűnt, úgy bizonyosan Szent-Péter-várott lesz, s ott még bajt csinálhat nekünk. Jó lenne megelőzni.

— Menjen ön utána és hívja vissza, szólta Péter; kinél az ijedtség elnyomta a haragot. Én megbocsátok neki.

Woronzoff Erzsébet haragosan szorítá meg a czár karját.

— Ez csak játék? — sugá fülébe. — Ez a bocsánatadás?

Péter megnyugtatólag inte szemeivel.

A kanczellár nem időzött, rögtön kocsira ült, s sietett Szentpétervár felé.

Épen jókor érkezett, hogy jelen lehessen azon a szertartáson, melyben az ország első nagyjai a czárnő előtt, ki koronás fővel ült a trónon, a hűség esküjét leteszik.

A czárnő kegyes leereszkedéssel inte az érkezőnek.

— Ön látja: én nem állhatok ellent, kénytelen vagyok engedni a nemzet kívánatának.

Woronzoff odasietett a trónhoz, s aztán — ő is letérdelt Katalin előtt, és hűséget esküdött neki.

Este négy órakor Katalin kiadta manifestumát, melyben trónraléptét jelenti, s azt megküldte a külföldi követeknek.

Ugyanekkor Péter nyugtalanul járt fel s alá a peterhofi park útjain, terveket szöve aggodalmai közt, és egyiket sem fogatosítva. Mindenfelől asszonysírást hallott, ijedt arcokat látott maga körül.

Egyetlen jó barát, egyetlen férfi volt közelében, München tábornok.

— Itt nem tanulunk az asszonysírásból semmit uram, — mondá a czárnak; — siessünk vissza Oranienbaumba; ott vannak fölséged holsteini vitézei, a jól begyakorlott kis csapat, álljon fölséged élükre, menjünk fegyveres kézzel Szentpétervárra. Egy erős csapással mindent vissza lehet nyerni.

— Mit gondol ön? — szólta a czár; — az én maroknyi

csinos szép holsteini seregecskémét martalékul vessem tizenötezer tigrisnek.

Mit tegyen hát? Nem várhatta be, míg Woronzoff visszajön; még este felé is elküldte az alkanczellárt, Galiczint, hogy keresse fel Katalint és tudassa vele, hogy a czár kész vele megosztani az uralkodást, magával együtt megkoronáztatja őt is.

Woronzoff Erzsébet elájult, midőn megtudta, hogy a czár ezt izente Katalinnak.

Katalin pedig már ekkor nem volt Szentpétervárott. Ugyanabban a testőr-egyenruhában, melyben két éjszaka és egy viharos nap nagy munkáját végezte, lóra ült, Daszkoff herczegnőt, az Orloffokat s a katonaság többi vezetőit maga mellé véve, s tizezer főnyi hadsereg élén ő maga jött a czárral szembe, hogy őt elfogja; csákója mellé cserág volt tűzve, mint a többi katonának.

Galiczin fele uton találta őt, ott adta át neki a czár levelét. Katalin eltépte azt olvasatlanul s az alkanczellár — szintén felesküdt a czárnő zászlója alá.

Éjfél tájon már megtudta a czár, hogy neje hadsereggel jő ellene.

E hirre egészen elveszté lelkét.

Egyik futárt a másik után küldte Katalinhoz; mindig emelkedő ajánlatokkal.

Előbb följajánlá neki koronáját. Legyen ő az uralkodó, a czár semmi más, mint a czárnő férje.

Katalin nem válaszolt rá semmit, a futárt sem bocsátá vissza.

A következő már azt az ajánlatot vitte, hogy tartsa meg a trónt és egész Oroszországot Katalin, bocsássa Pétert háborítatlan Woronzoff Erzsébettel a csendes Holsteinba vissza.

Katalin erre sem felelt, a futár ismét nem tért meg.

Az utolsó futár már csak annyi engedélyt kért, hogy engedjék a czárt egyedül a hazájába térni.

Még erre sem jött válasz.

Mire a borongós virradat elérkezett, már a Katalin előcsapatjai két verstnyire voltak Peterhofhoz.

Münich azt tanácsolá a csárnak, hogy siessen, ha előre nem akart menni, hátrafelé. Mögötte van még Kronstadt; ha abba beveheti magát, ez erős vár és a hajóhad birtokában könnyebben fog alkudhatni nejével.

Péter engedett a tanácsnak, hajóra ült s Kronstadtba vitorlázott. Vitte magával egész siránczó kiséretét, valamennyi asszonynépet.

Mikor Kronstadt előtt horgonyt vetnek s a dereglyével ki akarnak kötni, a parton álló őrs rájuk kiált:

— Kik vagytok? mit akartok?

Péter megmutatá mellén a rendesillagot.

— Én vagyok a czár, III. Péter.

Az őrs ráfogta a puskát.

— Vissza vagy tüzelek! Nincs többé Péter czár: éljen Katalin czárnő!

Csak egy órával előzte meg Pétert Katalin küldötte Faliszin tengernagy, ki a czárnő nevében elfoglalta a várat.

Münich kivonta pisztolyát, hogy lelövi az ellenálló őr s a mily merész volt egy ember elfoglalni egy várat, épen olyan merész lesz ő, elfogni azt az egy embert.

Péter megfogta a tábornok kezét, s nem engedte löni.

— Jó! szólt kedvetlenül a tábornok. Ha nem akarunk verekedni, menjünk hát neki a tengernek; vitorlázunk Holsteinba haza.

A tenger azonban épen hullámot hányt, s Péter igen szenvedett a tengeri kórban.

Két örvény fenyegette, mind a kettőtől rettegett, s a siró asszonyok látása utoljára is arra vette, hogy a félelmesebbnek forduljon szembe: megfordult hajójával s visszatért Oránienbaumba.

Még akkor volt egy menekülése. Litvánián keresztül szabadon állt az út, kis német csapatja minden üldöző ellen megvédhette volna, s ha németországi hadseregéhez

eljuthat, ott híveire talál, a kikkel leverheti a forradalmat.

Még ezt az utat sem választá. Folyvást hitt abban, hogy egy felingerelt nőt ki lehet békíteni. Egy nőt, a kinek kedvesét meggyalázta, a kit vetélytársnője előtt megalázott, kit örök fogságra akart vettetni, kinek gyermekét meg akarta fosztani a trónról, az élethez, a világhoz való jogától, kinek sírboltját már elkészítteté, a sírkövel együtt, melyre a benne nyugvó élő-halott gyalázata volt fölírva! Egy ily felingerelt asszonyt hitt ő kiengesztelhetni.

Még egy követet küldött Katalinhoz egy újabb levéllel, melyben megalázott homlokkal kéri bocsánatát, elismeri győzelmét és irgalmas szívére hivatkozik.

Már akkor Katalin seregei Oranienbaum felé közeledtek.

Az utolsó izenetre megjött a válasz.

A czárnő küldötte, Ismailoff tábornok megérkezett Oranienbaumba, egyedül, csupán egy inasa kíséretében.

Azon sárosan, a hogy kocsijából leszállt, melynek lovait maga hajtotta idáig, sietett fel a czárhoz.

III. Péter egész híven maradt udvarától környezve fogadta a követet.

Vele voltak még holsteini tisztjei s kozák kegyenczei.

Ismailoff minden térdhajtás nélkül járult eléje s megszólítá :

— «Kegyelmes herczeg.»

Münich dühösen kiálta rá :

— Nem látod-e vakmerő, kivel beszélsz ?

Erre Ismailoff oda lépett a czárhoz, s a mint München az annak mellén függő uralkodói gyémánt-csillagra mutatott, letépte azt onnan, s oldalzsebébe dugta.

S aztán újra kezdé :

— Kegyelmes herczeg . . .

A vakmerőségre a vér futotta el minden jelenlevő férfi arcát, a harag pirja elébb, azután a szégyené, midőn látták, hogy a czár enged magán megtörténni oly meg-

gyalázást, melyet ha nem volna czár, hanem csak egy közrendü férfi, a vakmerő vérével kellene lemosnia.

Péter mozdulatlanul hagyta saját rendének nagykeresztjét melléről letépni, tulajdon szolgálai egyikétől, ki egyes egyedül jött el, őt udvara közepén megalázní.

— Kegyelmes herczeg! a czárnő, II. Katalin ő felsége parancsolatából ezennel tudatom veled, hogy e percztől fogva az ország foglya vagy, mind magad, mind kegyenczed, Gudovics, mind kegyencznőd Woronzoff Erzsébet.

Woronzoff Erzsébet sikoltva veté magát Péter lábaihoz.

— Oh uram, ha védni nem tudsz, ölj meg inkább, mintsem kiszolgáltass irtóztató ellenségeimnek.

Péter kivonta kardját és — átnyújtá Ismailoffnak.

— És most, — szólt a kegyetlen követ, — itt e lemondási okmány. Ezt ird alá.

Péter egy perczig tétovázott, hogy aláírja-e ez okmány-nak nevét.

— Irod, vagy nem irod: ez reád nézve élet, vagy halál. És Péter aláírta nevét.

A bátrak, a vitézek, kik körüle álltak, s kik egy intésre készek lettek volna helyette hidegvérrel meghalni, elfordíták arczaikat és sirtak székenükben.

Ekkor Ismailoff karon fogta Pétert; a kegyencz Gudovicsnak meghagyá, hogy vezesse utána Woronzoff Erzsébetet s azzal mind a hármat felültette sáros hintájába; ő maga ismét felkapott a bakra s Péter holsteini vitézeinek fegyveres sorfalán keresztül, egyedül, kíséret és cselédség nélkül, vitte fogva a — tegnap még czárt, ma már csak a czárnő eldobott férjét.

* * *

Pétert Razumovszky hetman Premorszkoje Dvor kastélyába tették őrizet alá; kegyencznőjét, Woronzoff Erzsébetet Katalin elé vitték.

A kik elfogták, azt hívek, gyönyörüséget fognak okozni Katalinnak megalázott vetélytársnője láttával.

Woronzoff Erzsébet elevenen képzelé magában mindazon szenvedéseket, mikben a győztes boszúját hűteni fogja, s félelemtől sápadtan rogyott térdre Katalin előtt, midőn hozzá vezették.

Katalin még mámoros volt az átvirrasztott éjszakáktól, a diadaltól, a férfias küzdelemtől, a koronától.

— Erzsébet, — szólt férje kegyencznőjéhez, ingerlő hangon; — a koczka hamar fordult, s te most az vagy, a mi én lennék, ha meg nem előztelek volna.

Woronzoff Erzsébet összerázkódott e szavak borzalmától.

— Tudod-e azt Erzsébet, hogy mikor Nagy Péter cár ellen a streliczek föllázadtak, az összeesküvők közt nők is voltak? Azokat a cár nem végezhetvén ki saját kezével, azt tette velük, hogy egy földalatti börtönbe zárata a Néva partján, s mikor a Néva megáradt, ott fulladtak mind.

Woronzoff Erzsébet nyögve fogta kezei közé fejét, hogy ne hallja a fenyegetést.

— Fogsz emlékezni arra a történetre is, — folytatá a czárnő kegyetlenül, — mikor Lapukin herczegnő azt találta mondani egyszer Erzsébet czárnő idejében: «én szebb vagyok, mint a czárnő». Elődöm azzal bünteté meg e szavakért, hogy a piacz közepén a vérpadon huszezer bámuló láttára letépette ruháit, hadd bámulja hát az egész világ, milyen szép az a néember, a ki szebb, mint a czárnő; s akkor azt a szép termetet addig verette kancsukával, míg a vér folyt minden tagján, s végre kérkedő nyelvét elvágatá, úgy küldte Szibériába.

— Irgalom! rebegé összeroskadva a fogoly vetélytárs.

— Hát a schlüsselburgi várnak hallottad-e hírét, Erzsébet, melyben a megholt czárnő parancsára, Iván nagyherczeget tartják fogva? Egy földalatti folyosó van ott, melybe soha sem hat le napsugár, sem egy hang a föld felszínéről. Éj van benne szünetlen és az ott levőnek még csak egy órát sem adnak, hogy számlálhassa a napokat,

az órákat, hogy tudhassa, mikor van tavasz, mikor őszi? hogy tudhassa, mennyi volt az idő, melyet keresztül élt? mennyi van még hátra a meghalásig? és senkinek, a ki hozzá belép, nem szabad egy szót szólani hozzá soha, mint a hogy nem szólnak a halottak egymáshoz. Hallottál e börtönről beszélni ugy-e? Mondtad elégszer, hogy van egy gyűlölt asszony, a ki ártatlan gyermekével együtt e börtönbe fog élve eltemettetni; s az a gyűlölt nő én vagyok, s a ki elbukott, az te vagy.

— Kegyelem! kegyelem! sikoltá Katalin lábaihoz borulva a kétségbeesett vetélytársnő. Inkább a halált, a gyors halált, csak ne ez irtózatoss börtönt.

Katalin elfordult tőle s hideg kegyetlenül tekintte le rá.

— A hogy elődeim álltak bosszút azokon, kik őket megbántották, mind irgalom és tisztesség volt ahhoz képest, a hogy én büntetlek meg téged. Én megvetlek és nem veszek tudomást rólad. Mehetsz, hová akarsz. Azok között, a kiket gyűlölök, te még utolsó helyen sem állhatsz. Én nem látlak meg, én nem tudok rólad; te nyomorult semmi!

Azzal ott hagyta a földön heverő s a földre még jobban legázolt vetélytársnőt.

A kik nem ismerik a nőket, azt mondták, hogy a czárnő nagylelkű volt, kegyelmet osztott; a kik jobban ismerik, hogy kegyetlen volt, lelkét taposta meg ellenfelének, szívére hágott, bosszút állt! A kik pedig igen jól ismerik a nőket, azok fejet csóváltak, s azt mondták, hogy a dráma ezzel nincs befejezve: az ily kegyelemosztásnak vér lesz a vége; és azt nem tudni, hogy kinek a vére?

* * *

Julius 10-dikén mondott le a koronáról III. Péter.

Julius 11-dikén Katalin jutalomosztásokkal töltötte a napot; híveit, kik a trónra segíték, czímekkel, hivatalokkal, uradalmakkal ruházta fel.

Azok között, kik jutalmat követelni jöttek, utoljára jelentkezék Orloff.

— Mindenki meg van elégedve úrnője kegyével, csak én vagyok még hátra, szólt, midőn végre egyedül maradt a czárnővel.

— Nem feledkezém meg rólad, gróffá, miniszterre emeltelek, neked adtam Robsa és Gacsina uradalmait, a mik eddig a czaré voltak.

— Igaz, szólt Orloff, hogy azért küzdöttem, a mi eddig a czaré volt; de az más, mint Robsa és Gacsina uradalmi.

— Hivatalt kívánsz ?

— Sőt fölmentetést kérek oly hivatal alól, melyet csak fölséged megszabadításáért viseltem, s mely a mai napon túl fölösleges lett.

— Mit értesz ez alatt ?

— A Daskoff herczegnőnek udvarlást. Felsőged tudja, hogy én a herczegnőt nem szeretem, mert — — mert mást szeretek.

Katalin mélyen nézett az ifjú szemébe; azután kezét nyújtá neki.

— Fölmentelek.

Ez volt Orloff jutalmainak összesége.

Hanem e pillanattól fogva Daskoff herczegnő észre-
vevé, hogy a rózsákból, melyeket letépni segített, nem az ő számára van nyugágy vetve.

És Daskoff herczegnő Woronzoff Erzsébet testvére volt.

A lázadás kezdetekor az összeesküvők azzal tették könnyüvé tervük sikerültét, hogy minden utcán kihíresztelék, miszerint Péter czár a vadászaton leesett lováról s nyakát szegte, ezért engedte mindenki a czárné trónra lépését oly akadálytalanul végbemenni.

Volt is rá gond, hogy a czár el legyen téve szem elől; elszállíták őt Robsa várába, szigorú őrizet alá.

Hanem már július 12-én beszélni kezdték a városban, hogy a czár halálhíre nem volt igaz, hogy Péter most is él s el van fogva.

Az országnagyok közt elégületlen hangok hallatszottak

Orloff kitüntetése miatt. A kaszárnnyákban a katonák egymás közt verekedni kezdtek; a tengerészek arczul köpködték a testőröket, azt mondva szemükbe, hogy két rubelért fejenként eladták urokat, a czárt.

Katalint e nap éjjelén kétszer riaszták fel álmából utczai csatározásokkal.

Julius 13-án Katalin hívei szükségesnek találták nyílt sisakkal lépni föl Péter ellen.

Katalin tizenöt pontban fogalmazott nyilatkozványt hirdetett ki fogoly férje ellen. E vádpontok voltak, hogy Péter nem birt képességgel Oroszországot kormányozni, hogy Erzsébet czárnénak sok bűt okozott, hogy a megholt czárnő temetéséről nem gondoskodott illendően, hogy nem törődött az állam ügyeivel, hogy az orosz nemzetet gyűlölte, hogy káros újításokat hozott be, hogy a görög szenteket nem tisztelte, hogy trónörökösét ki akarta zárni, s idegen főre juttatni a koronát, hogy az ország törvényeit és szokásait megsértette, hogy a birodalom javadalmait eltékoztalta, hogy az orosz nép leghalálosabb ellenségével, a poroszszal békét kötött, hogy az orosz nép érdekei ellen a dánokkal háborút keresett, hogy a hadsereghez új hadgyakorlatot és egyenruhát hozott be, és végül, hogy országlás helyett csak ivásra és dobzódásra volt gondja.

Julius 14-én megtudta Katalin, hogy e manifestuma daczára sokan vannak, a kik Pétert nem találják eléggé bűnösnek, hogy Európának megdöbbentő példát szolgáltatasson, milyen kevés ürügy elég arra, hogy egy uralkodó trónját veszítse?

Julius 15-én Katalin czárnőt késő éjjel ismét felkölték, hogy személyes megjelenésével segítsen lecsillapítani egy katonai lázadást, mely épen azon Izmailofszky-kaszárnnyában tört ki, a honnan diadalútját megkezdte.

Midőn e zavargás lecsillapításából megtért a czárnő, minden idege beteg, fellázadt volt.

Hat nap óta Szentpétervár minden utcájája úgy zajgott

egész éjen keresztül, mint nappal; a fölvert óriási hangyaboly nem tudott lecsendesülni, s ha egy helyen lecsillapították, más helyen újra kitört.

A czárnő kétségbeesésig izgatottan tért meg palotájába, követve Orlofftól és udvari orvosától, ki az utóbbi napokban mindig vele járt. Az orvos neve volt Kruse.

— Minő élet, minő élet? mondá a czárnő, midőn magukra maradtak, s ő fáradtan rogyott egy karszékbe. Így fog-e már ez mindig lenni? Oh Péter, hát a börtönből is elérsz-e kezeddél?

Orloff és az orvos nem merték vigasztalni, tudták, hogy az csak még jobban ingerelné.

— De engem nem fognak megalázni, szólt hirtelen fölállva. Kruse!

Az orvos eléje jött.

— Kruse, tud-e ön nekem oly gyorsan ható mérget adni, mely egy ember életét akkor, a mikor ideje eljött, ketté tudja szakítani?

— Fölség!

— Nem szavakat kértem. Van-e önnél ilyen méreg? Nem tudhatja senki, mit hoz a holnap. De azt tudja meg mindenki, hogy Katalin czárnőt nem fogja más letörni, mint saját maga. Én mertem megvetni a halált, merem megvetni az életet.

Az orvos tétovázni látszott, Orloff megtaszítá, hogy tegye, a mit a czárnő kíván.

Kruse visszatért egy sötétszínű üvegesével.

Katalin mohón nyúlt u'ána.

— És ez elég egy ember halálára?

— Fele is elég, bizonyítá az orvos.

— Akkor ez két embernek is elég, szólt Orloff. S mielőtt Katalin kezébe jutott volna, elvevé az orvostól a méregüvegesét.

— Mit akarsz vele? kérdé tőle Katalin sötét tekintettel.

— Majd ha eljön annak a két embernek az ideje, akkor kielégíteni őket vele.

— Kit értesz e két ember alatt?

— Az egyik én vagyok.

— Hát a másik?

— Azt majd megmondom máskor.

Katalin nyugtalan gyanúval tekintte rá, keresztül akart rajta nézni s tán kitalálta volna gondolatát, ha valami véletlen új riadal közbe nem jő.

A gyermek trónörökös, a kis Pál, kit Katalin mindig a magáé melletti szobában hálaltott, fölébredt; rossz álma volt, sirt; anyját akarta látni. Dajkái nem tarthatták vissza, erővel áttört anyja szobájába, s a mint meglátta őt, sikoltva futott oda hozzá:

— Anyám, anyám! Ne hagyj! Meg akarnak ölni. Az a véres ember, azzal a nagy késsel. Ne engedd, hogy idejőjjön. Ne hagyd kinyitni az ajtót. Bezártak a pinczébe, a hol Iván bátyám aluszik. Jaj, ha fölébred és ott talál. Iván bátyám a kegyetlen! Ne engedj odacsukni hozzá. Jó leszek, szót fogadok mindig. Jó leszek, imádkozom. Csak ne engedd, hogy Iván bátyámhoz vigyenek, anyám, kedves anyám!

A gyermek lázreszketéssel bújt anyja ölébe, annak palástját temerő magára. Az álmatlan estéken bizonyosan Iván bátyjával ijesztgették dajkái, hogy féltében aludjék, s aztán a gyermek felőle álmodott.

E gyermek rémlátása a földre zúzta Katalint. Leroskadott mellé, úgy ölelte keblére, és sirt és haját tépte kétségbeestében. Nem volt czárnő, úrnő, csak egy gyermekében élő anya volt.

— Ne félj, ne félj! Ártatlan gyermekem, te nem fogsz Iván bátyád tömlöczébe jutni. A te szép fejedért nem fog nyúlni a véres kezű ember. Ha el kell menni, magammal elviszlek téged, s akkor olyan jó helyen leszünk, a hova nem jöhet utánunk senki.

A kis gyermek lassan elcsendesült anyja ölében.

A czárnő Orloffot szólítja.

— Orloff, add ide azt az üveget.

Nem mozdult senki.

Körültekinte. Egyedül volt gyermekével a szobában. Orloff és az orvos eltávoztak észrevétlenül.

A czárnő csöngetett.

— Hová lett Orloff? kérdé a belépő udvarnoktól.

— Fölség. A gróf eltávozott a palotából.

— Utána kell küldeni rögtön és tudtára adni, hogy én hívatom. Parancsolom, hogy ide jöjjön. Érted-e? Ha nem jönne, erővel kell őt visszahozni.

Az udvarnok elsietett.

Ki találhatta volna meg Orloffot most, az éjszakai zavargó nép tömkelegében, hogy visszahozza?

* * *

A lázadási zaj, mely éjjel az utcákat betölté, a következő napra is átterjedt. Az utcákon zendülő néptömegek jártak-keltek, kiket a Woronzoffok küldöttei izgattak fel; minden pálinkabódében arról beszéltek, hogy a czár nem halt meg, hanem elutazott németországi hadseregéhez, s nemsokára vissza fog térni; a különböző ezredek katonái véres verekedéseket folytattak a csapszékekben, mik egész nap eltartottak, hol az egyik verte ki a másikat, hol a másik foglalta el a tért; ittas demagógok tartottak böszítő beszédeket a nyílt vásártéteken, s a testőrség alig bírta az árt föltartóztatni, hogy a czári palota küszöbéig ne hatoljon, melynek ablakaiból jól lehetne hallani az éjjel-nappal le nem csillapuló óriás zajgását.

E palota legpompásabb teremében járt fel s alá nyugtalanul Katalin, abban a czárnői fényes öltözetben, melyben megkoronázták. A terem az erkélyre nyílt, ez erkélyről szokták Oroszország uralkodói magukat népeiknek megmutatni, mikor annak ideje van, mikor a lármázó sárkány, a nép, tűzokádó torkába egy kegyes, lecsillapító szót kell hajítani.

Katalinnak perczről-perczre készen kellett arra tartania magát, hogy e sokfejű szörnyeteg előtt megjelenjen.

Karján a trónörökösssel, fején a moszkvai koronával, vállán a hermelin palásttal, és arcán az ellenállhatlan mosolygással, szemben a jégarcú halállal. Akkor aztán válják el, hogy melyiknek van nagyobb ereje: e mosolygó hölgynek, vagy ama csontfejű úrnak?

A népzaj perczről-perczre jobban közeledik a palota felé. A testőröknek meg van parancsolva, hogy lövést tenni nem szabad, ha a vont fegyver nem segít, vonuljanak a palotába vissza.

Az udvaroncok nem titkolják a forrongás okát. Katalin úgy is jól tudta azt.

A nép akarja tudni, hova lett Péter czár?

A szabadon bocsátott, a megvetett vetélytársnő megmutatta, hogy fulánkja éles. Vele együtt el volt bocsátva az élő tanú, ki Péter czárt börtöne ajtajaig kísérte. Woronzoff Erzsébet Katalin palotájának hajtá vissza a felzaklatott árt ezzel a két szóval: «Péter él!»

S milyen könnyű volna ezt az árt ismét visszatéríteni medrébe másik két szóval: «Péter meghalt».

S milyen könnyen megtörténhetnék ez!

Épen e gondolat ejté kétségbe Katalint.

Hova lett Orloff? Hová tűnt el a méreggel? Kit értett ama «másik» alatt?

Ha végrehajtaná az iszonyú tettet, a czárnőt és gyermekét megmentené vele; ah de átkozott volna az, a ki ezt tudta, a ki ezt helybenhagyta, a ki ezt meg nem akadályozá.

Ah, e tusa rettenetes!

A férj kelt harcra a nővel, a hitves a hitvestárssal. Egymás életerén tartják kezeiket. A melyik elbocsátja a másikat, az maga halt meg. Nincs választás! Ölni kell annak, a ki élni akar. Nem alkudhatik többé. Nem kegyelmezhet és nem kérhet kegyelmet. Valamelyiknek bele kell feküdni a sírba, mely meg van ásva.

Oh irtózatos, irtózatos.

A czárnő kezeit tördelve jár fel s alá koronatermében s hasztalan kér tanácsot e sötét emlékű ösöktől, kik ott a rámákban festve vannak, s kiknek újjai olyan szép pirosak most is az atyafivértől.

Senki sem jön hozzá tanácsosai közül. Nem merik háborítani.

És a fenyegető zaj egyre közelít; a városnak minden harangja zúg. Ki tudja már hol az ellenség, hol a jó barát? A távolabb városrészekben puskaropogás hangzik, a kaszárnyákban verekesznek.

Az utolsó lovas testőr-osztály is bevonul már a palota kapuin, s jó utána hömpölyögve a fékezhetetlen tömeg, az a minden főváros mobja, melyet nem látunk máskor, csak a mikor rettegünk tőle. Magas póznákon fehér zászlók emelkednek ki a tömegből, mikre vörös betűkkel van felírva: «Hol a czár?» Némelyiken csak egy nagy kérdőjel, semmi más. Erre feleljen, a ki tud.

Katalin zsibbatag idegekkel látta ablakán keresztül e nagy kérdőjeleket közelíteni.

E válság perczében lépteket hallott háta mögött.

Orloff jött meg.

— Te vagy? kiáltá Katalin. Honnan jössz?

— Fölséged hivatott. Előbb nem jöhettem; de jókor jöttem épen. Lépjen ki fölséged az erkélyre, mutassa magát a népnek.

Katalin önkéntelenül engedte magát az erkélyre kivonatni.

Láttára mindennemű ordítás támadt. Egy része a népnek, a délczeg fejedelmi alak láttára éljent kiáltott a czárnőnek, más része Péter czárt követelé; akkor Orloff a czárnő mögül kilépve, a népzajt túldörgő hangon kiálta:

— Nézzetek oda!

S a mint kezével az utcza végére mutatott, a meglepett néptömeg, kíváncsian intése után tekintve. egy pillanatra

elcsendesült, s a csöndes perc alatt erőteljes hangon kiálta Orloff:

— Péter csár meghalt! Nyissatok útat halottas szeke-
rének és adjátok meg végtiszteletét.

Az utcza túlsó végén, hová Orloff mutatott, s melyet még a gyalog testőrség tartott elzárva, egy gyászszekér közeledett, hat fekete lóval s a gyászravatalon feküdt nyitott koporsóban — Katalin férje, III. Péter csár.

Katalin felsikoltott, midőn meglátta a halott arcát. Ráismert, bár nagyon el volt kékülve.

A népharag egy perc alatt le volt hűtve.

A lázadó tömeg egyszerre kétfelé vált az utcán s le-
térdepelt a kocsi előtt.

A nehéz szekér lassan dőczögve haladt végig a köveze-
ten, gyakran megállítatva, hogy a nép vezetőinek, orosz
szokás szerint, meg lehessen csókolni a holt csár ajkait.

Azt mondják, hogy e csók után mindenkinek feldagadt
az ajka később.

S a mint a gyászszekér mögött ismét összezáródott
a néptömeg, aként keletkezett annak nyomában az üdv-
riadás.

— Éljen a czárnő!

Katalin visszatámolygott Orloff karján a terembe.

Sápadtan, büntudatos halványan kérdezé tőle:

— Mit tettél? hol van a méreg?

— Fele még az «egyik» számára megvan. A másik fe-
lét már elvette a «másik».

Katalin irtózva taszítá el magától Orloff kezét.

Az országnagyok most megtölték a koronatermet, eljöt-
tek üdvözlő beszédek tartani, a nép rekedtté ordítá ma-
gát a palota előtt «Éljen a czárnő!» kiáltásaival, s Katalin
a trón lépcsőjén feküdt, arcát eltemetve kezeiben s ke-
serűen sírva.

A czárnő meg volt mentve, hanem a nő, az elveszett!

És Orloff igazat mondott: a méreg megmaradt fele csakugyan azé az «egyiké» lett. Mikor elveszté a czárnő kegyét, az ő életét is az oltá ki, a mi a megholt Péter czárét.

EGY LENGYEL TÖRTÉNET.

Mademoiselle Larisse valami közepszerű énekesnő volt Párisban, ki ott nem sokra vergődhetvén az operánál, elmondta magának azt a nagyon sok elődje által feltalált jelszót: «A művésznek minden ország hazája», s egy vállalkozó operatársulat primadonna assolutájaként elutazott Varsóba.

Azonban még mielőtt az orosz rubelekkel megismerkedhetett volna, tapasztalást tett a rendőri szabályozások mezején: a kormányzó azt hitte, hogy a francia társulat föllépte zajos politikai demonstrációra adhat alkalmat, s egyelőre betiltott minden debütirozást.

Az operatársulat igazgatója lótott-futott Pontiusból Gortsakoffig, egyik nap biztatták, másik nap elutasították; a társaság tagjai ez alatt az adósság-csinálás minden módszerein keresztül gyakorolták magukat, s mire definitive ki lett jelentve, hogy semmiféle egyéb mulatság a varsóiaknak meg nem engedtetik, mint esténként a szász kertben trombitáló katonai zenekar hallgatása, akkorra ők is eljutottak abba a definitivumba, a mikor már az embernek az utolsó hajaszála sem az övé.

Mademoiselle Larisse ugyan elég szép hölgy volt arra nézve, hogy egy nagy városban éhen meg ne haljon, s ha egyszer a lámpafény elé kerülhetett volna, bizonyosan elég hódítást vihetett volna véghez abban a városban, a melyben az orosz premier véleménye szerint, egyedüli joga csak a hódítónak lehet, hanem arra mégis kényes volt, hogy jobb foglalkozás hiányában, a rendőrfőnökhöz menjen s engedélyt kérjen tőle gyászruha viselésére.

Föltéve, hogy ezt a lapot nők is olvashatják, nem akarom megmagyarázni, mit jelentenek a lengyel királyságban a rendőri engedélylyel gyászoló hölgyek?

Pedig az éhség rossz tanácsadó s a társaság minden tagja elzüllött már erre-arra, az igazgató kimondta, hogy «sauve, qui peut!» meneküljön, ki hogy tud.

Larissenak már két nap óta nem küldött házigazdája ebédet, mert az addigiért sem fizetett; fűtőszereit is megtagadta, sőt azzal a világos biztatással kecsegteté, hogy holnap lesz a napja, a mikor a kisasszonyt az ajtón kívül fogja elhelyezni.

A menekülni nem tudó primadonnának volt még egy katulya theája, egy dobozka czukros kétszersültje, azt előkereste, s nagyon jól nevetett, midőn, más tüzelőszer hiányában, szerepeit rakva egymás után a kandallóba, azoknak tűzénél theája utolsó maradékát főzögeté.

A papirostűz rendesen több füstöt ad, mint lángot; Larisse azon vevé észre, hogy mire a theája megfőtt, majd megfulladt a füstben, ki kellett nyitnia az ablakot, hogy friss lég jöhessen be.

Azután leszűrte theáját egy kis törtfülű csészécskébe s előkereste a szekrény fenekéből azt a rumos palaczkot, mely otthon Párisban még tele volt. Sajnálkozva vevé észre, hogy abból bizony már egy árva cseppet sem lehet többé kifacsarni. Fel is fordította, úgy nézett bele. Nem volt abban egyéb, mint a multak boldog emléke: az illat.

— Se baj, kisasszony. Van ualam. Ihatjuk azzal.

Ezzel a szóval egy rekedt férfihang lépé meg, a szobája közepén.

Larisse nem ejté el ijedtében az üres palaczkot, hanem marokra fogta azt, mint egy buzogányt, olyanformán, mintha valakinek a fejéhez akarná vágni.

Egy torzonborz szakállú férfi állt előtte, a mint a füstös légkörben kivehető volt alakja, zsinóros czamarkában és térdig sáros hosszú csizmákban, fővegét és hosszú bőr útításkáját kezében tartá.

— Micsoda ez ? riadt rá a leány, hogy jön ön ide ?

— A nyitott ablakon át, kisasszony, engedelmet kérek.

— Mit akar ön itt ?

— Legelőször is azt, hogy tegyük be az ablakot s ne beszéljünk ilyen hangosan, mert az Varsóban nem szokás éjszaka; másodszor azt, hogy küldje el kegyed, szép kisasszony, a házmestert az «Arany róká»-hoz egy kis vacsoráért, mert tegnap óta egy falatot nem ettem; és harmadszor, hogy ugyanazzal az emberrel hívasson papot, a ki bennünket összeeskessen, mert én önt ma nőül akarom venni.

— Meg van ön tébolyodva ? kérdé Larisse egyik bámulatból a másikba esve.

— Dehogyan vagyok. A legnagyobb kényszerűség az, a mit teszek. Engedje meg kérem, hogy leüljek; csak a vasúttal futottam versenyt, egy kicsit el vagyok fáradva. Hanem azért, a mint megesküdtünk, egy óra múlva utazni fogunk.

— Uram, ön helytelenül tréfál velem. Én nem vagyok az, a minek ön hisz.

— Én tudom, hogy ön egy becsületes, derék leány; különben az nekem mindegy. Önnek az utolsó garasa is elfogyott, haza nem mehet Párisba; én tehát önt feleségül veszem, ha beleegyezik, s rögtön vasútra ülünk, meg sem állunk Párisig. Én nem kívánok öntől semmit, mint a mindennapias gyöngédségeket, a miket nők szoktak férjeik iránt útközben tanusítani s azután, ha Párisba értünk, akkor szabadságában áll kegyednek válópert indítani végre nem hajtott házasság alapján.

— De mire való ez uram ?

— Hogy mire való ? ez nagyon hosszú történet, mihelyt Párisba érünk, azonnal elmondom önnek egészen. Oh az nagyon hajmeresztő történet! Olyan érdekes, mint valamely regény. Kegyedet az mulattatni fogja. Hanem addig ne kérdezősködjék felőle semmit. Elég legyen kegyednek annyit tudni felőlem, hogy igazi nevem, melyet

kegyednek felajánlok: Zseminszky Kázmér; hanem ezt nem viselem, csak mikor egyedül vagyunk. Tárczámat átadom kegyednek, benne van százötvenezer frank papirokban; fizessen ki mindent, a mivel tartozik, s az úton gondoskodjék szükségeimről. Ha Párisba érve elválunk, vagyonomat megfelezzük, ha én velem útközben valami történik, vagyonom kegyedé marad egészen.

— Uram, ön engem elrémit.

— Azt elhiszem. Magam sem kételkedem benne. Tegye be kérem az ablak tábláit; a kozák őrzőjét hallom közliteni.

Larisse önkéntelenül szót fogadott; pedig az által, hogy ablaktábláit betette, egészen a rejtélyes betörő discretiójára bízta magát.

— Köszönöm, kisasszony; látszik, hogy kegyednek szíve van. Sajnálom nagyon, hogy szívének jó tulajdonságait nem tanulmányozhattam elébb. Most kénytelen vagyok így ajtóstól, sőt ablakostól rohanni be a házba. Tehát miután az első kérésemet volt kegyed szíves teljesíteni egy percznyi gondolkozás után, talán elég lesz öt percznyi gondolkozás arra, hogy vajjon hozasson-e mindkettőnk számára vacsorát. Ime, odaadom az órámat is, akaszsza kegyed a nyakába, s aztán nézze rajta a perczeket.

A jövevény levette óráját, aranylánczostól, s az énekesnőnek adta.

— Jó, uram; nem bánom, vacsoráljon hát itt.

Larisse kiment, beszélt a házmesterrel, pénzt adott neki s nemsokára visszatért, maga hozva az átvett ételleket, mintha értené, hogy azt az alakot egy harmadiknak meglátni nem szabad.

— Igen köszönöm, szép kisasszony. Tehát ha megengedi, legyünk egymásnak vendégei.

Az idegen nem várt több kínálást, széket tett Larissének és magának. Kétfelé vágta a sültet, megosztotta a burgonyát és hozzá látott az evéshez.

Larisse elnézte e különös férfi arcát, mialatt az evett.

Milyen mohón, milyen gondolat nélkül falt, mintha nem is tudna róla, hogy eszik; mintha csak egy mulhatlan kötelességet hajtana végre; e közben magas, fényes homloka redőkbe volt húzva, szemei egy pontra szegezve, mint a ki mélyen gondolkozik valamiről; s néha megállt, mintha hallgatóznék, feje hátra szegült, s úgy fogta kezébe a kést, melylyel evett, mintha valaki ellen életrehalálra készülne védni magát.

Az ilyen vacsorázáson hamar át lehetett esni. A jövőny egy tele pohár vizet hajtott fel egyszerre, s csak azután vette észre magát.

— Ezer bocsánatot kérek. Csak egy pohár van az asztalon s én magam iszom elébb, elfelejtve, hogy még idegen nővel ülök szemközt. Én már egészen abban voltam, hogy az ember feleségével egy pohárból is szokott inni.

Larisse még mindig hihetlenül rázta fejét.

— Nos kisasszony. Első kérésemet teljesíté egy percznyi gondolkozásra, a másodikat öt percznyire, azóta huszonöt percz mulhatott, elhatározta-e magát?

— Mire?

— Hát — hogy iszik-e ebből a pohárból, a melyből én már ittam?

E kérdés oly gyöngéd, oly bensőséggel teljes hangon volt mondva, hogy Larisse kénytelen volt megtérni onnan, mintha egy részeg, vagy egy örültet látna maga előtt.

— Akar-e kegyed velem most ez órában rögtön megesküdni, a másikban útrakelni, vagy pedig akarja-e, hogy a merre jöttem, az ablakon újra kiugorjam az utcára, s a legelső kozákkal, a kinek a felhívására nem felelek, agyonlövösem magamat?

— De uram, hiszen az idő éjszaka.

— Az nem akadály. Van lelkész, a ki bennünket összeseket most is. Itt az utca végén a minorita kolostor; küldje el kegyed a házmestert oda, mondja ott azt, hogy egy haldokló kíván gyóntatót, a ki ezt a zsoltárból kihasított lapot küldi. Arról a lapról meg fogja valaki tudni

a küldő nevét s rögtön sietni fog ide; az végrehajtja a szertartást. — Mondja hát szép kisasszony, engedi-e, hogy vizet töltsék a poharába?

Larisse némán inte, s reszketve nyult a pohár után, melyet az idegen tele töltött számára s azután kiitta azt.

Az idegen odahajolt és gyöngéden megcsókolta kezét; de az oly tisztelettel történt, mintha egy fejedelmi menyasszony kezét csókolta volna meg.

A lengyel azután lehúzta ujjáról brilláns gyűrűjét s az énekesnő ujjára vonta fel, átcserezve azt ama finom kis sodronykarikával, mely a kisasszony ujját ékesíté. Értéke alig lehetett több egy franknál, különben az is rég a többi zálogbement ékszer után vándorolt volna.

Ez volt a jegyváltás.

— Most küldje el kegyed a házmestert a kolostorba ezzel a zsoltárlappal, szólta a lengyel, egy ócska nyomtatványt vonva elő zsebéből, melybe egy pár szivar volt takarva.

A leány meggondolta magát.

— Ezt nem lehet a házmesterre bízni; hátha kém? titkos feladó? Magam fogok vele odamenni.

Maga a menyasszony? esküvőre hívni a papot? Ez is először történik a nap alatt. No de sok történik a Kárpátokon túl, a mikre példát nem mutat a történet. Miért ne történhetett volna az is meg, hogy egy fiatal leány éjnek éjszakáján, esőben, sötétben, egyedül, őráratoktól nyugtalanított utczákon végig elinduljon, lelkeszt keresni, ki őt vőlegényével összeeskesse?

Zseminszky kézszorítással köszönte meg a leánykának ez áldozatkészségét s gondosan betakargatá őt shawljába, hogy meg ne hűtse magát.

A leányka meggyújtá kézi lámpását s elindult az utcán.

Az eső folyvást szakadt, a kozák őráratok a szomszéd utcában csörömpöltek, az énekesnő nem törődött sem egyikkel, sem másikkal.

A minorita-kolostor kapuján megnyílt egy szűk négyszögű ablak a csöngetésre s egy kemény, gyanakodó hang kérdezé: «Ki az?»

— Gyóntatóért jöttem egy haldoklóhoz, szólt a leány s benyujtá a nyiláson a zsoltárlevélkét.

Néhány percz mulva nyikorgott a kulcs a nehézkes kapuban s egy szerzetes és egy ministrans fiu jöttek ki rajta. Mindkettőnél lámpa volt, mert az orosz fölvilágosodás úgy kívánja, hogy ha három ember megy az utcán, mind a háromnál lámpás legyen, s ha valaki a szolgájával viteti a lámpát maga előtt s rajta kapják: a szolgát szabadon eresztik, a gazdáját viszik a fellelgyárba.

Szerencsésen eljutottak a leány lakásáig, a nélkül, hogy valami baj érje őket.

— Valóban haldoklik azon ember? kérdé a szerzetes, midőn a kapun belül voltak.

— Nem haldoklik, hanem esküdni akar egy nővel.

— Akkor nagy sietsége lehet.

Larisse előre bocsátá a lelkészt, s megmutatta neki szobája ajtaját, melyen be kelle menni.

Azonban, a mint az ajtó feltárult, Larisse maga is visszadöbbsent, mintha idegen helyre nyitott volna be. A szobában nem az otthagytott lengyel várt reá, hanem egy francziásan öltözött fiatal férfi, fekete hajjal, borotvált arczczal és a la Henry IV. kecske-szakállal; fekete frakkban, fehér mellényben.

Azonban ez mégis az ő szobája volt.

Larissenak valami veszélyben éber ösztön megsúgta, hogy jobb lesz ez idegen alaktól nem kérdezni most semmit; hanem elvárni, hogy mit mond ő, hogy jött ide s hova tette a lengyelt?

Jobb is volt.

— Jó estét, atyám; szólt a sima arczu férfi az érkezők elé sietve s a hangról megtudta Larisse, hogy ki áll előtte? Maga Zseminszky Kázmér.

A míg ő a kolostort megjárta, ideje volt neki átöltözni,

szakállát levágni, befesteni, idegen embert alakítani magából.

A lelkész kezét nyujtá a férfi elé, az megszorította a nyujtott kezét, kézszorítás alatt közép ujjával azt a titkos jelt adva, a miről két egyetértő egymásra ismer s a mit egy harmadik, bárhogy figyelne is rájuk, nem vehet észre. A kéz öt ujjá egy szorítás alatt, azok előtt, kik e rejtett beszédet értik, egész titkokat közöl, a nélkül, hogy valaki mást látna benne, mint egy néma kézszorítást; különösen a befogott középső ujj, kézszorítás alatt, azt jelenti: «veszélyben vagyunk».

A szerzetes fejével inte.

— Hivattál.

— Haldoklóhoz gyóntatni, a mi nem felötlő. Talán nem is vétettem nagyon az igazság ellen; ki tudja nem agoniázok-e most? Azért gyóntass meg és aztán esküdtesse össze menyasszonyommal.

— Hol van?

— Itt áll melletted. Ő vezetett idáig.

A szerzetes arca nem mutatott semmi meglepetést. Csendesen, minden aggály nélkül végzé a szertartást; Larisse mint Zseminszky Kázmér neje állt föl a térdep-lőről.

— Az anyakönyvbe igazi nevemet ird be, szólt a lengyel, s annak egy kivonatát küldd el Lord John cím alatt poste restante Párisba. Ott szükségem leend rá.

A szerzetes eltávozott s az új férj és nő egyedül maradtak.

— Kedves Larisse, szólt a lengyel, karja alá vonva az énekesnő szép kezét, szabad önnek most némi utasításokat adnom? megengedi, ha azoknak elfogadására kérem.

— Parancsoljon, uram. Én szót fogadok.

— Azt látja ön, hogy én nem az vagyok külsőmben, a ki egy óra előtt voltam: az a hamu ott kandallójában a rajtam volt öltönyök maradványa. Annyit ért kegyed már, hogy az a Zseminszky Kázmér, a kinek a nyomait talán

az utcza szegletéig már felfedezték, itt egyszerre eltűnjön és ne legyen található többé. Már most figyelmezzon rám kegyed. Engem e perctől fogva kegyed «Alfréd»-nak fog nevezni. Első buffo bariton vagyok a párisi Varietés színháztól. Útlevelem egészen rendben van: nézze, a személyleírás pontosan egyezik; rajta az orosz nagykövet visája, s minden közbeeső rendőrfőnöké, a míg Párisból idáig jön az ember. Csak egy hiánya volt még az útlevelemnek: Poissard Alfréd nejével együtt utazik, a ki szintén énekesnő; most már ezen is segítve van. Van kegyednek útipodgyásza?

— Kevés, szólt Larisse pironkodva; arra gondolt, hogy a hosszas nélkülözés még ruhaneműitől is megfosztotta.

— Ugyan kérem, hagyja azt is itten. Két nap mulva túl leszünk a határon s ott vehet kegyed magának mindent, a mire szüksége van. Az útimálha nagy árulkodó.

Larisse szívesen lemondott minden útikészületről.

— Én még útitáskámat is a tűzbe dobtam, miután az átöltöztetésre szükséges ruhadarabokat kiszedtem belőle. Tud-e ön németül?

— Keveset és nagyon francziás kiejtéssel.

— Az igen jó. Kérem, ha útközben valaki németül szólít meg bennünket, feleljen kegyed neki, én kénytelen vagyok eltitkolni, hogy tudok, mert az lehetetlen, hogy egy lengyelre rá ne ismerjenek, mikor németül beszél. Hát oroszul tud-e kegyed?

— Az még nem ragadt rám.

— Akkor hát viszont bizza rám kegyed, ha valaki oroszul szólítja meg, hogy én feleljek rá. Lengyelül pedig egyáltalában ne értsen kegyed semmit. És még egyet. Kegyed párisi nő, bizonyosan volt már álarczos bálban. Vegye úgy ezt az egész alakoskodást, mint egy jó tréfát a «micaréme» bohóságai közül, mikor az ember barátjával, barátnéjával római vitézeknek öltözve megy a vígalomba s ne mutassa azt, mintha tudna a felől valamit,

hogy ennek a masqueradenak az is lehet a vége, hogy az álarcz helyett az embernek az egész fejét kell letenni.

— Nyugodt leszek, uram.

Az indóházig minden különös akadály nélkül eljutottak. A férj útlevele rendben volt, a személyleírás tökéletes. Málha, a mit vizsgálni kellene, semmi. A rendőrbiztos azon kérdésére: hát az útipodgyász hol következik? igen egyszerű és kimerítő felelet az, hogy «színészek vagyunk». Értjük! Elmaradozott biz az itt-amott zálogban.

A kupéban, a hol helyet foglaltak, rögtön csatlakozott hozzájuk egy bőbeszédű fiatal úr, a ki azt mondá, hogy ő is francia.

«Ün franszé.»

«Ün franszé?» jegyzé meg magában Zseminszky. Tehát vagy kisasszony, miután a francia férfi nem «Ün», hanem «ön»; vagy pedig — orosz kém.

A beszéddús ifju ember azon kezdé, hogy hála Istennek, csakhogy Varsónak hátat fordíthatunk; ez egy valóságos egyetemes börtön, a hol az ember kétféle kémek által van környezve, kétféle kormány parancsait tartozik fogadni, s azt sem tudja, melyikhez folyamodjék a másik ellenében védelemért? Még útlevelet is kétfélét kell tartani, az egyiket az orosz rendőrségtől, a másikat a titkos bizottmánytól, ő is el van látva olyannal.

— Hát önöknek van-e lengyel útlevelük?

— Nincs. Minek volna az?

— Pedig önök könnyen juthatnának hozzá; a comité fővezetői Párisban laknak. Én önöket utasítani is tudnám a czímeikre.

— Köszönöm. Nem akarunk visszatérni ide.

— Végkép kinn maradnak? Ah akkor önök tehetnének egy szivességet nekem. Ismeri ön mr. Pietrit, a volt rendőrminiszttert.

— Látásból.

— Egy izenetet kellene neki átadni. Nem jár semmi veszélylyel; nem irás. Csupán e szavakat kellene meg-

mondani: «Alfred Lamballe, a Varsovie. Tout va bien. Eruption a Mi-Carême.»

— Értem. Ezt kellene neki megmondani személyesen, szolt a lengyel, erősen szemügyre véve átellenesét, kinek zöld szemüvege volt és felkunkorított bajusza. Ugyan, kérem, hány mérföld lehet ide Krakkó?

— Bizonyosan mondhatom, hogy harmincz.

— Angol mérföldet értett ön, vagy orosz verstet, vagy geographiai mérföldet?

— Igen is jeographiai mérföldet.

— Jeographiait! azzal a szóval hirtelen torkon ragadta útitársát a lengyel, s elkezdte fennhangon kiáltozni. Hej! konduktör! Rendör! Ide: segítség!

Az odarohant kalauznak és rendöröknek aztán félig oroszul, félig francziául megmagyarázá, hogy itt van egy veszedelmes francia emissárius, a ki őt a státus elleni összeesküvésre akarta toborzani. Tessék őt börtönre vetni.

Az elfogott emissárius nem látszott valami különösen megijedtnak lenni. Larisse sokkal jobban meg volt e jeletttől illetőde.

— Mit tett ön ezzel az emberrel? kérdé hűledezve, a mint egyedül maradtak a kupében.

— Alkalmat vettem magamnak egy kicsit a torkát megszorongatni.

— De ön egy francziát elárult!

— Annyira nem francia biz ez, mint én: berlini agent provocateur. Ráismerhetni a kiejtéséről. Majd nézzen ön ki a kocsiaablakon, s látni fogja, hogy az elfogott ficzkó ép, egészséges bőrrel tér vissza, minden kíséret nélkül s egy másik waggont nyittat fel magának. Ezzel még sok bajunk fog lenni.

— Csakugyan. Már visszatér s mosolyogva int a rendörbiztosnak.

Azon az állomáson, a hol az álfrencziát leszállították, egy vén lengyel nemes szállt fel a kocsiba s elfoglalta azt a helyet, a melyen az elébbeni útitárs ült.

Látszott rajta, hogy valódi régi-ívású falusi nemes, a ki először hág fel a vasutra. Úgy elmagyarázta a kalauznak, hogy ő nem hátrafelé akar ám menni, hanem előre; aztán neki megmondják, mikor érnek Krakkóba, mert ő el szokott aludni a kocsiban, aztán, ha majd megállnak a kocsival itatni, akkor az ő butykosát is megtöltessék rostopsinnal, mert odáig kifogy belőle a mi még benne van; és hogy szabad-e a kocsiban dohányozni, mert ha nem szabad, hát inkább kiül a kocsis mellé. Aztán, hogy a kupéba belépett s a kalauz helyet mutatott neki a két franczia mellett: vissza akart hátrálni, hogy neki ilyen úri társaság nem kell, neki maga szőrű falusi emberek kellenek, ültesse oda, a hol azok utaznak; ő asszony-ságokkal nem szeret utazni, mert ő pipázni szeret, meg fokhagymás peccsenyét evett; azok nem állják ki. A kalauznak ugyan fáradságába került, a míg le birta tuszkolni Zseminszky mellé.

A falusi utazó aztán kifészkelte magát valahogy a bundájából, nagyot húzott szíverősítőül a szalmás kulacsból; előkeresett a tarisznijából egy zsiros papirosba takargatott ürüczombot s nagy igyekezettel hozzáfogott annak fogyasztási műtétéhez. Gyönyörűség volt elnézni, mennyire nem érdekli őt a világon semmi olyan nagyon, mint a ropogós mócsing, a mit az ürüczomb csontjáról görbe késével nagy figyelmesen le tud faragni. Ezzel végezvén, előhúzta nagy tajték pipáját, megtöltötte bórzacskójából, egy darab ürömtaplóba tüzet csiholt, s azzal szájába dugta pipáját, neki szegte a fejét a karszék vánkósának, s mint előre sejté, nagy hamar elaludt; elébb ő maga, azután a pipája.

Ekkor Zseminszky odahajolt hölgyéhez, ki vele átellenben ült, s fülébe súgá:

— Larisse, most legyen ön nőm. Ez az ember itt a legveszedelmesebb orosz kém: Kimovicz. Mint ügyetlen paraszt ül fel a waggonba, eszik, iszik, pipára gyújt, elalszik, együgyű, bámész, gondatlan: nem tud, csak lengyelül s

az egész úton végig horkol. És ez mind nem igaz. Ő ébren van, figyel mindenkire, hallgatózik, ért hatféle európai nyelvet s jól vigyáz ránk ebben a pillanatban. Csókoljon meg ön Larisse.

Larisse szót fogadott és megcsókolta férjét.

— Hadd tegyem a fejemet az ölébe.

— Jól van.

— Nem, nem: ellenkezzék ön. Beszéljen nangosan.

— Ah Alfréd! ez illetlen. Mit gondol? Nem magunk vagyunk.

— Haha! Hisz ez a «vieux cochon» alszik.

— Csitt! Ha meghallaná!

— Ha meghallaná, sem értené; mit tudja ez a «rustre», hogy «vieux cochon» azt teszi, hogy vén disznó.

Erre aztán nagy ellenkezés közt kivívta Zseminszky, hogy fejét Larisse ölébe tehesse. Larisse gyöngéden letakarta férje szemeit kezével, hogy ő maga se lássa magát ily illetlen helyzetben. Az pedig megcsókolta az arcát elfedő puha kezecskét.

Kimovicz uram, abban a nagy bundában boszúsan kezdé átláttni, hogy ez bizony két szerelmes komédiás, semmi egyéb.

A legközelebbi állomáson egy ijedtképű ember bukott be a waggon ajtaján; nagyon fiatal arcza volt, savószínű bajuszszal, szakállal. Czamárkát és konfederatkát viselt, bő nadrággal, hosszúszárú csizmával.

Hevülten lecsapta magát Zseminszkyvel szemben s azután körülnézett, hogy nem kergeti-e valaki?

— No mi baj? förmedt rá a borzas utitárs, kinek nagy siettében kétszer is a lábára taposott.

— Nagy baj van, rebegé ez, elkékült, vonagló ajakkal. A mult éjjel meggyilkolták ezen a vasuton Anikoff tábornokot.

E szóra a borzas lengyel, mintha a nyeregből akart volna kiesni, akkorát ugrott a karszékből.

— Lehetetlen.

— Most hallottam meg egy rendőr ismerősömtől, s hogy ennél fogva mindazokat, a kik ma ezen a vasutvonalon ki akarnak menni az országból, a határon letartóztatják s rögtön a citadellába küldik.

A borzas ember rögtön kapta a tarisznyáját s rohanni akart ki a waggonból.

Zseminszky mind ekkorig figyelembe se vette az egész beszédet, mint a ki nem érti ezt a nyelvet, hanem e különös futamodási szándéokra bámulva nézett szomszédjára, s megragadta bundája szárnyát, hogy ki ne ugorjék az ablakon.

— Hová akar ön a pokolba? kérdé francziául.

— Jobb bizony, hogy ön is szalad velem, nem hallja, hogy mindnyájunkat elfognak, rabságra vetnek?

Zseminszky vállat vont s szárazon felelé franczia nyelven:

— Nem tudok lengyelül.

Erre a fiatalabb utazó tört francziasággal kezdé neki magyarázni:

— Nagy baj van. Anikoff tábornokot az éjjel megölték egy waggonban, pedig nem volt senki mellette más, mint két hadsegéde. Most aztán minden határszéli állomásnál fel fognak tartóztatni minden utazót s a férfiakat elküldik a fellegrárba, s ott fogják tartani, míg a gyilkos elő nem kerül közülök.

— Ah! szólt Zseminszky, azzal a büszke önteltséggel, a mit a párisi ember oly tökélyre fejlesztett, én franczia vagyok.

Azzal nyugodt vérrel készíté magának is meg Larissének is egy cigarettet; az egyiket meggyújtá, Larisse szájába dugta, a magáét aztán arról tette izzóvá, s e tűzcsók után mosolygva tekinté utitársnéja szemébe, mint a kinek jobban elfoglalja gondolatait egy szép nő gömbölyű arcán a szerelemgödröcske, mint valamennyi börtön, a miről Varsóban regélni hallott.

Az újabban következő állomáson aztán az öreg lengyel

is, meg az ifju lengyel is eltűntek mellőlük. Zseminszky egyedül maradt Larisse-el.

— Ön ezt a fiatalabb férfit is ismeri? kérde az énekesnő, semmi rendkívülit sem találva benne, hogy Lengyelországban minden ember személy szerint ismerje egymást.

— Ismerem. Ez is egy agent provocateur. Az ujságírók osztályából. Két év előtt az aristokraták lapjaiba firkált; azok nem győzték pénzzel, akkor demagog lapot adott ki. A nép még rosszabbul fizet, s nem veszi köszönettel, ha az urak ellen lázítják; utoljára aztán a rendőrséghez szegődött s most piszkolódik, kémkedik és mindenre jó.

— Tehát az is mese lesz, hogy Anikoffot meggyilkolták?

— Oh nem. Nézze ön, hogy tódul a nép minden wagonból kifelé, már elterjedt a hír, s mindenki igyekszik a határon innen leszállni és inkább visszautazni oda, a honnan jött, vagy útközben elmaradni, mint annak kitenni magát, mit ez a ficzkó nagyon valószínűen megjósolt: a vizsgálati börtönbe hurczoltatásnak.

— És ön nem igyekszik menekülni, mint más?

— Menekülni? Arra a legrosszabb mód volna innen a helyemből fölkelni. Hisz ez a három kém, a ki egymás után rám jött, mind azt jött próbálgatni, vajjon kimozdítható vagyok-e a helyemből, vagy sem? Ha futok, rám rohannak, így pedig elmennek más nyomot keresni.

Larisse körültekintett, ha nincsen-e valaki közel?

Azután odahajolt Zseminszky vállára s halkán fülébe súgá:

— Ön ölte meg Anikoffot

Zseminszky csendesen inte fejével és egy vonása sem mozdult.

Az énekesnő megszorítá a férfi kezét.

— Most már neje fogok önnek lenni!

— — — — —
A határszáron csakugyan letartóztattak minden embert.

A férfiakat elzárták mindjárt egy üres raktárba; a nőknek pedig egyelőre meghagyták, hogy tovább utazniok nem szabad.

Az útleveleket elszedték mindenkitől s a málhákat az utolsó foszlányig szétszedték.

Larisse egy francia nő és egy színésznő bátorságával rontott a parancsnokló rendőrtisztre.

Az egy doni kozák őrnagy volt, kinek nagyapja a streliczek közt szolgált, s kit azután kellemetlen elővigyázatból tettek az ország félreeső szegletébe, s kinek nem volt nagyobb vágya, mint valaha Szentpétervárra mehetni garnizonba.

— Uram, ez impertinentia! pattogott a szép menyecske a haragos úr szemébe; azt hiszik önök itt a farkasok hazájában, hogy ezt a francia követség tréfára fogja venni? Férjem a császári operaszínház első baritonistája. Önök becsukták őt egy nedves magazinba, a hol azelőtt burgonya volt felhalmozva. Ha férjem el találja veszteni a hangját, az ön kormányja kárpótlást fog fizetni negyven-ezer rubelt.

— Hó, mi a ménkö! kiálta fel az őrnagy.

— Azt hiszi ön, hogy az énekeseket nálunk is úgy fogják, mint önöknél a muzsikok közül? Poissard Alfréd, a férjem, Európa minden városában ismeretes. Rendjelei vannak Kopenhágából, Berlinből . . .

— Berlinből is? Ez nagy ajánlat volt a kozák őrnagy előtt.

— Igen bizony. És ha azt megtudják a hirlapok, hogy ő egy napig fogva volt egy magazinban, majd azt a lármát tessék meghallgatni, a mit azok ütnek miatta. Azt ön nem fogja megköszönni. Biztosítom önt róla, hogy ha férjemet ki nem ereszti, hát majd én tudom, hogy hová kell mennem. Vannak protectióim. És akkor ön bizonyos lehet, hogy el fogják küldeni a Kaukaszba.

A kegyelmes úr nagyon gondolkozóba esett erre a szóra. Az ilyen komédiásféle néppel nem jó összetüzni. Ki tudja,

miféle magas oltalom alatt áll egyik-másik? Aztán semmi gyanú sem forog fenn ellenük. Menjenek a patvarba.

— Jól van, madame, tessék egy pár órát várni, míg Varsóba táviratozok önök felől.

A varsói rendőrfőnök természetesen azt válaszolta vissza arra a kérdésre, hogy visszaküldjenek-e neki egy pár francia színészt? hogy küldjék a pokolba, örül, hogy egyszer megszabadult tőlük.

Hanem még egy veszedelmes kísérleten kellett Zseminszkynek átesni.

Ugyanazon álfrancia, a kivel legelőször találkozott a kocsiban, most már mint bevallott rendőrségéd hívta ki a többi letartóztatott férfiak közül.

Igen konfidensül bánt vele; hiszen már ismerősök voltak.

— Mossziő, én vagyok az, a kinek a torkát meg tetszett szorongatni.

— Nos; hát mi kell megint?

— Hát az igen derék volt öntől, hogy nem engedte magát rászedetni. Ön igen okos ember.

— Azt tudom, de hát aztán?

— Ne féljen ön, rendben van minden dolga. Hanem: ön okos ember; — önnel lehet egy okos szót szólani. Itt az útlevelemben az áll: utazik nejével. Az asszonyság igen csinos teremtés. No no — mi francziák tudjuk, hogy mit jelent az, egy színész meg a felesége. Párisban volt egy színész ismerősöm, a ki minden évben bemutatta a feleségét. Egyszer volt neki egy magas, máskor meg egy picziny; egyszer hozott egy szökét, máskor meg egy barnát, egyszer egy németet, máskor egy angolt, úgy hiszem egy izben egy zsidónőt is mutatott be: «nőm». Hahaha! A színészek átkozott fiuk az ilyen dolgokban.

Zseminszky nem bánta, hadd nevéssen.

— Tehát, tudja ön, tisztelt uram. Az asszonyság igen csinos személy. A rendőrtiszt úr abban a nézetben van hogy ő talán nem egészen állandó neje kegyednek. Tudja.

E végett utánjárásokat kellene tenni, a mik sokáig elhúzódhatnak. — Azért azt mondom kegyednek, csak úgy közöttünk, barátságosan, hogy ha nem kötelezi kegyedet valami oltár előtt adott fogadalom az asszonyiséghez, hát akkor kegyed egyedül minden fennakadás nélkül utazhat tovább.

Ha ez ajánlatra Zseminszkynek az a gondolata támad: «miért ne? Larisse megtetszett a rendőrfőnöknek s ezen az áron én megszabadulok; és hát mi nekem ez a nő? a kit csak tegnap óta ismerek s jóformán azt sem tudom, kék-e a szeme, vagy fekete? mi veszteségem van belőle?» Hát ha ő azt gondolta volna, akkor bizonyosan el lett volna veszve; de nem tette, hanem minden válasz helyett úgy ütötte pofon az ajánlattevőt, hogy annak a füle is megcsendült bele.

Azután nagy lármát csapott, hogy őt vezessék rögtön a rendőrfőnök elé, mert ő rajta nagy outrage esett.

— Utrázs, utrázs! Szatiszfakszion!

A rendőrök azt hitték, megörült; míg aztán a rendőrtiszt megjelenván és megértvén a panasz okát, egész uctvariassággal kimenté magát: ily bolond ajánlat valamelyik subalternusának az ötlete lehetett, de az ő tudta kívül. Neki esze ágában sem volt ilyesmi. Mosszió és madám minden akadály nélkül utazhatnak tovább.

Mire azután egy találkozási jelenet következett, az egymást kivívott férj és nő között, ölelkezések és csókok illustratiójával. Larisse akármikor sem csinálta ezt a jelenetet a színpadon remekebben.

És — talán több is volt abban már, mint komédia.

A vasút más országba vitte az utazókat.

Larisse bágyadt volt több éji álmatlanság miatt s panaszkodott, hogy még sem bir egy perczre is aludni.

— Hajtsa ön fejét vállamra, kedvesem; mondá Zseminszky. Majd én mesélni fogok önnek valamit, a min el fog aludni. Még egy év előtt nekem is volt, a ki fejét vállamra hajtsa, nőm. Hedvig volt a neve. Ilyen szép szemei

voltak, mint önnek, a hangja is sokszor úgy hasonlít hozzá, különösen, mikor indulatba jön.

— Meghalt?

— Megölte magát. Nem. Megölték. Egy nemzeti emlék-ünnepen a templomokból minden gyászruhába öltözött asszonyt elhurczoltak és a fellelgyárba zárták őket. Én csendes, hidegvérű, óvatos ember vagyok, a mint ön azt néhány nap óta tapasztalhatá; nem hirtelenkedem el semmit. Ha valakit meg akarok szabadítani, előre kiszámítom, hogy mit tegyek, nehogy még nagyobb bajba keverjem. Eljártam minden utat, hogy nőmet kiszabadíthassam a fogságból s kieszközöltem számára az elbocsátási engedélyt. Hiszen nem volt szegénynek olyan nagy vétke; csak hogy gyászruhát viselt és imádkozott.

A férfi nagyot sóhajta és sokáig hallgatott.

Larisse vizsga figyelemmel nézett fel reá.

— Csak hagyja ön fejét a vállamon. Én nem láttam nőm szemeibe többé. Anikoff tábornok volt a foglyok felügyelője, hozzá mentem az elbocsátási parancsosal. Ott láttam egyetlen egyszer, de már akkor nem látott ő engem. Ez az egy látás elég volt arra, hogy még a túlvilágon is ráemlékezzem. Mutattam neki a szabadító írást, ő elmosolyodott rá. Hiszen nagy oka volt mosolyogni. Azt felelte: «ön későn jött; önnek a neje tegnap meghalt és ma eltemettetett». — «Miben halt meg?» — «Tudom is én, az asszonyok gyöngye portékák, könnyen halnak.»

Larisse már nem nézett Zseminszkyre; szemei tele voltak könnyel.

— Többet nem kérdeztem azután tőle. Éjszaka két külvárosi munkást rábirtam, hogy titokban eljöjjenek velem a vasrács alatti sírkertbe, a hova a meghalt foglyokat temetik s a legújabb sírt segítsenek fölbontani. Rátaláltam. Egy férj, a ki szeret, ne találna-e rá arra a sírra, a hol neje fekszik? bárha kerest sincs eléje téve. A fiuk jól dolgoztak, fél óra múlva a holttestre akadunk, mely koporsó nélkül, halotti köntös, szemfedő nélkül csak úgy a

földbe volt elásva. Kiemeltük onnan. Egy tolvajlámpa volt velünk, azzal a sírűregben megvilágítottuk alakját. Az arcra ráismertem, de az alakra alig. Egy roncs-tetem volt az. Két karja eltörve, koponyája éktelenül bezúzva, — vállait néztem: azokon egymást keresztül-kasul érő fekete vonalak látszóttak.

— Mi az ?

— Majd meghallja ön. Két sirásó lenn volt velem az űregben; hárman együtt találgattuk ezt az enigmát, a mit a sors egy összezúzott hullában elénk adott. — «Ezek a vonalak a kancsuka-ütések»; mondá az egyik. «Ezek a csonttörések olyanok, mikor valaki magas épületből kövezett udvarra leugrik.»

Én aztán kiegészítém a talányt. «Ott benn megkorbácsolták őt, s ő szégyenében leugrott a folyosó ablakából. Anikoff mosolygott. Ő tette ezt.»

Larisse kezei görcsösen fonódtak a lengyel karja körül.

— E percztől fogva nem imádkoztam többé. Nem mondhattam el azt: «és bocsásd meg a mi vétkeinket, miképen mi is megbocsátunk ellenünk vétetteknek»; — mert én nem bocsátok meg soha. Nőm holttestét még azon éjjel eltemettetem szentelt földbe; a lelkész, ki bennünket összeesketett, volt jelen eltakarításánál s azután nem gondoltam egyébre, mint az ő összetört testére. — Szép vagyonom volt, azt eladtam, a hogy vették; a készpénzt lettettem egy ismerős bankárnál, a kitől nyugtát sem kértem róla. Ha én előkerülök, nyugtatvány lesz kényszerítésünk, ha nem jövök elő, más ne foglalhassa el azt egy ostoba papirdarabbal, a mit nálam megtalálhatnak. — Harmadnapra elfogtak szállásomon.

— Istenem!

— Kiderült a halott eltűnése a sírból; még pedig nagyon egyszerűen: a tér szűk, a lakosok szaporodnak. Egy este valami új halottat akartak még ugyanabba a sírba tenni, a hol nőm feküdt s így rájöttek, hogy ő nincs ott. Igen természetesen okoskodtak, midőn azt gondolák, hogy

azt más nem vitette el, mint én; s elfogtak. Néhány hé-
tig voltam zárva, a nélkül, hogy vallomást csikarhattak
volna ki belőlem. Mik történtek az alatt velem? azt én
önnek, kedves Larisse, elmondani nem fogom, mert azzal
örök időkre elriasztanám csendes álmaim. — A negyedik
léten az a négy munkás, a ki a sírt felbontani segített,
megtudva, hogy engemet azért vallasznak, hogy társaimat
kiadjam, önként feljelenté magát.

— Pedig közönséges emberek.

— Ah Larisse. Ez a vérrel itatott föld úgy szüli a nagy
jellemeket, mint a növények óriásait, a mi máskor cserje
volt, az most szálfá! — Ekkor azután összeszedtek ben-
nünket s elküldtek arra a hosszú útra, melynek egyik vége
a Visztulánál kezdődik, a másik az Ural hegyeknél vég-
ződik, és a mely folyton folyvást utazókkal van rakva, a
kik soha visszafelé nem jönnek.

Larisse összeborzadt, úgy fázott csak az eszmétől is.

— Sokan voltunk, tán háromezrőz is: urak, szolgák,
férfiak, asszonyok, elveszett emberek mind. Nagyobb ré-
szük gyalog, többnyire lánczczal kezükön, lábukon. Én és
még néhányan, kik a járást nem birtuk, szekéren követ-
tük őket. Előtte, utána, mellette a szomorú karavánnak
fegyveres lovasok ügettek, kik félreterelték a népet az
útból, nehogy valaki még talán egy rokonát ismerhesse
fel a rongyolt alakok között; a ki elfáradt, elmaradt, azt
terelték odább. Mellekesen megemlíthetem, hogy mikor
elindultunk, huszonkét fok volt a hideg: ezt a tábori or-
vostól hallám, ki utasításokat adott a kíséreknek, hogy ha
az útban netán valakinek keze lába elfagyna, hogyan kell
vele bánni.

— És mindig feljebb mentek északra?

— Hja, biz a jámbor kísérek nem nagy mulatságukat
találták abban, hogy fagyott embereket ápolgassanak.
Moszkváig csak két harmadrésze jutott el a karavánnak.

— A többi hova lett?

— Ne kérdeje azt, Larisse. A többi jó helyen van. Mikor

egy-egy útféli csárdánál megálltunk pihenni, s egy-egy fogoly előállt mutatni, hogy keze meg van fagyva, oh az olyan sajátságos látvány, Larisse! Mintha átlátszó viaszból volna az embernek minden ujja, az egész keze egy porcellán-kéz. A kozákok olyan jókat nevettek rajta; ha az ember egy ilyen viaszkéznek egyik ujjára rápeczkel, hát az lepattan izben s nagyot pendül a fagyon, mint valami jégcsap.

— Ah!

— Én sokszor láttam ezt. És aztán egyszer elkezdett valaki a menet közül tántorogni, azután elesett, kísérei egy darab ideig ütötték, társai egy kis ideig hurezolták, azután félre fektették az országút szélére. Az már meg volt fagyva.

— És ott maradt?

— Nem. A farkasok elvitték.

— Oh, ön iszonyukat mond.

— Abban a kibitkában,* melyen engem vittek, volt egy fiatal ember, a kit titkos toborzással vádoltak. Szép fiu volt. Az egész úton hallgatott, nem is sziszegett. Nem kért, nem panaszkodott semmit. Egyszer késő estére maradtunk el egy hosszú állomáson. Az idő naplement után még hidegebb lett. Sűrű barna köd lepte el az egész tájat, mely zúzmarával vont a be szakállainkat, a lovak sörényét, a kozákok csalmáit. Előtte való nap sok hó esett, a lovak és gyalogjárók nehezen tudtak benne haladni. Ekkor az én hallgató útitársam egyszerre megszólalt, elkezdett hevesen szónokolni: «Előre! a kaszások támadjanak! utánam a ki férfi. Ne féljete az ágyútól; az nem bánt. Hol a zászló? Ide a kardommal. Előre!»

— Mi volt az?

— Az volt, hogy a megfagyást néhány perczezel a tébolyodás előzi meg. Mielőtt meghalna belé az ember, előbb megőrül.

* A «kibitka» olyan két személyre való zárt kocsi, a mit ha kell, szánra is tehetnek.

Zseminszky folytatá azt a mesét, a min Larissenek el kellett volna aludni.

— A megfagyás általi halált megelőző delirium nem soká tart; hanem ez a kín iszonyú.

Nagy okom van azt iszonyúnak mondhatni, mert először is: láttam; — ott mellettem, a szűk kibitkában fagyott meg útitársam, kéz-kézhez lánczolva, szem szembe nézve, mert a szeme még holtan is nyitva maradt, örökösen rám meredve, mintha vádolna, hogy hát én mit kések utána menni? miért nem sietek, mit váratok magamra, mikor utitársak vagyunk, lánczczal egymáshoz fűzve? Nem soká volt oka, hogy szememre hányja ezt! nem sokára én is érezni kezdtem ezt a megtébolyító nyomást agyamon; — mintha két földteke szorítaná össze koponyám csontját s minden perczen egy villám nyilalna egyik fülemtől a másikig agyvelőmön keresztül.

Azután elkezdődtek a rettentő viziók, a mik még jobban kinzották lelkemet, mint testemet a halálos kín. A pokol volt az, mely egy időre megmutatá borzasztó képét nyomorú lelkem előtt. Meddig tarthatott? azt nem tudom. A perczek már az örökkévalósághoz számítottak.

Szemeim nem látták többé maguk előtt a szürke, ködös hó világította szomorú világot. Ott megfagytam az utazás közben én is. — Nem alszik még kegyed, Larisse?

Mikor ismét eszméletemhez tértem: szemeim be voltak hunyva; eszembe jutott, hogy én megfagytam és most halott vagyok. Valahol az útfélen fekszem a hó tetején, a hova ledobtak, mikor észrevették, hogy meg vagyok dermedve; azóta a hó betakart, ellepett; csak kezem maradt kívül a havon.

Kik járnak körülöttem olyan tompa léptekkel? A farkasok! A havat kezdik elkaparni rólam. Érzem forró párájuk melegét arczomon; hallom, hogy tanácskoznak fölöttem csendes morgással, egyik fenhangon híja társait: jer ide! azután kezemhez nyúl, ... oh irtóztató ... érzem

a mint hegyes agyara karom elevenét éri. Most egy éles szúrás; a rémület felnyitja szememet s én egy csendes szobában találok magamat, párnára fektetve: karomat egy kopasz homlokú férfi tartja kezében, ki akkor vágott rajta eret.

— Ah! sóhajtja fel örömborzadályal Larisse, s még szorosabban fűzte karjait Zseminszky karja körül.

— Meg voltam mentve. Egy zsidó kalmár talált meg az útfélen, hová halottul ledobtak, az föl vett szánjára, hazavitt szeszgyárába, ott maga és neje mindent elköve-tett, hogy életre hozzon; egy zsidó orvos is érkezett a faluból, a ki elrendelte, mit tegyenek velem azután.

Ideglázt kaptam. Sokáig feküdtem benne; arra az időre, a mit az alatt éltem, nem emlékezem. Hanem az álmokra, a miket az alatt láttam, azokra nagyon jól emlékszem.

Minden álmom azon végződött, hogy boszút álltam azon az emberen, a ki nőmet megkorbácsoltatá.

Tűz voltam: elégettem Varsót, a citadellát, a kaszárnyákat, ő is benne égett.

Méreg voltam: megmérgeztem az egész Visztulát. Ember, állat, bűnös, ártatlan mind rakásra halt; ő is közöttük veszett.

Fegyver voltam: ölésben pusztításban kifogyhatatlan. Ezer, meg ezer alak tódult elém, rájuk löttem, elestek; újra föltámadtak, újra elém jöttek. Ők ki nem fáradtak a feltámadásban, én nem az újra ölésben... És az nagyon sokáig tartott így.

Mikor a láz megfordult rajtam, mikor a halál kibocsátá kezemet kezéből, hogy menjek újra élni, mikor újra visszanyertem eszméletemet, olyan gyöngé valék, hogy alig bírám kezemet homlokomig emelni.

És mikor lábbadozó betegen, nyomorultan, idegen arczok közepett, száz mérföldnyire mélyen Oroszország sivatag belsejében, a kórágyon feküdtem, akkor azon gondolkodtam, hogy majd mikor ismét lábra fogok állni, mi-

kor ismét erőm lesz jární, kelni, fegyverrel bánni, akkor meg fogom ölni azt az embert.

Oh a milyen hosszú a nap, a milyen hosszú egy éjszaka egy ágyban fekvő lábbadozónak, olyan hosszan gondolkoztam én erről.

Mire fölkelhettem, ki volt főzve a terv.

A kórágóból fölkelve, megnéztem a tükörben arczomat, magam sem ismertem magamra. Dúsgazdag göndör hajam volt, mikor legutóljára tükörbe néztem; az mind kihullt; kopasz lettem. Szakállam megnőtt kéthegyűre, mint a hogy a lengyel zsidók viselik, arczbőröm meghámlott; egészen más színem lett, mint azelőtt.

Ez arczczal az lehettem, saját magamon kívül, a ki akarok.

Különben is a holtak rovásán állt már nevem, nem maradt utánam semmi rokon, nem tudakozódott senki utánam.

Jámbor zsidó gazdám, ki az útfélen fölszedett, soha sem kérdezte tőlem, ki voltam, honnét jöttem. Ott maradtam nála és tanultam a szeszgyártást.

Sokszor kellett neki Bécsbe, Németországba utaznia, üzlete végett: egyszer rábeszéltem, hogy orosz égetett szeszével meg kellene egyszer kísértenie a párisi piacot. Mondám neki, hogy én tudok francziául, s elmennék vele és lennék ott ügynöke.

Hamar ráállt. Kerített útlevelet saját magának és nekem.

Talán sejtett is valamit, mert előbb megkérdezé, hogy merre tanácsolom az utazást: a pétervári vasúttal-e, vagy Kronstadtnak és onnan a tengeri úton? Én azt kívántam, hogy menjünk vasuton.

Hogy sejthetett valamit, azt onnan gondolom, mert a vasuti kocsiban mindig az ajtóhoz legközelebbi ülést foglalta el, s azt később átengedte nekem. Azután elkezdett valamit mesélni egy emberről, ki a gyorsan vágató vonatról le akart ugrani s abban összetörte magát. Megmagyarázta, hogyan történt? A gőzgép percenkint 30 lábnyi

sebességgel halad, az emberi izomerő pedig egy percze legfeljebb hat lábnyi sebességet ad. Már most ha valaki hátrafelé ugrik le a kocsiról, az saját szökésével még nem paralyzálta a vonat sebességét, annak még mindig maradt 24 lábnyi lökése perczenként, mely elég arra, hogy az embert összezúzza. Azután, ha a vonattal ellenkező irányban ugrik az ember, rendesen a sarkára esik, s így a lábszárát okvetlen eltöri; a vonat által közlött mozderő még folyvást uralkodik rajta, az hanyattvágja, s így lehetetlen, hogy a koponyáját be ne zúzza. Ha pedig az ember egyenesen szökik ki a waggonból, ismét az a baj érheti, hogy sarkára esik, s akkor meg épen vissza fog bukni fejjel a kerekek közé. Azért ha már az ember a gyorsan haladó vonatról leugrani kénytelen, mindig előre, a vonattal mentül élesebb szögletet képező irányban szökjék; a mit úgy saját szökése a vonat sebességéhez ad, az alig számít valamit. Így okvetlenül a lábujjai hegyére esik s azoknak ruganyossága felfogja az esés súlyát, így is bizonyosan el fog bukni, de legfeljebb a tenyereiről horzsolja le a bőrt, s tán az orrát is betöri, de aztán baj nélkül megmenekül.

Ezt nekem olyan jól megmagyarázta a jószívű zsidó, mintha gondolt volna rá, hogy még egyszer hasznát találok venni,

Ezúttal nem került rá a sor.

Mi egymás közt olyan tökéletes zsidó jargont beszélünk, hogy senkinek sem lehetett az a gyanúja, hogy ketőnk közül egyikünk lengyel nemes; s ha valakinek ezt megmondták volna, az minden kétségen kívül inkább gazdátmat nézte volna annak, mint engem.

Párisba megérkeztünkkor legfőbb gondom volt kerülni azokat a helyeket, a hol lengyelekkel találkozhatnám. Egyedül magamban conspiráltam. Félttem, hogy valaki megismer s a titok elszivárog; nem árulás útján, hanem könnyelműségből: egyik ember elmondja a másiknak, az a harmadiknak, utoljára oda is eljut, a hova nem akar-

nánk. Mai nap csak az a titok, a mit egy embernél több nem tud.

— Ah! Larisse megneheztelt.

Zseminszky észrevette azt és sietett kiengesztelni.

— Hiszen férj és nő — egy ember.

— Így jól van.

E helyett a párisi mindenféle színházak művészeinek társaságát kerestem; azokkal kötöttem igen mély ismeretséget. Jámbor zsidó gazdám már azt hitte, hogy egészen elkorhelyesedtem. Valamelyik operatársaságnál egy Poissard Alfréd nevű színésszel ismerkedtem meg; igen jó fiu volt, sokat bomlottunk együtt, egészen jó pajtások lettünk. Egyszer azt mondtam Alfrédnek: «tégy nekem egy szivességet, kérj magad számára egy útlevelet». Poissard rám bámult. — «De én nem utazhatom sehova, mert ide vagyok szerződötve.» — «Tudom. Az útlevél szóljon Szentpétervárra.» — «De oda meg épen nincs kedvem menni.» Én aztán annyira telebeszéltem a jó fiut aranyhegyekkel, hogy az ilyen hangért, mint az övé, Varsóban és Pétervárott ontani fogják a rubeleket, hogy utoljára is gondolkodóba esett. Később mutattam neki egy levelét a varsói intendansnak, melyben megbíz, hogy párisi művészekkel szerződjem.

— Ah ön volt aztán, a ki bennünket is szerződtetett.

— Dehogy voltam. Az csak költött levél volt.

Mikor Alfréd barátom át kezdte látni, hogy Oroszország az ő hangja nélkül el nem lehet, igen magas hűrokat kezdett pengetni. Minden követelése helybenhagyatott. Utoljára azt kívánta, hogy a nejét is szerződtessek. Ez ugyan rám nézve alkalmatlan volt akkor, de a sors jobban tudta, hogyan jó. Ez is el lett fogadva. Kegyed bámulhat azon, kedves Larisse, hogy én annyi cselszövényt szőttem, fontam; holott az, a ki idehozott, vissza is vihetett volna; de az én terveim igen messze jártak; nekem minden áron francia útlevél kellett. Elvégre még háromezer frank bálnatpénzt is kötött ki magának az én barátom, azon esetre,

ha az intendans szerződését az odautazás előtt megmási-
taná. Azt már ez ideig meg is kapta, mert a mint útleve-
lét kezembe adá, hogy szivességből vigyem el az orosz kö-
vetséghez láttamozás végett, én vissza se mentem vele
többet, hanem a legelső borbélyműhelyben átalakíttatám
szakállamat a személyleírás szerint s az esti vonattal már
útban voltam Varsó felé; ott fölkerestem bankáromat, ki-
nél jószágom ára le volt téve. Nem volt semmi irott szó
közöttünk, csupán egy latin mondatban egyeztünk meg
Virgiliusból; a ki e mondattal jön hozzá, annak a pénzt
fizesse ki. Rögtön kifizette. Talán rám is ismert, de azt
nem mondta és nem mutatta. Alfréd barátom megkapta a
bánatpénzt s aztán valószínűleg nem törődött sem szer-
ződésével, sem velem, sem az útlevéllel többé.

Én pedig a Prága-külvárosban fogadtam ki egy kis föld-
szinti házat.

Nem lakott benne senki, egyedül én és egy kis paraszt
leány, a ki ételt hordott és takarított.

Három hónapig nem hagytam el a házat, azt mondtam
a cselédnek, hogy beteg vagyok. Az alatt szakállam újra
megnőtt; azt az arcot, a mivel Párisból ide jöttem, nem
volt szabad ismeretessé tennem az utcán.

Járattam a hivatalos kormánylapot s egy dolgot tanul-
mányoztam belőle.

Voltak a hónapnak bizonyos napjai, a mikben Ani-
koff tábornok Varsóból Szentpétervárra és onnan ismét
visszaautazott. Megjegyeztem magamnak ezeket a napokat.
Rendesen minden hónap ötödik napja volt az, a melyen
elment, és kilenczedik, a melyen visszajött.

Mikor a szakállam egészen kinőtt, ezen hónap negye-
dik napján elküldtem cselédemet a czukrászhoz, azon
ízenettel, hogy küldjenek nekem egy nagy kantalup diny-
nyét. A leány elhozta azt.

Másnap reggel azt mondtam neki:

— Gyermeke, eredj a vasuti állomáshoz, öltsd karodra
azt a dinnyét kosarastól, s vegyülj a gyümölcsöt áruló

kofák közé. Ha valaki kérdezi: hogy a dinnye? mondjad, hogy már el van adva. Majd mikor én aztán szólítalak: «te kis leány, ide azzal a dinnyével!» akkor jőjj oda, a hol én leszek, s ha kérdem: «hogy adod?» felelj rá: «három rubelért!» s ne engedj le belőle, akár hogy alkudjam is veled. Érted-e?

Azzal vettem az utitáskámat, s mentem a vasúthoz.

Nem csalatkozám. Ezen a napon utazott Anikoff is.

Ilyen alkalommal kemény elővizsgálatnak szokott kitéve lenni minden együtt utazó. Útlevelekre nem volt szükség az ország belsejében járáskelésre; hanem annál inkább kimotozták az embereknek minden öltönydarabját, nem rejt-e benne fegyvert, tört, vagy akármit a mivel ölteni lehet? Engem is megmotoztak egész a bőrömig; semmi gyanúra méltót nem találtak rajtam.

Beültem a második osztályú waggonba, a hol kívülem még hárman voltak. Mikor már helyben voltam, kidugtam fejemet az ablakon s a mint az állomás előtt kofák és gyerekek pálinkát, kolbászkákat hordtak körül, fölkeresém szemeimmal odarendelt cselédemet, ki letakart kosarával ott várt reám a lepényes árúasztalok között s rákiálték; odajött, mutatta a dinnyét, alkuba ereszkedett velem; valami orosz fincanczhivatalnok, ki jól megszédhette magát, közbevetődött, elkezdett rám árverezni; felverte rám negyven rubelig a saját dinnyémet, a mit szeme láttára ki is kellett fizetnem a leánynak.

Ezen aztán az orosz úr is nevetett, meg én is.

Én bevettem a dinnyét kosarastól; azt mondtam, haza akarom vinni a feleségemnek, ki még ilyet soha sem látott.

Abban a dinnyében volt elrejtve franczia útlevelem és egy töltött pisztoly.

— Ah! Larisse összeborzadt.

— Úgy tettem vele, hogy egy cikket finomul kimetszettem belőle, azon keresztül aztán kivettem a dinnye belét; a pisztolyt és az útlevelet beletakartam sokrétű guttapercha-vászonba s a dinnye belsejébe elrejtém, azzal

a kivágott cikket ismét visszahelyeztem, keresztülszúrt vékony sodronyokkal a mellette levő gerezdekhez erősítve. Nem lehetett azt észrevenni.

Ilyen pénzpazarlás nem maradhat feltűnés nélkül.

A vasuti kalauz azt hihette felőlem, valami élelmezési biztos vagyok, ki a kormány pénzét kezeli «jöttünk-mentünk» számadásra. Alázatosan közelíte hozzám.

— Nagyméltóságú úr. Nem méltóztatnék olyan kupét elfogadni, a miben éjszaka aludni lehet? egy éjszakára csak öt rubel kell érte.

— Hát van olyan?

— Tessék csak rám bízni. Mindig tartunk ilyesmit rezervában nagy uraságok számára; ott egészen magára lehet nagyméltóságod.

Ez az én tervembe egészen beleillett.

— Nyissa fel hát azt a kupét.

A vasúti kocsik újabb minta szerint voltak készítve: egy-egy szakasz nyolcz ember számára négy karszékkal. Két ilyen karszéken végig heveredve, lehetett aludni.

Én elhelyeztem a felnyitott osztályban magamat. A dinyés kosarat betakartam köpenyemmel s ülésem alá dugtam, utitáskámat pedig a fejem alá tettem. Száz rubelt, ezeret sem sokaltam volna azért, hogy egyedül lehetek.

Hanem a kalauz megcsalt. Néhány percz mulva kinyitá a kocsiját s szemtelen mosolygással engedelmet kérve, hogy még egy urat szállásol be hozzám, hogy ne unjam magamat olyan nagyon: egy teljesen felszerelt testőrvadász altisztet tolt be még a waggonba, azzal ránk csukta az ajtót.

Én úgy tettem, mint a ki nem törődik a jövevénynyel, az pedig leült velem szemközt a másik karszékbe.

A fegyvercsörömpölés, a csendes parancsszavak tudatták velem, hogy az egész vonat tömve dugva van a tábornok kíséretével, ki nem sokára megérkezett maga is. Megismertem a szavát, a mint kocsijától alig három lépésnyi távolban az alárendelt tiszteknek utasítá-

sokat osztott. Ki sem néztem az ablakon. Utitársam azonban felállt, s süvegéhez emelte kezét; úgy maradt az ablaknál, állva és tisztelkedve, míg a vonat el nem indult; szinte rám esett, mikor a rögtöni mozzanat kizökkeneté súlyegyenéből.

Azután leült velem szembe s néztünk egy ideig farkas szemet.

Én is kitaláltam, hogy ő mit gondol? ő is kitalálta, hogy én mit gondolok.

Ő azt gondolta magában: «te lengyel vagy, te bizonyosan valami rosszban töröd a fejedet, hanem én túljárok az eszeden».

Én pedig azt gondoltam: «te orosz vagy, te bizonyosan azért vagy itt, hogy rám ügyelj, hanem hiszen én is túljárok a te eszeden».

A kocsi robogott; utitársam rágyújtott egy hallatlan rossz szivarra; én másikat vettem elő tárczámból és ötöt nem kínáltam meg vele. Pedig az igen természetes szokás, hogy mikor egy waggonban az egyik ember rossz szivarral bűzöl, a másik, kinek jobb van, megkínálja a magáéval, már a saját érdekében is, hogy ne szíja amannak füstjét.

Ki volt nyilatkoztatva, hogy nem fraternizálok.

Oldalamon volt egy czifra fakulacs, abból időközönként nagyokat huzogattam és utitársamat mind annyiszor elmulasztottam vele megkínálni. Tájéukon ez valódi megsértés.

Azután úgy tettem, mint a ki elálmosodik, végig dültem a két karszéken; a kulacs törte az oldalamat, azt levetettem a nyakamból s felakasztottam a szék karjára. Nem sokára azután úgy tettem, mint a ki mély álomba van merülve.

Jól tudtam utánozni a pálinkarészeg álmát. Azzal a szakgatott lélekzettel, a mivel az ilyenek alusznak, azokkal a takácsvetelő kézrángásokkal, azzal a koronkinti dadogással. Utitársam egészen meg lehetett felőlem nyugodva.

A mint hogy nem is késlekedett boszúságára szolgáló kulacsomat a szék karjáról leemelni s annak kupakját lecsavarva, az elkövetett bántást ismételt kortyokkal lemosni torkából.

Ő is úgy tett azután nem sokára, mint a ki alszik; hanem ő valósággal elaludt és bizonyos voltam felőle, hogy két napig nem is fog felébredni.

— Hogyan? kérdezé Larisse.

— Úgy, hogy a kulacsnak kettős belseje volt; a torkán volt egy forgatható szelep, melyet a kupak rátevésekor észrevétlenül jobbra-balra csavargathattam. Ha jobbra csavartam, akkor a szelep az egyik oldalt felnyitá, s azon jó keserű ürömlél adta ki magát. Ha megint balra csavartam, akkor a szelep a másik rekesztéket nyitá föl s azon édes meggypálinka jött elő, erős adag mákonynyal fűszerezve. Magam a keserüből ittam, utitársam pedig az édesből. Én azután csak tréfából aludtam, ő pedig igazán.

Itt voltam tehát végre a célpontnál. Egy vonaton utaztunk, én és ő, a kit oly régóta kerestem.

Láttam őt színről színre. Egy állomáson leszállt; akkor ráfigyeltem, hogy hányadik a kocszi hozzám, melyben utazik?

Megszámláltam, hányadik az ablak hozzám, a honnan kidugta fejét, hogy egy tisztársával kezet szorítson búcsúzáskor. Minden csepp vérem lüktetését éreztem, fejemtől kezdve ujjaim hegyéig.

Itt voltam a tett előtt.

Nappal volt és nekem nem volt szabad megvárnom az éjszakát. Először azért, hogy messze el ne vigyenek Varsótól; de még inkább azon aggodalomból, hogy hátha útközben leszállhat, másfelé megy, s én elmaradok tőle.

Fényes nappal kellett végrehajtanom borzasztó tervemet.

Most, midőn utána gondolok, vérem jegesedik, azon irtóztató perczeket magam elé idézve.

A gyilkolás eszméje utálatos.

Undorító, lélekszenyező gondolat! És én megesküdtem rá, hogy azt elkövetem és hosszú hónapok óta soha sem tettem egyebet, mint terveket koholtam a felől, hogyan és mikor?

Jól kigondoltam mindent.

Csak egyet felejtettem ki. Azt, hogy a végrehajtás pillanatában én is ember vagyok.

Azt felejtettem el magammal tudatni, hogy minden gyilkosnak a keze reszket.

Azt hittem, hogy ez sem más, mint a párbaj, mint az ütközet; jártam ott eleget, ott hidegvér, emitt forró elszántság vezeti a lelket; ah de az egészen más, megölni egy embert, a nélkül, hogy azt mondanánk neki: vigyázz, előtted állok, védj magad. Orozva megközelíteni, mikor ő nem láthat engem, csak én láthatom őt és rászegezni szívére a pisztolyt, egy lépésnyiről, csak egy üvegtáblától elválasztva, mikor talán épen alszik, — és akkor — futni a tett után. Ezt a mesterséget nem tanították nekem soha.

Hanem valami azután egyszerre elűzött minden remegést szivemből.

A szomszéd waggonban vadászok ültek, azok elkezdtek dalolni egy gúnydalt, mely a mennyi vért, annyi sárt dobál a lengyelekre. Ez a dal felforraltta bennem a vért újra; a mi gondolat egy percz előtt megfagyasztott bennem minden érzést, az most felgyújtotta bennem mind, az szívet adott a rémnek.

Egy ember, fegyveresektől körülvéve utazik velem együtt; ugyanazon fegyveresek vesznek körül engem; és azt az embert még sem menti meg semmi, hogy fényes déli órájában a napnak meg ne haljon, a mikor én azt meg akarom tenni.

Tudtam, hogy nem sokára egy hosszú alagút fog következni. A fényes nappal közepén egy darab éjszaka.

Az utasok kíváncsian dugják ki fejeiket a kocsiaablakon, hogy még egyszer széttekintsenek a völgyben, mely még tölgyerdőkkel, zöld vetés csíkozta szelid halmokkal, ka-

nyargó ezüst folyóval tarkázott panorámát mutat, s melyet négy percnyi sötétség után egy más panorámalap váltand fel: sötét fenyves erdők, zuhogó hegyi folyam, sziklaoldalba vágott utak; ó lovagvárak romjai.

Egy közülünk, ki tudja, minő tájat fog meglátni ezután!

Az emelkedő viszhang előre jelenté, hogy az alagút szádához közeledünk.

Ekkor csendesen kinyitottam a koci ajtaját.

Mély álomba merült utitársam felől akármit tehettem.

A mint egy perc múlva elsötétült körülöttünk, hirtelen felnyitottam az ajtót, s kiléptem a waggon felhágójára. A széttört dinnyéből kivettem a pisztolyt és írásaimat.

Az újabb divatú waggonok felhágóján körül lehet járni az egész vonatot, a nélkül, hogy a bennülők észrevennék.

Sietve haladtam előre.

Számlálnom kellett az ablakokat, a mik ülésemtől áldozatom üléseig közben estek.

E földalatti éj egészen ily földalatti merénnyhez való volt. Körül pokolsötét és e pokolsötétben egy emberalkotta, másvilági szörnynek csattogása, tombolása, süvöltése, mely mindent megsüketít. Ki hallana meg ilyenkor egy gyöngé pisztolylövést, egy meggyilkolt végfelordítását?

Végre a kiszámított ablak előtt álltam. Idáig haladtomban senki sem vett észre.

Benn a waggonban ketten ültek; alakjaikat én sem láthattam, csak két veres csillag, két égő szivar-parázs szeme nézett ki rám a sötétből.

Melyik a kettő közül, a kit keresek? Nem fogom-e azt találni, a ki nékem semmit se vétett; a kinek még fiatal élete annyi reményt ígér; a kiből még lehet hős, lehet egy dicsőbb kor vértanúja?

E kétség visszaborzasztott. Karom mintha ólomból lett volna, hanyatlott alá. Mereven bámultam a két égő vécillagra, mely két megfejtetlen talányt adott elém.

Tán jobb volna, ha a robogó kerekek alá vetném magamat.

Ekkor a hozzám közelebb eső alak leverte a szivar megnőtt hamvát, s nagyot szítt rajta.

A felszított tüzfény bevilágította arcát, s én e vérvilágításnál ráismertem. Ő volt az. Ez izzó fény büszke arcán visszahívta boszúm ördögét szívembe.

A waggon ablaka le volt eresztve. Ő egészen arczomba fútt a szivar-füstöt. Épen úgy, mint mikor azt kérdezém tőle: miben halt meg nők?

Ez volt halála.

Tudtam felőle, hogy öltöneyei alatt pánczélinget visel, fél az orgyilkosoktól. Nem kereskedtem a szíve körül.

Egy tenyérynivel az égő szivar fénye fölött vettem célba.

Csak egy rövid lobbanás volt látható. A dördülést elnyelte a gőzkocsi viszhangverő zaja.

A másik perczben, úgy a mint előre kiszámítám, éles szögletben, előre, leugrottam a kocsi hágcsojáról.

Elestem; de nem lett semmi bajom. Kissé elszédültem, de nem jutottam a kerekek alá. A nehéz vasszekerek egy arasznyi távolban robogtak el egyenkint mellettem.

A dörgés, csattogás tovább ment, még néhány percig hallatszott a távozó vonat moraja, mely alatt rengett a föld. Én még mindig a földön feküdtem.

Mikor e moraj is elhangzott, valami nyöszörgés hangja ütődött füleimbe; mintha valaki végerejét szedné össze, hogy segélyért kiáltson.

«Gyilkos! gyilkos!» szólt a nyöszörgő hang a sötétben,

A vonat rég eltávozott már, s a haldokló hang itt maradt utána!

Borzadva szöktem föl helyemből, s elkeztem futni az alagút nyílása felé.

«Gyilkos! gyilkos!» kiáltozott utánam a láthatatlan alak fájdalmas hangja, míg e világtalan sötétségen örülként rohantam keresztül, s midőn az áldott napvilágra kiérve megálltam, hogy kilihegjem rémületemet, még ott is utánam sóhajta a földalatti sötétség kísértő hangja:

«Gyilkos, gyilkos!»

Később, hideg vérrel utána gondolva, meg tudtam magyarázni magamnak e rém titkát.

A lövés után a meggyilkolt útitársa, valószínűleg hadsegéde, utánam rohant, hogy üldözőbe vegyen. Ő azonban nem tanulmányozá úgy az ugrás elméletét, s összezúzta magát. Ő kiáltozhatott utánam. A vonat azután odábbrohant, és senki sem tudott meg az együtt utazók közül semmit arról, hogy két utas hiányzik és egy meg van ölve. Ezt bizonyosan csak az állomáson vették észre, a mikorra én már hegyen-völgyön túl lehettem.

A többit tudja ön Larisse.

És most már ismer engem. Férje vagyok önnek, de a mikor akar, elválhat tőlem.

Én megöltem ellenségemet; de akkor vele tettem jót, magammal rosszat, mert saját álmaimat is neki adtam örökre. Ő alszik vég nélkül, én pedig soha. Gondolja meg ön, minő szörnyű sors, egy oly ember társának lenni, ki szemét le nem hunyhatja soha. Őrizze meg az ég minden érző ember kezét az olyan vértől, mely lemoshatatlan!

Larisse kétszer összeborzadt és harmadszor — lehajtá fejét férje vállára.

EMİNA.

Most halljunk egy történetet a női hűség s a férfiúi — minek is nevezzük? Nevezzük áldozatkészségnek. Tehát a férfiúi áldozatkészségről és a női állhatatosságról.

Mikor még II. Mustafa ült a trónon, annak volt egy udvari orvosa, Azán Effendi, annak pedig egy növendék fia, Mehemet, a ki miatt kétségbe volt esve az apja, mert abban a gyógyíthatlan betegségben szenvedett a szegény fiú, a mit a kerek földön semmi fű és ásvány meg nem gyógyít, s melyet nyelvünkön úgy híznak, hogy «ostobaság».

Mehemet hallatlanul bárgyú volt.

Tizenhat esztendőskoráig mindenféle erélyes gyógy-

szerekkel, mint bámbusznáddal, szarvorrú bőréből készült korbácscsal, áztatott kötéllel iparkodott Azán odahatni, hogy Mehemet legalább az arab ábéczt megismerje; s tizenhat esztendőskorában tette Mehemet azt az észrevételt, hogy «nézze apám: az Elif még most sem olyan, mint a Be». Azt hitte a jámbor, hogy ha ő sokáig fogja az abéczt tanulni, annak betűi utoljára kibékülnek egymással s mindnyájan hasonlítani fognak.

Azzal sem vigasztalhatta a jó apa, hogy ebből a darab húsból ha tudós nem, tehát majd jó katona lesz. E bizony huszonnégy éves volt már és még mindig azon végezte, ha lóra ült, hogy leesett a nyeregből s úgy hozta vissza kantáron vezetve a paripáját.

Tehát semmi sem lesz belőle.

Egyszer a Valide szultánnő hivatja az orvost s így szól hozzá:

— Hallod-e Azán, neked van egy fiad, a kinek a sorsa engemet érdekel. Hallom, hogy jeles, derék ifju (ugyan, ki árulhatta el? gondolá Azán). Én a te fiad sorsáról gondoskodni akarok.

— Akkor többet fogsz érte tenni, mint Allah, mert az ugyan nem gondoskodott róla.

— Nekem van egy kedvencz rabnőm, cserkeszleány, fiatal és szép; a neve Emina. Én e leányt férjhez akarom adni, s vőlegényeül fiadat szemeltem ki.

(No annak az egynek jó lesz, gondolá magában az orvos.)

— A menyasszonyi hozomány 30 ezer dinár.

Az orvos elszörnyedett. Neki minden tudománya sem ér annyi pénzt, mint a fiának az ostobasága.

Földre borult, megcsókolta a szultánnő kaftánját, megköszönte e nagy kegyelmet s azzal futott haza a nagy kamaszt értesíteni, hogy kap egy csodaszép feleséget, hozzá palotát és annyi pénzt, a mennyit holtig meg nem tud számlálni.

Mehemet azt mondta rá, hogy az nagyon jó lesz.

A menyegzői előkészületek mindjárt megtétettek; az orvos elrendelte az új házások számára való lakást; a szultánnő gondoskodott a menyegzői ékszerekről; az étkek, ünnepélyes kivilágítás és zene kedvéért az orvos erőltetése meg erszényét; a szertartás, a lakoma végbe is ment rendén, s a lefátyolozott menyasszonyt bekisérték a vőlegény hálósobájába, s ott magára hagyták a boldog párt.

Mehemetnek az egész esti evés ivás alatt csak az rongtotta az étvágyát, hogy menyasszonya arcát még nem láthatta. Valami homályos sejtelem suttogott a háta mögött olyanforma gyanú-perekről, mintha olyankor, mikor ilyen nagyon sok pénzt adnak egyszerre a leánynyal, annak aligha valami hibájának nem kell lenni.

«Tán csak nem fekete?»

Utoljára az is mindegy: ha fekete, az éjszaka még feketébb, az majd betakarja.

Hát, a midőn egyedül maradnak s Emina hátraveti a fátyolt arczáról, Mehemet majd elájult meglepetésében: egy tündér állt előtte, egy huri a hetedik égből, a ki lejött megszégyeníteni minden fűt, fát, virágot, drágakövet, eget, napot, csillagokat, a mikhez csak valaha a szorult költők asszonyi termetet, arcot, szemeket, fogakat és vállakat hasonlítottak.

Ilyen szépségről ő még álmodni sem tudott; pedig álmában több esze volt, mint ébren. Hanem ha van valami, a mit tanítás nélkül is megtud az ember, az bizonyosan az a tudomány, a mit egy elpiruló hölgy arczáról olvashat a férfi, kivel egyedül van, s a kit magáénak nevez.

Mehemet azt hitte, hogy ez az a hangszer, a min ő is primavista fog játszani tudni.

Pedig hát szegény Mehemet ezzel is megjárta nagyon: a mint letelepedett a divánra szép arája mellé, a mint kinyújtá reszkető ujjait, hogy derekát átkarolja, a mint forró ajkát közel vitte az alabástrom vállhoz, hirtelen egy olyan kimért pofoncsapást kapott a füle és orra közötti térre, hogy a szemei is tüzes karikát hánytak bele.

— Vakmerő! kiálta a hölgy, felszökve a kerevetről, melyen vőlegénye hanyatt terült, az ijedség és még egy második pofonra való várakozás következtében. Most még csak egy arczulesapást kaptál, de ha még egy ujjal érinteni mersz, kardcsapást fogsz kapni, a mitől a fejed legördül. Most eredj, küldd ide az apádat, ostoba.

Mehemet sajgó pofáját dörzsölve osont ki a boldog örökök szobájából s sietett az apjához.

— No apám, ugyan jó mulatság ám vőlegénynek lenni: nézd, mit kaptam? Eredj be csak hozzá, neked is akar valamit mondani.

Azán felindultan sietett fia menyasszonyához s föltéve magában, hogy erélyesen meg fogja dorgálni a szemérmességnék e túlságig vitt nyilatkozataiért; azért odaérve, le akart ülni mellé, hogy majd beszél hozzá okosan.

— Maradj állva és hallgass! kiálta rá a leány. Majd én beszélek.

Azán nem kínáltatta magát kétszer, hanem ijedten állt föl.

— Engem a Valide szultána azért adott fiadhoz nőül, mert Ahmed herczeg szerelmes belém. Csak messziről láthattuk eddig egymást, de leveleink által tudattuk érzelmeinket. A herczeg őrvölg értem, én pedig imádom őt. A herczeg most a szerálg foglya; tudhatod jól, hogy ő csak testvére, Mustafa szultán kegyelméből maradt élve, s a míg a szultán él, neki nőhöz közelíteni nem szabad. A Valide szultána megtudva szerelmünket, szét akarta azt tépni, nehogy Ahmedet megölgék miatta. Mert a fogoly fejedelem, ha alattomban nőt vesz, nehogy utódjai legyenek, megölik. Ezért adtak engem nőül fiadhoz. Már most tudod jól, micsoda tüzet hoztál a házadba, mikor engemet elfogadtál. Ahmed kiszabadulhat egyszer, nem tudhatod mikor? lehet egy év múlva; lehet holnapután. És akkor keresni fog engem. Jaj a te házadnak, jaj minden ivadéknak, ha Ahmed nem úgy talál meg engem itt, mint a hogy idehoztak. Ő szultán lesz, és a mely főre akkor én

ujjammal mutatok, az a fő le van esve, de a mely főre ráteszem a kezemet, az a fő meg van áldva.

— Tedd az én fejemre hát kezedet, bájos herczegasszony, kiálta térdre esve Azán; bizony mondom néked, úgy fog tégedet ezentúl tekinteni mindenki házamnál, mint Ahmed kincsét, mely megőrzésül van ránk bízva.

Azzal visszament Mehemethez az öreg s azt mondá:

— Fiam, eredj vissza hálószobádba, vess ágyat a küszöbön keresztül s ott aludjál, nehogy akár te, akár más hozzá találjon nyulni ahoz a nőhöz, a kit ma idehoztak, mert mindenképen a te fejedet vágják le miatta.

Fél esztendő múlva egy néplázadás letaszítá Musztafát a trónról, kihozta börtönéből Ahmedet és helyébe ülteté a trónra.

Ahmed szultánnak első gondja, mit az országlás fennhagyott, Emina volt.

Soha sem feledheté azóta a szép cserkeszleányt, ki regelenként virágbokrétaikat lopkodott aranyozott börtönablakába.

Maga elé hivatta az orvost és fiát.

— Azán, szólt az orvoshoz. Mialatt fogoly voltam a szerálban, egy ember ellopta turbánom forgójából a legnagyobb gyémántot. Minthogy ily nagy gyémántot csak fejedelmek vásárolhatnak meg, hihető, hogy az ember darabokra töré kincsemet, hogy úgy adhassa el. Mondd meg orvos, az alchymia útján össze tudod-e ragasztani e széttört gyémánt darabjait?

— Árnyékodba hajtom fejemet, padisah, szólt az orvos. Gyémántod most is házamban őriztetik és gyémántod most is ép.

E szóra nem állhatta meg a szultán, hogy le ne szálljon trónjáról és saját kezével ne emelje fel a földre borult Azánt.

— Úgy bizony mondom, hogy tízszeres árában váltom tőled azt vissza.

Ahmed rögtön küldeni akart Emináért; de az anya-

szultánnő megtilta azt. Egy rabnő, ki egyszer a szerájlát elhagyta, többé oda vissza nem kerülhet.

Ahmed nem tehetné nejévé kedvesét, kit oly forrón szeretett, s ki hozzá még férje házában is oly törhetlenül hű volt.

De ha szultánnővé nem tehetné, Candia kormányzónéjává, nagyvezérnévé csakugyan megtehetné.

És így lett Mehemet egymásután kapudán basa, Candia kormányzója és nagyvezér.

Mint kapudán basa, nem tudott evezni; mint Candia kormányzója, nem tudta a nevét leírni; mint nagyvezér, nem tudott lovon ülni; hanem azért kötelességeit híven és pontosan teljesíté.

E kötelességei abból álltak, hogy nejéhez, kivel az édes vizek melletti pompás palotában együtt lakott, sokat ne közelítsen, s mikor a szultán érkezését észreveszi, látatlanná tegye magát.

Soha sem volt nagyvezér, a ki szultánja kegyét olyan hosszas ideig ki bírta volna érdemelni, mint Mehemet.

Utoljára is, mint igen gazdag és tekintélyes ember halt meg.

Hanem olvasni és lovagolni még akkor sem tudott.

Ebben az egész történetben pedig csak az a nevezetes, hogy nem a mi civilizált zónánkon belül történt; mert akkor nem volna benne semmi nevezetes. A müzümánok krónikaiban egyedül áll az a történet, hogy egy nagy úr más valakivel vétetett maga számára feleséget.

A KÖNYEZŐ SZULTÁNA.

Megbocsát a tisztelt olvasó, hogy mindjárt bocsánatkérésen kezdem. Ezúttal nem a magam tinóján szántok (az Irás szavaiként), hanem egyszerűen előadom egy sajátos verseny történetét, mely egy gonosz nyelvű férfi és egy galambepéjű hölgy között lefolyt.

A verseny tárgya az volt, hogy «milyenek a nők?»

A férfi természetesen azt állította, hogy csapodárok, a hűség kinzói, szerelemfáltásból boszúállók, kegyetlenek a gyilkosságig, szerelemből pedig gyávák a szégyenig, hiúk, külfényért élők-halók, szeszélyükben rossz ízlésűek, könnyelműek; esküre, fogadásra feledékenyek; és soha egészen meg nem szelidíthetők.

A hölgy viszont az ellenkezőt vitatta; a nők hívek, állhatatosak, a hűség jutalmazói, végnélküli türelmük, bámulatos önfeláldozásuk; bocsánatkérésben angyalok, szeretők bátorságában oroszlánok; a mit náluk nem értenek s szeszélynek hinak, az csak azért rejtelem, mert nem tanulmányozzák őket; a mi hibáik mégis vannak, az mind csak a férfiak bűnének rájuk vetett árnyéka.

— Asszonyom, a példák bizonyítanak; hozzunk fel állításaink igazolására példákat. Én majd mondok önnek történeteket, a mikkel a nőket rágalmazták; ön mondjon jobbakat, a mik dicsőítik. S azután legyen ítélő bíránk a közönség, melyikünknek volt igaza?

— Áll a fogadás, én a versenyt elfogadom; s hogy mindjárt eleve bebizonyítsam a női engedelkeny türelmet, önnek engedem az első szót.

— Ezt csak azért teszi ön, hogy az utolsó szó az öné lehessen.

— Azzal rágalmaznak bennünket, hogy az mindig a mienk. Kezdje ön uram.

— Tehát hallja ön asszonyom a «Könyező szultána» történetét:

Volt egyszer Marokkónak egy igen szeretett fejedelme. Nem azért volt «igen szeretett», mintha az alattvalói nagyon bolondultak volna utána; hanem azért, mert nem kevesebb, mint ezernyolczszáz asszonya volt a szerálijában. Azt hiszem, hogy a kit már «von Haus aus» (mint Marokkóban mondani szokás) ezernyolczszázan szeretnek, az csak nevezheti magát szeretett fejedelemnek.

Muley Abdallah császár kérkedve szokta felemlgetni, hogy örököseinek száma egyensúlyt tart azoknak a lefejezett embereknek a számával, a kiknek életét uraöccse Muley Ismael sajátkezüleg szokta kioltogatni, bíró és bakó levén egy személyben. Azt különösen jól rendezte a sors, hogy egy országnak két olyan testvért adott, a kik közül az egyik az elfogyatkozástól, a másik a túlnépesedéstől óvja meg a lakosságot.

Az ezernyolczszáz nő között mégis volt egy, ki többet birt a szultán szívéből, mint a többi valamennyi együtt. Spanyol nő volt, kalózok fogták el, úgy lett belőle szultána; úgy nevezték el Aldemirának.

A szép Aldemira két fekete szeme sokkal többbe került Abdallah császárnak, mint Sudantól Algirig az egész politikai administratio.

A mi korbácsot rossz adófizetők vállain elnyűttek, a mi gyöngyhalászt a czápák elnyeltek, a mi kereskedőhajót kifosztogattak, a mi rabnő aranyhímzés miatt megvakult, a mi igazhívő és hitetlen tengeri és szárazföldi csatákban elhullott, az mind Aldemira két szép szeme mosolygásának adta meg az árát.

És ime egy napon e drága mosolygást könyek váltották fel.

A szép szultána sírt! Hihetné-e azt valaki, hogy az istennők is sírnak? Ugyan mi bajuk lehet azoknak, kik az egész világot birják?

— Oh szép szultánám, miért az irigy köny szép selyempilláid alatt? egy tenger a nap fölött! Mi veszhettél el tőled? Mi sérthetett meg így? Nagyobb gyémántnak hal-

lottad-e hírét, mint minő kócsagodon ragyog? Szébb asszonynak hallottad-e hírét, mint magad vagy? szólj és gyémánt s szép asszony feje lábadnál fog heverni.

Hanem a szultána nem szólt semmit, csak sírt tovább.

Tulipán-ünnep, bohócok, szemfényvesztők mutatványai, tűzijáték, paripák, csónakok versenye, dsirid-viadal, mozgó várak és küzdő fenevadak, éneklő bayadérek, tánczó almények, s nagyszerű kivégzések mind nem mulattatták többé, a szultána csak mindennap sírt.

— Oh szólj, mi fáj? mi bánt? mi vágy, mi emlék támadt fel szivedben? Honvágy-e? Régi arcok álma? A mennyet szánod-e gloriás dicsalakraival? vagy hazád zöld bérceit? vagy ősz apára, anyára gondolsz? Oh valld meg. Előre megbocsátok érte.

Sok szép könyörgésre utoljára megvallá a szép Aldemira egyetlen keservének okát.

Nem régi szeretőnek álomban megjelenő képe volt az, nem titkos szemrehányás angyallakta égből, nem hazai bércek emléke, nem szülők fehér haja, hanem hogy volt egy kedves órája, s annak valami baja történt, nem akart járni többé.

De az igaz, hogy ez igen jeles óra volt. Remekben készült, fejedelemnek volt szánva, s egy szerető szív ajándékozta meg vele szerelme királynéját.

Volt rajta órát, napot és hónapot mutató, minden óra-ütésre kinyílt rajta egy kapu, azon kijött egy zománczos lovag, kihúzta a kardját, az ablak is kinyílt fenn, s aranyhaju királyleány intett le a lovagnak. A lovag háromszor üdvözölte kardjával s azután megint visszatért lovag és királyleány jövő óraütésig; azonkívül volt benne egy kakas, mely reggel hat órakor összeverte a szárnyát és rúkorikolt; meg egy bagoly, mely este elforgatta nagy meredt szemeit és huhokolt. Egy ezüst patak szüntelen csergedezett egy magas szikláról alá, s folyvást hajtott egy malomkereket.

És hát ez egyszerre csak mind megszűnt. Az óra nem akart se ütni, se időt mutatni többé, a lovag, meg a királyleány nem adtak több találkozót, a kakas nem jelentett több hajnalt, a bagoly több éjszakát, s a molnár nem örölt többet.

És ezen a szultána kétségbe volt esve.

Muley Abdallah megtudta Aldemira bánatának okát, mindjárt beparancsolá tudósait, s rájuk bizta, hogy ennek az órának csináljanak valamit, hogy megint járjon.

Azok aztán még jobban elrontották az órát.

A szultán pokolba küldé valamennyit.

Kihirdetteté azután, hogy a ki a szultána óráját meg tudja igazítani, kap jutalmul ezer erszényt tele pénzzel, hanem a ki még jobban elrontja, az bizony rövidséget fog szenvedni.

A fényes jutalom hírére messze országokból eljöttek a vállalkozók: nagy mechanicusok, varázslók, tudós emberek Bagdadból, a hol legjobban értenek e mesterséghez, sőt még Indiából is.

Az első, ki a jutalomért megpróbálkozott a szövevényes óragépezettel, arab bűvész volt. Nem boldogult semmire. Annak Muley Abdallah elvágatta a kezét.

A második próbálkozó perzsa volt, mágusz-tanítvány, híres ember, de az sem tudta az órát megigazítani. Azt már lefejezteté.

Még azután is sok embert odacsalogatott a fényes jutalom; a kiket azután rossz siker miatt a dühödt szultán kit keresztbe, kit hosszába fűrészeltetett ketté.

A vége a dolognak pedig az volt, hogy az óra csak egyre nem járt, s a szultána csak egyre sírt.

Míg egy szép szultána Marokkóban elromlott órája miatt hullatta könyeit, azalatt a szép Andalusiában egy jámbor órás sírt elvesztett felesége után, kit egy sétautazás alkalmával a Riff-piráták elraboltak.

Don Lambertonak hitták az ügyefogyottat; tehetős, jó módú polgár volt, házai voltak Sevillában, Granadában,

Toledoban, s mindenütt műhelyei, a miknek készítménye híres volt a félszigeten, még a király is tőle vásárolt.

Nagyon együgyű mesemondó volnék, ha sokáig akarnám titokban tartogatni, miszerint don Lamberto volt a szép szultána férje. Tudniillik az «igazi» férje: nem az, a ki gyönyörködik szerelmében, hanem a ki aggódik, fut, fárad miatta.

A mióta Aldemirát elragadták, don Lambertonak az eszét is egyszerre és együtt ellopták vele; azóta meg volt bolondulva, lőtött, futott egyik fejedelemtől a másikhoz, hogy kezdjenek háborut a felesége miatt; azok ígérték, hogy majd küldenek erélyes jegyzékeket Marokkóba. Eladta a házait, a drága óráit elvesztegette, pénzzé tett mindent, még kölcsönt is vett fel, hogy saját kezére intézhessen valami államcsinyt a jogtalan bitorló ellen; csakugyan sikerült is találnia egy bátor kalózt a mórok fajából, a ki roppant pénzért és még nagyobb ígéretekért vállalkozott rá, hogy Aldemirát a beytől visszalopja, azaz csak visszalopni segíti; mert a vállalat bunkója don Lambertonak volt meghagyva.

Az volt a terv, hogy don Lamberto áthajókázzék Marokkóba, a hol, mint órás, bizonyosan igen sok munkára fog találni az udvarnál. Ben Izmail, az erélyes kalóz ott fog azután folyton czirkálni az öbölben s mikor egyszer nagy zivataros éjszaka lesz, akkor don Lamberto egy kötéllajtorján lehozza a palota ablakából Aldemirát; Ben Izmail felveszi őket a hajóra s azzal neki indulnak a tengernek, olyan időben, a mikor senki sem merné őket üldözni, még ha észrevennék is, hogy a szerálj egy asszonymal megfogratkozott.

Don Lamberto ezt igen helyes és okos tervnek találta. Nem kellett hozzá egyéb, mint a vagyonát bizonyosan, az életét pedig valószínűleg feláldozni azért, hogy Aldemirát ismét magáénak mondhassa.

A kivitelnek egészen kedvezett a sors, don Lamberto épen ápropos érkezett Marokkóba, mikor a huszadik csil-

lagvizsgálót sütögették elevenen, a ki a szultánnő óráját meg akarta igazítani s még jobban elrontotta. Mindjárt sietett magát bejelenteni a beynél.

A barbár fejedelem megszánta a keresztyén ifjut; mert tudni kell, hogy don Lamberto fia lehetett a szultánnak, s biztatta, hogy nézze meg előbb, míg e veszélyes munkára vállalkoznék, elődének az arcát s tanulmányozza azokat a grimaszokat, a miket az fintorít, a míg a szurokban főzik, s csak azután, ha hiszi magában, hogy hasonló helyzetet több flegmával birna elviselni, jelentse ki, hogy vállalkozik-e annak nyomdokaiba lépni?

Don Lamberto azonban bízott a tudományában s azt mondta, hogy nem törődik ő a más bajával, csak mutassák meg neki, hogy hol van az a csodamű, a mibe egy pogány órás sem bir életet lehelni.

A szultán megparancsolá az órásnak, hogy másnap a szerájlban jelenjen meg, ott maga győződjék meg az udvar egész pompájáról s arról a gyászról, a mit egy mindig síró szultánnő arcza e pompa fényére vet, s onnan ítélje meg maga, micsoda rettenetes gonosztévő az, a ki e szomorú arczot még csüggedtebbé akarja tenni?

Másnap tehát don Lamberto megjelent az udvar előtt, de nem sokat nézte ő a gyöngyökbe és gyémántokba öltözött hadvezéreket, sem a festett szemöldökű odaliszkokat, mert az ő szemei csak Aldemirát keresték. És meg is találták.

A szultána talpig fehérbe öltözve ült a szultán mellett egy nagy polcz tetején, a mit ott trónusnak neveznek.

A fehér szín, ha nem esalnak a Conversations-lexiconok, a marokkóiaknál a gyász színe. Aldemira tehát gyászolt. Don Lamberto azt hitte, hogy elvesztett férjét; a szultán pedig azt, hogy elromlott óráját gyászolja.

Hanem hát, e fehér ruhában, e szomorú tekintettel még szebb volt, mint valaha.

A szegény don Lamberto, a mint nejét meglátta a szultán mellett ülni, leomlott a földre és arcát eltakarta a

szőnyegekbe. Kevés férj szeretné azt látni, hogy neje ily nagy tisztességre jutott. Azért igen jó szokás a törököknél, hogy hasonló genánt helyzetben az ember az arcát a földdel eltakarhatja.

Ámde nem így tett Aldemira.

A mint ő egykori férjét meglátta, örömsikoltva ugrott fel helyéről, lerohant hozzá, felkarolta, ott minden ember előtt, valamennyi vezér előtt és a szultán szemei előtt; — a szegény don Lamberto agyon volt ijedve, azt hitte, hogy most mindjárt levágják itt nyomban a fejét.

Persze, hogy e jelenet által az egész udvar skandalizálva volt, a szultán meg volt némulva az elszörnyedéstől; minden ember, a kinél kard volt, nyult utána, azzal a szándékkal, hogy ebből a marokkói trónt megszégyenítő párból ő is visz magának haza egy darabot emlékül. Aldemira pedig örömtől napsugárzó arczczal járult a szultán elé, a térdrebukdosó don Lamberto fejét karja alá szorítva s megdicsőült mosolygással mondá neki:

— Ime uram, itt van az az egyetlen, dicső férfi, — — a ki az órát készítette!

* * *

Don Lamberto aztán meg is igazította az órát.

Mire viszont nagy öröm lett Marokkóban, Aldemira ismét jókedvű lett, piros lett, nevetett; a szultán boldog volt, a tömlöczöket megnyitották, sok zsiványt szabadon eresztettek; a kinstár ládáit is megnyitották, azokra megint másforma zsiványokat szabadítottak, az emirek nem sanyargatták a népet, a nép nem pusztította a szomszédokat, kívül és belől boldogság áradt el hegyen-völgyön, mert a szultánnő órája megint járt, ütött és huhokolt.

Ez országos jobbra fordulásért méltó hálát is érdemelt don Lamberto; a szultán helyét sem találta; megkínáltattott, hogy mi akar lenni az országban? — nagyvezér, — kapudánbasa, — pénzügyminiszter, vagy főmufti? válaszszon belőle; ne a szerint, hogy melyikhez ért kevesebbet, hanem hogy melyik hajt nagyobb jövedelmet?

Eldöntetlen maradt a historikusok előtt, miért nem engedte Aldemira szultánnő a jámbor don Lambertot e magas hivatalok valamelyikébe beülni? bizonyosan jószivü előrelátásból tette, jól tudva, hogy a fényes polczokra a mennyire arcz nélkül szoktak az emberek feljutni, épen oly rendesen fej nélkül szoktak onnan lekerülni; e helyett egy új és veszély nélküli hivatal felállítását indítványozá a szultán előtt; ez a hivatal volt: «az óra öre».

A divántanács minden kifogás nélkül megszavazá e fontos hivatal fölállítását, a mi természetes is, mert hiszen ha olyan tárgyaknak is vannak öreik, a melyek veszteg állanak, hát az olyannak hogyne legyen, a melyik jár?

Don Lamberto vágyai céljánál látta magát. Minden nap hivatalosan meg kellett jelennie a szultánnő szobájában, a hol az óra ketyegett, s gondoskodni róla, hogy az idők járása meg ne álljon. Ilyenkor aztán, tanuk nélkül lévén, Aldemirát nevéen szólítá, tudtára adá végtelen nagy szerelmét, hitvesi hűségét, az áldozatokat, miket érte a tengerbe, meg a kalózok markába hányt s a szenvedéseket, a miket kiállott. A szép szultána érzékeny szívvél hallgatá mindazt, s az óra patakja olyan szépen csergedezett mellé. A molnár a malom ablakában, — az nem szólt a dologhoz semmit, csak nagyon gondolkozni látszott.

Egy napon pedig nagy zivatar volt készülöben, az északnyugati szél haragos felhőket hajtott a tenger szine fölött, a mitől az is dühében egészen megzöldült, kereskedők, halászok iparkodtak bárkáikkal kikötőbe jutni. Ezt az időt találta don Lamberto nagyon alkalmasnak arra, hogy feleségét viasszaszöktesse a bey háreméből.

Midőn a szokott órában a szultánnőnél megjelent, azt mondá neki:

— Aranyos bálványom, ütött az óra!

— Sőt muzsikált is, bizonyítá a szultánnő.

— Nem úgy értem. Hanem ütött a szabadság órája, melyben meg fogunk innen menekülni. A tenger tajtékzik! Nézd, hogy tánczolnak rajta a hajók. Egy ilyen tán-

czoló dióhéjra fogunk mi leszállni ketten, mely alatt vár reánk s kaczagni fogjuk azt, a ki üldözésünkre gondol. Éjjel, mikor sem ég, sem föld nem lesz kivilágítva, te a selyem kötélhágcsón palotád ablakából lebocsátkozol; alatt várlak én négy izmos evező legénynyel, s reggelre vitorlánk a spanyol partok előtt fog duzzadni. Oh Aldemira, ha tudnád mint szeretlek, s milyen boldog vagyok, ha erre gondolok.

— Nagyon jól tudom, viszonzá Aldemira s átölelte férje nyakát, csupán egy megjegyzésem volna azon indítvány kivitelére nézve, melyet imént előadtál.

— Halljam. A mit te mondasz, az szent előttem.

— Én nagyon félek a zivatartól; mihelyt a lábam áthül, náthát kapok és még tán orbánczot is, azt pedig te sem szeretnéd, hogy a képem feldagadjon. Aztán a tengeri balakat is nagyon szeretem, mikor már olajban ki vannak rántva, de nyersen nem igen óhajtok velük érintkezni; arról sem vagyok egészen bizonyos, ha szükség esetén át tudnám-e úszni a tengert?

— Igazad van. Tehát válasszunk olyan időt, a midőn csendes lesz a tenger, veszély nélkül futhatunk el innen.

— Azt mondad, hogy te otthon mindenedet eladtad, hogy engem fölkereshess, kiválthass; e szerint, ha mi haza kerülünk, te igen szegény ember fogsz lenni, magad is csak alig élhetsz majd.

— Igazad van. Tehát iparkodjunk a bey kincstárából annyit gyűjteni magunknak, hogy visszatértünkkel elhagyott üzletünket ismét újra kezdhessük.

— Ha engemet most hazaviszesz: a te rokonaid engem rögtön elfogatnak s bedugatnak egy kolostorba, mert azt semmiképen meg nem fogják engedni, hogy miután egy muzulmán neje voltam, ismét a te hitvesed legyek.

— Bizony igazad van; azok aligha úgy nem fognak tenni. Tehát ne menjünk Spanyolországba; menjünk inkább a németekhez, ott nincsenek rokonaink.

— Mást mondok én neked. Az igen szép volt tőled,

hogy fölkerestél s én nagyon örülök rajta, hogy megtaláltál. Látod, itten mi jól élünk; — mi vagyunk itt a legokosabb emberek; — szép ország ez! A szultán egy hivatalt ajánl neked, mely nem nagyon terhes, s fizet érte ötezer erszény pénzt. Ne szemérmeskedjél; fogadd el — és maradjunk itt

— Nos kedves úrnőm, mit szól ön ehhez a történethez? mely pedig tiszta krónikai valóság.

— Azt, hogy meglehet, miszerint az, a mit ön elmondott, mind igaz, hanem, hogy azért nem mindent mondott el ön, a mi igaz.

— Például?

— Elfelejtette ön bevégezni a történetet: hogy hát a férj, a ki annyit küzdött, áldozott, nélkülözött — és hozzá még spanyol volt! mit felelt erre a különös ajánlatra?

— Azt nem mondhatom meg.

— Én megmondhatom. Azt felelte rá, a mit a többire: «igazad van; maradjunk itt». És elfogadta a hivatalt.

— De hát ugyan tehetett volna-e okosabbat?

A RABNŐ.

I. szakasz.

EGY NŐ, A KINEK NEM VEHETNI SZAVÁT.

Fekete szétbomlott haja hosszan hátravetve, fehér öltönyének egyik fodra gömbölyü válláról félig lecsúsztatva, két keze ölébe leeresztve, s két mutató ujjánál fogva, mint egy láncszem összefogva, áll a magas góth-íves ablak előtt egy fiatal nő; szép és mozdulatlan, mint egy szobor, lélekzetvételét sem látni; finom vonásairól nem hiányzik más, csak az indulat; nemes arczáról más, csak a szín; nagy sötét szeméből más, csak a fény, hogy azt higgye valaki: ez alak él.

A mit az ablakon át maga előtt lát, az a tenger; a hullám a skót partok valamelyikének szikláit veri: ki tudja melyikét? Ez nem az a hely, a hová hajók járnak, a tenger messze teleszórva kinyuló sziklákkal, miken sirályok sütkéreznek, a végtelen vizen csak egy halászbárka vitorlája sem leng; zátony ez itt: megátkozott hely. Jó nyugalmas menedék egy olyan kéjlak számára, a melyet nem azért építettek, hogy vendégjárás útjába essék.

Különösen a part magaslatán már pompás ős égerfák csoportjai kezdődnek, mik két oldalt fogják a kastélyt, melynek csak tenger felőli oldala nincs fedve szem elől.

S ezen a tengeren nem látni semmit.

Hanem azért az a mozdulatlan asszony, azokkal a fénytelen szemekkel olyan sokaig el tudja azt nézni.

A terem háttérében két cseléd suttog vigyorogva s taszigálja egymást könyökkel, hogy melyik szólítsa meg előbb a hallgató nőt; az egyik férfi, a másik nőcseléd. Az egyiknek a theásasztallal van dolga, melyen roppant ezüst kázan, chinai csészék és ibrikék állanak készen; a másik a toilettasztallal bajlódik, melyen egyetlen jaspis darabból faragott szerecsenfiu tart két kézzel egy gömbölyű tükröt.

— Asszonyom, szól a férficseléd tanult alázatossággal. A theáskatlanban már el is főtt a víz.

A nő nem hallgatott rá.

— Asszonyom, szólt a komorna; nem parancsolja, hogy haját rendbehozzam?

A nő nem felel rá.

A két cseléd megint suttog, a leány megint szól:

— Asszonyom.

Itt elkapja szavát a nevetés: mind a ketten szájuk elé teszik kezeiket, hogy azt elfojtsák, s aztán fejet csóválnak egymásra, mintha mindegyik a másikat okolná, a miért megnevetteté.

A hölgy még most sem fordul vissza, nem kérdi, min nevetnek?

Most egy harmadik alak lép a szobába, ez az «uraság».

Termete gyöngéd, arcza síma, finom, mint a gyermeké; inkább hasonlít egy koránért fiúhoz, ki férfias döllyel tudja hordani fejét, mint férfihoz, ki sokáig megtartá gyermek-arczát.

A belépő kérdő tekintetet vet a két cselédre, azok néma taglejtésekkel iparkodnak eddigi tapasztalataik eredményét vele tudatni; az uraság int nekik kezével, hogy elmehetnek.

Azután ketten maradnak a szobában, az uraság és a hölgy, a kinek nem lehet szavát venni.

Az uraság odalép csendesen a hallgató alakhoz, megfogja annak egyik kezét, fölemeli és megcsókolja.

— Jó reggelt!

A néma nő nem hall, nem érez, nem válaszol.

Az uraság bizalmas gyöngédséggel karolja át a karcsú termetet, s a mint válláról le van csúszva a fehér köntös fodra, a síma vállra egy csókot nyom s édeskén susogja fülébe:

— Jó reggelt!

A néma nő nem pirul el, nem mosolyog, nem válaszol.

Ekkor az uraság egy karszékbe veti magát, melyet oldalt gördített a hallgató alak mellé, hogy arczélben láthasson rá, egyik lábát a szék karján keresztül lóbálja s kezével helyreigazítva nyakkendőjét, tenyerébe könyököl s szuró hangon szól:

— Jó reggelt, kisasszony!

E szóra a hallgató alak arcza bámulattal, megdöbbenéssel fordul felé. Ajka nem szólt, de a szemek, ah! azok voltak felruházva mindentkimondás csodálatos erejével; a szemek elég világosan feleltek: «Meg van ez tébolyodva?»

— Nem vagyok megtébolyodva, kisasszony, szólt az uraság, hanyattdülve karszékébe. Egészen helyesen fejeztem ki magamat. Ezt ön nehezen akarja megérteni, a min nem csodálkozom. A hölgyek ilyesmiben nagyon érzé-

kénykedők. Pedig az utoljára is mindegy, akár azt mondják önnek, hogy «miss», akár azt, hogy «mylady».

A hallgató nő szemei feleltek: «Nem lehet engem megbántani».

— Kedves kisasszony, ön nekem még akkor megígérte, mikor erőszakkal az oltárhoz hurezoltam, s ott kényszerítettem velem megesküdni, hogy azon percztől fogva egy szavát sem fogom hallani; hanem én is megígértem önnek, hogy minden bizonynyal szóra fogom önt bírni. Az igaz, hogy én nagyon goromba módon jutottam önnek bírásához. Más valakit tán meg is büntetnének érte Angliában. Valóságos «rapt». Nőrablás. Hanem ez az én dolgom, ez iránt ne legyen ön aggodalommal. Három nap, három éjjel, zárt kocsiban, árkon-bokron keresztül. Onnan mindjárt a templomba, egy szűk, sötét, falusi kápolnába, székek nélkül, szentképek nélkül, négy szál gyertya égett az oltáron, több nem volt a faluban. A pap reverendáján akkora folt volt, mint egy gályaablak, s az imakönyvből hiányzott a czímlap, meg a tábla. Hanem az igen alkalmas hely volt arra, hogy futó szerelmeseket minden kellemetlen előleges kérdezősködés nélkül összeeskessenek, nemde?

A néma nő szemeiből egy kellemetlen emlék vádja sötétlett elő.

— Ön emlékszik még azon jelenetre? Persze, csak tegnap volt. Én önnek választani hagytam. Vagy? — vagy? Tetszik velem megesküdni, vagy nem tetszik? ön úgy találta, hogy tetszeni kell, s megesküdtött velem, feleségemmé lett. Nemde így volt kisasszony?

A néma nő vállat vont, értelmetlen szavakra ki felelne?

— Hát biz ez megtörtént, s a bevégzett tények előtt az egész világon mindenütt ajtót nyitnak. Hanem én nekem egy scrupulusom van a dologban. Nem vagyok egészen bizonyos a felől, hogy az az ember, a ki bennünket összeeskettett, valósággal pap volt-e? Nem vette ön észre, hogy

annak a tisztelt úrnak az ábrázatja nagyon hasonlít Sammy pofájához, a komornokéhoz ?

A hölgy szemei névtelen ijedelemről beszéltek.

— Valóban azt sem tudom bizonyosan, hogy az a könyv, a miből az esküformát fölmondá, nem Robin zsi-ványballada-gyűjteménye volt-e ? s a matricula, melybe neveinket beírtuk, nagyon gyanús előttem, mintha vendégek névjegyzéke volna valami falusi vendéglőben, s maga az állítólagos templom oly erősen búzlótt porter és gin után, mintha néha napján ott tartanák a falusi lakozásokat.

A hölgy arcza most már piros volt, lángolt, szemei átokkal és gyűlölettel terhes gondolatokat beszéltek meg-rontója szemeinek.

Az pedig nevetve ugrott fel helyéről s tréfás hangon folytatá :

— Én valóban azt hiszem, kisasszony, hogy minket szépen rászedtek. No de ez nem változtat a dolgon. Én azért kegyednek épen olyan hive vagyok, mintha az oxfordi érsek adta volna ránk az áldását ; kegyed föltétlenül úrnője házamnak, cselédeimnek, szívemnek és erszényemnek. Mindenkiel így hivathatja magát, hogy «mylady», mások előtt én is úgy fogom címezni, kocsijára oda festetheti czimeremet, zsebkendői szegletére odahimeztetheti a koronát, nem bánom. Választhat magának ékszerárust és piperészt, árjegyzékeit átnézetlenül fogom kifizetni. Én önt épen úgy fogom szeretni, tisztelni, mint a lord kanczellár a mylady kanczellárnét.

A néma hölgy szemeinek tétova járásában, fürkésző zila tekintetében a menekülés eszméi voltak elmondva. Az uraság megértette azt.

— Kedves kisasszony, itt nagyon jó helyen van ön. Kényelmes, úri, mindennel bőven ellátott kastély. A hely egy félsziget a nyugoti skót tengerparton, kilenczvenhat mérföldnyire Londontól ; a földszorosnál, mint vehette ön észre, hidon jöttünk át, az tehát át van metszve. Az egész

uradalmat az én cselédségem lakja, a tenger felőli oldal pedig nem hajók számára való. Aztán ha kimenekülhetne is ön innen, hová menne, mit csinálna? Hogy szerezne magának elégtételt? A perviseléshez sok pénz kell. Kivel bizonyítaná ön be, hogy nem önként követett? Legfeljebb azt érhetné el, hogy a hírlapok kikürtölnék önnek szerencsétlenségét, egy napig szörnyűködnék rajta minden ember, két napig nevetgélve változatokat játszanának fölére s azután mindenki elfeledné. London messze van s a törvény pallosa magasan.

A kínzott nőnek még most sem hagyta el egy hang is ajkait, de szemei lázasan égtek és kezei görcsösen összeszorultak, s egész vad tekintete valami névtelen fenyegetést, valami ádáz boszút látszott visszasugárzani.

— Tudom, tudom, szólt nyugodtan az uraság. Az a bizonyos fiatal ember. Ne aggódjék a miatt kegyed, szép kisasszony, nem fog ő nyomunkba találhatni. Gondom volt rá, hogy egy kényszer-toborzó-járatot utasítsak eléje. Tudja ön, ő felsége hadihajói számára úgy szokták összefogdosni a legénységet. Lyonel — az volt a neve, úgy-e? — a derék férfiak kezébe került s azóta Gibraltar felé jár; Kelet-Indiába viszik, a honnan négy esztendeig nem fog visszajönni.

A néma hölgy megtört fájdalommal hajtá le csüggedt fejét, s szemei nem szóltak többé semmit, lezárta azokat szempilláival, mintha gyászfátyollal takarna kedves emléket, szerelmet, gyalázatot és boszút.

— Lássa, szép Athalie, én egészen őszinte voltam, elmondék önnek mindent, a mit tudok. És most kegyedre bízom, hogy gondolkozzék azok fölött, a miket megtudott. Ön tökéletesen ura helyzetének, olyanná teheti azt, a milyenné akarja. Teheti kellemessé, teheti zordonná. Ingadozhatik több vagy kevesebb ideig poezis és philosophia között. Csinálhat kisérteties jeleneteket a kastélyban, töltheti haragját, ha jónak találja, cselédein, butorain, környezetén; én intézkedtem, hogy azok azt elviseljék —

ellenmondástalan. Én tudom, hogy ez eleinte nem megy a nélkül.

A hölgy arcza ismét márványnya vált e szavakra; elhagyta az ablakot, hol eddig állt, s közönyös arcczal lépett a theás asztalhoz, friss vizet töltve a kazánba, mintha az volna egyedüli gondja mostan.

— Tudja, Athalie, én nem vagyok török szeraszkie, én tudom jól, hogy a dió zöld héját nem szükséges késsel levágni, hogy édes beléhez jussunk, mert az megfogja kezünket; ha állni hagyjuk, magától is leválik. Én időt és nyugalmat adok önnek. Mégcsak látogatásaimmal sem fogok önnek terhére lenni. Az a kis epizod, mely közöttünk történt, ne legyen ok kellemetlen emlékekre. Szobái, a mikben lakni fog, mind belül záródnak, s rejtekajtók sincsenek sehol, a miken át valaki meglephetné kegyedet. Hanem ha majd egyszer elővennék kegyedet azok a melancholikus kedélyhangulatok, a mik az egyedüllétnek szokott cryptogamjai, a mikben az ember vágyik egy baráti arcz után, bárha bocsánat adásával kellene is azt megvásárolnia, akkor itt lesz eme kis kulcs, mely azon folyosó ajtaját felnyitja, a honnan szép Athalie leghívebb rabjához juthat, ki türelemmel várja fölszabadulását.

A hölgy néma megvetéssel nyúlt az ezüst czukortartóval az asztalára tett kulcshoz; kézzel nem fogta meg s lehajítá a földre.

Az uraság mosolygott.

— Vagy pedig, ha jobban fog tetszeni kegyednek, egy sötét éjjel kijátszani örökös figyelmemet, megszökni kastélyomból, visszatörni magát Londonba; ott kihíresztelni saját arczpirulását, elhitetni a világgal, a mit senki sem hisz már mai nap; kinevettetni mindenkitől, s végezni ott, a hol annyian végzik, a kik nappal selyemruhában járnak, — én azt is tetszésére bízom.

A mylord ismét kezét csókolt a hallgató hölgynek s magára hagyta őt.

Mikor egyedül maradt a hölgy, mikor nem láthatá

senki, akkor aztán felemelte szemeit az égre és kezeit összekulcsolta fején.

S ha a szemek beszédét érteni lehet, e szemek azt beszélték :

— Minden féregnek teremő Istene! Micsoda nyomorult bábót alkotál a nőben, a kit fegyvertelenül felejtél! Azért adtál neki fehér arcot, hogy fájjon rajta a pirulás! azért fehér homlokot, hogy minden folt meglássék rajta! El vagyok veszve, elsülyedve és nem kiálthatok. Kihez? Ki szabadít, ki véd meg, ki áll értem boszút? Senki, senki! De még is valaki lesz, mert boszút állni kell! kell! kell! akármi áron, akár hogyan, de ennyi gúnynak, ennyi gyalázatnak boszúlatlan maradni nem lehet. Oh mily nyomorult lény egy asszony! De nem sirok, ha egyedül vagyok, nem sirok. Nem imádkozom többet. Lelkem megakadna mindig e szóban: «Mi is megbocsátunk ellenünk vétkezteknek». Én nem bocsátok meg soha. Hogyan? hogyan? azt nem tudom; de boszút fogok állni. Látni akarom azt az embert olyan nyomorultnak, mint a milyen nyomorult vagyok én most, szívébe metszeni neki annyi-szor méregbe mártott szavakkal, a mennyiszer ő lelkembe szúrt velük. Hogyan? hogyan? ki tudja azt, ki találja ki azt? Ki mondja meg nekem?

A hölgy fejére kulcsolt kézzel járt sokáig, szakadatlanul fel s alá szobájában, a kandallótól az ablakig, az ablaktól a kandallóig; az ablaknál is megállt, a kandallónál is megállt; az ablakból kék ég, kék tenger nézett rá vissza, a kandallóból vörös tűz-zsarátnok. Tudakozó szemei mindegyiket megkérdezték: honnan? merre? mi módon? Ég és tenger nem feleltek semmit, a tűz beszélt valamit. A hölgy elhagyta a járást, nem ment többet az ablakhoz. Leült a kandalló elé, megrakta a tüzet friss szénnel, s nézte sokáig, mint válik a fekete, szótalan tömeg lassankint vörössé, lángoló fehérre, pattogó, beszélő, zúgolódó lénynyé; szemei mereven bámultak a tűzbe, e szemek most már nem beszéltek, most hallgatóztak.

A parázs tetején úgy tánczol valami tétova szellem, fehér átlátszó láng képében, hegyes kék üstöke van, vörös szikrákat ereget magából; ezek az ő ötletei, néha elrepül, mintha semmivé lett volna, s megint csak ott terem, s tánczol a parázs tetején.

A néma hölgy asztaláról tépett papirdarabokat hány neki, drága albumok rongyait, miket fehér újjai foszlány-nyá hasogatnak. A tánczó kobold csak úgy örül annak; elkapja, felfalja a papirdarabot, percz alatt fölemésztí, s elfújja lengő hamvát. A hölgy tépett papirrongyokat drága illatszerekbe mártogat, úgy hajigálja a tűzbe. Ah milyen kedve telik abban a koboldnak, milyen nagyra nő meg tőle, hogy csap egyszerre szét szárnyaival, betöltve az egész kandallót.

A rabnőt mulattatja ez talán?

II. szakasz.

EZ A LEÁNY MÉGIS SZERET ENGEM!

Tinple lord már a hetedik estét tölti egyedül magán-szobájában s gondolja magában:

— Ez a makacs gyermek nagyon sokára akarja elismerni a tények hatalmanak elméletét, a mi mellett pedig annyi ember él boldogul a szigeteken és a continensen. Ma azt kiáltják: «O Roma, o morte», holnap nincs Róma, s holnapután még sem öli meg magát senki. Miért volnának az asszonyok erősebbek, mint a férfiak? Hányan voltak, a kik azt mondták, inkább az életemet hagyom el-tépni, mint a fátyolomat, s aztán mégis csak megéltek. A költő megénekelte azt: «De nonne elle devient sultane»... A kis makacs soká haragszik.

Pedig ez az éj egészen arra való, hogy az ember megbocsásson ellene vétett embertársainak. A szél a tenger felől fú, valóságos vihar. A hullámok ostromolják a zátony szikláit, az orkán haragos dalt orgonál az égerfa-

erdők sudarain, a kandallók üvöltenek, a lámpák meg-megrobbannak a légnyomástól, az ablakhasadékokban üvölt-süvölt a szél, s a bezárt ablaktáblákat rázza lég-kezeivel.

Egészen olyan éjszaka, a mikor félve közeledik egyik félénk, muló teremtes a máshoz, kitől máskor remeg: özünő a farkashoz, vadgalamb az ölyvhöz, hajadon a férfihoz.

A zivatar nagy kerítő.

Ismeretes még Carthago történetéből, Didó regéből.

És ez valóban nem bolondság, ilyenkor, midőn az idők haragja tölti ott kin kedvét, ide benn ülni, párával, a felszított kandalló mellett, apárolgó punchos poharat össze-értetni, s nevetni egy közös gondolaton; bohó tréfákat beszélni egymásnak s csengő hölgyi kaczagással riasztani el az álomrontó viharzúgást, s azután suttogni lassan, közelből, arcz arczhoz érve, s a csendes, elhaló susogásban elfeledni vést és vihart, mely hasztalan töri haragját menedékünk falán.

A kis makacs, kár, hogy olyan sokáig tartja haragját!

Hátha ma, e rossz órában, eszébe jutna szép fehér hosszú újjai hegyével felemelni a szőnyegről azt a kulcsot, a mit a minap egy czukorfogó csiptetővel hajított le oda, s mely azóta valószínűleg mindig ugyanott hever!

Tinple Richardnak egészen ragyognak a szemei erre a gondolatra.

Abban semmi lehetetlen sincsen.

A hölgy fiatal, szép, únja magát, egyedül van. A helyzet kínalkozó, rejtélyes, ingerlő; a háziúr nyájas, bőkezű, magát kedveltetni képes. Mi volna lehetetlen?

És hallga!

Mintha a titkos folyosó felől nesz hallanék?

Valóban egy zárba tolódó kulcs zöreje az, mely egy szőnyeg-ajtót nyit fel.

Ez ő! A szép daczos.

A kulcs elfordul, kétszer, a titkos zár felnyílik, az ajtó tárul. Tehát mégis úgy van.

Valóban ő volt az.

Fehér burnuszába burkolva, azt egyik kezével összeszorítá keblén, másik kezében égő gyertya volt.

Nem álmjáró volt az, nem holdkóros; valóságos ébren levő hölgy, a ki egy férfit látogatni jő.

Olyan éjszaka volt ez, mikor a vadgalamb összesímul az ölyvvel.

A leány arcza halovány volt, félt.

A gyertyát letette az asztalra és megszólalt.

— Mi szörnyű éjszaka ez...

Tehát már tud beszélni.

Tinple lord karszéket húzott számára a kandalló mellé, a hölgy leült belé; a férfi zsámolyt igazított lába alá, s kezével gyöngéden megszorítá egyik piczi lábát.

— Ön fázik Athalie, nem jó lesz, ha punchot töltök önnek?

— Köszönöm, jó lesz.

Tinple nem üzött gúnyt a megtérő daczosból; rá kell hagyni, míg kienged. Ilyenkor gyöngéden kell vele bánni, hadd legyen még gyöngébb. Majd egyszer vad tréfával a szemébe nevetni, arczát megpirítani, a szégyen mámorához hozzá szoktatni, az későbbre való. Még most úgy kell vele bánni, mint egy hercegnővel. Nem szabad mutatni bámulatot, meglepetést, a fölött, hogy ő most itt van.

— Önt nyugtalanítja a vihar, Athalie.

— Nagyon. Rossz álmaim voltak.

Szegény gyermek, még az álom is megijeszti.

— Még most is borzadok tőle.

— Izlelje meg ezt a forró punchot és melegítse meg kezeit, hisz olyan hidegek, mint a jég.

Tinple lordnak fel kellett volna ötleni, mikor azt a fehér kezeckét tenyerei közé vette, hogy fölmelengesse, mint lehet valakinek a keze oly hideg, a ki most kel föl a me-

leg párnák közül? ez a kéz olyan, mint a ki most jön a viharból.

A hölgy megízlelte a punchot, s már nem remegett olyan nagyon.

— Azt álmodtam, hogy ez a kastély égett. Ebben a szélvészben, viharban.

— A vihar hozta azt az álmot.

— Meglehet. Köröskörül minden égett már, a padlaton a faragványok, a szobákban a mennyezetek, az ablakokon a függönyök; a füst vastagon tódult lefelé. Én futottam egyik szobából a másikba, a füst mindenütt nyomult utánam, mindig lejobb-lejobb szállt, egészen lenyomott a földre; ott lefeküdtem arcra, ott is rám talált, befogtam számat, hogy meg ne fojtson, hasztalan, mégis áthatott, éreztem fojtó, keserű párázatát, fuldokoltam; fel akartam szökni, hogy visszarohanjak az égő szobákba; inkább a lángok közé vissza, mint megfuladni így! és nem bírtam fölkelni. Oh még most is érzem a füst keserűségét!

— S hol voltam én? kérde Richard úr gyöngéd követeléssel, hogy nem siettem önnek segélyére?

Már helyet követelt magának a hölgy álmaiban.

— Ön egy ablakon át nézett be rám, a honnan megmenthetett volna, és nem jött oda. Én kétségbe esve nyújtottam ön felé kezemet, hogy szabadítson meg, s ön nem nyújtotta a magáét.

— Ah, ez rút hidegvérűség volt tőlem. Kegyed álmai engem rágalmaznak. Én nem siettem volna önnek mentésére? én? Egy egész égő poklon keresztül.

Richard lord szavainak nyomatékául két karjával ölelé át a hölgyet, mintha épen készülne őt egy egész poklon keresztül megmenteni.

A hölgy szemérmes bánattal tekintte le, mely az urat lefegyverzé.

— Uram, a menekülteket Angliában védeni szokták, s én menekültem önhöz.

Richard átlátta, hogy nem azon nők egyikével van

dolga, a kik egy mézes szóért s egy pohár forró italért elvesztik eszüket; s gondolá, hogy itt erősebb mérgekre van szükség.

Mert hiszen minden asszony szíve gyulékony anyagból van, csakhogy azt nehéz eltalálni, mitől gyullad meg?

Némelyiknek elég egy szikra, mely rokonszenves szemén át reá pattan, másnak erősebb tűz kell. Van olyan is, a ki csak az oltár gyertyáinál engedi magát meggyújtatni, de olyan is van elég, a kit meggyújt — a gyémántvillogás.

Tinple úr leült Athalieval szemben, s úgy tett, mint a ki igen közönyös dolgokról szándékozik most beszélni.

— Arra én magam is gondoltam, Athalie, hogy egyszer ez a kastély leéghet; a cselédek gondatlanok. Hanem az még nem nagy baj. Innen a szobámból egyenesen vezet le egy csigalépcső a földszintre. Itt veszni semmi esetre sem lehet. A mi pedig értékeimet illeti, miket papírokban bírok, valamint a hirhedett Sancy gyémánt-gyűjteményt, azok az újabban nagy tökélyre vitt tűzmentes szekrények védelme alatt egészen biztos helyen állanak. Hallotta ön hírét nemde, a nevezetes Sancy gyémánt-gyűjteménynek?

— Nem.

— Ennek a nagyapám tette le alapját, s apám és én azóta nagy gyűjteményre vittük. Csupa historiai nevezetességű gyémántok. Túl tesz a braunschweigi herczeg e nemű gyűjteményén. Kivánja ön meglátni?

— Kérem.

— Már csak azért is, hogy rossz álmát elfelejtse. Érzí ön még azt az álmodott füstöt?

— Még mindig érzem.

— Gyújtson rá erre a czigarettera, ez el fogja azt üzni.

— Soha sem szivaroztam.

— Hisz ez nem szivar, csak füstölő szer, bajadérczigarette, hölgyek mulattató szere, csupa ambra és sáfrány, nem is dohány. Kisértse meg.

Az is egy fejezet a mesében, mikor egy férfi egy leányra rávitatja, hogy az első szivart szájába vegye. Athalie engedte a szivar végét meggyújtatni.

— No hát most nézzük meg a Sancy-gyűjteményt.

Richard szobája háttérében álló nehéz vasszekrényéhez lépett s abból egy ódon, nehéz, szandarach-fa faragványú szekrényt vett elő, melynek szegletei aranylemezekbe voltak foglalva. Azt letette az asztalra a hölgy elé.

Még két karos gyertyatartót látott el világgal, hogy az ékszerek ragyogása annál hatályosabb legyen.

Azután felnyitotta a szekrényt.

Az volt az Aladin csodalámpája!

Ezer meg ezer villám, mely kővé változott! a kristályozott szivárvány maga. A szem zavarba jön, hogy melyiket nézze előbb? Még a műértő sem tudná, hogy hol kezdje az elejét?

Nem hiába nevezik azt tűznek, a mi a gyémántokban van, mert az valóban melegít. A ki egy gyémántot felhúz az újjára, maga sem tudja, de mindig azt nézi. Ha rá nem néz is, érzi, hogy ott van. Ez nem hazug becs, nem képzelt érték, ez valódi bűbáj, mely megzavarja a lelket, más irányt ad a gondolatoknak; *dæmon* szeme az, a ki megígéz.

Richard úr beszélt a gyémántokról, mintha csak historiai emlékek történetét magyarázná.

Mert a hirhedett gyémántoknak történetük van, mint a fejedelmeknek.

Némelyik felviszi hírét a közép századokig.

— Ez a rózsaszínű gyémánt Mahadi kalifáé volt, kihez atyja Almanzor halálos ágyán így szólt: «Azt mondom neked: tiszteld rokonaidat, de te azt nem fogod tenni. Azt mondom neked: ne kezdj palotát építeni, mert nem végzed be; de te azt mégis meg fogod tenni. Azt mondom neked: asszonyoknak adj, de tőlük ajándékot el ne fogadj; de te azt mégis meg fogod tenni.» Mahadi úgy járt, a hogy atyja mondá: kegyencznője, a szép Hazána,

e ritka szép gyémántot kérte tőle s viszon-ajándékol egy szép körtét ajándékozott neki; a körte meg volt mérgezve s Mahadi meghalt és palotája félben maradt.

Richard felfüzte a szép gyémántot Athalie homlokára, s vigyázta, hogy fogja-e nézni a hölgy az átelleni tükörből, mennyire ragyog a gyémánt?

— Ez a négyszögletű gyémánt gyűrűbe foglalva nem csak arról nevezetes, hogy a gyémántok rendes nyolczalj alakjától eltér, hanem még inkább arról, hogy Merlin de Thionville, a hirhedett népszónok és képviselő a rémuralom alatt, vette ezt kedvesének, Saint Romain kisasszonynak; a gyémánt drága volt, Merlin pedig fősvény; egy napon törvényjavaslatot hozott a ház asztalára az iránt, hogy a képviselőknek napidíjait fel kell emelni, s sirva mondá el, hogy neki beteg neje és hat apró gyermeke van, a kik éheznek. A gyűlés megszavazta a javítást, s a nyereségen rögtön megvette e gyűrűt szeretőjének Merlin — az ország segítségével.

A mulatságos történet tanújele Athalie újjára vándorolt.

— Ez a pompás diadém maga négyezer fontot ér; mademoiselle Renard kapta ezt valamikor, Montbarrey miniszter idejében egy előkelő úrtól; — nem valami női kegyért, hanem — érdemrendekért. A szép hölgy kapta a gyémántokat s ő eszközölt ki értük rendjeleket.

A hősjelekért cserélt gyémánt Athalie hajfonadékai közé vándorolt ragyogni.

— Hát ez ékszernek mi története van? kérdé a hölgy egy sor fekete gyémántból alakított nyakéket véve kezébe.

— Ez a szerencsétlen Tarrakanoff herczegnő nyakéke volt. Nem ismeri ön a történetét?

— Olvastam valamikor. Az egy igen szerencsétlen nő volt.

— Katalin czárnő természetes nővére. A czárnő féltékeny volt reá; féltette tőle trónját. Anna Rómában volt, a czárnő hatalmán kívül. Egy orosz herczeg küldetett ki

azon megbizással, hogy nyerje meg a hercegnő szívét; Orloff Alexejnek hitták. Az udvaronc megvette kötelességét, elcsábítá a hercegnőt, s elvette nőül. Mikor aztán neje volt, hajóra ülteté, s mikor a tengeren voltak, bilincseket rakatott rá, s úgy vitte Oroszországba, ott börtönbe zárták a hercegnőt, melyben egy Néva-áradás alkalmával megfulladt.

Próbálja fel kegyed a nyakkötőt. Valami bűvös hatása e fekete, mély tűzű gyöngysor azon az alabástrom alapon! Athalie elmélázva kérdezé:

— Bánhatott így Orloff egy nővel, kinek hűséget esküdött?

Tinple mosolygott:

— A pap és a tanúk fizetett brigantik voltak.

Athalie lerakta a gyémántokat, hajából, homlokáról, nyakáról, ujjáról, leszedte és visszarakta helyeikre.

— Önnek igen szép gyémántjai vannak.

— Oh a legszebbet még nem látta ön.

— A legszebbet? szolt Athalie keserű mosolylyal; a legszebb nincsen önnél.

— Azaz, hogy drágább van a fejedelmi kinestárakban elég, de a legszebb gyémánt . . .

— Az talán egy rongyos embernél van; . . . vágott szavába Athalie.

Richard bámulva akadt fenn e szón.

— A legszebb gyémánt — a szív; — szolt a hölgy merően szemébe nézve a lordnak.

Ah, Tingle Richard egészen otthon volt már e szóra. Most ismerte ki hölgyét. Ez nem azon nő, kit könnyelmű ledérség, hiú gazdagság ejthet el: ennek ábránd kell; ez költészetet keres az életben. No hisz azzal is szolgálhatunk neki.

Tingle lord becsapta a gyémántos szekrény ajtaját; a szívnek kell most ragyogni. Odaereszkedik a kis zsámolykára, a min Athalie nyugtatá lábait.

— Oh Athalie; ön az első nő, a kivel találkozom éle-

temben, a ki azt kérdi tőlem, hogy van-e szívem? Pedig csak kérdezni kellett volna, hogy feleljek rá, mint a hogy felelek önnek; és esküszöm . . .

— Ne esküdjék, itt nincs pap és násznagy, a ki hallja . . .

— Oh ne vesse szememre örökké ez egy bűnomet ön ellen. Az angyalok bocsánatot szoktak hozni annak, a ki megtér, s én lábai előtt heverek, úgy kérem bűnöm bocsánatát.

A hölgy engede kezét csókkal halmozni, engede a férfit egészen közel csúszni térdeihez, s félelem, aggály nélkül nézett annak felhevült arczára; még lemosolygott rá, még buzdítá nyájas tekintettel, mintha volna olyan hatalom fölötte, vagy közelében, mely megvédje tőle, mely gátul álljon közékük; — vagy mintha valóban szerelmes volna belé, s el tudná tűrni, hogy ily pillanatban a tükörben látja magát.

Tinple Richard pedig gondolá magában: «mind ilyen az asszony».

— Hidd el, Athalie, én szeretlek; nem úgy, mint élő emberek szeretnek, hanem mint az elkárhozottak. Vétkem ellened — szerelmem tanújele irántad. Bocsáss meg. Szeress. Légy enyim s legyek én a tied.

Athalie a lábainál heverő férfi nyaka körül füzte karját és folyvást nyájasan nézett rá.

Valaki kaczagott a jeleneten. Bohóság! A szél volt a kandallóban.

A derék, becsületes szél, a ki a félénk hölgyeket bátorosabb menedékekbe üzi!

Athalie biztatta tekintetével Richardot, hogy csak mondja tovább; még több ilyen szépet; hizelgjen még.

Richard mindig közelebb járt diadalához; már átölelte a hölgy termetét.

— Lásd, tündérem, szívem egyedül érted lánol . . .

E perczen, mintha tarantela csipte volna meg, hirtelen félbe szakítá szavát, felugrott, s mereven bámult maga elé.

Athalie még mindig mosolyogva tekintte rá.

— Miért nem folytatja tovább?

A lovag elképedve, elsápadva, lélekzetlenül állt előtte; kezei határozatlan védelemre emelve.

— Nos?

— Itt valami ég!

Athalie meg sem mozdult helyéből.

— Ön azt mondá, hogy a szive ég!

— Nem, nem, a kastélyban kell tűznek lenni! Érzem a perzselés szagát.

Azzal előbb az ajtóhoz, aztán az ablakhoz futott: felszakítá a betett táblákat, s a mint azokat széttárta, a rémület hörgésével tántorodott hátra. Az borzasztó látvány volt odakinn!

Az egész éjjeli táj egy vérfényben úszott, a sűrű, szikrával elegy veres füst az ablak előtt csapott el, leverve a szélről az udvarra. Az egész felső emeletnek lángban kellett már lenni, és a cselédség földszint még nem tudott róla semmit.

Richard, mikor az ablakhoz futott, az egész asztalt fel-taszítá, melyen a lámpák álltak, most már csak a külső égés visszfénye vetett a szobába szembántó világosságot.

A hölgy most is ott ült még a karszékekben, a hol végig hallgatta kényura szerelemvallomását. Talán elájult az ijedségtől.

Tingle lord bizony nem sokat gondolt most ő rá. Kastélya ég a feje fölött; cselédsége mélyen alszik a lába alatt; a tomboló vihar tizszerezi a veszélyt; kinek jutna ilyenkor eszébe egy veszendő némbor? Ha lelkénél van, majd elfut ő is, a merre futhat; ha pedig elalélt, legyen lelkének irgalmas az ég.

Richardnak azon kellett lennie, hogy gyémántjait megmentse: az egy millió értékű kincs!

Ott hagyta a hölgyet, felkapta a szekrényt s először a tűzmentes vasszekrényhez futott vele, de a mint annak ajtaját rácsapta, egy gondolat villant át lelkén: — a gyé-

mánt égvény, a tűzben elég; hátha a nagy hőségben, hol a biztos szekrény aranyat, ezüstöt, még papírt is megvéd, a gyémánt nem állja ki a tűzpróbát? Minek volna ezt kockáztatni, mikor magával viheti az egészet? Kissé nehéz ugyan; de veszély idején az ember erős.

Ismét kiragadta a vasszekrényből a gyémántos tokot, s két fülkapcsánál fogva elkezdte vele a lépcső felé futni.

Azon karszék mellett kelle elfutnia, a hol Athalia ült: — még most is ott ült. Tingle rápillantott; a hölgy mozdulatlan volt. «Jó éjszakát.» A férfi menekült gyémántjaival.

A mint a széles szekrényt két kezével maga előtt tartva, vaktában haladt a rejtett lépcső felé, nem látta az asztalt, melyet az imént feldöntött, abban megbotlott, elbukott s kitörte a lábát.

Mikor föl akart kelni, érzé, hogy az egyik lábát nem bírja használni.

Éktelen ijedtség zsibbasztá el egyszerre lelkét.

A titkos lépcső bejárását egy nagy fali szekrény tartá szem elől rejtve, melyet kevés erőfeszítéssel félre lehet tolni. De egy tört láb elég az erőfeszítést lehetetlenné tenni.

Még nem jutott eszébe, hogy kiáltson; odavonszoló magát kezein a falszekrényhez s megkísérté azt elmozdítani. Nem ment. Fekve kevés ereje volt hozzá. A mint tovább küzdött e munkával, egyszer tört lábára talált nehezedni, s ez oly éles kint okozott neki, hogy egy percze, a míg a lüktető sajgás elcsillapult, szinte eszméletét veszté s szemeit és fogait összeszorítá kínjában.

Azután kétségbeesetten ordíta fel: «segítség!»

Az ablaküvegek pattogva hullottak már be a közeledő hőség miatt s az előbbi veres fény vakító napként sütött a szobába.

«Segítség!»

Odalent még mindig aludt a cselédség.

A sikoltásra sem mozdult meg a hölgy helyéből.

Ekkor kétségbeesetten vonszoló oda magát Tingle a karszékekben ülő alakhoz s megragadva ennek kezét, elkezdé őt költögetni:

— Athalie! Athalie! Ébredjen! Az Istenért!

Athalie nyugodtan felelt, mint szoktak, a kik álomból ébrednek s ezt tagadni akarják.

— Én nem alszom; folytassa ön, a mit nekem beszélt.

— Ég! Ég a tető a fejünk felett; lángban a ház.

— Igen. Azt álmodtam. Félttem tőle, ide menekültem, önnek elmondtam; ön azt mondta rá: álom volt, és hogy szeret.

— Nézze! Nézze! A láng az ablakon csap be!

Erre fölemelkedett a hölgy helyéből s körültekintve csendesen.

— Akkor hát a másik volt az álom. Akkor azt álmodtam, hogy ön szeret engem.

— Szeretlek Athalie! de most jer, szabadíts meg, mert itt veszünk mind a ketten. Én nem segíthetek rajtunk, mert lábam eltörtem. Az Isten irgalmáért, légy ébren, ne tétovázz; a ház ránk szakad!

Athalie hidegen nézett le a lábainál fetrengő alakra, ki fehér köntöse szélét görcsös erőszakkal markolá meg, mint végső menedékét.

A hölgy szemei így beszéltek:

— Csak ruhám szélét kellene most kezedből elrántanom és itt vesznél nyomorultan, megmenthetetlenül. Elégnél porrá, hamuvá lenné, velem és gyalázatommal együtt. Egy kezem elég volna most arra, a milyen tehetetlen vagy, hogy a kétségbeesés örvényébe taszítsalak, s ott utánad nevezhetnék még, a míg feneket érsz. De nem ez a vég, a mi számodra fenn van tartva, nem ez. Neked még soká kell élned, hogy a végét elérd — és még azután is kell élned.

— Mit tegyek? — kérdé fenhangon.

— Ama szekrényt segítsen eltolni helyéről.

Athalie odament s egy taszítással odább csusztatá a szekrényt. A rejtett lépcső nyílása szabad volt.

Azután odalépett a földön fekvő férfihoz.

— Nyujtsa ön kezét.

Richard gyermek-örömmel ragadta meg a felé nyújtott kezét s belékapaszkodék.

— Vigyázzon ön eltört lábára, hogy rá ne nehezkedjék. Fűzze karjait nyakam körül és engedje derekát átkarolnom.

A hölgy ölébe vette a férfit, mint anya veszi gyermekét.

Ennyi rém közepette is volt egy máskorra való gondolatja Richardnak, midőn a hölgy így átölelve tartá.

A gerendák már recsegtek fejük felett.

Sietni kell, sietni!

— Hát a gyémántok? kiálta Tingle lord, visszatekintve az otthagyt székényre, midőn Athalie a lépcső torkolatában állt vele.

— Két terhet nem vihetek magammal; ha a gyémántokat akarom elvinni, önt kell itt hagynom. — Én a gyémántokat hagyom itt.

És azzal sietett az ölébe vett férfival le a lépcsőn.

Tingle lordnak újra megjelent amaz elébbeni gondolatja.

Athalie akkor ért le a lorddal a szabadba, mikor a távolabb gazdasági épületek lakói jöttek már a kastély segítségére. A lordot azonnal egy távoleső vadászlakba viteté.

A vadászlak ablakából igen jól lehete látni a tűzveszélyt egész borzasztó pompájában.

A kastély egész második emelete égett, a láng minden ablakon süvöltött elő, a tetőnek csak az égő bordái látszottak már, az izzó szarufák, a cserépzetet pattogva hajigálta szerte, mint valami rettentő tűzijáték sziporkáit az úrrá lett elem. Nem sokára az első emelet ablakain is kitörtek a lángok, s a mint belekaptak a sűrű folyondárba, mely a kastély oldalát köröskörül befutotta, egyszerre, mintha egy tűzszőnyeg borította volna el, kék lánggal,

fehér füsttel a roppant épületet legfelső szelemenétől pinczeablakáig! Porra kell annak égni egészen.

A lángszörnynyel verekedő vihar tépte itt is ott is az ellene emelkedő szörnyeteget s mentül jobban tépte, annál magasabban nőtt fel az ellene, egész darabokat leszakított róla s vitte a szomszéd háztetőkre, átoltva gazdasági épületekre, fákra, bokrokra a pusztító elemet. Égtek a fenyők, az égerfák, égett a fű a mezőn, s a viharban kóvályogtak a fényes repülő rongyok, selyem- és kashmir-diszletek foszlányai. Egy ablakon úgy lövelt ki valami lángoszlop, kék, veres, zöld, fehér színeket váltva; — talán ott égett épen egy millió értékű gyémánt!

No de, ha egy milliót ért is a gyémánt, a mit Tingle lord e gyulladásnál elvesztett, másik milliót ért az, a mit talált helyette: a hölgy, ki megszabadítá.

A hölgy, kit ő elrabolt, szerelmétől megfosztott, kinek kedvesét elküldte hosszú gályaútra, kit meggyalázott, semmivé tett, a semminél is rosszabbá tett, s kit azután gúnynyal tetézett, cselédjei előtt megalázott, kit szemben megpirított, fájdalmában kicsúfolt, rútúl megesalt és aztán kinevetett, kit fogva tartott, gyalázatához lánczolt, kinek szégyenében gyönyörködött; . . . ez a hölgy, midőn a sértő férfi s annak kincsei között választhatott, hogy melyiket mentse meg: a férfit ölelte fel s a kincset hagyta ott.

És azután mikor a férfi törött lábával hetekig ágyához lánczolva feküdt, mint egy nyomorúlt eltört élőfa, várva a természet áldott segítségét: akkor az a hölgy, kinek ezt a fekhelyet átkoznia és gyűlölnie kellett, éjt napot virrasztva ott mellette, ápolta, gondját viselte, mulattató regényeket olvasott fel hosszú idejének elűzésére, s mert a blackhilli vadászslakból a tört lábbal odább szállítani nem lehetett a mylordot, egyedüli társalkodója volt e most már rideg magányban. — És Tingle lordnak sokszor jutott eszébe az az egy gondolat. Az a gondolat, hogy:

«Ez a leány mégis szeret engem!»

III. szakasz.

A KI KÉTEZER ÉVIG VÁRT AZ UTOLSÓ ÜTÉSSEL.

— Holnap utazunk Londonba, szólta Tingle Richard a hölgyhöz, a mint tökéletesen felépült. Tetszik-e ez önnek?

— Ohajtásommal találkozik.

— Nagyon örülök rajta.

Richardnak nem kelleit többé attól tartania, hogy Athalie megszökik tőle Londonban, vagy hogy épen bevádolja nőrablással; hiszen önként volt mellette hónapokon keresztül; aztán «ez a leány szeret».

A blackhilli parton nem jó volt már a mulatság; a leégett kastély fölépítését ugyan újból elrendelé a lord s ez nagy pénzébe került; de más sürgetősebb oka is volt Londonba visszatérni.

A mylord nem volt egészen tisztában vagyoni helyzetével.

Néha bámulunk azon, hogyan lehetett az, hogy valaki, négy, öt millió birtokosa tönkre jutott? hiszen mikor vette észre, hogy már csak egy milliója van, a többi elrepült, vagy mikor csak százezere volt, vagy pedig az utolsó tizezernél, legalább az utolsó ezernél, hogy nem tudta megállani, nem tudta azt otthon tartani?

Pedig ennek saját fátuma van. Az elvesztett millió vonztatja magával a többit, s kilenczvenkilencz eltűnt ezeres nem engedi, hogy a századik otthon maradjon.

Tingle lordnak lehetett négy, öt millió értéke, a mi Angliában is szép vagyon, hanem arról sohasem bírta magának biztos tudomást szerezni, hogy valóban mi a különbség activái és passivái között? Ebben a helyzetben igen sok ember van mai nap.

Voltak ugyan mesés nagyságu kincsei, a mik valóban kincsek lehettek — mikor vásárosuk akadt, ellenben kevés realitást képviseltek a laicus közönség szemeiben.

Igy például volt egy saját muzeuma a Guild Hallban.

egy ódon tekintetű vasajtós házban, hol egykor nagyapja lakott, ki e muzeumot megalapította s abban igen becses gyűjteményét leletek találni mindenféle ócska nevezetességnek, a miknek hírére igazi angol gyűjtő convulsiókba esik, de a mikre hozzá nem értő csak annyit mond, hogy «ócska vas, tört edény».

Tingle lordnak büszkesége volt e muzeum: a «musée Tingle», a hogy azt a franczia lapok is emlegették; s a continens és a két sziget minden illusztrált lapja tele volt azon ábrákkal, miket a «musée Tingle» ichthyosaurusai csontvázairól, a celták korából maradt faragványokról, az aztek kéziratokról s a Ninifó bálvány képéről másolták, a mik mind eredeti valóságukban voltak Tingle úr muzeumában láthatók.

Ha el akarta volna adni Tingle úr e muzeumot, szenvedélyes vevő találkozott volna rá elég. Angliában sok ember van, a kit csak annyiban nyugtalanít a pénzkérdés, a mennyiben nem tudja a meglevőt hová elvesztegetni.

Egy lord Crowndale kilenczvenötezer font sterlinget ígért már Tingle úrnak e muzeumért. Tíz év óta folyvást árverez maga magára, minden évben többet kínál két ezer fonttal érte, s Tingle úr mindannyiszor többre tartja háromezerrel, s ezen mindig elmulik az alku. Látszik, hogy csak tréfál vele.

Ez évben nem fog vele tréfálni.

Alig érkezett meg Londonba Tingle úr, — lakása ugyanazon házban volt a hol a muzeum, — midőn első látogatását a régiségekbe szerelmes Crowndale lordtól nyeré. Az utóbbi mylord nagyon köszvényes volt már és csak a kétezer esztendőös egyiptomi kisasszonyokba volt szerelmes.

Richard bemutatta őt Athalienak. Úgy látszott, hogy már beszélt a lordnak ritkaság-gyűjteménye ez új szerzeményéről. (Igazán ritkaság: egy nő, ki százezer font értékű gyémántokat veszni hagy, s egy olyan kis hitvány bábót ment meg helyettük, a melyet kilencz shillingért

lehet kapni a gyermekjátékos boltban.) A lord egytárgyú kedélyek szokása szerint, igen szórakozott volt; s azért valahányszor Athaliet megszólítá: «Mi — Mylady» mindannyiszor elárulta magát, hogy elébb «Miss»-nek akará szólítani, s csak azután igazítá nyelvét Myladyre. Sőt azt is elvété egy párszor, hogy a muzeum tereméin végig sétálva, az ajtóknál a hölgyet előre bocsássa; a mit a világ minden myladyje megbocsáthatlan figyelmetlenségül róna fel, az olyan mylady tudniillik, a ki nem miss.

A mylord azért különben igen nagyon nyájas volt Athaliehoz; mert hiszen nevelt férfi egy szép szobalányhoz is nyájas lehet, ha mindjárt nem jön is a felett zavarba, hogy jobb, vagy balfelől bocsássa-e maga mellett?

Megmagyarázta neki a látott ritkaságok kitünő jelességeit; az érczsodronyra fűzött ős csontvázakat, állatok maradványait, a mik még a nemes embereknel is régiebb eredetűek; a mindenféle népek bálvány-gyűjteményét, az ind Trimurti háromszögének titkát, a Lingámot imádó elefánt értelmét; az Óm mélységes mysteriumát; urát adta, honnan került ide az a négyfejű mongol isten? hol faragták Wiswamitra tevéjét, melynek minden tagja más apró eleven állatból van képezve? Óra hosszat regélt neki a csodahirű Ninifo bálvány felől; a japán oltárszekrényekről, a chinai votiv-táblákról; az egyiptomi kanopokról, az emberfejű köcsögökről, az Oziris hajójáról; összehasonlításokat tett előtte a mexikói naptárpénz és a skandináv runanaptár között, a miben nagy tanulmányt tündökltetett; elolvasá előtte a Tlascallan romok között kiásott aztek camæak föliratait, megmagyarázta az Astarte-pénzek, az Agathodæm-onérmekek jelvényeinek értelmét, a kopt fogadási-kezeket, a runaemlékek titkos ákombájkjaiból neveket csinált, s bámulatot követelt tőle azon találmanyaért, hogy ő fedezte fel, miért van e pogány őskori emlékeken a kereszt?

A fegyverek teremében elmondta: ez a kerekcső puska kié volt, hol vesztette el, ki találta meg? ezt a rozsdás

kardot hány lábnyi mélységből ásták föl? kit vágtak le hajdan vele? Ezzel a bőrágyuval minő szaraczén várat ostromoltak a löpor első korszakában? ez a nyereg melyik híres angol keresztes vitézt hordta? ez a zászló, hogy szakadt el Jaffa ostromában? e szeges vérték közül miért angol-szász az egyik, miért angol-dán a másik?

A festvények termében épen ragyogó volt a mylord; ott már minden egyes darabot az utolsó guinéeig megtudott becsülni, mit ér? kitől van? eredeti-e, vagy a mester másod műve? vagy tanítvány másolata?

— Ebben a teremben rendesen össze szoktunk máskor perelni Richard lorddal, mert én azt állítom, hogy ez a József és Potifárné itt nem Carlo Cignani eredetije, hanem másolat; de ezuttal a mi — mylady iránti tekintetből nem fogok veszekedni. Úgy is kipótolják a helyét a többiek. Egyébiránt e csarnokban a faragványok legbecsesesebbek: különösen Donatello faragványai puszpángból. Ezeket Richard lord úgy összeszedte, hogy más muzeumnak alig maradt belőlük.

Most egy zárt ajtóhoz értek.

Itt meggondolta magát a mylord s mutatóujját fel-emelve, aggályos arcczal kérdezé:

— Megmutassuk-e a mi — myladynak a katakombákat is?

— Oh kérem, szólta Athalie. Miért ne?

Richard lord is helyeslé.

— Mylady nem szokott megijedni csekélységektől.

— Valami rémületes van ott?

— Nagyon rémületes, bizonyítja lord Crowndale. Ne mondanók meg előre a mi — myladynak, hogy mi lesz ott? E kérdést Richardhoz intézte.

— Szükségtelen. Úgy is meg fogom látni.

— Úgy legyen szives felnyitni az ajtót mylord, ha tetszik.

Richard lord felnyitá kulccsal a vasajtó zárját, mire ez halkan eltűnt a falba, s Athalie előtt egy szűk, sötét üreg

nyílt meg, mely pinczetorkolatként több lépcsőfokon keresztül vezetett egy mélyen fekvő boltozatos oduba.

A kriptaboltnak nem volt ablaka és még is volt benne világosság. Egy bronz asztalon kristálylámpa égett tiszta fehér világgal.

— Ah itt valaki lakik, hogy lámpa ég? kérdé Athalie meglepetve.

— Laknak ám: kétezer éves halottak, mylady; állítá ünnepélyesen lord Crowndale.

— S az ott az örökké égő lámpa?

— Igen is, az.

Lord Crowndale ezt oly nyomatékkal mondá, mintha a tárgy azonossága fölött minden kétkedő mosolyt el akarna pusztítani a könnyelmű hölgy arczáról.

Athalie, asszonyok szokása szerint, a kik szeretik bátorságukat fitogatni, a mivel végtére is nem birnak, itt e sötét oduban kezdett el fecsegni lenni: mindenhez hozzá nyúlt, kezébe vette az ibis-mumiákat; fölemelgette a hamuvedrek födelét, mikben valóságos hősök porából volt még valami s borzalom nélkül merte előre hátra forgatni Dagon király koponyáját, mely arany abroncsokból fűzött kalitkába volt szorítva.

Lord Crowndale pedig annál inkább ingerelve érzé magát e hölgyet félelemre tanítani, s regényes részletességgel magyarázá neki az ezredéves maradványok történetét.

— Nézze mylady, ez itt Pseudosmerdis síremléke; Ninive romjai közül ásták ki, mr. Layard ott léte alatt; látja az ornamentumokon a szokott bukraniák, a faragott ökörkoponyák helyett emberfők vannak alkalmazva; ezek valódi koponyák, mikor Pseudosmerdist megölték, hadvezéreit is kivégezék s koponyáikat az álkirály síremlékébe ékeltek be.

— Tehát ez Pseudosmerdis, az összes miniszteriumával, szólt nevetve Athalie.

Ez a hölgy még sem akar félni.

— Látja mylady az egyiptomi mumiát. Nagyon szép darab. Egyike a legszebb példányoknak. Cheops katakombáiban találták, a mi arra mutat, hogy a Faraók családjából való. Gondolja csak mylady, ez a hölgy, mert hölgy volt, ezelőtt háromezer évvel épen olyan szépen tudott mosolyogni, mint ön; és azóta mindig hallgat és komoly.

— Sajátságos főkötője van, szólt Athalie, ez nem rosszul illhetett az arcához, a mi így lecsüng; az jó gondolat. Nem volna kár utánozni.

Lord Crowndale vállat vont; «asszonyféle!» még a mumiánál is a fejdísz ötlík fel neki, s azon töri a fejét, hogy magyarázza ezt majd meg piperésznőjének, a helyett, hogy lelkére venné, mi szörnyű gondolat az, háromezer évig változatlanul megmaradni s el nem múlhatni soha.

Azért mégis megmagyarázott neki annyit, hogy azt a főkötő-formát a rómaiak idejében calasticanak hitták, s csak Egyiptomban viselték a hajadon leányok; még akkor a nők és hajadonok között szokás volt különbséget tenni külső megjelenésükben is.

— Hát ettől nem fog-e borzadni, a mi most jön?

Ludimer lovag lóháton ülve.

Ludimer lovag nagy vitéz volt; végrendeletében meghagyta, hogy ha meghal, az ahhoz értő tudósok præparálják őt és lovát műértőleg csontvázakká, s így állítsák fel a család czímerteremében.

Ime most itt ül a vázlovag, vázlován; koponyáját fűdi az ércsisak, állkapczáját szorítja a vas álltartó; tiz csont-újja kardja markolatán nyugszik; alatta a vázló csupasz fogaival harapja a zablát.

— Nem borzad ránézni mylady?

Athalie a helyett mulatságos pruderievel vonta fátyolát arca elé (angol hölgyek szobában is viselnek fátyolt) s azta megjegyzést tevő rá, hogy ez a mister nagyon kevésbé van felöltözve.

— Damned! Egy csontváz! dörmögé Crowndale lord

Tinple fülébe. Szégyenli magát egy férfi előtt, a kin nincs sem ruha, sem hús.

No majd meglássuk, meddig tart ez a vitézség?

— Akarja mylady megnézni az öröklámpát? E gyűjtemény legbecesebb kincsét?

— Valóban arra vagyok legkiváncsibb.

Az öröklámpa egy bronzasztalon állt, melynek csak egy öblösen alakított lába volt, alul három tigrisalpba végződő.

Ez asztal előtt volt egy bronz támlásszék; abban ült egy pikkelypánczélos lovag, alakjára a közönséges emberi mértéknél valamivel nagyobb; páncélja sötétkékre volt aczélozva s azokhoz hasonló, a minőt a cäsarok idejében a parth segédsapatok vitézei viseltek; tetőtől talpig pikkelylyel fedve, mint a gyík. Jobb keze a lovagnak le volt eresztve maga mellé, s abban egy hosszú, kétélű pallost tartott.

— Szabad azt a lámpát kezembe vennem? kérde Athalie Richard lordtól.

— Oh igen. Hanem előbb engedje egyik kezét megfognom.

— Miért?

— No, ha valami történhetnék önnel.

— Köszönöm; vigyázok magamra.

Lord Crowndale még is inte szemével lord Richardnak, hogy tartsa magát készen a mylady háta mögött, ha majd elájul; mert e vállalatnak rendesen az szokott a vége lenni.

A bronzasztal emelvényen állt, melynek három lépcsője volt.

Mikor Athalie az első fokra föllépett, a néma lovag csendesen fölemelkedett ültéből.

Más hölgy sikoltva szökik vissza, midőn a vas kísértet ijesztően megmozdul előtte, Athalie elismerően bólinta neki fejével: — God by! a lovag udvarias; mikor hölgy közeledik, feláll.

Mikor Athalie a második lépcsőre állt, akkor az érzé-
alak hirtelen megszuhintá a jobbjaiban tartott fegyvert s
feje fölé emelte azt, fenyegetően hajolva hátra.

Ez szokott az a pillanat lenni, a mikor kíváncsi hölgyek
ájultan rognak kísérőik karjaiba.

Athalie naiv kérleléssel nézett fel félvállról a fenyegető
kisértetre, s negédes hangon mondá:

— Ah, egy régi lovag, mint ön, csak nem tartja tán
lovagias tetteik egy hölgyet megütni?

S azzal föllépett a harmadik lépcsőre.

Biz a pánczélos kisértet nem ütött le kardjával a hölgyre.
Úgy maradt állva, a hogy volt. Athalie hozzá nyúlhatott
a lámpához, de föl nem vehette, mert az asztalhoz volt
csavarolva.

A mylordok tapsoltak neki.

— Bámulatos asszony! Rendkívüli asszony! bizonyítá
lord Crowndale. — Tudja meg mylady, hogy ön az első
hölgy, a ki arra a harmadik lépcsőre rátette a lábát, s fér-
fiak közül is csak egyedül én voltam az, ki hasonlót tenni
mertem.

— Hanem önök rászedtek engem; ezt a lámpát nem
lehet innen felvenni.

— Hiszen nincs is mit kitudnia belőle, Athalie, szólt
Richard lord; egyszerű moderateur-lámpa az egész, rend-
kívüli nagy gépezettel, a mit egy hétben egyszer kell fel-
húzni, s ugyanakkor naphtával tele tölteni; az asztal lábá-
ban van a gépezet.

— Ah, tehát ez az egy csak szemfényvesztés, szólt
Athalie fitymálva, s a férfiak kezét nem fogadta el a le-
szállásnál, lelépdelt az emelvénnyel. A pánczélos rém
szintén leereszté karját, s visszaült helyére, a mint Athalie
a lépcsőket egyenkint megnyomta lábával.

— Bocsánat, mylady, tiltakozék e gyanúsítás ellen
Crowndale lord. Ez nem szemfényvesztés, ez nem hum-
bug; sőt épen ez a muzeum legbecsesebb darabja. Car-
thagóban tett ásatások alkalmával letek egy sírboltot;

Tullius Aemilius proprætor sírja volt az. E gépalak ott ült a sarcophag fejénél és előtte kis bronzasztalon ott égett egy lámpa. A sírnak legalább ezerhétszáz év óta el kelle hagyatva lenni, s a lámpa még mindig égett. Az örök lámpa titkát a carthagoi magusok ismerték. Velük együtt veszett el a titok. E sír fölfedezésénél a régiségbúvár, ki az égő lámpát meglátta, azt hívé, hogy ime meglelte az eltemetett titkot s odasietett a lámpához. E gépalak épen úgy, mint kegyed előtt, fölemelkedék, karját emelte, azonban, midőn a felfedező a harmadik lépcsőre lépett, hogy a lámpát elvegye, a pánczélos alak nem tartózkodott, mint most, hanem lesujtott, s az örök lámpát ezer darabra törte, a fölfedezett titkot újra eltemetve. Ez eset le is volt írva bőven a «New monthly magazin»-ban mylady; Richard lordnak teljes hitelű okmányai vannak a felől, hogy ez alak ugyanaz. Az örök lámpát ő egyszerűen naphthalámpával helyettesíté.

— És most miért nem sujtott le a gép-lovag? Nem hizelkedem magamnak azzal, hogy tekintetem elbűvölte.

— Azt kitalálhatná Athalie, szólt nevetve Richard; nem akarhatom, hogy minden egyes látogatóm lelki erejének mutatója egy lámpásomba kerüljön, a mi azonfelül még tűzveszélylyel is járna. Azért a gép csak odáig van felhúzva, hogy a két lépcsőnyomásnak megfelelő mozdulatot tegye meg, a harmadikkal pedig adós maradjon.

— No, és épen ennek a titka az, szólt közbe lord Crowndale, a mire legtudványóbb vagyok. Hogy van e gép felhúzva? hol van a gépezete? Mit kell vele csinálni, hogy a harmadik tempót is kiadja? Ezt nem bírja kitalálni senki, ezt nem tudhatja meg senki.

— Tessék, szólt Tingle lord, vizsgálja ön meg tetszése szerint, keresse meg a nyitját, én nem gátlom.

— Tudom. Próbáltam sokszor, minag sikertelenül. — Azzal odament, összetapogatta a vaslovag minden porczi-káját; fölkelte, meg leültette; hallgatta közben, hogy pattog a gépezet belől. — Mind hasztalan. Egy ízben egy

egész napot töltöttem itt, s pánczélja minden egyes pikelyét megpróbáltam elmozdítani helyéről, hogy tán ott a gépezet kulcslyuka, nem találtam rá; pedig a gép benne van. És már ötezer fontot ígértem a mylordnak csak azért, hogy fedezze fel előttem a titkot.

— De én nem fedeztem fel. Rajtam kívül nem tudja senki; a kitől a gépet vettem, régen meghalt.

— Nekem sem mondja ön meg? szólt Athalie, kíváncsi mosolygással tekintve Richard szemébe, s karjára fűzve kezét.

— Mylady, ötezer fontért nem árultam el titkomat a mylordnak; de önnek ez elbájoló mosolyáért megsúgom azt.

Athalienak közel kelle tartania arczát Richardhoz, hogy fülébe súghasson; s a mint a hölgy hosszú angolos hajfürteit félrevonta, hogy a sűgást meghallja, Richard nem állhatá meg, hogy ez elragadó szépségű arczra előbb egy csókot ne nyomjon.

Angol lady rögtön otthagyná férjét, ha ezt idegen férfi előtt tenné vele, Athalie elpirult; ez árulás volt az idegen előtt! Hanem azért nem kapta félre fejét; a titkot akarta hallani.

— A gépalak nyakában van a gép nyitja, a fej elcsavarható. Ha egyet fordítanak rajta, az első mozdulatra, — ha kettőt, a másodikra, — ha hármat, akkor mindháromra képes.

Athalie kézzsorításban fejezte ki köszönetét.

— Hát az idén sem alkuszunk-e meg mylord a musée Tingle fölött? kérdé, midőn visszafelé indult a társaság, lord Crowndale.

— Ráérünk még.

— Ön igen; de én már magam is régiség vagyok; ma vagy holnap akár megvegyen ön mumiái közé.

— Ah mylord, a gazdag emberek sokáig élnek.

— Én az idén is ajánlanék önnek kilenczvenhét ezer fontot érte.

— Én pedig odaadnám százezerért.

— A hogy szoktuk. Én kettővel többet ígérek, ön hárommal többet kér. God bye.

— God bye.

Azzal kezét szorítottak és elváltak.

Athalie néhány lépéssel hátramaradt a férfiktól; lord Crowndale őt is megtisztelte egy feszes bókka, midőn mellette elhaladt, s halkán e szót intézte hozzá:

— Mi — mylady. Ha önnek ötezer fontkedves, szolgálataira áll azon ártatlan titokért, a mit ön most megtudott.

Athalie büszkén emelte föl fejét s haragosan válaszolt:

— Mylord! Hogy tehet ön ily ajánlatot egy gentleman feleségének?

Crowndale meghökkenve vonult vissza.

— Bocsánat mylady. Valóban hibáztam, ostobaságot mondtam önnek. Bocsásson meg.

— Már vége van.

— Mondja ön, hogy megbocsát.

— Jól van. Ne szóljunk róla.

— Adja ön nekem írásban, hogy megbocsát. Írja fel egy névjegyére.

Lord Tingle visszatért e szóváltásra.

— Semmi titok, szólt lord Crowndale. Én önnek hitvesét el akartam csábítani azon hűtelenségre, hogy a pikelyes lovag titkát árulja el; mylady ezért nekem egy moralis pofont adott s most én e pofonról nyugtatványt kérek.

A kérelmen mylord és mylady nevettek, aztán mylady elővett kis tárczájából egy névjegyet, melyre czímer nélkül volt e név írva: «Lady T. Saylor Athalie», s arra egy vékony kis graphithegygyel felkarcolta e szót: «általános indulgentia Crowndale lordnak», s azt átadá neki.

A lord kezét csókolt és eltávozott.

Azután tíz hónapig másról volt szó.

Lóversenyek, olasz opera, Heenan, a boxer, a nagy Exhibition, parlamenti viták és meetingek kitölték az időközt.

Athalie libegett a világban, mint annyi száz és ezer némbár; sem alul, sem felül. Se nem söpredék, se nem crême. A tázaságban nem tudni, hogy tisztelet-e, a mivel fogadják, vagy valami más? Asszonynak tartják-e, vagy minek? Egészen birja mindazon előjogot, a mit az asszonyok, csak azt nem tudni, hogy sokáig-e? Büszkeség-e az, a mi arczán ragyog, vagy annak ellentéte? Van e arról valami tudata, hogy a világ ismeri helyzetét, vagy elég könnyelmű ilyen aggodalmakkal nem nyugtalanítani kedélyét?

Egy napon azzal a hírrel lepték meg Tingle lordot, hogy öreg barátja, lord Crowndale csakugyan azon állapotban van, hogy megveheti már katakombája mumiáinak sorozatába: — meghalt.

Ez rossz ötlet volt az öregtől. Ilyen kész vevőre nem egyhamar fog a musée Tingle találni, bár annak szenvbecse mindenkor megmarad. Az öreg bizonyos százezer font sterling volt Tingle Richardra nézve, a mi után csak meg kellett fordítani kezét, hogy markával felfelé álljon, s a kívánt összeg behulljon.

Ez azonban elmúlt. A régészeti bűvár öröken ifjú hagyományosok osztoznak, a kik a divatost keresik s nem adnak a kopottért mesés pénzeket.

Lord Crowndale végrendeletében tizenötezer fontot hagyományozott azon névjegy tulajdonosnéjának, mely okirataihoz volt mellékelve, e névirattal: «T. Saylor Athalie». Körülrást nem használhatott hozzá; miután azt nem írhatta jogosan, hogy «Tingle Athalie asszonyságnak»; — azt pedig, hogy «Saylor Athalie kisasszonynak» nem akarta írni; tehát a névjegyét használta in natura, melyre bocsánatát íratta ama találkozás alkalmával.

* * *

Mylordnak épen rossz kedve volt: esőre vált az idő, s olyankor az ő törött lába mindig szeretett «statum in statu» képezni életszervezetében; megérezte az időváltozást. Annálfogva meg is hagyá komornokának, hogy semmiféle látogatót se bocsásson be hozzá.

— Pedig egy félkezű tengerész most is itt vár az előszobában, s erősen állítja, hogy okvetetlen beszélnie kell mylorddal. Már három nap egymásután kereste, de elutasított.

— Tengerész ?

— Igenis. Félkezű.

— Tiszt, vagy közember ?

— Azt hiszem: sergeant; csíkok vannak dolmánya újjain.

— Itt van a névjegye ?

— Zsebembe dugtam; nem tartottam szükségesnek tálczára tenni.

— Ne is adja ide; csak olvassa el róla a nevet.

— Lyonel Broads.

— Broads ? szólt meglepetve Richard lord; már vissza-került ? — Azután gúnyosan tévé hozzá: ez otthagyt a félkezét, mint rák a lábát, csak hogy hamarabb visszajöhessen. Ez Athaliet fogja keresni.

Sammynek meg volt engedve, hogy ura jelenlétében nevethessen, mikor e tárgyra kerül a szó. Hogyne ? ő volt az esketésnél a pap !

— Ezt a gentlemant be kell bocsátani. Kíváncsi vagyok rá, hogy minő beszéde lehet velem ?

Sammy kiment a várakozóért és bekísérte, félig nyitva hagyva utána az ajtót, hogy a közelből hallgatózhassék.

A belépő ifjú areza naptól barnított volt, borotvált ajkakkal és barna körszakállal. A tengerészek rövid dolmánya volt rajta, s annak jobb ujja üresen akasztva fel egyik gombjára; — fegyvert nem viselt.

— Mylord, szólt az ifjú, nevem Broads Lyonel, elbocsátott tengerész vagyok; egy éve, hogy szolgállok, most félkezem elvesztve, haza kerültem. Midőn katonává lenni kényszerültem, bizonyos Saylor Athalie kisasszonynyal jártam jegyben. Most kötelességemnek tartám utána tudakozódni. Megtudtam, hogy ő a mylord házában lakik.

Bocsánat mylord, de én kénytelen vagyok önhöz e kérdést intézni: — hitvese önnek Saylor Athalie?

Mylord fölkelt.

— Akar ön vele beszélni?

— Akarok.

— Jöjjön utánam. Majd odavezetem hozzá.

Egy csigalépcső a mylord szobáiból közvetlenül Athalie szobáiba vezetett, ki az első emeletet lakta, ugyanazon házban, melynek földszintjét és pinczeboltjait a muzeum foglalta el.

A mylord elől ment, Lionel utána. Kettőjük mögött lopózott Sammy, ügyelve, nehogy a félkezű még urát leüsse.

Richard lord egész otthonos biztossággal vezeté végig Lyonelt Athalie pompás terméin, miket zárt ajtó nem választott el egymástól, csupán szőnyegek, s midőn végre egy csukott ajtóhoz értek, a hol valószínűleg Athalie pipereszobája volt, ottan sem koczogtatott: szabad-e, nem-e? hanem benyitott egyenesen, s Athalie elé lépve, ki öltözőasztala előtt ült, a mögötte jövő ifjura mutatott.

— Kisasszony! Ím önnek egy hajdani ismerőse, ki önnel szólni kíván; magukra hagyom önöket.

Azzal visszavonult, Lyonelt Athalieval egyedül hagyva.

Vasból kellett lenni e hölgy szívének; vasból! hogy ezt ki birta állni.

Azon ember, kit ő férjének nevez, elárulja őt e szóval: «kisasszony», hajdani jegyese előtt; s az ifju, a kit szeretett, imádott; a kinek emlékével tele volt szívének minden gondolatja, most mint félkezű nyomorék áll előtte.

Lyonel szomorúan támaszkodott egy székhöz azzal a félkezével. Nem volt szép egy barnult arcú tengerész arcán a végig gördülő könny; de nem tehetett róla, bár haragudott magára miatta.

— Ejh, én nem sírni jöttem ide, Athalie. Kérges ember vagyok; egyenesen kell beszélnem. Ön nem felesége a lordnak; önnek semmi helye itten. Önnek el kell hagnia ezt a házat.

Athalie erre a szóra visszanyerte önuralmát: Ezt a házat! Ez a szó olyan volt neki, mintha a megszálló dæmonnak mondanák, hogy hagyja el a kinzott testet.

— Én e házban nagyon jól érzem magamat. Lássa édes Lyonel, az életben több a próza, mint a poézis, s a legköltoőbb dolgok nagyon unalmasak. Az ártatlanság, a nőerény csak a versekben liliomszinű, az életben veres annak bőre a hidegtől, és kérges a munkától. Én már nem élnék meg munkám után s kétségbeejtene a szegénység.

Lyonel nagyot sóhajtott. E cynismus nem volt előtte váratlan; de mégis szerette volna ezt nem tőle magától hallani.

— Nem biztatom én önt költői fellengésekkel; én önnek tisztességes életmódot ajánlok. Atyám meghalt, annyi vagyonom maradt, mennyiből illendően eltarthatok egy asszonyt. Legyen ön nőm.

Athalie szíve nagyot dobbant e szóra.

— Én az ön neje?

— Az. Nőm. Eddig jegyesem volt, s én jegygyűrűjét még most is viselem. Jöjjön ön velem. Elmegyünk más országrészbe, a hol bennünket senki sem ismer, a hol senki sem tudja, kik voltunk, honnan kerültünk elő? Én önhöz gyöngéd leszek és verjen meg engem az Isten, ha ön valaha egy rossz tekintetemről észreveheti azt a gondolatot, hogy jegyváltásunk és menyegzőnk között egy átkozott év volt, a mit a halottak közé számítok.

Lyonel nem emelheté jobb kezét esküre, mert az le volt vágva; a ballal esküdött.

És Athalie úgy érzé, hogy ereje ingadozik. Rágondolni arra, hogy van még a világon egy hely, a hol boldognak szabad lenni, szerető, elnéző, türelmes férj ölében, talán gyermekektől körülrepesve? talán megöszülve tisztességben? . . . Ejh! Félre e gondolattal! a fölötte levő szobában kacaj hangzik; ezt a kaczagó embert nem szabad neki elhagynia!

— Ön nagylelkű, Lyonel; de én sem akarok hálátlan

lenni. A mit ön ajánl, azt elfogadnom nem szabad. Én nem mérgezhetem meg önnek életét. Itt maradok.

— Gondolja ön meg, hogy édes anyja halálos ágyán tette egymásba kezeinket; emlékezik-e ön még édes anyjára?

Athalie közel volt hozzá, hogy e szóra halva roskadjon össze szívszakadtan. Félre fordult a tükör felé, s a hajába tűzött cameliát kezdte igazítani.

A tengerész nem vesztegetett rá több szót.

— Isten önnel mis. Önnel bevégzem értekezésemet, henem még valakivel mással lesz ennél a háznál egy szavam.

Athalie megértette a fenyegetést, ijedten felelt rá:

— Ne tegyen ön semmi heveskedést; az én sérelmem meg van neki bocsátva.

— De fenmaradt az enyim! És az nem lesz soha.

— Mire gondol ön Lyonel?

— Hogy félkarom van csak, ugy-e? De egy fél-embernek ez is megfelel. Isten önnel

A tengerész elsietett s Athaliet egyedül hagyta.

És akkor a hölgy végig omlott padlója szőnyegén és arczon fekvő sirt keservesen, és szépen rendbeszedett fürteit összezilálta, és a drága csipkéket keblén nem kimélte és egész szép arczával nem gondolt, hogy milyen kikelt lesz az alakjából a sírás miatt.

Ekkor figyelmét valami heves szóváltás ragadta meg, mely a fejfölötti szobából hangzott alá. Az volt Richard lord szobája.

Beszédet nem vehetett ki, csak ismerős hangokat, s a hangok emelkedő zajából, hogy ott két férfi a düh és elkeseredés szóváltását folytatja, Lyonel és Richard hangja volt az. A béna tengerész visszatért kedvese elrablójához, azon az uton, melyen idejött s szívreszoktető volt hal-lani csak a hangot is, melyből szótagokat nem lehetett kivenni.

Athalie fektéből térdére emelkedett s két összekulcsolt kezét feje fölé emelve, hallgatózott.

Nem érthetett semmit.

Egyszer aztán elhallgattak a szörnyű beszédhangok, jöttek helyettük még szörnyebbek, néma lábdobogások, küzdő, dulakodó emberek dübörgése, s nagy sokára egy tompa zuhanás; melyre aztán csend következett.

Athalie még mindig térdelt és hallgatózott, mintha a csend értelmesebben beszélne, mint az előbbi zagyva zsvaj.

S a mint így térdelt és hallgatózott, fölemelt kezeit feje fölött tartva, egyszerre keze fejére cseppent valami. Oda nézett: egy csepp vér volt.

Riadtan tekintte föl; a plafond freskó-festésének égszín-kék talapján egy nagy vörös folt tűnt elő; a fölötte levő szobában kiömlött vér átázott a tetőzetten.

Athalie összeborzadva húzta fejét karjai közé. A hideg rázta minden tagját.

Kinek a vére az ott?

Közeledő léptek hallatszottak ajtaja előtt.

Lélekjelenlét, tettetés! újra elő!

A hölgy felszökött térdéről, kendőjével letörölve kezéről a vércseppet; s midőn az ajtó nyílt, már tükre előtt ült s szemöldökét simítá le vékony krémmel.

Richard lord jött.

— Tehát, kedvesem, ön kiadta neki az utat?

— Ki biz annak. Szegény bohó. Mire mehettem volna vele? — Visszament azután önhöz?

— Vissza.

— Tehát ő volt, a ki olyan fenhangon beszélt?

— Lehallatszott ide?

— Csak a zaj. Szavakat nem vehettem ki. Utoljára párbajra került önök között a sor?

— Oh velem nem. Én csak nem verekszem egy emberrel, ki a királynő ő felsége shillingjeért lett katona.

— Hát ki vívott vele?

— Azt is hallotta ön?

— A nagy lábdobogásból kivehetém.

— Sammy birkózott vele.

— Az nem birkózás volt; az vívás volt. Fegyverrel.

— Honnan gondolja ön ezt?

— Nézzen fel a plafondra.

Richard lord most látta csak, hogy a plafondon egészen átázott a vér.

— Igen. Késsel rohant rám, Sammy közbeveté magát, s minthogy neki két keze van, annak pedig csak egy, hamar felülkerült és megsebesíté.

— Megölte?

— Azt nem tudom. A kórházba vitettem innen, törvényszék elé kelle adnom az esetet, mint orv megtámadást. Ha érdekli önt, majd tudakozódtatok utána, hogy nem veszélyes-e a sebe?

— Köszönöm, nem vagyok rá kíváncsi.

— Ebből a szobából pedig költözzék ki ön, rögtön küldök szőnyegészért, a ki azt a vérfoltot ottan elfedezze.

— Ne fáradjon érte. Hadd maradjon az ott. Ez egy új érdekes darab lesz az ön muzeumában; egy felhő a kék festett égen, mely igazi megölt ember véréből támadt oda. Hagyjuk ott. Csengessen inkább szobalányomnak, hogy küldje a fodrászt, hajamat újra diszíteni.

És aztán jött a szobaleány, jött a fodrász; Athalie engedé szép fekete haját végig fésültetni, mely ültében a földig ért le, s tanakodott divatképekről, melyik hajfona-dék illenék jobban arcához?

Richard lord szemközt ült vele és bámulta a szép hölgy pompás márvány arcát, s hosszú hajfürteit; egész fekete hullámzuhatag az!

* * *

Tingle lordnak rossz éjszakái voltak olyankor, mikor szeles, esős idő támadt; csontforradása s örökölt köszvénye elővették, egész éjjel nem hagyták aludni. Nappal

aztán, a reggelizés után, földszint levő könyvtárában lelt néhány órát, melyben kinosan el tudott aludni. A könyvtár különösen áldott hely erre a célra. Vannak olyan derék könyvek, a mik az álmatlanságot sikeresen elűzik. Az ilyen könyvtári álmokat mylord «studium»-nak szokta nevezni.

Aztán ide a szél sem hat be, a falakon kívül még a nagy falszekrények is gátolják a légvonatot.

E könyvtár egyik szegletéből nyíltak a muzeum helyiségei.

Sammy elkészíté mylord fekhelyét; villanyos tigrisbőrt terítve a pamlagra.

— Itthon van Athalie ? kérde a mylord.

— Itthon van. A kertben sétál.

— Erős egy néember. Ilyen időben a szabadban sétálni. Igazi asszony meghütené magát s görcsökről panaszkodnék. Az ilyen nőnek semmi sem árt. Sammy, ne felejtse el aztán a katakombában a lámpát megtölteni és felsavarni; már egy hete mult.

— Nem szoktam elfelejteni soha, mylord.

Mylord aztán lefeküdt és valahogy talált nagy próbálgatás után olyan fekvést, a melyen el tudott aludni.

Hanem az alatt folyvást gonosz álmai voltak.

Mindig azzal az utolsó gondolattal vesződött, a min az ébrenlétet elhagyta. A katakombá lakóival álmodott.

Azok most mind éltek és ébren voltak.

A mumiának élő arcza volt, szemei úgy forogtak, ajkai úgy nyíltak beszédre, mint az élőké, s az egész arcz Athaliéhoz hasonlított.

A mumiának jó kedve volt, fecsegett; elbeszélte, hogy az ő atyja, Farao, milyen nagy király, hogy menyasszony, hogy milyen szép ékszereket kap menyegzőre.

Dagon király koponyája nagyon rázta e szóra a fejét; krákogni kezdett, mint a ki a torkát köszörüli. A mumia kaczagott azon.

Erre Dagon király koponyája megharagudott, legurult

helyéről s oda gördült a mumiához, hogy megharapja a lábát.

A mumia felsikoltott és ijedtében vonaglani kezdett; de nem futhatott el sokrétegű pólái miatt.

Most Ludimer lovag kezdte rá.

Azon csont alakban, a hogy megpirítá iszonyú meztelenségével Athaliet, elkezde most neki szerelmet vallani; a mumia borzadva, szégyenkedve fordította el tőle arczát; a csontlovag erővel azt követelte, hogy mindjárt meg fogja csókolni; míg a mumia jobbra-balra kapkodta a fejét, iszonyattal és borzalommal s segítségért kiabált.

Ekkor felállt a pánczélos lovag a megtámadott védelmére.

Felemelte kardját a csontlovagra.

A csontlovag neki sarkantyuzta csontlovát.

Azután elkezdtek viaskodni; hosszú kardjaikkal csapkodtak egymásra, egymás körül, — csont csörgött, vas csörömpölt, kard csattogott.

A mumia rémülettől kidülledt szemekkel sikoltott: «a lámpa, az örök lámpa!»

Ha az örök lámpa összetörik, az egész világ lángba borul s itt lesz a végétélet.

Az alvó lord homlokáról csorgott a hideg veríték.

Sammy szivarozva ment végig a muzeumon. Nem szeretette a dohos illatot, melyet a régiségek lehelnek ki magukból.

Hat itczés palaczk volt kezében, tele naphthával. Ezt vitte «megitatni a kisérteteket», mint pályatársai előtt szokta mondani nagy tréfásan.

Mert Sammy igen tréfás kedély, mint azt már néhányszor vettük észre.

Az az esketési tréfa, azzal a foltos reverendával, meg a zshiványkalandokból rögtönzött imádságos könyvvel, különösen sikerült éleznek találtatott még eddig mindenki

által, a kinek azt Sammy kegyeskedett bizalmasan elmesélni.

Sammy nem fél a kísértetektől; inkább komázik velük.

Mikor a katakombába lépesőin leér, a balról álló mumiát megszólítja:

— No, galambom, megint itt vagyok. Gondoltál azóta rám sokat? Adj egy csókoeskát!

Azzal megcsókolja a mumia hideg ajkát.

— Teringettét. Ez nem mindennapi gyönyörűség! Egy király leányát megcsókolni. Egy háromezer, meg még egynehány száz esztendőös szépséget. Hányadik embernek jut ilyen szerencse? Már nekem kijárja. Ez egyszer az én szeretőm. A Faraó király leánya. Goddam! Ha meg akarnék házasodni, király lehetne az ipam. De nem akarok. Az urammal tartok: «a lány csak szeretőnek való!» No ne haragudjál kincsem; ha én nem, a jövő ezer esztendőben majd elvesz még valaki más. Látod, a myladymet is elvette volna még a régi szeretője, ha szerencséjére le nem szurtam volna. Fog az még engemet áldani azért, hogy megöltem!

Ludimer lovagnak is kijutott.

— Héj csontvitéz, ott kellett volna lenned a tegnapielőtti trialstakesen: fogadok tizedet egyre, hogy minden díjat te nyertél volna el, mert ugyan kevés teherrel futtatsz. Átkozott jó jockey lenne belőled; izasztani sem kellene, hogy lefogj.

Hanem hát dologra. Meg kell tölteni az öröklámpát, mert biz az mese beszéd, hogy láng égjen táplálék nélkül; akármit álmodozzanak is felőle a bölcsek és poéták.

Azonban olyankor, mikor az ember naphthával bánik, jó nem tartani a szájában az égő szivart, mert abból baj lehet. Tudta ezt Sammy jól, s mielőtt a naphthás üvegből kihúzta volna a dugaszt, kivette a szájából a szivart s oda dugta Dagon király koponyájának fogai közé.

— Nesze, öreg, szívdd te addig!

Úgy tetszett neki ez az ötlet; egy megkoronázott ko-

ponya, fogai közt égő szivarral; kétszer is visszabólintott rá fejével, nagyon mulattatónak találta. «Szívd addig öreg!»

Azzal felvette a naphthával tölt üveget s az öröklámpa emelvényéhez közeledett vele.

A mint az első lépcsőre hágott, az érczbajnok felállt székéről.

— Servus pajtás; jó napot. Látod, hogy én jövök. Ne félj semmit. Hozom az abrakot. Te ördögadta, nem hiszem, hogy mikor magadra vagy, meg ne iszogasd ezt a szeszfélét, mert nagyon hamar elfogy.

Azután a második fokra lépett.

Az érczalak felemelte pallosát.

— Jól van, Patrik, jól. Bolondulsz már megint; azt hiszed, hogy megijesztesz valakit a fenyegető jegyzékeiddel? Hahaha! De jó volnál külügyminiszternek. Egy ember, a ki mindig emelgeti a kardját, de soha sem üt le. Hahaha!

Azonban, hogy a lámpát meg lehessen tölteni, elébb el kell oltani a lángját. E végett Sammynak fell kelle lépni a harmadik lépcsőre is, a mint már százszor, meg százszor tévé, mert e szolgálat soha sem volt másra bízva; tudta már jól, hogy azzal a fenyegető karddal soha sem üt le a vasvitéz, hanem ismét csendesen visszavonul.

A mint aztán a harmadik lépcsőre lépett, az érczkisér tet úgy csapott maga elé a kardjával, hogy égő lámpa, naphthás palaczk mind ezer darabra törött, s egy perc alatt lángban állt az egész katakombá.

Mylord még egyre álmodá a rémeket; hogy hadakozik csontvitéz és vasvitéz villámló kardcsapásokkal, hogy sikolt a mumia, a sikoltások egyre közelebb jönnek, egyszerre felpattan az ajtó; Richard fölébred s egy pokoli alakot lát maga előtt végigrohanni.

Mi az?

Egy futó rém, ki tetőtől talpig lángban áll, s kezeivel

lángrongyokat tép le magáról és a merre fut, minden lábnyoma, mint lángfolt marad utána, felgyújtva padlót, szőnyeget; és így fut kétségbeesett ordítással, melyben nincs semmi emberi hang, végig, maga után nyitva hagyott ajtókon keresztül s lángot, gyulladást hagyva minden nyomán.

A kik szemközt találkoznak e lángrémmel, mind eszeveszett futással menekülnek előre; senki sem áll eléje, hogy segítsen rajta, hogy oltani kísértse, hogy lélekborzasztó segélykiáltásaira helyt álljon. Űz maga előtt mindenkit.

Kirohan az udvarra; mint a fáklya, úgy ég minden tagja; ujjai hegyeiről lángoló cseppek hullanak alá, a mik nem alusznak el, a mint lehullottak, hanem tovább égnek, terjednek, harapóznak mindenre, a mi éghető.

A pokoli rém a kert felé rohan. Ott van egy vízmedenceze, szökőkuttal; abba akarja magát belévetni, hogy a kínhaláltól szabaduljon.

A kert ajtaja be van zárva.

Mikor az égő ember ki akarja nyitni, a kilincs nem enged.

Belül a rácson keresztül egy nő alakja látszik, ki hideg kegyetlenül néz a küzködőre.

— Az irgalom Istenére, asszonyom, nyissa ki az ajtót, bocsásson a vízhez! sikoltoz a lángba borult ember, kezeit átnyújtva felé a rácson keresztül.

A hölgy odalép hozzá s villogó tekintettel mond neki:

— Úgy kell neked, kutya! itt most rajtad a papi talár, viseld! Itt van rajtad Lyonel vére, mosd le! Ordíts czudar! rágd előttem a földet; az nekem a gyönyörűségem. Fetrengj! verd magad a földhöz. Úgy! Ugorjál magasra megint; vonagoljál! Üvölts! Ezzel fizetsz meg nekem ma. Érezd a poklot még ezen a világon, s lássalak benne még ezzel a szememmel. Folytasd így a más világon is, a hol légy elkárhozott !

Hogy miket beszélt a hölgy a vasrácson belül a kí-

lulállal vivónak, azt nem hallgatta ki senki, mert már akkor a ház minden lakójának saját veszedelmével volt dolga. Az egész palota fel volt gyújtva. Ki merre menekülhetett, menekült. Maga a ház ura hálóköntösben, fél öltözötten ugrott ki ablakán, mert a szőnyegek már égtek a folyosókon végig, s néhány percz mulva az egész muzeum egy tűz-láng volt; egy darabot nem lehetett, nem is kísérte meg senki belőle, megmenteni. Minden ott égett, ott vészett. A gyulladás a legalsó boltozatban kezdődván, az egész ház menthetlenül a lángok martaléka lett; semmi erőfeszítés nem volt képes a vész urává lenni.

Csak órák mulva, mikor már az egész épület hamuvá roskadt, jutott eszükbe az ismerősöknek, hogy egymást keressék.

Sammyt, a komornokot az udvar egyik szegletében találták meg korommá égve.

Athaliet pedig a szomszéd utczában lelte meg lord Tingle Richard, egy bérkocsiban ülve.

Mylord egykedvűen vette a veszteséget; kár a szép gyűjteményért, mely a tűz martalékául esett, de elvégre nem olyan lesújtó ránézve a csapás; a muzeum biztosítva volt különböző társulatoknál kilenczvenezer fontig. Így legalább megvan a pénz.

IV. szakasz.

SZEMET SZEMÉRT.

Két hónap mult el a muzeum leégése után. Ez idő alatt a szokottnál több időt töltött Richard Athalienál. Nem örömet járt ki szokott mulatságai után, s elárulta, mennyire jól érzi magát otthon.

Athalie gyöngédsége a lord iránt elég indok lehetett volna magában is e ragaszkodásra, ha száz más oka nem lett volna rá.

Egyszer aztán azt mondta a hölgynek:

Athalie, én gyűlölöm a világot.

— Annak én örülök.

— Miért?

— Azt ön kitalálhatja.

— Richard azt hitte, hogy kitalálta. Érzékenyülten nyujtá kezét a hölgynek.

— Egyedül ön maradt hű hozzám. Az egész világ ellenem fordult. Tudja ön, hogy én most harmadszor is leégtem.

— Hogyan?

— A füstje nem látszik; de valóban porig égtem. A biztosító társulatok, miknél muzeumom tűzkármentesítve volt, pört kezdtek ellenem, s megnyerék.

— Micsoda alapon?

— Azon az alapon, hogy műkincseim nem bírtak azon értékkel, a miben biztosítva voltak; sikerült néhány adathoz jutniok, a mit csak hozzám legközelebb álló barátaim árulhattak el, hogy némely historiai nevezetességű tárgy nem volt az igazi. Bolond hiúságom megengedte, hogy ilyesmit fölvegyek a tárgyjegyzékbe. Szerettem dicsekedni vele. S most ezt ellenem fordították. Hiába ismertem el, hogy igen is, egy pár műtárgy nem volt az igazi, de a többi régi, hiteles okmányokkal bizonyított erekleve; nem használt. A törvényszék a társulatok részére dönté el az ügyet, s nekem az egész muzeum szenvértéke helyett csak az általános értéket ítéltek meg; a mi aranyból volt, mint aranyat, a mi vas volt, mint vasat, a mi butor volt, mint butort, akarmelyik fejedelem használta is trón helyett. Barátaim elárultak, ellenem bizonyítottak, a törvényszék égrekiáltó igazságtalanságot követett el rajtam, a pénz emberei kiraboltak; s én gyűlölöm most barátaimat, intézményeinket, Angliát, — az egész világot.

— A mit gyűlöl az ember, azt könnyen elhagyhatja.

— Valóban kedvem volna hozzá. Egy golyó hamar megszabadítana tőle.

— Oh én nem azt értettem. Nem a más világot; csak az új világot. A tengeren túl is van még világ.

— Ön azt véli, hogy elhagyjam Angliát?

— Miután gyűlöli.

— Erre még nem gondoltam. Folyvást azt hittem, hogy rendbehozhatom vagyoni ügyeimet. Ez a gondolat foglalt el egészen. Szándékom volt a csatatéren maradni, élve, vagy halva. Adósságom körülbelül annyi van, a mennyit birtokaim érnek. A míg gyémántjaim és muzeumom kincsei megvoltak, könnyen vehettem a dolgot. Minden tartozásomat fedezhettem velük. Most ezeknek vége. Kilenczvenötezer font helyett kaptam csak tizenötezeret kárpótlásul. Ez minden rendelkezhető összegem. Nagy takarékoszággal még tán jószágaim jövedelméből törleszthetném adósságaimat; de a hitel nem alku tárgya. A mint észrevennék rajtam, hogy eddigi életmódomat nem folytatom, mindenki iparkodnék darabokra törni fölöttem a házat, hogy egy-egy téglájával biztosítsa magát. Bukásban levő embernek hátralépni nem szabad.

— Annyival több ok elhagyni a süllyedő hajót.

— Míg az utolsó tizenötezer font a kezemben van, ugy-e?

— Nekem is van ugyanannyi összegem, Crowndale lord hagyományából. A kettő együtt százötvenezer dollár Amerikában.

— Csakhogy nekem még itthon becsületbeli tartozásaim is vannak. Közel tizezer fontra mennek a fogadások, miket a Derby-versenyen legutóbb vesztettem. Ott is szerencsétlen voltam.

— Barátai nyerték el?

— Értem az ironia nyomatékát a «barátaim» szóban. Hanem gentleman ebben nem ismer különbséget. Egy angol lordnak nincs más választása, mint fizetni és föbe löni magát.

— Pedig bizony többet ér egy élő amerikai yankee, mint egy megholt angol peer, akármilyen szépen halt is meg.

— Ah, Athalie, ez kínos választás. Élhet-e az ember becsület nélkül?

Athalieval szemben rossz helyen volt elejtve ez a kérdés. A hölgy nem felelt semmit, csak felállt fájdalmas arczezal a férfi előtt, s néma lemondással szétterjeszté karjait és aztán lecsüggeszté fejét, s kezeit ölében összefonta; mintha szótlan mondaná: «példa vagyok én, hogy élhet».

Richard nagyon jól elérte a szemrehányást. Ő maga tanítá meg e hölgyet arra, hogy — — hogy a teknőczök agyvelő nélkül is élélhetnek. És most ő maga is azon a ponton áll, hogy saját testén tegye meg azt a kísérletet, vajjon a becsület olyan-e, mint a levegő? ha hermetice elzárják a bőrtől, az élet utána vész?

Még határozatlanul vált el hölgyétől, de a legközelebbi napok Athalie részére dönték el a kérdést.

Tinple lord hitelezői hamarább kezdték el a hadjáratot, mint várta volna.

Zárt kértek ellene oktalan pazarlásaiért.

Maga is elszörnyedt, mikor megtudta, mennyivel tartozik? Sokkal kevesebbnek hitte az összeget. A fején túlcsapott az ár.

— Most már nincs választásom Athalie. A szégyen megvan így is, úgy is. Nem elég, hogy mindenem elvesztém, az adósok börtönét sem fogom elkerülhetni. Leghívebb embereimből lettek legmakacsabb üldözőim. Egy elveszteni való napom sincs; menekülnöm kell, vagy ide, vagy oda.

Az «ide» szónál lába alá mutatott: ott van Amerika; az «oda» szónál fel az égbe.

— «Oda» semmi esetre sem, válaszolt Athalie; «ide» minden bizonynyal.

Csakhogy ott alant nem egyedül Amerikát hiszszük lenni.

— Most már a menekülés is nehéz, mert hitelezőim vigyáznak rám.

— Könnyű lesz őket kijátszani. Én szerzek útlevelet

családi nevem alatt; ki ismeri azt? beleiratom inasom nevét; ön álarcozza magát, s mint szolgám velem jön New-Yorkig; ott azután ki üldözhetné tovább?

— Ön okos leány, Athalie; de azon esetben még egyet kell elvégeznie. Itt van utolsó összegem, melyet pénzértékben nem vihetek magammal; menjen ön ezzel Sheriff és Johnson bankárházhoz és adasson érte New-Yorkba szóló váltókat. Együttal az útlevel ügyét is végezze el.

— Jól van, uram; utazzék ön rögtön a legelső vonattal Southamptonba; én holnap reggel utána megyek. Rendeljen számunkra helyeket, s ha nem volna indulókész hajó a kikötőben, béreljen ki számunkra egy külön gőzöst. Ily elhatározásnál gyorsaság a legfőbb kellék.

Richard annyira meg volt riadva ez egymást követő csapásoktól, s aztán azoktól, a mik még a távolban tornyosulnak, hogy mint gyakorlatlan csaló, csak a futás közben vette észre, minő nagy hibát követett el!

Hisz az a hölgy, kire utolsó összegét rábizta, hogy váltókat vegyen rajta, bár elválásukkor búcsúcsókját elfogadta is, neki nem neje. Hátha e néembernek most tettszeni fog egyszerűen elfelejtkezni arról, hogy van egy ember a világon, a kit neki meg kellene szabadítania? Mije ő e néembernek? Mi hűséget követelhet tőle?

Ez bizony esztelen elhamarkodás volt; de utoljára is másra nem lehetett bízni, mert idő előtt elárulta volna futási szándékát.

Richard az előre meghatározott fogadóba érve, szobát nyitattatott magának s egész éjjel le nem feküdt.

Elgondolta magában, ha most Athalie megcsalja: a szégyen is megvan, a veszteség is megvan. El is itélik, ki is nevetik.

Ha holnap délig Athalie utána nem jő, akkor csakugyan nem marad hátra más, mint föbe lőnie magát.

Tinple Richard megtanulta ezen az egy napon azt, hogy mennyire szereti az életet, s mennyire fél a haláltól?

Míg gazdag volt, míg kéj, öröm, élvezet volt ránézve az

élet, annyiszor kockára vetette azt gondatlanul, nem törődve vele; és most, mikor a jövő képe nem más, mint egy határozatlan aggodalom, úgy ragaszkodik hozzá, úgy fél azt elveszteni.

Még hordárnak lenni is jó!

Szobáját elhagynia nem volt tanácsos; ott kellett várakoznia türelmesen. Minden női hangra, minden hölgyruha-suhogásra, mely a folyosón közeledett, odament az ajtóhoz hallgatózni: nem az jön-e, a kit vár? s minden csalódás után csüggedten feküdt le nyugágyára.

Így várva nem volt még «asszony» férje által!

Mentül jobban közeledett a másnap est, Richard nyugtalansága annál jobban nőtt. Szemére hányta magának mostani helyzetét. Ha e nő igazi neje volna, most nem kellene miatta aggódnia; bizton várhatna rá, hogy hozzá hű marad. Mivel tartozik így neki? Csak egy rút csalással. S azt most visszaadhatja bőven.

Csak egy hite, egy reménye tartja fenn még: «ez a leány engem szeret». A szerelemben bizik; a kigunyolt, a beszenyezett szerelemben. Azt várja, hogy a leány, a ki szeret, elfeledi azt, a mit gyűlöl.

A szorongattatás tetőpontján az a gondolat veszi elő, hogy talán egy fogadással meg lehetne vesztegetni a sorsot.

Felfogadja magában, hogy ha ez a leány még most is hű marad hozzá, ha utána jő, ha megszabadítja, első dolga lesz Amerikában az, hogy őt valóban nőül veszi.

Oh be rosszul ismerte ezt a némbert!

Oh be rosszul tanulta ki szívét, a midőn azt hitte, hogy az híve fog maradni mind végig és vele megy, utána jő, azért, mert szeret.

Az a hölgy — igen — híve marad, vele fog menni; — de azért, mert gyűlöl.

Kopogtatnak az ajtón.

Richard siet felnyitni a zárt. Athalie jött meg.

Richard nem állhatja meg, hogy a megjelenő nemtől

karjai közé ne zárja. «Tehát mégis eljött, tehát még sem csalt meg!»

— Viselje ön magát óvatosan; szólt Athalie. E percztől fogva önnek azt a szerepet kell játszania, a mi útlevelembe van ön számára bejegyezve. A míg Amerika földére nem lépünk, el ne árulja magát.

— Nehéz lesz szerepem; mert én önt most jobban imádom, mint valaha.

— Nem arról van most szó. Váltott-e ön jegyeket a gőzösre?

— Igen. Holnap reggel indul egy.

— Úgy adassa fel málháimat rögtön. Itt vannak váltói, vegye magához. Az escomptért félperczentet fizettem rájuk a magam pénzéből, azt majd New-Yorkban összeszámláljuk; ön gondoskodjék az úti kiadásokról.

Richard tárczájába tette a váltókat. A legjobb hitelű londoni bankárház papirjai voltak azok; egyenértékűek a vert arannyal.

Ez a leány mégis derék leány. Nem szökött el ennyi pénzzel.

Richard úr azt hívé, hogy nagy tanulmányt végzett a nők ismeretében.

Életében sok szerelmi viszonya volt, úrnőkkel és szegény leányokkal, könnyelmű és mély kedélyűekkel; kit ő hagyott el, ki őt hagyta el hamarabb; vízbe nem ugrott bánatában egy is.

Volt olyan myladyje, kit nőül akart venni, s ki a lakodalom napján másnak adta kezét.

Volt kedvese, kire százezreket pazarolt, s ki ott hagyta, mikor akadt más, a ki két annyit ígért.

Találkozott elcsábított ártatlanságokkal, kik untalan sírtak, panaszkodtak, szemrehányásokat tettek; egészen megkeseríték diadalát.

Voltak vidám, ördögien jó kedélyű szeretői, kik mámorba birták fullasztani lelkét, hanem a kikről aztán kitudta, hogy kegyeikben nem ismernek kizárólagosságot.

Mindent megpróbált; pazarlás, hízeltetés, mámor, még a felajánlott büszke kéz, a férfi cím sem kötelezi az asszonyt. Ez mind gyöngeség. Az erő az, a mit az asszonyok imádnak a férfiban. — Ime a hölgy, kit oly súlyosan megbántott; kit hízeltetésével, ajánlataival el nem csábíthatott, kit még az oltár elé is, melyet ámtás díszített fel arra, erőszakkal kellett hurczolnia, — most, balsorsa napján, midőn mindenki tépi a fonalat, mely emlékét az övével összefűzi, egyedül marad hű, ragaszkodó, mint az eb, mely védi gazdáját, ki őt megveri.

— Talán ha nőül vettem volna, nem volna hozzám olyan hű.

Azt már kezdte feledni, hogy szorongattatása óráiban felfogadta valakinek, hogy ha a hölgy most is hű marad, hitvesül fogja venni.

Betegségében sokat felfogad az ember, a mit egészséges korában elfelejt.

Hiszen most már biztos váltói zsebében voltak.

Másnap kedvező idővel, útnak indultak az új világba.

Richardnak hozzá kellett szoknia, hogy az egész úton a hátsó fedélzet alatt lakják, s Jemmynek neveztesse magát, Athalie előtt tisztelettel viselkedjék, s nagy kendőjét vigye utána, ha a földözeten sétál.

Athalie szabadon társalgott az együtt utazó férfiakkal, mint a kinek kísérőjére semmi egyéb gondja, mint hogy ha megszomjazik, vizet hozasson magának vele.

— Remekül tudja játszani az úrnőt, az már igaz.

Ezt Richard kénytelen volt magában bevallani.

Még azt is megtette, hogy őt küldte el a társalgási kajútba, hogy keresse elő számára azt a számát a Timesnek, melyben táviratozva van, hogy Tingle Richard lord Londonból hirtelen eltűnt, hitelezői minden kikötőbe táviratoztattak, hogy tartóztassák le.

Az emberek az ő hallatára beszéltek e botrányos szökés részleteiről. Athalie maga is beleszólt a beszédbe, s pompásan tudta az értesületlent játszani. Néha egy pár lopva

súgott szóval értesíté mylordot az őt közelebbről érdeklő vélemények felől; nevezetesen, hogy az a bizonyos dr. Mac-Fellen, ki oly barátságosan tudakozódik mindenkinek hogyléte felől, nem annyira orvos, mint rendőrügynök, ki különféle megbízatásokban utazik New-Yorkba: tehát ez előtt óvatosan viselje magát.

Az utazás hatodik napján zivatar érte útban a hajót. Nagy baj nem lett belőle, csakhoggy az utasok nagy része tengeri betegséget kapott; azok közt volt Richard is.

Mylord először érezte e betegséget életében; eddigi útjaiban szerencsésen kikerülhette azt. Egészen kétségbeesett vele. Azt hitte, a világ vége érkezett el. Átkozta magát, hogy minek ült hajóra, miért iparkodott Amerikába, miért nem vándorolt inkább Chinába, vagy Oroszországba, a hol száraz földön lehet utazni? Mikor enyhébb pillanatai voltak, tudakozódott Athalie felől, s megtudta, hogy annak semmi baja sincs; állja a zivatart, mint a szikla; kinn jár a födélzeten s nevet más emberen, a ki szédelegve keresi a szögletet.

Az a bizonyos doktor gyakran meglátogatója őt is; de Richard óvakodott tőle valami szivességet elfogadni. Ha közelített hozzá, még jobban fejére húzta gyapot fővegét, hogy álhaját leszorítsa vele.

A zivatar a hatodik napon még erősebben elővette a hajót, Richard már akkor ki sem birt mozdulni függő ágyából, s úgy fájt a feje, hogy a mellette lóto-futó alakok beszédét értette is, nem is. Annyit sejtett belőle, hogy többen nógatják, keljen fel, a mylady kívánja. De iszen beszélhet most a mylady! Ma nem játszunk komédiát.

Utóbb aztán maga Athalie jelent meg előtte.

— Nos, Jemmy. Keljen fel ön, mert különben itt vész. A hajó sülyed.

Ez varázshatású szó volt.

Richard azonnal talpra tudott állni; az ijedtség erőt kölcsönzött neki.

— A hajó rést kapott a vízvonál alatt, éjfél óta szivaty-

tyúzzák a vizet. A kapitány titokban közölte velem, hogy nem bírják a hajót megmenteni s már oldozzák a mentő-dereglyéket. Támaszkodjék rám, hogy jókor menekülhesünk, ne majd az általános kapkodásban.

Richard reszketve támaszkodott Athalie karjára; hanem a mint a födélzetre feljutott, s meglátta a háborgó tengert, a mint a hajó keresztben-hosszában hánykódott alatta, ismét felfordult vele a világ; ha Athalie meg nem ragadja karját, a vízbe esik.

A kapitány esőtől fényes kaucsuk-köpenyben odajött hozzájuk s mondá nekik, hogy szálljanak le a nagy dereglyébe, mely már a vizen van.

Annyi bizonyos, hogy Richard soha sem jutott volna el abba a dereglyébe, ha Athalie nincs mellette. Minden lépésnél elszédült, elcsúszott, ha ez a nő nem fogja egyik karját, ő rég a tengeré lett volna.

— Ah Athalie! Ah Athalie! nyögé félelmesen.

— Ne híjon ön nevemen! súgá az ráförmedten. Nem látja, hogy mögöttünk a doktor?

Erre aztán Richardot még jobban elővette az ijedtség, a mi nem is hagyta el elébb, mint mikor Athalie, ki félkezével a kötélhágcsóba kapaszkodott, a másikkal az alant hánykodó dereglyébe lökte reszkető útítársát, a hol az aztán végig terült.

— Ne féljen ön, súgá fülébe Athalie; szerencsénk van a szerencsétlenségben; a doktor a másik dereglyére került, a vihar szét fog terelni bennünket egymástól. A két dereglye nem maradhat egy nyomon.

Nagyon köszönte Richard az ilyen szerencsét.

Pedig hát ezúttal még is egész szerencse volt rá nézve a hajótörés. Az első dereglyén levők estig elveszték szem elől a hajót és a másik dereglyét; éjfélre lecsillapult a szél s reggel felé egy New-Yorkba evező gőzös fölvette a menekülőket; egy hajszáluk sem veszett oda.

Pár nap múlva megérkeztek New-Yorkba. A másik dereglyén menekültekről semmi hír sem volt.

Athalie azt kívánta, hogy New-Yorkban maradjanak. A kik elfeledve, nem ismerve akarnak maradni, azokra nézve legjobb erdő a nagy város. Itt a szomszéd bokor sem ismeri egymást.

Athalie kibérelt egy magánházat, misztresz Saylor név alatt, olyant, mely már be is van bútorozva idegenek számára. Néhol egész ellátást is ad a házigazda, mint akár-mely közvendéglős. Ott nem szégyen a pénzkereset, s a vendégszeretetet szintén gyakorolják, de illendő remun-ratióért.

— Kiván a misztresz itthon ebédelni? kérdé a szállás-adó, midőn Athaliet saját szobájába bevezeté.

— Jó lesz biz az, sire; én hat órákor szoktam ebédelni, az inasom, miszter Jemmy, két órával hamarabb.

Miszter Jemmy ott állt háta mögött.

— Nagyon jól van, misztresz. Kiván ön az ebédhez alet vagy portert?

— Egyiket sem. Én sherryt szoktam inni.

— Az nálam nincs; de van itt az utca végén a kék hattyúban. Kivánja, hogy onnan hordassak? A háziszolga félpenceért megteszi.

— Szükségtelen. Mr. Jemmy, az inasom majd érte megy.

Richard lord már sokalta ezt az alakoskodást s a másodszori hivatkozásnál hátat fordított Athalienak s az ablakon kezdett kinézegetni.

— Nem kíván, misztresz, a ház körül felszolgálást?

— Szükségtelen; — inasom mindent elvégez.

A szállásadó eltávozott.

Richard kedvetlenül fordult vissza az ablaktól.

— Mylady.

Első eset volt, hogy Athaliet myladynek szólítsa, mikor egyedül vannak.

— Nos?

— Úgy gondolom, hogy szükségtelen már a komédiát tovább folytatnunk, miután már Amerikában vagyunk, s nincs mitől félnünk.

— Miféle komédiát?

— Hát azt, hogy ön itt engem még folyvást inasának ad ki.

— Nem értem. Hát mi ön én nekem?

Richard meg volt állítva e kérdéssel.

— Hogy miye vagyok én önnek? — Inasa semmi esetre sem.

— Az igaz, hogy ön fölmondhat és elmehet tőlem, a mikor akar; de útlevelem csak nekem van, s abban ön úgy van bejegyezve, mint inasom, s egyéb minőségéről én nem adhatok bizonyítványt.

Richard némán bámult a hölgyre. Mit akarhat ez?

— Én egyébiránt meg nem foghatom, folytatá Athalie hidegvérrel, mi kifogása lehet önnek helyzete ellen? Nálam külön szobája van; livréeje téltre nyárra; reggelit, ebédet, vacsorát kap; akkor mehet ki a mikor akar; tisztességes havi fizetést is adok; s az egész szolgálat abból áll, hogy szobámat tisztán tartsa s az asztalt fölterítse.

Richard lord még mindig nem tudott tisztába jönni a felől, hogy ébren van-e, vagy álmodik?

— Higyje el ön, hogy ennél kedvezőbb állomást alig fog ön magának szerezhetni; Amerikában dolgozni kell, a ki élni akar, s ön semmi munkához nem ért. Mihez akarna ön fogni törött lábával s elkényesült idegeivel? Ön nem lehet itt más, mint inas. Nálam, vagy más valakinél.

Most már kitört a mylord.

— Meg van ön tébolyodva?

— Nem vagyok megtébolyodva, sire; — értem én önt. Ön még nem birta elfelejteni, hogy ön valaha Tingle lord volt. A férfiak ilyesmiben nagyon érzékenyek. Pedig az utoljára is mindegy, akár azt mondják önnek, hogy «lord Tingle», akár azt, hogy «miszter Jemmy».

Richard kezdett most megdöbbsenni. Valami emlékezet, mint a villanyütés, rendült végig idegein.

— De hátha ön ezt elmondhatná is, mit nyerhetne vele? Visszamenne Angliába? Legfeljebb is azt érné el

vele, hogy ott kinevetnék, s mint szökött adóst becsuknák.

Richard lord hirtelen kebléhez kapott. Megnyugodott. Tárczája ott volt.

— Kisasszony, szólt vállat vonva. Ön szép eszét a tengeren túl feledte. Nagyon jól tudhatja, hogy nekem elég vagyonom van. Ön maga adta kezembe váltóimat, s azok most is itt vannak.

— Az igaz, szólt Athalie meg nem zavarultan; hanem én nekem egy scrupulusom van a dologban. Nem vagyok egészen bizonyos a felől, hogy ezek a váltók nem abból a gyárból kerültek-e, a melyből a black-hilli eskető-könyv?

— Mit mond ön?

— Azt, hogy a Robin zsványballadái épen olyan jók voltak az oltárnál, mint az ön váltói a törvényszék előtt.

— Mit tett ön pénzemmél? kérde Richard dühtől tajtékozó ajakkal.

— Önnek pénzét, szólt Athalie magas megvetéssel, átadtam a «szerencsétlen nők» lazaretumának; azok a váltók pedig, a miket ön magánál tartogat, csak arra valók, hogy a hol ön azokat előmutatja, ott elítéljék önt váltóhamisításért.

A férfi dühvel rohant Athaliera.

A hölgy kinyujtá kezét, s a férfi e kinyujtott kéz mutató ujjá hegyénél megállt, mintha oda volna bűvölve.

És sirva fakadt.

Arczát kezébe temetve, fuldoklá:

— Mit tett ön én velem?

— Azt, a mit ön én velem! Ön engem szolgálójává tett; — én önt inasommá teszem!

És e szónál megragadta a férfi kezét, oly erővel, mintha vaskapocs szorítaná össze.

Richard sápadtan hátrált vissza e pokoli szép tűnemény elől. A hölgy arcza égett, szemei villogtak, szétnyílt ajkai összeszorított fényes fogsorát engedék láttatni, hajfürtei mint fekete kigyók vonaglották körül villanyos dühvel

bosszúálló arcát. Olyan volt, mint egy dæmon, ki a határidőre eljött a kárhozatra eligérkezettért.

— Borzasztó nő! lihegé Richard, egy szék támlájába fogózva. Rettentő gondolatom támad! Ön volt az, ki kétszer felgyújtá vagyonom!

A hölgy magasan fölemelé fejét, büszkén lenézett rá; lehetett volna e tekintet mosolygás is, és azt felelte:

— Én!

LUCRÉTIA.

Nem Collatin megszentelt emlékü Lucrétijáról regélek, miután megigértük egymásnak, hogy adatokat nem fogunk előkeresni a magas történetből, miket már minden ember ismer.

Ezért viszont az ellenvélemény is elengedi nekem azt a másik Lucrétit, ki amannak ellentéte, a Borgiák családjából.

Ez is egy példányképe volt az előbbi Lucrétianak s e nevet még fényesebbé tette.

Belemélyedve abba a rendszerbe hozhatlan tömkelegbe, melyet a középkori apró olasz fejedelemségek háborúi nyújtanak a kétségbeeső történetíró elé: találunk benne egy gyöngyöt: Mazan Lucrétia történetét.

Mi baja volt V. Károlynak VII. Kelemen pápával, miért és hogyan foglalta el Bourbon connetable Rómát, hogy raboltatott benne, hogy békültek aztán ki a verekedő felek egy harmadik rovására? az minket most mind nagyon kevésbé fog érdekelni.

Hogy ez a harmadik Florencz volt, melyben az orangei herczegnek a Mediciek trónját újra fel kelle állítani a köztársasági takaréktűzhely helyébe, az is mellékes körülmény ránk nézve.

Fődolog az, hogy a florencziak, azon hírre, hogy ellenség közelít, szekerekre rakták gyermekeiket, asszonyaikat,

s átküldték az Arnón, hogy mikor verekedni kell, ne legyen más a városban, mint a ki verekedni akar.

Mazan Richard, Lucrétia férje, ezredes volt a köztársaságiak szolgálatában; neje hirhedt szépség és erényére büszke.

Mazan nem akart azzal a gondolattal szívében hadsereget vezényleni, hogy szép nejét van-e a ki védelmezze otthon? Inkább elküldé őt rokonaihoz a biztos Mantuába.

Azonban az orangei hercegnek egyik portyázó csapatja, mely napi járó földdel megelőzte a derék sereget, az Appeninek szakadékaiban észrevétlenül előre nyomúlva egyszerre a menekülők előtt termett.

Nők voltak, nem védték magukat. A portyázó csapat kapitánya, Orcenis lovag, drága foglyaival iparkodott az orangei herceghez visszajutni, mielőtt azokat a florencziak ismét kiszabadíthatnák.

Orcenis lovag nem jött zavarba azon, hogy mit csináljon ennyi nőfogollyal? Váltásdíjt fognak a férjek és apák fizetni, a hölgyek addig váraкоznak a lovag sátorában, s mikor hazatérnek, nem fognak semmit kibeszélni abból, a mik az alatt történtek.

A lovagnak ez volt az általános fogalma a nőkről.

Mindazok közt, a kik szépségükre büszkék, legszebb volt Mazan Lucrétia. Orcenis lovag, ki őt reggel foglyul ejté, délben már foglya volt szép rabjának s lábainál hevert.

Hanem az oroszlán azért, hogy gazdája lábát fejére hagyta tenni, mégis csak oroszlán. Lucrétia tudhatá, hogy a férfi, ki előtte térdel, ha nem hull ölébe a virág, azt le is tudja majd tépni.

A nők mind egyformák, ez volt Orcenis lovag jelszava; Frankhonban úgy, mint Arragoniában, az Appenineknél, mint a Kárpátok alatt. A győzhetlen nőkről való hír csak mese.

Lucrétia mosolyogva hallgatá a lovag hízalgő szavait, s ha kezét megszorította, ő visszaszorította,

A nők mindenütt egyformák!

Estefelé egy kis kerek tó partján telepedtek le a lovagok foglyaikkal; ott felüték sátorait.

A tó az Arno folyam egyik szakadékból képződött, melytől zsilippel volt elzárva, s ilyformán a tó és a folyam között egy kis félsziget képződött, melyet a lovag éji nyughelyül választott.

Kalandjának kedvezőbb tanyát nem is kívánhatott volna, szép foglyai igen biztosan elzárva lehettek e félszigeten, míg csapatja a sziget szorosa előtt ütött tanyát, a nélkül hogy a szép hölgyeket alkalmatlan örökéssel háborította volna valaki.

A kik egyébiránt nem is érezték magukat nagyon szerencsétleneknek a regény új fordulatánál; szőnyegeikből sátrakat rögtönöztek, tüzet raktak, sütni, főzni kezdtek, csintalan kacaj hangzott beszéd közben s egy-egy könnyű vérű úrhölgy mandolinját is elővette, s vidám énekhanggal verte el aggodalmait.

Hiszen a francia lovagok igen kedves ellenségek, szép hölgyek mit félnének tőlük?

Lucrétia adta a legjobb példát; ha a hűvös esti szellő meglebbenté néha sátora szőnyegét, ott lehetett látni a kapitányt, lábainál ülve: a szép hölgy hallgatta szavait és nevetett rajtuk.

A min a szép hölgy nevetett, az szerelemvallomás volt.

Miről beszélhetett volna a lovag egyébről? Csak nem diadalairól? Nyomorult vitéz az, ki hölgyek előtt férfiakon nyert győzelmeiről, s férfiak előtt hölgyeken vett diadalairól beszél.

Azonban a szerelem csillaga is feljött már az égre, a szép piros alkony-égen ragyogott a gyémánt Lucifer.

— Nézze lovag, mennyi csillag néz reánk, mondá a hölgy elpirulva; ideje, hogy elhagyja e sátort.

Értette azokat a csillagokat, a mik mindenünnen rájuk voltak szegezve, utitársnéi szemeit. Sötét van, mit mon-

danak a csillagok, ha férfit és nőt látnak ily közel egymáshoz ?

A lovag szót fogadott, fölkelte és meghajtá magát.

— De ha még több csillag fog lenézni ?

A hölgy elérté és mosolygott.

Azok nem szólnak senkinek.

A lovag elérté, megcsókolta úrnője ujjai hegyét és eltávozott.

Az éj meleg volt, olaszországi nyári éj. Egész napi menekülés, futás, hajsza után a por égette az ember tagjait. Az Arno tava ott susogott álmában a tamarind bokrok alatt a hölgyek sátorainál; az árulkodó hold sem jött még fel; Lucrétia azt mondá kis leánycselédjének, hogy meg akar fürödni, menjen le vele a tópartig.

Hiszen nem látja senki most. S talán ha látná ? Talán ha bánná ?

A hölgyek nem haragusznak azért.

Azt hitte a lovag is, s midőn sötét lett, visszalopózott foglyához, kit kétszeresen rabjának hitt már, s hogy amazokat a csillagokat kikerülje, a kik szólnak és megszólnak, a tópart mentében lopózott előre, a tamarind és gránátalma bokrok rejtekében, hogy észrevétlenül juthasson Lucrétia sátoráig.

Ott meglopta azt a látványt, melyre a hajdankor istenei is oly kíváncsiak voltak. Meglátta imádott hölgyét, midőn a tó vizébe lép. Csak egy csalán-szövet ing volt rajta; többi öltönyeit oda adta a kísérő leánykának.

A kis leányhoz hajolt, valamit sugott neki, mire az csendesen elkezdett zokogni; ujjával inte, a kis leány elhallgatott.

Azután a vízbe lépett; keblén összeszorítá a vékony patyolatot s hosszan felnézett az égre.

Szebb szobrot művész nem álmodott soha.

Lassan alább merült gyönyörű termete. A lovag irigykedett a vízre!

Már keblét is eltakarta a hullám, már sima vállait csó-

kolta körül. Ekkor egyszerre kiemelkedett újra a fürdő hölgy. A leskelődő azt hitte megörül! Lucrétia kiránta egy aranytűt hajából s az egész arany fonadék, mint tündéri vizomlás borult tagjain körül. Így újra visszaereszkedik a vízbe.

A víz színét a fehér vízi nimfée széles levelői, kövér rózsái lepték el. Ennyi virág között, mint legszebb virág uszkált a legszebb női fő.

Egyszer ez a fő is eltűnt, s csak a himbálózó vízi rózsák maradtak a hullám színén.

A lovag várta, hogy hol fog ismét a szép fő felbukkanni? várt tíz perczig, várt húszig, várt százig; — a víz színén csak a vízi rózsák himbálóztak.

«Menekülni akarna tán előlem?» e gondolatja támadt. Az nem lehet, a tó zsilippel van lezárva, innen az Arnóba jutni nem lehet; a túlparton pedig lovas örök czirkálnak.

Mikor száz percz elmúlt, Lucrétia kis szolgálója letért a tóparton és elkezdte imádkozni.

«Ave Maria.»

A lovag odarohant hozzá, rárivallva: — Miért imádkozol?

A gyermek nem hagyta magát megzavarni. Elmondá az üdvözetet. Azután elmondá még a mit tudott, a pater nostert és a credot; a lovagnak várnia kellett az utolsó amenig, a míg kérdésére választ kapott.

— Miért imádkozol itt?

— Úrnőmért, a ki meghalt; felelt a gyermek s azután úrnője ruháira borult s elkezdte hangosan zokogni; most már szabad volt.

A lovag hirtelen a vízbe veté magát; gyors úszó volt, gyakorlott buvár; leszállt a tó fenekére elmenekült kedveséért, s sok percz múlva feljött újra — egyedül; nem találta meg.

A víz színén csak a vízi rózsák ingatták felé fejeiket.

Másodszor is alábukott; víz alatt járt, tó fenekén, ide-

gen állatok, növények között; egy sem mondott neki hírt eltűnt kedvese felől.

Mikor aztán harmadszor is lebukott, hogy Lucrétiát felkeresse, akkor megtalálta a szép hölgyet a tó fenekén, lábaival mély hinár szövevényébe keverőzve, s hogy annál biztosabb legyen halála, szép arany hajának egy tekercse oda volt kötve hurokra egy csomó nád gyökeréhez.

A lovag csak holtan nevezheté őt magáénak.

Másnap szabadon bocsátá a többi hölgyeket mind, kik aanyire nem értik a szerelemben a tréfát.

Ez történt 1528-ban, az öröme született Mediciek szerelemtudó korszakában.

FREDEGONDA.

Sokan tulzásnak hiszik, a mit a nagy britt költő lady Macbethről irt; ime az évkönyvek egy nőjellemet örökítenek meg, a ki több volt annál.

Szép, magas, szőke hölgynek írják le Fredegondát, ki egy parasztkunyhóban született, királynői termettel és királynői büszkeséggel.

Már maga a természet is aranyat termeszte fején, gazdag aranyvörös hajfürteiben, mikkel, mikor fürödni ment, egész márványtermetét körül betakarhatta.

Nagyon fiatal korában mint eseléd jutott be Chilperic király udvarába.

Franciaország akkor három testvér közt volt felosztva: I. Chilperic volt Páris és Soissons fejedelme.

A fejedelem nejét Andovere-nek hitták; jó, szelid, hű nő volt; gyöngéd és halovány, jótékony és házias. Egy nő a trónon, ki azért ül olyan magasan, hogy nők, anyák példányképül vehessék.

Öt gyermeke volt a királynak Andoveretől. Ez a szó megmondja, mennyire boldog lehetett.

Ekkor a lakomán a felszolgáló nők között meglátta a

király Fredegondát. És ennek a látásnak szomorujáték lett a következése.

E pillantás óta a szép parasztleány a királyné udvarhölgyei közé vétetett föl; a királyné kedélye oly szűz volt, hogy még csak magában sem kérdezte azt, hogy «miért?»

Még ő halmozta el Fredegondát legjobban kegyével, vele közölte örömeit. Bánatot nem ismert még; hiszen azt hitte, hogy férje szereti.

A király pedig már akkor örült volt Fredegonda piros ajkai miatt.

Andovere királyné veszte már el volt határozva; csak mód és alkalom hiányzott hozzá. Válóperre semmi okot nem lehetne kigondolni: a királyné hű volt, a királyné türelmes volt, a királyné anya volt. Valami ravaszságnak kelle segítségül jönni.

Andovere ekkor szülte hetedik gyermekét, az leány volt. Mindig óhajtott titokban, hogy bár egy leánya lenne. A fiak nem anyjuké, ha megnőnek; azokat elviszi a hír-, a dicsvágy, de a leány anyjáié marad és tovább szeret.

Most, hogy óhajtása teljesült, azon tanakodott udvarhölgyeivel, kik legyenek gyermekének keresztszülői?

Fredegondának volt egy ötlete.

— Ha oly kedves a legújabban született: hol lehetne annak jobb keresztanyja, mint maga a királyné és jobb keresztapja, mint maga a király?

Andovere oly kedvesnek találta az ötletet, oly hamar beleegyezett: ő és a férj legyenek gyermeküknek lelki atyja és anyja is.

Úgy is lett. A leányt, ki Bazine nevet kapott, a király és a királyné tartották a keresztvízre.

Aztán meg is indította mindjárt a király a válópert hat gyermekének anyja ellen.

Az volt a válóper alapos indoka, hogy a keresztkomaság által lelki rokonságba jött a király a királynéval s így a közöttük létező házasság lelki vérfertőzésnek volt tekint-

hető, mely szörnyű bűnnek vezekléseül Andoverre a poitiersi kolostorba záratott el.

De még ezzel Fredegonda nem jutott célhoz. Chilperic testvérei, a másik két király, számadásra vonták testvérüket, miért taszította el Andoveret, s Chilperic azzal menekült meg előlük, hogy nőül kérte Galszuintát, egyik királyi testvére nejének hugát.

Az nem volt olyan közel rokonság rá nézve, mint a keresztkomaság.

Galszuinta nem hasonlított eltaszított nejéhez semmi-
ben; büszke, heves, indulatos véralkatu volt; féltő és gyanakodó, a ki osztolni nem szeretett senkivel.

Az új királyné hamar észrevette a szerelmes pillantásokat, miket Fredegonda és a király váltottak egymással, s az elégtétel-vevésben sem volt késedelmező. Egyszer, mikor a kegyencznő nagyon is merészen vitte az udvar előtt közlátmányra a szégyenletes kitüntetés játékát, Galszuinta sem volt tartózkodóbb, s saját királynői kezeivel felpofozta férje kegyenczét, ott a király és udvaroncjai előtt.

E bántalom nem lett megbocsátva neki.

Fredegonda egészen birta már akkor a király szívét, a mi neki fájt, az fájt Chilpericnek kétszeresen.

A király azonban úgy tett, mint a ki megtért. Még azon este, hogy ez történt, megjelent neje hálósobájában s elkezdte neki hizelgő szavakat mondani. Magasztalá fekete szemeit, fehér vállát és különösen hollófekete hajtekercseit, miket arany diadém szorított össze.

— Királyném, szép kedvesem, milyen szépek lehetnek e sötét hajtekercsek hosszan lebocsátva.

A királyné el volt bűvölve férje gyöngédsége által; azt hívé, diadalmaskodott a pór eredetű vágytársnő fölött, s hogy diadala tökéletes legyen, lebontá hajtekercseit, engedte azokat térdig leomlani; hadd lássa a király, ki a rabnő kecséibe szerelmes, hogy a királyné még ebben is gazdagabb, mint az.

És, a mint hosszú két hajfonadéka leomlott, a király kezébe vette azokat :

— Milyen sima, mint a selyem, milyen fekete mint az éjszaka.

S azzal hirtelen nyaka körül csavarta a királynénak azt a sima selyem hajtekercset, s megfojtotta őt tulajdon szép hajával.

Ekkor aztán nem tétovázott tovább, nőül vette Fredegondát ; a parasztleányból királynét csinált.

Brunehaut, a megölt királyné testvére, boszúra hívta fel férjét Sigebertet, a harcz kitört a két testvér között ; Chilperic csatát csatára vesztett ; utoljára győztes ellensége beszorítá Tournaybe s a várost ostrom alá vette.

Egy ára volt csak a váltságnak : a nőt, kinek tanácsára a gyilkosságot elkövette, kiadni a megölt testvérnek. És Brunehaut nem volt kevésbbé irgalom-ismeretlen, mint maga Fredegonda.

Menekülés nem volt már semerre ; mindenütt győztes ellenség őrizte a város kapuit ; de Fredegonda mégis tudott egyet : az üldöző király holttestén keresztül.

Férjétől hallotta egyszer titokban, hogy testvére Sigebert azon betegségben szenved, melyet ördöngösségnek neveztek azon időben ; minden holdtöltekor rájön az, három éjjel egymásután, a mikor arcza eltorzul, szemeit elforgatja, ajkai tajtékok túrnak. Ezt a titkot testvérein kívül nem tudta senki. Sigebert, mikor rossz napjai közeledtét érzé, bezárkózott, nem bocsátott magához senkit, titokban szenvedett.

Egyszer két fogoly kémet hozatott maga elé Fredegonda, s így szólt hozzájuk :

— Könnyű volt győznötök, mikor királyotok az ördög szövetségese. Én visszabocsátalak benneteket élve, hogy nézzétek meg őt holdtölte három napján éjszaka, mikor sátrában fekszik ; akkor látni fogjátok, hogy az ördög mint kényszeríti őt. Mire kényszeríti őt ? Mind azoknak a lelkeit eladni, a kik mellette a csatában elesnek. Sigebert

titeket a pokolra juttat mind. Ha nem mondtam igazat, akkor az én veszteségem lesz, hogy titeket szabadon eresztettelek; de ha igazat mondtam, lássátok, hogy megmentésük lelkeiteket. Én fogadást teszek, hogy azon a helyen, a hol az ördögöst meg fogják ölni, kolostort és templomot építtetek, azoknak lelkéért, a kik vele a kárhozatra mentek eddigi csatáiban.

Az akkori idők babonás hajlamai érthetővé teszik, hogy Sigebertet diadalmas serege közepett a legelső holdtöltén orozva meg lehetett ölni. És ez is Fredegonda munkája volt.

A vezértelen sereg vert hadként futott haza, a megölt király neje, Brunehaut és öt éves fia, Childebert, Fredegonda kezébe estek.

A halál kezébe estek akkor.

Ha nem volna egy nemtő, mely még a halálnál is diadalmasabb: a szerelem, ki szabadításukra jött.

Brunehaut szép volt, még szebb, mint meggyilkolt testvére; Chilperic legnagyobb fia, Merovée, már férfi volt; a fogolynő szépsége, szerencsétlensége meghatotta szívét; az anyján Andoveren elkövetett gyalázat tanácsot adott, mit tegyen: egy éjjel a szép özvegygyel és annak kis fiával a város bástyáin át megszökött. A ki Brunehaut-t szerette, annak gyűlölnie is kellett Fredegondát.

Csakhogy Fredegonda gyűlölete messzire hatott.

A roueni püspök, Pretextas, összeesketé a menekülőket; hanem Chilperic kiátkozá fiát, megtagadta beleegyezését a házasságtól; az ifju templomból templomba menekült; az atyai harag üldözése elől, míg az orgyilkok utolérte, melyet Fredegonda küldé utána.

Kövelték többi testvérei: négynek rejtélyes halála volt már. Azt hiszik, hogy megmérgezték őket. Fredegonda saját gyermekeit óhajtotta a trónra juttatni.

Ekkor a fátumnak egy rövid villámsugára csapott közbe.

Egy délután Fredegonda három kis fia: Clodobert, Samson és Dagobert együtt játszottak a kertben, a legkisebb

azon éjjel torokgyíkba esett, reggelre meghalt, utána való nap a másik és utána a harmadik. Három nap alatt üres volt az az egész világ, melyet koronás gyermekeivel népesített meg jövődőt látó lelke.

Ennek az asszonynak a fájdalmát nem oltotta el köny, ennek vér kellett.

Fizetett bérenczek egy mesét mondtak el a királynak, melynek vége halál volt.

Csak egy fia volt még Andoveretől: Clovis, alig tizenhét éves. Ártatlan gyermek még.

Ennek volt egy fiatal kertészleány játszótársa, az is tizennégy éves gyermek, a neve Viomara.

Mit tudtak ezek még, hogy mi a szerelem? Csak annyit tudtak, hogy egymást látniok jól esik, hogy arra a helyre leülhetnek, a honnan a másik fölkel, boldogság, s hogy azon túl, ha egymás hangját hallhatták, nincs semmi kívánni való a földön.

Tehát a bérelt rágalmazók arra esküdtek a király előtt, hogy fia Clovis rábeszélte Viomarát, hogy mostoha anyja gyermekeit mérges illatú virágokkal rontsa meg. Ez a leány ölte el őket Clovis iránti bűnös szerelemből.

A király Fredegondára bizta a leányt, ő maga vetteté tömlőczre fiát.

A gyöngé leánygyermek kínzott tagjai, mint a bimbójából kitépett alvó rózsza hullottak el a kegyetlen nő parancsára; de azért a gyöngé leány egy hazug szót nem vallott szeretett játszótársára; még mikor utoljára kivitték is a máglyára, s meggyújtották körüle a rőzsekötegeket, az Istent hitta fel tanunak, hogy Clovis ártatlan.

Azon éjjel Clovist a noisy-i várkastélyból a vízbe hajtva, megfojták; a királynak azt mondták, hogy a kertészleány utáni keservében maga ölte el magát; épen úgy, mint a hogy elhitették vele, hogy első fia Merovéé maga verte szívébe a kést, nem birva apja átkát tovább viselni lelkén.

S hogy senki ne maradjon élve a nagy királyi család-

ból: az elvált királynő Andovere és leánya Bazine, egy napon haltak meg a kolostorban, nagyon hirtelen.

A király már ekkor öreg ember volt és Fredegonda még mindig fiatal.

A király már csak vadászatban találta szórakozását, Fredegonda talált mulatságot még másban is.

És a királynak volt bátorsága nyugodtan aludni oly nő karjai közt, a ki minden gyermekét megölte. És volt hite egy nőben, a ki mindenkit megcsalt. És tudott szerelmet keresni ott, a hol oly mérhetlen volt a gyűlölet.

A király öreg ember volt már és vadászni járt; egy reggel, midőn az elindulásra már trombitáltak az udvaron, a király lova, mikor eléje vezették, megbotlott és kitérte a lábát. Chilperic ezt rossz előjelnek vette, s e napról elhalasztá a vadászatot.

Azzal visszatért palotájába, s a más mulatságra szánt reggeli időt azzal vélte jobban eltölthetni, ha felkeresi Fredegonda hálósobáját.

Még homályos volt, a szürkület ideje, a nehéz selyem függönyök lebocsátva, Fredegonda bársony nyugágyán aludt, háttal a belépő felé fordulva.

Hófehér karjai és válla ki voltak takarva, arany hajfürtjei előmölve pihegő keblén.

A király a kezében levő lovagostor gombjával gyöngéden érinté Fredegonda vállát.

A királyné felébredt, s szerelmes mámorral suttogá:

— Már ilyen korán jössz, Landry? Hát elment már a király vadászni? Oh Landry, kedves Landry, illik ez? Így megháborítani álmomat.

Ezzel szemközt fordult Fredegonda. A királyt látta maga előtt.

Egyik sem szólt egy szót is a másiknak; a király sietve távozott el Fredegonda hálósobájából.

Rögtön összetrombitáltatta a vadászcsoporthoz, paripát hozatott elé s ment vadászni.

A míg a vadkant, a bölényt üldöze, végig gondolta ma-

gában, hogy emelte ő ezt a nőt, szurtos parasztleányból, a trón magasságáig fel? hogy üzte el érte igaztalanul első szerető nejét? hogy ölte meg érte a másodikat? hogy áldozta fel neki testvérét és hat gyermekét? s hogy kaczagott e nő buja szeretőinek ölelése között a király fölött, kinek koronáját a cselédek gúnyolják, a kik vele osztoznak, a kiknek elsőbbségük van fölötte! — És azután végig gondolta azt, mi volna ennyi bűnnek megfelelő büntetése? hogyan lehetne megtorolni ezt, hogy élők és halottak megnyugodnának rajta?

Valamit gondolt ki, a mi visszatéríté a vadkanok, hiúzok üldözéséből, de ezt a gondolatát nem mondhatta el senkinek; mikor kastélya parkján lovagolt, egy orozva ellőtt nyíl keresztül fúródott torkán s befejezte földi napjait.

Fredegonda tudta azt jól, hogy ily titok felfedezése után az a boldogabb, a ki a másikat hamarabb megöli.

A király halála után fia született Fredegondának, kit Clotairnek kereszteltek.

Fredegonda háromszáz tanut esküdtetett meg rá, hogy az elkésett fiu még Chilperic ivadéka.

Hogy ily esküre szükség volt, jellemzi a nőt, s hogy ily esküdt elfogadtak, jellemzi a századot.

Az ifju királyfi mellé Landryt nevezte ki a királynő kormányzóul. Azt a kedves Landryt, ki majordomus volt Chilperic idejében.

Sigebert fia Childebert, az ausztrásiai király, a ki tagadta Clotaire törvényes születését, haddal támadta meg Fredegondát.

Fredegonda maga állt hadseregei élére, Childebertet leverte, s fiát egész Frankhon királyává tette.

Kár érte, hogy asszony volt; ha férfi lett volna, nagynak neveznék.

A KALIFA PAPUCSA.

Egyszer Abderam kalifának, ki Szaffi uralkodója volt, az a különös ötlete támadt, hogy kedvencz leányának, a szép Zehirának egyik nap hideg a keze, másik nap meleg, midőn estenden atyjának kezét csókol.

Feljegyzé magának a melegkezű napokat és a hidegkezű napokat; azután más körülményekkel összeveté s azokból valami felfedezésre jutott; hanem azt nem mondta senkinek.

A kalifa öreg ember volt már, hanem azért három dolgot szeretett még: a mákonyt, az ezeregyéjszakai meséket és a leányát.

A szép Zehira Abdallának, a cordovai mór fejedelemnek volt eljegyezve s erre Abderam nagyon büszke volt.

Estenden, midőn a kalifa a mákony édes álmaiban szivogatta fel tekervényes nargyle szárából, felváltva egy-egy nemes ifju apród mesélt neki Sheherezáde tündérregéiből, mindaddig, míg a kalifa elaludt, s azután mellette maradt reggelig és őrizte az alvót, ki a mákony-álomból csak reggel szokott felébredni; ekkor elmondá az apródnak, hogy mit álmodott? az apród azt tartozott felírni egy nagy könyvbe.

Az a nagy könyv tele volt azzal, a mit Abderam kalifa éjéről-éjre álmodni szokott.

Abderam rájött arra, hogy valahányszor az ifju Aliben kerül a virrasztás sorába, olyankor forró Zehirának esti kézzszorítása.

Egy este egy pár arannyal hímzett papucsot ajándékozott a kalifa Alibennek. A papucs sarkára aranyfejű szegekkel volt kiverve szép arab betűkben e mondás: «Kerüld a nőket».

A kalifa hálószobájából egy hosszúfolyosó vezetett azon zárt termékig, mikben a rabnők és rajtuk túl Zehira herczegasszony laktak.

A folyosót és a hálótermeket magas lábakon álló mécsek világították meg, miknek gyapot-kanóczába ambra volt keverve, hogy az olajfüstöt kellemes illatával enyhítse és lángja kékes legyen, ne háborgassa a lehúnyt szemeket.

Mikor a kalifa a második ezeregyéjszakai mesénél elaludt, Aliben végig lopózott e hosszú folyosón, keresztül az alvó odaliszkok szobáján Zehira hálótereméig; és nem vette észre, hogy a folyosó és a terem fehér tafotával van bevonva, s a kalifa hálószobájának küszöbére finom miniompor van elhintve.

A szeretők szemei mindig rosszul látnak. A csillagokat nézik, a kik pedig ő rájuk nem leskelődnek s az emberi szemek csillagaitól nem tartanak.

— Kedves Aliben, ha atyám megtudná, hogy a te fejed most így az én ölemben nyugszik, mi lenne ebből a te szép fejedből?

— Fej, — nálam nélkül.

--- Nem félsz-e fejedért?

— Akkor is a tied fog az lenni.

— Aliben, tudod-e, hogy mi a halál árnyékában csókolózunk?

— Akkor meglopjuk a paradicsomot. Az is a haláltól betakart csók.

— De minket nem véd a halál, hanem fenyeget. Lásd, én sokszor gondoltam arra, hogy ha atyám megtudná szerelmünk titkát, téged megöletne. Titokban öletne meg, mert azt nem volna szabad megtudni senkinek, hogy Abdallah szultán jegyesének szeretője volt, a kit kivégeztek. Ezt még a néma hóhéroknak sem volna szabad tudni. Tégedet saját kezével fog csak megölni atyám; és azt én meg fogom tudni, mert akkor engemet saját kezével fog bezárni az ezüst ajtaju palotába, hogy neked hírt ne adhassak. De én mégis tudósítani foglak téged arról, ha veszélyben forogsz, ha nem szólhatok is veled. Nézd ezt a kis üvegsét itt az övemben, ebben egy illatszer van, a mit nálunk még nem használt senki. A fűrészorru hal

beleiben találják ezt apró gyanta alakban, nagy ritkán, minden tizediknél. Szagold meg. Sajátságos illat; a ki egyszer érzi, el nem felejtí többé. Egy csepp belőle kézre, vagy ruhára egész napra áthat. Tehát erre figyelj. Ha atyám felfedezi titkunkat, engemet elhurczol, elzár; én esdekelní fogok előtte s míg kezeit csókolnám, egy cseppet ez illatszerből rájuk dörzsölök. Ő azután tégedet fog hívatni és nyájasan beszélget veled. De midőn kezét csókolsz neki és megérzed kezén ezt az illatot: tudd meg, hogy halálangyalod kezét csókoltad akkor és menekülj.

— Bohóság, szolt az ifju; a többít elmondták a csókók.

Reggel kora hajnalban felébredt a kalifa s vallásos mosódásaihoz kezdett. Aliben már akkor ismét mellette volt s ő töltötte fejére a kristályvizet, ő nyujtotta neki a törülköző kendőt és segített turbánja tekercseit ismét sipkája körül fonni.

A kalifa ezután szokása szerint elküldé, hogy ő is végezze a thüharet szerinti mosakodást és azután jöjjön vissza.

A mint Aliben eltávozott, Abderám félrevonta a szőnyeget, mely a keskeny folyosót elzáró ajtót fedezte, s vizsgálva tekinté a selyem szőnyegre a padozaton.

És ime ott voltak a fehér tafotán piros betűkkel az Aliben papucssarkára kiverť betűk, visszafelé fordítva: Kerüld az asszonyt!

Egyik nyom, úgy mint a másik, tisztán kivehető betűkkel mondta utána: Kerüld az asszonyt! és ő még sem kerülté az asszonyt.

Abderam felgöngyölíté az egész tafotát, melynek tulsó vége leánya hálótermében ért czélt s belépett vele hozzá.

— Szeretett leányom; szolt ott szelid hangon Zehirához. Tegnap reggel egy fehér selyem szövetet húzattam végig termeiden és folyosódon. Tegnap délben miniomporral hintettem be ajtóm küszöbét, mely hozzád vezet. Tegnap este legkedvesebb apródomnak, Alibennek, egy pár papucst ajándékoztam, melynek sarkára gyöngyfejú

szögekkel volt kiverve e mondás: kerüld az asszonyt. És ma reggel, nézd, tele van nyomtatva ez a tafota vörös betűkkel, a mik mind azt mondják, hogy «kerüld az asszonyt».

Zehira felsikoltott.

— Kedves leányom. Palotám előtt harmincz teve áll készen, megrakva nászajándékkal; ötszáz jó lovas ül nyeregben, a ki azokat kíséri. Holnapig a tengeren leendesz, ott vár vőlegényed Abdallah — szívesen üdvözlöm őt. Erről a történetről nem fog beszélni senki, senkinek semmit.

Zehira kétségbeesetten veté magát atyja lábaihoz.

— Atyám! bocsánat, irgalom.

Abderam mosolygott.

— Hát haragszom-e én? Nem küldöm-e veled áldásmat. Bántottalak-e? Fenyeggettelek-e?

— De Aliben?

— Alibent nem fogja az én parancsomra bántani senki.

— Fogadod ezt nekem?

— Allahra esküszöm.

Zehira jól tudta már, mit tesz ez esküvés? Abderam parancsára nem fogja bántani Alibent senki; — csak Abderam maga, ki magának parancsolni nem tud.

— Nyujtsd kezedet nekem e fogadásra.

— Kezemet adhatom rá.

És mialatt Zehira össze meg össze csókolta hálátelten Abderam kezét, azalatt ujjai hegyével belédörzsölé azt az illatszert, mely úgy áthat a többiekben.

Abderam visszament szobájába.

Aliben ott várt reá már, szolgálatára készen.

— Jó szolgám, jöjj közelébb.

Aliben odalépett hozzá.

— Régi fogadásom, hogy azon a napon, melyen leányom vőlegényéhez elindul, azt a kardomat, melylyel Tanger alatt harczoltam, azon szolgámnak ajándékozom, ki az nap este mellettem virrasztott. Jöjj és cseréld fel a magadéval.

Aliben tudott uralkodni magán. El sem sápadt, midőn azt hallá, hogy Zehira ma indul Gibraltár felé, hol Abdallah vár reá.

Odament és megcsókolá Abderam kezét.

Akkor aztán végig futott egész testén a borzadás.

Megérezte rajta az áruló illatot, mely tudtul adá, hogy a halál angyalának kezét csókolta most.

Abderam pedig jóságos szelidséggel veregeté meg Aliben ifjú orcáját, mint a kit nagyon kényeztetnek.

— És most vedd fel a Koránt és hozd utánam: imádkozni megyünk Amadin sirjához.

Alibennek megrendült minden idege.

Ő már tudta azt, hogy mit tesz «Amadin sírjánál imádkozni», Zehira egy félelmes éjjel reszkető suttogással elmesélte azt neki:

Amadin nagybátyja volt Abderamnak s ő előtte uralkodó Szaffiban. Abderam nagybátyját megölte orozva s úgy foglalta el trónját; a megöltnek valahol síremléke volt a palotában, de azt senki sem tudta: hol?

Mikor Abderamnak egy-egy ifjú apródjára gyanúja volt, hogy rabnőinek valamelyikével édes pillantásokat váltott, azt különösen ki szokta tüntetni. Volt olyan balga közöttük, a ki ezzel társainak eldicsekedett. Legnagyobb tisztelet volt a kalifával együtt imádkozhatni egy láthatlanul eltűnt, prófétának hirlett szent sírjánál, melyről senki sem tudta: hol van?

Hanem Amadin sirjától nem jött vissza egy is.

Aliben követte a kalifát, ki előtte ment, s kardját próbálta kihúzni, melyet tőle kapott. Annak a kardnak pedig az a szokása volt, hogy nem járt ki a hüvelyéből. Bele volt szegezve.

Az ifju látta, hogy ő fegyvertelenül maradt, a kalifa kardot visz magával.

Az ifju gyöngé alak volt még, a kalifa egy óriás. Fegyvertelenül is szétzúzhatná emezt.

Kilencz tömör oszlop tartotta a hálóterem boltoza-

tát; a legszélső jaspishól volt, a többi mind különböző színű.

Abderam parancsolá Alibennek, hogy a jaspis oszlopot taszítsa félre.

Az oszlop engedett, s arra az oszlop alatti széles márványtábla rejtett rugókon felemelkedék. Alatta tíz márványlépcső látszott.

A kalifa Aliben vállára tette kezét s végig haladt vele a lépcsőkön.

Midőn leértek egy sötét boltozatba, melyet egyetlen örök lámpa világított meg a naphta lángjával, parancsolá neki, hogy keresse föl a halálra menendők szúráját.

Így szokta mindig azokkal, a kiket elemésztett: előbb imádkoztatá őket.

A sötét rejtek közepén volt egy nagy vas pinceajtó, mely egy mély nyilást rejtett, e mély fülkében feküdt Amadin és még mások.

Abderam felnyittatá Alibennel a vasajtót. Folyvást kedves gyermekének nevezte őt és szülőiről kérdezősködött. Azután inte neki, hogy menjen utána a sirboltba.

A koporsó Aliben számára is készen állt már. Abderam pallosa ki volt fenve hozzá. Az ima végeztével, midőn áldozata lehajol az alkoránra, hogy azt megcsókolja, akkor szokta annak egy ütéssel a fejét lecsapni.

De abban a perczben, a mint a kalifa elől belépett az üregbe, Aliben rácsapta a vasajtót, s keresztül tolta előtte a nehéz reteszt. Azután fölsietett az üregből, s a félretolt jaspis-oszlopot ismét helyére tolta.

* * *

A szép Zehira menyegzőjéhez készült; rabnői gyöngyöket fűztek hajába; kezében két kis üvegesét tartogatott; az egyik szerelmi bájital volt, melytől a vér sebesebben lobbog, a másik halálital, melytől a vér megáll. Amaz piros volt, emez zöld.

Künn a palota udvarán nagy zaj támadt; reszkető

eunuch rohant be, arcza fekete, ajka fehér az ijedelemtől s rémülten rebegé:

— A kalifát elragadták az angyalok az égbe; Alibent élteti a nép új kalifa gyanánt.

Zehira felugrott, elhajítá a zöld üveget s kiüríté a pirosat.

— Éljen az új kalifa!

MIRANDA.

Csak hat hónapja mult, hogy Diaz de Solis telepítvényeseit leölték a rézszínűek, s a rioterioi váraacs omladékait úgy benötte fű és folyondár, mintha ezen a vidéken még a természet is vissza akarná foglalni, a mit tőle az óvilág lakói elvettek.

Pedig Solis valódi égetett téglákból rakatta a kastély falait, erős czölöpzetet veretve a földbe alapzatnak; két oldalt a Rioterio folyam keríté el, harmadikon a tenger. A folyam keskenyebb alján dobogó-hid vezetett keresztül, felvonó csapdával a kapu felől; a bástyák lőrészekkel voltak ellátva, az árkok sánczkarókkal kitűzködve, a hid védelmére két ágyu szolgált; a falakat háromszáz pánczélos vitéz védte; és a meztelen barbárok mégis leölték őket, felgyújták a várat, éjjel, zivatarban megúszták a folyamot, felmásztak a csupasz falon, orozva veték magukat az alvókra, s ott elnyomták őket tengersokaságukkal.

És azután ott hagyták a pusztá romokat a három víz között, s hat hónap mulva vad bozót volt az egész telep helyén; utat, kertet ismét benőtt a vad növényzet, csupán azt a különbséget tévé, hogy a hol az ásó felforgatta, vagy a lópatkó letaposta a földet, ott egy addig ismeretlen vereshátú tövislapu burjánzott fel. A fehérek, az idegenek lábnyomán nőtt fel az.

Hat hónap mulva a véres éj után egy új hajó érkezék Paraguai partjaihoz, mely a rioterioi öböltől egy mér-

földnyi távolban, épen a kastélyrómmal szemközt horgonyt vetett.

Miért nem jött közelebb? Miért maradt oly messze láttávolban? Arra tán igen jó okai voltak.

Rögtön két dereglye közelített a hajó felől, mindegyiken husz-husz férfi ült, mellvértes, muskétás alakok, oldalt felcsatolt széles karamu kalapokkal, mikről nagy fehér tollak lengtek alá; öveikben pisztolyok, oldalukon széles, egyenes kard.

A dereglyék közeledtére a Rioterio bokros partjai mentében hosszú, keskeny pirógok sikamlottak tova: leskelődő indiánok csónakjai, hasonlatosak azokhoz a kajmánokhoz, mik előlük a víz alá bukdosnak.

A megölt fehérek testvérei jöttek!

A dereglyék földet érnek, két férfi lép legelőször a partra, kiknek vállukon átkötött széles kék szalagja rangot tanúsít; az egyik piros, telt arcú férfi, vidám, derült homlokáról hátraesapva a tollas kalap; lépései, fejhordozása, mintha csak otthon, ismert város utcáin járna. A másik férfi sokkal ifjabb, szép, szabályos, de sötét szellemű arc, sűrű szemöldökkel, s még alig hamvadzó bajuszszal és szakállal.

Az első Nunjo de Lara, Cabot Sebestyén vállalatának kapitánya, az utóbbi Hurtado Sebestyén, első hadnagy és a spanyol lovasok vezetője.

Utánuk a többi vitézek is kiszálltak a partra, kik közül tíz a dereglyék fedezetére hagyatott, harmincz a főnököt követé a romok felé.

— Kedves öcsém! szóló nevetésre hajló hangon Nunjo, úgy látszik, hogy a te távesövednek volt igaza, ez csakugyan rom.

— Ugy-e? Te erővel pompás tetőt akartál rajta fölfedezni.

— Az ám. S utoljára azt akartam veled elhitetni, hogy itt az az építészeti rend, hogy a házaknak ne legyen tetejük. Hanem biz ez le van égve. És így nagyon jó gondo-

lat volt tőled, hogy a hajóval ne jöjjünk közelébb, nehogy a nők is meglássák, mi van itt előttük? mielőtt mindent rendbe hozhatnánk.

— Mindent?

— No természetesen, a mit lehet. Innen úgy látszik, hogy azokat, kiknek bennünket vendégül kellene elfogadni, egy lábíg kiölték. Nem is csodálkozom rajta. Diaz bolond volt. Mindjárt mondtam neki, a hogy hajóra ült, hogy így fog járni: hüvelykszorítóval, meg forró olajjal akarod te a vadakat meghódítani? vigy nekik üveglárisokat, tarka szalagokat; bánjál velük szépen, s a tieid lesznek. De nem! neki más eszméi voltak, ő a bálványimádást akarta kipusztítani. Szegény, nyugodjék békével a másvilágon. Mi azon leszünk, hogy ezen a világon nyugodhassunk békével.

— Igen, karddal a kezünkben és félig nyitott szemmel, míg alszunk.

Eközben a váracs kapujáig ért a kis fegyveres csapat, melynek udvarát úgy tele nőtte már valami magas ezikkes nádalaku növény, hogy a férfiaknak karddal kellett maguk előtt utat nyitni.

Hurtado elől ment, nyomában de Lara.

A mint az udvar közepéig haladtak, hirtelen gyanus morgás üté meg füleiket.

— Ez itten fenevadak tanyája is lehet; szólt de Lara könnyüvérű kedélylyel.

Hurtado egyet lépett a morgás helye felé, s a szétválnád között egy jaguár otthonos fészkére bukkant, hol a nőtény fenevad épen két kis vak kölykét szoptatá.

Hurtado kirántá övéből egyik pisztolyát, de Nunjo visszatartá kezét.

— Ne lőjj kérlek, a hajón meghallanak s az asszonyok megrémülnének. Nem bánt ez a vad, ha te meg nem támadod, hagyd futni.

S a jaguár valóban a helyett, hogy a jövevényekre rohanna, hirtelen fogai közé kapta az egyik kölykét s nagy

morgás és hátratekintgetés mellett a rom egyik tört bástyáján át eltűnt vele. A másik fia ott maradt. Azt a katonák el akarták taposni. Nunjo nem engedte. Minek bántanak meg azt az állatot, mely őket kikerülte? anyja bizonyosan vissza fog jönni az itt maradt kölykéért; tegyék ki neki a kapuba, hadd találjon rá.

S valóban úgy lett. A jaguár az első kölykével átúszta a folyót, aztán ismét visszaúszott: ordítva, szökellve a várfalig jött, ott meglelte porontyát, szájába vette s azt is átvitte a tulsó partra.

— Látod, hogy még az sem bánt, ha te nem bántod.

Azonban jött mindjárt valaki, a ki nem birt ily nemes elismeréssel a békeajánló jövevények iránt. A nád közt recsegő léptek egy nagy fekete kigyót riasztottak fel fektéből. A kigyónak nagy pápaszeme volt, mintha ő foglalkoznék legtöbb tudománnyal; csúnya nagy fejét magasra emelte, karikába tekert farkán akként forogva, mint egy eleven gyertyatartó. Két méregfoga messzire kinyult felső állkapcsából s szemei zöld tűzszikrákat löveltek Hurtado felé.

— Nem mérges az, sietett de Lara hadnagyát megnyugtatni, de már későn jött beavatkozása, mert Hurtado a rárohanó kigyóhoz csapott kardjával s a jó toledói oly szerencsés volt, hogy a czudar cobra feje a földre esett; a kigyó dereka azonban rohamában fel nem tartva, a lovag lábaira tekergőzött, azokat összefonódó gyűrűivel egymáshoz szorítva s fekete vérét szerteszét fecskendve; míg a levágott fő mérges fogaival a szájába akadt nádszálakat harapdálta ketté, s ókuláros szemeivel most is dühösen pislogott fel megölőjére.

Hurtado lehányta magáról a halála után is erőszakoskodó dögöt s nem is beszéltek róla többet.

Most a vár üres szobáiba felvezető nyílást kelle megtalálni.

A lépeső le volt égve; hanem kötélhágesót hoztak magukkal, elővigyázatból. Azon Hurtado ment fel legelőször.

A mint feljutott és egy pillantást vetett maga elé: félre fordult és eltakarta szemeit.

Egy korommá égett csontváz hevert előtte. Mellette voltak sarkantyui és ércz olvasója, annak bizonyítványaul, hogy spanyol volt.

Azután üszkők, szenesült gerendák, összetört alabárdok vasveretes nyelei. A falak egészen feketék a füsttől. Ez lehetett az őrtanya, mely gerendázatra levén építve, beégett; a többi szobák boltozatosak voltak, azokat nem pusztitá el a tűz, hogy annál szomorúbb látványul hagyja meg.

Épen állt a nagy közös ebédtér, melynek falait Diaz szent képekkel festeté tele; azoknak a timbuctuk mind elcsúfíták arczaikat; a padlat fekete volt a vértől, s a ki az ablakokból letekintett, az ott alant fehérlő csontokból kitalálhatá, hogy a leölteket itt ez ablakokon hányták alá: a fenevadaknak volt dolguk, míg széthordták őket.

Legszomorúbb látvány volt egy kisded kamara egy ablakkal a tenger felé. Ez lehetett Diaz nejének hálószobája; a fal világoskékre festve s az égszín alapon (bizonyosan atyjának ágya felett) két piczi gyermekkéz tiz ujjának véres nyoma.

A padlón kitépett szőke fürtök, meztelen indián sarkak vérfoltjaiba tapadva.

Hurtado Sebestyén nagyot sóhajtott. Ő is magával hozta ifjú nejét.

II.

Az új települők egész készüléttel jöttek, volt közöttük mindenféle kézműves; a harczosok mindegyikének kellett valami mesterséghez érteni; ki ács volt, ki asztalos, ki varga, ki takács, s a kard és muskéta mellett magával hozta mestersége eszközeit. Nunjo rögtön neki állította száz emberét a romnak, ötvenet a hajó védelmére hagyott s néhány hét letelte alatt ismét földel alatt állt a váracs,

szépen befödve pálmakéreggel zszindely helyett; az égés, a pusztulás utolsó nyoma is eltakartatott, az udvarról és környékről kiirták a bozótot, a szobákat egyszínűre bemázolák, a kis gyermekkéz véres nyoma is eltűnt a falról, s a termek rögtönzött székekkel és ágyakkal rakattak meg, miket nádból fontak. Nemsokára felvonatott a várudvaron álló póznára a spanyol lobogó, s három lövés a várfalakra felvont ágyukból jelenté a hajó népének, hogy a telep kész a vendégek elfogadására.

A hajón hagyott ötven harczos és a nők, gyermekek, kik a telepítők családjához tartoztak, málháikkal együtt dereglyékbe keltek s örömrriadallal szálltak ki a partra. Ott mindenkire várt, a ki hozzá tartozott, férj, apa vagy testvér s a vidám karaván derült kedvvel vonult át a régi bambusz-hidon a helyreállított telepre. Mi borzalom fogadta ott az első megjelenőket? azt a gyöngébb szivűek nem tudták meg soha.

A gályáról azután kihordták még, a mi a telep lakosainak szükséges volt: európai háziállataikat, s az ötven harci paripát a lovas vitézek számára; a hajó azután még egy napig ott czirkált az öböl előtt, akkor ágyulövésekkel üdvözölve az ottmaradókat, eltűnt a víz láthatárán. A második telep magára maradt, ugyanazon a helyen, a honnan az elsőt kiirtották.

A mint a vitorla letűnt a sík tenger látköréről, előjöttek hosszú dereglyéiken a timbuek.

Az újvilág őslakói; rézszin arczczal, réz fegyverekkel.

Talán épen ugyanazok, kiknek kezei Diaz de Solis vérében fürdöttek.

Nem jöttek sokad magukkal; nem is jöttek ellenséges indulattal; egy küldöttség volt ez csupán a nemzet vezéreiből, kik a Tahu-tollat viselik kontyukba tűzve; azok is lerakták ottkűnn fegyvereiket s fonott kosarakban gyümölcsöt, póznára kötött malaczokat és lőtt vadakat hoztak saraglyákra téve; a vezérek mellett jöttek asszonyaik, nyakukba ültetett kis gyermekeikkel.

A ki asszonyával és gyermekeivel jó látogatni, az nem jó harczoló szándékkal.

A tisztelgők vezére volt Mangora, a timbuek fejedelme.

Mangora és követtársai a váracs nagy termében találák Nunjo de Larát, Hurtadot és az előkelő spanyol vitézeket.

Az indus fejedelem valami tört spanyolsággal üdvözlé az új telepítőket, mit még Diaz de Solis követőitől tanulhatott el.

— Jó fehér vitézek. A timbuek fejedelme Mangora. Mangora nem rossz ember. Mangora nem ölte meg a fehér vitézeket. Timbuek nem rohanták meg orozva az alvókat. A makhiaiik és a gujaczerek ölték meg őket éjszaka. Timbuek nappal verekesznek. Timbuek jó barátai a fehérreknek, hoznak nekik szelid állatokat élve, vadakat megölve. Hoznak nekik gyümölcsöt, a mit egyenek; lent, a miből ruhát készítsenek; fák nedvét, a mitől meggyógyuljanak, ha betegek. Timbuek szeretni akarják a fehéreket. Másik fehér, a ki itt megöletett, Mangora apját sokáig itt tartotta magánál. Mangora apja haza jött, ajándékot hozott fehér úrtól. Ajándékot viselte holtig. Nem lehetett kezéről levenni. Holt ember kezéről levágta Mangora a régi fehér ember ajándékát, visszahozta új fehér embernek.

Mangora czifra iszákjából egy vasbékót vett elő. Az volt, a mivel Diaz de Solis megajándékozta a timbuek főnököt, úgy, hogy mikor az megszabadult tőle, otthon nem tudták levenni a kezéről, mig csak meg nem halt.

A kaczika oly jámbor, szelid arczczal mondta azt el de Larának, hogy az nem vehette gúnyra az indus szavait.

— A mit a régi fehér ember vétett, monda Nunjo, azt az új helyre fogja hozni. Az új fehér ember nem fog ilyen ajándékokat osztogatni barátainak, s annak a zálogául, hogy igazat mond, ime ezt a karikát ketté töri.

S azzal irtóztatós markába fogva a kovácsolt vasbékót, úgy összeroppantá azt, mintha csak sütemény-perecz lett

volna, egyik darabját magánál tartva, másikat a kaczikának nyujtva.

— Legyen egyik darabja tenálad, másik nálam, annak bizonyságául, hogy közöttünk soha ellenségeskedés nem fog lenni.

A kaczika ez athletai erő láttára térdre ereszkedik de Lara előtt és megcsókolta annak erős kezét, bámulva, sorba tapogatván minden ujját külön s a tenyerét is meg-nézte belől, hogy hol lakhatik abban ily ismeretlen erő?

— Mangora híved fog lenni örökre, rebegé alázatosan. Ily erős ember a timbuek között nincs. A timbuek is erős emberek; de a fehérek minden ujjá egy olyan ember, mint egy egész timbue; egy ökle annyi, mint egy sereg; ő maga annyi, mint egy néptörzs.

Nunjo a hatást, mit herkulesi erejének bizonyítéka tett az újvilág lakójára, enyhíteni akarta, kellemes felfokozással. Nejét mutatta be az indukknak, Donna Dolorest, ezen szavakkal:

— Ime kedvesim, ő anyátok leend; a hozzánk híveknek jóltevő, gondos anyja, mindnyájatok anyja, kihez úgy jöhettek, mind édes gyermekei.

És valóban Donna Doloresnek egészen olyan testi kinézése volt, a minőről az indus elhiheté, hogy ilyenek azok a nők, a kiket egy egész nép anyjának szoktak nevezni. Egy magának kellett egy csónak, a mikor kihozták a hajóból, oly kövér volt.

Mangora elámulva csókolá meg az élő bálvány süppedő kezét. Valóban ilyenek a bálványok Indiában, csakhogy köből vannak. Az indus maga meg nem hízik, kövér nőt nem lát faja közt, hanem bálványait oly vastagoknak faragja, hogy két kezök ujjáhegye elől össze nem ér. Ime egy ilyen bálvány elevenen! Valóban a fehérek nemcsak azért tartoznak az istenek sorába, mert mennydörögni tudnak; hanem, mert meg is tudnak hízni.

Nunjo, elkapatva a sikertől, melyet az első találkozásnál a vad fejedelem előtt kivívott, az utolsó kegyelem-

dőfést akarta megadni a meghódoltnak, s eléje vezette Hurtado ifjú nejét, Mirandát. Ifjú, húsz éves volt a nő; fekete szempillákkal és kék szemekkel. Miért kellett e kék szemeket Mangorának megmutatni?

— Itt pedig egy kedves testvért fogsz birni Mangora, ha hozzánk hű maradsz.

Az indus fejedelem arczra borult a fölséges tünemény előtt s azután ujjahegytől fölfelé egész arczáig, ragyogó kék szeméig reszkető kéjjel nézte őt végig. Miranda megérzé arczán az indus vad szemeinek égetését s lesüté fekete szempilláit.

Mangora pedig térden állva, égnek emelt két kézzel kiálta ittasan:

— Esküszöm, hogy testvéred fogok lenni.

Tudni kell pedig, hogy a vad népek közt, a kik egymást szeretik, testvérnek nevezik.

Nunjo de Lara el volt ragadtatva diplomatiái fogásának teljes sikerülte fölött; hanem Hurtado is jelen volt, s nem lett volna spanyol, ha észre nem vette volna az égető pillantást, mely előtt neje lesüté kék szemeit. Hurtado kardja markolatát fogdosta ezalatt, és arra gondolt, hogy ő egy csapással ebből a kétszinű indusból két embert tudna csinálni.

III.

— A míg kardom és kopjám van, nem koldulok. Ezt szokta Hurtado mondani, midőn de Lara unszoló, hogy vegyék igénybe a timbuek ajánlott barátságát.

Az élelmiszerek fogytak; az esőszak közelgett, az új telep még nem láthatta el lakóit újan termesztett tápszereivel annyira, hogy szükségét ne szenvedjenek s Hurtado nem engedte, hogy a timbuektől kérjenek kegyadományt, kik barátságukat ajánlák.

— Inkább kérjünk azoktól, a kik ellenségeink.

A jó barátok ajándéka drága, az ellenségé olcsó; az csak vérbe kerül.

Ugy is régi számadások vannak a szomszédokkal, mik még nincsenek kiegyenlítve. Hurtado maga mellé vevén ötven lovasát, útra kelt a tartomány belsejébe.

Mikor lovára ült, megölelte szép nejét. Talán hosszabb is volt a csók, mint más búcsúzáskor; talán jobban is dobogott a szív, mint egyébkor; pedig hiszen mitől félthették volna egymást? Nem biztos helyen maradt-e Miranda? s kellett-e Hurtadot féltetni ott, a hol hárman voltak: ő, kardja és paripája!

Hurtado két hétig járt a vidéken, ellenséges népek között, alkudozott velök, beszerzett tőlük jó szóért, csecsebecsékért félévre való füstölthúst, tengerit, liszt-adó gyökereket, pálmabort tömlőkben, szelidített teheneket, bivalyokat, a mik a terhet hazáig szállítsák; s végezte ezt a munkát anélkül, hogy kardját egyetlen egyszer kihúzta volna hüvelyéből.

A hol csak megjelent, mindenütt eléje mentek a törzsek vénei, s mindenik első dolgának tartá esküvéssel bizonyítani, hogy nem az ő törzse volt az, mely a fehéreket leölte; más nép volt az, a mely az erdön túl lakik. Az erdön túl lakó megint azt állítá, hogy ő is ártatlan; a folyón túl lakók cselekedték azt. A folyón túl lakók meg a nagy Pampasz-pusztán túl lakókra háriták a gonosz tettet; a hová azután Hurtado nem ment azt tovább nyomozni.

Hisz oly ártatlan arcza, kinézése volt valamennyinek! Testük védtelen, fedetlen; tagjaik oly lágyak, gömbölyűek, hogy a férfit alig lehet a nőtől megkülönböztetni: félénkek, mint a madár és engedelmesek mint a gyermek. Fegyvereiket látni nevetség. A vasat nem ismerik, ügyetlen bárdalaku kardjaik vörös rézből vannak, nyilaik hegyei halesont, paizsaik nádból fonva. Mi volna félni ez arczoktól, e karoktól, e fegyverektől a délczeg spanyol vitézeknek, a kiknek ruhája, kardja, karja és szíve aczél?

Hurtado egész nyugodtan tért vissza a rioterioi kastélyhoz rakott karavánával.

Alkonyat volt, midőn az erdőből kiért, mely a tengerparton fekvő váracst szemei előtt elfedte s midőn egyszerre maga előtt látta azt, a rémület és elszörnyedés hörgése fojtá el mellét. A várkastélynak nem volt teteje. Épen úgy, mint midőn először meglátta azt. Az ablakok redőnyök nélkül, a falak kormosan, az udvar közepéből, a romok közül, valami vékony, kékes füst csavargott föl; régi égés maradványa. Nunjo de Lara telepe el volt pusztítva.

Miranda! — ordíta magánkívül fájdalmas dühében a lovag, s azzal sarkantyúba kapva paripáját, neki vágatott a folyamnak, a híd le volt égve; átszattatott a vizen s vágatott a nyitott kapun át az udvarra.

Borzasztó látvány nyílt meg előtte.

Az udvar közepén halomra hányt gerendák üszkeiben heverték a meggyilkoltak korommá égett csontjai. A gyilkosok oda hányták őket, hogy a visszatérők még csak ne is kereshessék közöttük ismerőseiket.

Hurtado örjöngve rohant fel a lépcsőkön, miket a tűz épen hagyott. Ugyanazon kép, melyet már egyszer látott; összetört butorok, vérrel festett falak, a padlaton mezítelen lábak nyomai vérből, eltompúlt nyilak, kitépett hajfürtök.

Mint a sebzett vad, rohant át Miranda szobájába. Üres volt az is, mint a többi, a falakon golyók, lándzsafúrások nyomai, a padlaton vér.

És a mint megkövülve ott állt a szoba közepén, merev szemeit a vérfoltos padlóra szögezve, úgy tetszék neki, mintha a kuszált csuszamlások között betüket ismerne fel; igen, egy halállal küzdő irta azokat vérbe mártott újjal, értesítésül a hazaérkezőknek; a küzdelem nem tapodta el egészen a betüket, el lehetett még olvasni:

«Timbue — Miranda!»

Hurtado ott leroskadtt a földre, s összeecsókolá e drága nevet, drága vért.

Mik történhettek itt?

Az történt, hogy a mint Hurtado és lovas csapata eltávozott a várkastélyból, egy indus küldöttség jelent meg a dobogóhid előtt. Maga volt annak élén Mangora, timbue fejedelem, és ő volt közte egyedül a férfi, a többi mind asszony és leány.

Nunjo bebocsáttatá őket.

Mangora egészen fegyvertelenül jött, kísérete pedig csupa asszonyokból állt, ki tartott volna tőle ?

A timbue megtudta, hogy a fehérek éheznek, a timbue hozott nekik enni ; kosarakban édes gyümölcs, tömlőkben édes nedv ; dobozokban só ; a hús maga lábán jött ide ; egyetek, igyatok, vendégeskedjete ; timbue nem kér fizetést, a timbue csak barátságot kér a fehérektől : jó szót és atyafiságot. Atyafiak nemcsak enni adnak egymásnak, hanem szeretik egymást. A timbue kiválogatta népe leányai közül a legszebbeket, elhozta ide ; fehérek, testvérek ismerkedjete meg velük, ki melyiknek megtetszik, azt válaszsza, azt szeresse. A szeretet összeforrasztja a jó embereket és az erőseket : ti erősek vagytok, mi jók vagyunk. Ha tetszik nektek, a mit mondtam, fogadjátok el.

Nunjo sokkal gyermetegebb lélek volt, mint hogy gyanakodni tudott volna egy szelid képű ember szavában, a kit nem bántott meg soha.

Az élelmiszerek, a pálmabor kiosztattak, mennyi e napra való volt, a vitéz őrsereg közt, s hogy azoknak se maradjon semmi aggodalmuk az iránt, vajjon nincs-e megmérgezve étel, vagy ital ? a szelid, simulékony indu hölgyek oda telepedtek melljük, megoszták falatjaikat ; az ismeretlen gyümölcsbe, melyhez a spanyol kétkedve nyúlt, elébb ők haraptak bele, s a poharakba töltött agaviszt elébb ők ízlelék meg ; piros nyelveikkel szájaikat is körülnyalva utána, annak bizonyágául, hogy abban nincsen semmi méreg.

Hanem elébb mondjuk el, hogy mi az az agavisz ?

Van egy vastag, hosszas levelű növény Dél-Amerikában, melyet mi agavénak hívunk. Nálunk is láthatni úri ker-

tekben cserepekbe téve. Ott úgy terem ez, mint a bogáncs. Nálunk ez nagyon sok időre virágzik, a mesemondók épen száz évre teszik idejét. Mikor egy-egy ilyen ritka példány valami fűvészi gyűjteményben virágzásnak indul, annak állványt készítenek, mert bokrétája három ölesre megnő, annak kifejléséről bulletineket adnak, s megszámlálják, hány ezer virágkehely termett rajta?

Dél-Amerikában ez úgy terem, mint nálunk a répa, s bár ott is évek kellene kifejléséhez, de egyik a másik után nő, az agave-erdő folyton virágzik.

Ha egy ily óriás virágszárt, mikor első heti növéseben van, felül élesen lemeetszenek, az abból kitóduló nedv pint számra tölti meg a tömlőt, s e nedvet használják az indusok arra a célra, mire mások a bort, sört, égett vizet.

Mert az emberi nyugtalan ész minden éghajlat alatt kitalálta azt, hogy kell valami nedvnek lenni, a mibe a lelket belefojtsa, s az ég magas adományát, a gondolatot, eltemesse a földbe. Az ember mindenütt a földön rájött arra a tudatra, hogy milyen jó «állatnak lenni», csak érezni, de nem gondolkozni.

Épen erre jó az agavisz.

Ize behizelgő, kesernyés édes, fűszerillatú és erősen szeszes. Úgy hinák nálunk, hogy «itatja magát».

Hanem amellet az utóhatása van, hogy a ki először iszsza, az mély lethargicus álomba süllyed tőle, melyet főfájás, émelygés követ; ha ezen egyszer átesett, azontúl nem árt meg többet. Épen úgy tesz az ismeretlennel, mint a dohány; a ki először élvezi, elkábul tőle, a ki megszokta, annak élvezet.

A timbuek hozzá voltak már az agaviszhez szokva, nekik mindennapi italuk volt az; a spanyolok pedig akkor izlelték először, talán igen is nagy mértékben: ha szép hölgyek töltik a poharat s szép ajkak édesítik a bort, férfiszív nem állhat nekik ellent. Alkonyatra kábult volt az egész spanyol telep, még a nők is hálósobáikba kénysze-

rültek térni, kik az agaviszt először izlelték; — csak a timbuek voltak ébren.

Mikor mindenkit elnyomott a bódult álom, Mangora az ablakon át belopózott Miranda hálósobájába. Oly csendesen járt, mint a macska, de közelléte mégis fölébreszté álmából az asszonyt.

Miranda ismét látta maga előtt azt a két égető szemet, melynek sovár tekintete előtt az első találkozásnál le kellett hunynia pilláit. Most ugyanazon tekintet a rémület csillagaivá nyitotta fel szemeit.

— Mit akarsz itt király? — kérdezé a tolvajok fejedelmétől. Királynak nevezte őt, hogy méltóságát eszébe juttassa. Pedig az csak ember volt ebben a pillanatban; — nem, annyi sem: csak vadállat.

— Azt akarom itt, hogy téged szeretlek. Jer velem, minden alszik a házban; jer hozzám, légy királyném. Én szeretlek, szeress te is. Ne kiálts! Itt minden alszik; de künn a kapu előtt a timbuek ébren lesznek, bárd a kezükben és mérges lándzsa. Ha egyszer sikoltasz, sípomba fúvok, s ők berohannak, mindent leölnek, mint leölték azokat, a kik először itt voltak. Nem segíthet rajtad senki, az agavisztől két napig halott, a ki először iszsa. Nyújtsd kezedet; vagy kezednél fogva vezetlek haza innen, vagy selyem hajadnál fogva hurezollak innen el.

Miranda mosolyra kényszeríté arczát; olyan volt a mosoly, mint egy holdkóros kinvonaglása. Kezét nyújtá a timbuenak.

De csak azért nyújtá felé kezét oly mosolyogva, hogy mikor a felé elragadtatva közelítő timbue ölelésére tárta karjait, hirtelen leszakítsa a nyakában függő rézsípot s villámgyorsan kihajítsa a nyitott ablakon.

Azzal a rémület kétségbeesésével sikolta fel:

— Nunjo, ébredj, ellenség a házon!

Mangora a jeladó síptól megfosztva, látta, hogy kelepcebe jutott; Nunjo szobájában Miranda sikoltására nehézkes lépések kezdtek hallatszani, a spanyol vezérnek

erős feje volt, a kábité szer sem bírt annyira vele, hogy a sikoltásra föl ne ébredt volna, s valami csörömpölt oda benn, mintha kivont kard hüvelyét dobnák le a földre.

Mangora kiszökött az ablakon. Az erkélyről az udvarra vetette magát; a nők felnyitották már a kapukat, a timbuek ott álltak a sötét folyosókon, fegyverrel, paizsszal.

Nunjo megjelent a vár erkélyén; mámoros arcza előtt úgy tetszék, mintha ördögök csapataival telnék meg az udvar. Kezében volt a kürt, melynek szavára vitézei fegyver után szoktak nyúlni; azt háromszor erősen megfűtta.

A kúrthangra csak egy pokoli kaczaj felelt.

És azután valami fájdalmas nyögések.

Az álmomnyomta vitézek kezeit a timbue hölgyek összekötözték; még a ki az álmom bilincséből szabadulhatott volna is, fogva volt a Delila-törben.

A timbuek hahotáztak a vezéren, kinek nincsen katonája.

Nunjo pedig akkor egyet gondolt. Felölté pikkelyes bivalybőr pánczéját, föltette sisakját fejére, kihúzta jó kétélű kardját és elhatározta magában, hogy egyedül le fogja azt az ellenséget vágni mind.

Csak egy szűk lépcső vezetett fel az erkélyhez; azon állva egy férfi, mint Nunjo, addig vághatta volna az el-lene jövő meztelen vadakat, a meddig bennük tartott.

Előbb nyilakkal próbálták őt előzőnleni. Az ostoba halcsonthegyű lövegek elgörbülve pattantak le az egyetlen ellenség bőréről, mintha rhinocerosra vadásztak volna.

Nunjónak pisztolyai is voltak, de azoknak tüzeit nem vesztegette támadóira. Szemeivel a sötétben Mangora tollkoronás fejét kereste. Annak volt szánva a golyó; mert kardélre nem fog kerülni a gyáva álmomgyilkos.

De Mangora másfelé járt: míg társai az udvaron Nunjo figyelmét elfoglalva tarták, ő felkúszott a lőréséken, mint a kigyó, keresztülesúszott rajtuk, ott kötélhágesót erősített meg; utána jöttek a legbátrabbak; s mikor már so-

kan voltak együtt, Nunjo háta mögött belopóztak az elhagyott termekbe, a mikben csak Nunjo neje és Miranda voltak ébren.

A kövér természetü asszonyságnak azért kellett meghalni, mert a rablók egyike sem bírta volna magával vinni: őt leszúrták lándzsával. Miranda fejére pedig egy hálót vetettek, minővel a jaguárokat szokták fogni s mozdulatlaná tették.

Nunjo a nők sikoltására eszeveszetten rohant vissza a belső szobákba. A timbuek ott várták emelt fegyverekkel az ajtó előtt.

A mint berohant, egyszerre tíz lándzsadöfést kapott testébe, azokkal az átkozott fegyverekkel, a miknek fűrészfoga benne akad az ütött sebben.

De mi a tíz halálos seb az oroszlánnak, abban a pillanatban, a midőn ellenére rohan? Nem látott, nem érzett semmit, mint megölt nejét a földön, annak iszamos vérének lába alatt. Miranda vonagló alakját Mangora vállán s a halálos dühöt szívében.

Ordítva veté magát a rablóra, magával rántva a testébe ütött lándzsákat, s fel nem tartva a bárd-csapásoktól, miket két oldalt fejére kapott. Egy döféssel úgy szegezte őt a falhoz, mint egy nyomorúlt denevért!

A mik ezután történtek, azokról beszélnek a füstölgő üszkök, az elhamvadt csontvázak az udvaron.

Hurtadoban felforrt a spanyol-vér; két tűz forralta azt, a bosszúállás és a féltés.

Hova lett Miranda? ha meghalt, minden vércseppje, — ha él — minden könnyeseppje bosszúért kiált.

— Akartok-e velem jöni? — kérdé elkésesült társaitól, kiknek e romok közt úgy sem volt maradásuk többé.

Akár a világ végeig.

Vasemberek, vasöltözet, vASFegyverek, egy egész világon keresztül járhattak, mely tele van olyan emberekkel, kiknek színe, kardja — réz.

Hanem a mit a rézemberek földétől és izmaitól meg-

tagadott a természet vasban, azt kipótolta náluk ravasz-ságban. Tudjuk, hogy a réz rozsdája mérge. A rézszínű ember rossz gondolatja öl.

A timbuek jól sejték eleve, hogy a visszatérő lovagok bosszúálló dühvel fognak a gyilkosok után nyomulni, s gondoskodtak magukról. Az új világ civilizációja előtt már ismeretesek voltak a csinált utak. La Plata helységeit az ország belsejében rendszeren kavicsolt ösvények kötötték össze. Limában kővel kirakott utakat találtak a spanyolok.

A tengerpartokhoz ugyan még nem vezettek az utak, mert a tengerre a folyamokon át csónakokkal jártak a benszülöttek, hanem a folyamok melletti telepeknél végződött minden út. Ha tehát Hurtado csapata a Rioterio partján fölfelé megindult, okvetlenül meg kellett azon utat találnia, mely a timbuek fővárosába vezet, s ha az utat megtalálta, az ország egész nyomorú hadereje nem lehetne képes őt feltartóztatni.

Ez út, a mint a folyam partjától eltér, egy széles mocsáron visz keresztül, melyet óriási magas fű takar, európai aquariumokban sokszor megbámult hengerszálu gazdag vízi növény, mely gyökereit a vízbe ereszti le, s fenn hajlékony bürüt képez. Ez ingoványon nagy fáradsággal készítettek a bennlakók utat, levert karókkal, elsülyesztett kövekkel. A spanyolok legyilkolása után a vert utat felszakgatták, s hogy semmi nyoma ne maradjon, nagy, türelmes fáradsággal téptek fel a mocsár széléről zöld zsombékokat, azokkal beültették az elrontott utat; egyenlővé vált az a mocsár többi síkjával.

Ez nem volt elég.

Ekkor egy széles utat vágtak a mocsár más tájékán, a zsombékok fűvét leégették, s azután apró kavicscsal behintették azt végig, hogy egészen csaloéka út lett belőle, mely egyes embereket, még lovagokat is elbirt, de egész tömegek alatt könnyen leszakadhatott.

A csalódás nevelésére, még kémeket is állítottak ki az

útfélre, kik a spanyolokat lőtávolságra bevárják, s akkor előlük a cselúton megfutamodjanak.

Hurtado a boszú vakságával rohant bele a kelep-czébe.

A gyűlölt ellenség láttán neki sarkantyúzta paripáját s üldözőbe vette őket a csalúton keresztül.

Egy ideig szikrákat hányt a lópatkó, később víz bugygyant fel nyomában, utoljára csülökig esett a ló a dág-ványba.

A spanyolok még mindig nem akarták elhinni, hogy veszélybe jutottak, előbb leszálltak lovaikról, s kantáron vezették azokat maguk után. Egy-egy paripa megijedt, midőn lába alatt sülyedni érzé a földet, az ott veszett, kinos vergődésével megrontva maga körül a lenge utat: visszatérni sem leheté már az összetépett ingoványon. A vas férfiak egyre növekedő dühvel üldözik meztelen ellenségeiket, azok könnyedén futottak előttük.

Utoljára Hurtado oly mélyen szakadt bele az ingoványba, hogy sarkantyúit nem bírta a hinár közől kiszabadítani, társai, kik segélyére siettek, csak növelték veszedelmét, mert a sokszorozott teher alatt mind jobban engedt a bürü; az összetódult csapat egyszerre keresztül szakítá a zombékok gyökérszövedékét, s Hurtado a csaták leghősiebb vitézeit maga előtt látta csoportosan, védhetlenül egy utálatos sárba elmerülni.

E látvány után nem akart többé semmit látni és behunyta szemeit. Még hallotta sokaig a kétségbecsettek halálkiáltásait, a vergődő paripák rémes nyerítését s érezé, mint sülyed alá maga is csendesesen, izról-izre a posványos degetbe.

A halálhangok elcsendesülte után más hangok kezdték körülvenni. Emberi hangok, de ismeretlenek, örömhangok és épen azért ijesztők: ellenségei jöttek vissza. Ah, a rókáknak nem veszély az, a mi az oroszlánnak. Itt kacagtak már feje fölött, itt ropogott lábaik alatt a száraz fű, és Hurtado most már óhajtotta, hogy bár sietne az a

tengeri kobold, ki őt lábainál fogva húzza lefelé; nehogy élve jusson ez utált ellenség kezébe.

A zöld sás ajkáig ért már, egy utolsót sohajtott: «Miranda» s nem sokára csak hosszú hajfürtei úsztak még fenn az iszapon.

Akkor ezeket a hajfürteket hirtelen megragadta valaki, keze körül csavargatá s az élettelen lovagot ismét elővonta a felvilágba.

Mikor Hurtado felnyitá szemeit, egy kőépületben találta magát, mely hasonlít azokhoz, a minőket gyermekek építenek kártyából, alól széles, hosszú sor, minden emelet egy szakasszal kevesebb, a legfelső csak egy szoba. Az inkák idejében így építettek.

Ő a legalsó osztályban lehetett, mert fektéből egy egész terem sorozaton láthatott végig, minden terem nyílásánál lándzsás örök álltak.

Körülötte nők jártak-keltek; idegen rézvörös arczu némberek, ifjak és vénék, szépek és rútak. Kezei le voltak kötve fekhelyéhez.

A mint szemeit felnyitá, a nők nagy zajt ütöttek s e zajra a legszélsőbb tereméből megindult egy csapat férfi, kiknek vezetője sokban hasonlított Mangorához. Az ind arcok különben is nehezen különböztethetők meg: Hurtado annak képzelte őt; s elgondolá, hogy milyen válogatott kínzás az a pokolban, valakinek megmutatni halálos ellenségeit és kezeit lekötözve tartani.

Az indusfőnök inte kísérőinek, hogy maradjanak a külső szobában; ő egyedül lépett a lekötözött spanyol elé.

— Ellenség, — szólt hozzá tördelt spanyol nyelven; — meg vagy kötözve, tehetetlen vagy, bepólyált gyermek vagy. Utolsó vagy a fehér férfiak közül, a kiket a tenger hozott szárnyas úszó házban. Mi öltük meg őket. Erősebbek voltak fegyverrel, megöltük csalfasággal; utánunk jöttetek boszút állani, megfogtunk benneteket csalfasággal. Húsz társad élve került kezünkbe; nekünk nem volt vasöltözetünk, nem is próbáljuk a tetteket viselni; olyan az,

mintha valaki magával hordaná a tömlőczét. De azért mégis legyőztünk benneteket. Bátyád, a fehér oroszán, megölte az én bátyámat Mangorát.

E szóra elégülten sóhajta fel Hurtado.

— A megölt szellemének kiengesztelésére én is megölettem elfogott társaidat. Mind megölettem őket. Válogatott kínzásokkal ölettem meg. Egyet a vörös hangyák fészkébe köttetek ki. A hangyák ették meg élve. Másikat nyers bivalybőrbe varrva a forró napra tétettem, a zsugorodó bőr szoritotta agyon. Mászt gyantával vonattam be s hagytam égni, mint a fáklyát. Egyet lehajtott pálmásudarakhoz köttetve lábainál fogva, lassankint hasítottam ketté. Mind más meg más halál nemével ölettem meg őket; mert a megholt szelleme az ilyenekben gyönyörködik s a megöltek szellemeit engesztelni szükséges. Most csak te vagy még hátra. Te magad a férfi, és egy nő: a feleséged.

Hurtado szíven nyilalt keresztül ez a szó. Miranda él! és itt van!

— Ti ketten vagytok az okai ennyi halálnak; mert hogy olyan nagyon szerettétek egymást. Mangorát megrontották nők szemei, hogy nem akart mást szeretni, csak ötet. Nők pedig nem akart mást szeretni, csak téged. Ti vagytok a legnagyobb bűnösök; nők, a miért olyan szép, és te, a miért úgy szeret. Én felfogadtam Mangora szellemének, hogy titeket foglak legjobban megkínozni. Jobban, mint társaidat, a kiknek némelyike egy hétig kínlódott. A ti kínjaitoknak tovább kell tartani. Halljad, miként?

Hurtado arra gondolt, bár csak Miranda is meghalt volna.

— Sem téged, sem nődet nem öletlek meg, — folytatta az indusfőnök kegyetlen nyugalommal. — Ti élni fogtok. Be sem záratlak benneteket; járhattok, kelhettek szabadon. El sem választalak egymástól benneteket; egy házat adok át számotokra, abban lakjatok tetszésetek szerint. Mindennel el lesztek látva, a mi az életre kell; szolgálni

fognak benneteket cselédek, mint saját magamat, s jaj annak, ki egy hajatok szálát meggörbíti. Az mintha csak a bálványisten szemébe köpött volna.

Hurtado bámulva nézett az indus főnökre, ki mindezt a legkegyetlenebb hideg düh kifejezésével mondá el.

— Hanem egyet tudj meg, fehér ember. Együtt lakhatol, beszélhetsz, járhatsz, együtt ehetel feleségeddel; de kettőtök közt fog feküdni az éles bárd. Tudod-e mit jelent a közben fekvő éles bárd? Nem tudod. Én megtanítlak rá. Szeretitek egymást? Nagyon jó. Lássátok egymást; beszéljete, sohajtozzatok; hizelegjete egymásnak, epedjete álmatlan éjszakákon át egymásra gondolva, ez mind szabad: de egymást megölelni, megcsókolni nem lesz szabad. Egy éber őr fog reátok mindenütt vigyázni, ébren és aludva; otthon és odakünn; a házban és az erdön. Megvesztegetlen árnyék fog utánatok járni, a ki elárul, és ha egyszer, egyetlen egyszer el hagynád magadat ragadtatni arra, hogy nődet megcsókold, akkor egymás szeme láttára foglak benneteket halálra kínoztatni. — Most tehát légy feloldozva és járj szabadon. Asszonyod lakásodon vár reád. Ő is épen úgy tudja, hogy az ő csókja megöli téged, mint te tudod, hogy a te csókod megöli őt. Most menj hozzá és élj, a meddig akarsz. . . . Sziripa király ezt ítélte felőled.

Oh valóban Sziripa király legkegyetlenebb volt minden kaczikák között, a kik valaha élni hagyták azt, a ki meg akart halni.

Milyen lehet két szerető szív viszonttalálkozása, kiknek csak közelíteni szabad, de egymáson dobogni nem. Ifjú férj és ifjú nő, a szerelem hevétől égve, mindennap láthatják egymást, járhatnak, kelhetnek együtt virágos erdőkön, a hol fű, fa, madár, lepke, minden szeret; csak ő nekik nem szabad szeretni egymást. Mondhatják egymásnak a leghizelgőbb szavakat, de a két beszélő ajk között közbül fekszik az elválasztó bárd: a mindenütt kísérő kék szeme.

A nő mindig forróbban szeret, mint a férj; de a nő mindig is jobban félti kedvese életét.

Miranda szent regéket tudott mondani férjének nagy királyokról, királynékról, kik Istennek tett fogadás szerint örök epedésben éltek: szerettek boldogság nélkül. Rájuk is ily koronák várnak.

Majd az asmodái démonról, ki az ó-szövetségi férjeket nászéjeikben megkinozta, s az angyalról, ki őket megszabadította. Ez angyal védje őket is.

Sziripa királynak volt egy neje, fiatal, bársonybőrű, korallajku némbér: ez beleszeretett az ifjú idegenbe.

Szerette is és szánta is.

— Hallod-e te fehér ifju, — mondá neki, — szeress engem és én a kedvedért megölöm Sziripát, téged teszek helyébe királynak, s akkor leszel rabszolga helyett király, özvegy helyett két nő férje.

Hurtado undorodva utasította el magától a rézkirályné vallomását.

A királyné ez időtől még jobban szereté őt és üldöze.

Ezentúl két kém leste az ifju párt, a királyé és a királynéé, s ha aludt volna az egyik, ébren volt a másik.

Miranda és férje tudták azt jól, hogy az egész házban, mely lakásukra van rendelve, minden szolgál, cseléd, felügyelősökre rendelt őr, s megszabadulásra gondolni sem lehet. Hova? Kihez?

Mindkettő tudta azt, hogy egyetlen csók hitvesének halála lenne, kínos, gyalázatos halála s e csók bármi édes lehet is, nem lett kérve, nem lett adva.

A pokol istene a pogány hitregében azzal bünteté az elkárhozottat, hogy az örökké éhezőt szüntelen előtte libegő s ajkaitól elfutó lakomával ingerlé; — a chinai hóhérművészek a kínzás legfinomabb nemének találták a halálraitétet nem hagyni elaludni, szüntelen ébren tartva ölni meg. Sziripa túltett rajtuk.

Van egy ananászfaju gyümölcse Dél-Indiának, melynek nedvéből csodaszerű italt készítenek; a ki azt megkóstolja,

szerelmes bódulat lepi meg idegeit, szíven uralkodni többé nem bír; túlságos élvezet után meg is öli az embert.

Sziripa oly kegyetlen volt, hogy e gyümölcsöt szüntelen föltétetvé az elítéltek asztalára s annak nedvét a számukra küldött pálmabor közé vegyítetté.

Ők azonban soha sem nyúltak e haláladó édes méreghez; valami undort éreztek iránta, mely élüket őrizte meg.

Egyszer Hurtado egy ily gyümölcscről leszakított egy húsos pikkelyt, s a kezére fecscent nedv azon olyszeri lemoshatlan nyomot hagyott, minőt a farkastej hagy a bőrön. «Ez méreg» mondá nejének.

— Nem jobb volna-e, ha meghalnánk együtt, mint hogy élünk így együtt?

És megoszták egymás közt a gyümölcsöt. Ezuttal nem Éva volt, ki az almát kínálta férjének.

Az édes méreg eltöltött minden eret. Ez a halál. A halál nagyon édes. «Ölelj meg, csókolj meg» rebegék egymásnak.

A kémek futottak hírt vinni a királynak, királynénak.

«A férj megcsókolta nejét!»

Jött a király és a bakó; a királyné és a kínzók.

Miranda ajka még akkor is férjéhez volt tapadva. A csók hosszú volt, mert a túlvilágon végződött. Az öröm végtelen, mert a halálban múlt el. Két szív szakadt meg egymáson.

Az angyal, ki Tóbiást megmenté a rossz szellemtől, ezeket is ki tudta ragadni a vad ellenség kezéből s bizonyosan jó hely, a hova vitte.

A FEHÉR LAP.

Gaussin kisasszony fiatal színésznő volt, Bouret úr pedig fiatal boltossegéd, mikor egymással megismerkedtek.

Mikor megismerkedtek, még Gaussinnak nem volt híre, Bouretnek nem volt vagyona: egyik sem adhatott a má-

siknak egyebet, mint saját magát. De hát nem elég sok-e ez? Ha az ember a kedvesének úgy átad mindent, hogy magának nem tart meg semmit.

Fiatalok voltak és szerették egymást.

Később Gaussin hírt szerze magának; a hír aranyat is terem (nem nálunk, hanem másutt), hullott a koszorú, vers és louisdor a kedvencz művésznő lábaihoz; hullottak hasonló mértékben sebzett szívek is lábaihoz. A szíveket ott hagyta, a többit megosztotta Bouretval; a koszorúkon pihentek együtt, a verseken nevettek együtt s a louisdorokat elköltötték együtt.

Bouretnek ekkor sem volt még semmije, csak jó szerető szíve; hanem hiszen ez is Gaussiné volt.

— Nem maradok én mindig ilyen szegény, mondá az ifju szerelmes kedvesének; nekem álmaim vannak, a mik azt jósolják, hogy még egykor milliomos leszek; oh az ilyesmit csak akarni kell. És ha egyszer én nekem egy millióm lesz, akkor te neked meg egy milliód lesz és egy sous-d. Egy sous-t tán érek magam is — ráadásképen?

A szerető megölelte s azt mondá rá, hogy ő ezt a «másik» milliót tartja meg.

A fényes álmok nem hagyták nyugodni a nagyravágyó ifjut, egy napon búcsut vett Gaussintól. Elindult a szerencsét üldözni.

— De nem akarok adósod maradni, im egy üres lapot hagyok nálad, nevemmel aláírva, két tanú által előttemezve, felül a czimzet saját kezemmel: «Gaussin kasszonynak; kötelezvény: Én alulirott kötelezem magamat . . .» a többit töltsd ki te, majd ha milliomos leszek.

Azzal megcsókolták egymást, Isten tudja hányszor és hányadszor? s elváltak.

Ez elválás után Gaussin kedélye nem volt többé az, a mi eddig; valami búskomolyság vett erőt rajta; ez átvo-nult szerepein is, ártott hírének s lassankint elfogyasztá a koszorúkat, verseket és louisdorokat. Mert ilyen a művesz dicsősége.

Bouret pedig milliomos lett.

Merész vállalatok, előre tekintő lélek, jóltevők hátát kellő időben zsámolyul használni tudó bölcsesség, s hozzá egy kis háborús világ, léggömb sebességgel emelék fel az óhajtott millióig.

Persze, hogy a mint az első milliója megvolt, a szegény Gaussin nem jutott többet eszébe.

És azután jött a második millió, jött a tizedik, jött a századik, utoljára hatszázezer livre évi jövedelme volt, a mi papirosra lefordítva tesz a mi pénzünk szerint hat millió osztrák értékű forintot.

No akkor meg már épen nem gondolt a szegény kis Gaussinra.

Ah, hisz már akkor az udvarhoz volt bejárata; a hol a világ első szépségei voltak egy kalitban, a kiknek nem is ő udvarolt, hanem azok neki. Kinek jutott volna itt eszébe a régi Gaussin?

Azaz, hogy néha még is eszébe jutott ez a név, mikor a főkönyvében lapozgatott s egy betöltetlen szám figyelemztetése, hogy van egy általa régente kiadott charta bianca, még pedig egy könnyelmű színésznő kezében, a ki majd annyit írhat rá, a mennyit neki tetszik.

Többször fel is szólíttatá ügynökei által Gaussint majd barátságosan, majd hivatalosan, hogy adja elő azt a fatalis fehér lapot, irjon rá valami összeget, legyen az száz, vagy kétszázezer frank, szabja árát, de ne tartogassa tovább magánál, mert az a magas financier számításait untalan zavarja.

Gaussin azonban nem egyezett. Minden barátságos és hivatalos felszólításra azt felelte, hogy nem adja a fehér lapot, mert az neki egy milliót ér.

Világos, hogy régi szaván akarja fogni a bankárt az impertinens creatura s egy kerek milliót akar tőle facsarni.

Félmilliót már ígért Bouret a fehér lapért, de Gaussin nem adta elő.

Egyszer nagy szüksége volt XV. Lajos királynak pénzre.

A bankároknak saját házaikban való meglátogatását nem III. Napoleon találta fel; ezt tette XIV. Lajos Bernát Samuval, a kinek az apja egyházfi volt, és XV. Lajos Bouretval; és e magas kitüntetés a bankároknak mindig sok pénzükbe került. A Croix Fontaine-i pavillont, melyben Bouret fejedelmét megvendégelte, négy millió bánta meg.

A király ép oly kegyelmes volt, mint Bouret engedékeny. A sok magas kegyosztalék között az is előhozatott úgy «en passant», hogy jó volna azt a hóbortos Gaussint törvényesen kényszeríteni, hogy bizonyos «fehér lapot» a bankár aláírásával adjon elő, s egy megítélendő summával elégedjék meg, nehogy még zavarba hozza a nagy financiért, éppen akkor, midőn a fejedelem pénzügyeinek rendezésére áldozza fel tehetségeit. — Oh hisz ezen legkönnyebb segíteni.

Gaussin kisasszony ellen rögtön kiadatott egy lettre de cachet, ő egy kis időre elvándorolt a Bastillebe; de zsöllyeszékben vitték, nem történt semmi baja. Az alatt hivatalosan felnyitották fiókjait, meglelték a lepecsételt levelet, melynek hátuljára volt írva «Bouret kötelezvénye», azt a törvényszék elé vitték; ott felbontották.

A fehér lap már be volt töltve.

És mi volt a kötelezett összeg?

«Én alulírott, Bouret János, kötelezem magamat — a szegény kis Gaussint holtomig szeretni.»

Egyéb semmi.

..... Tizenhét esztendő múlva Bouretnak nem voltak se milliói, se palotái; hanem az adósok börtönében halt meg, s eltemettetett hitelezői költségén.

MILYENEK A FÉRFIAK?

ELBESZÉLÉSEK.

Országos Széchényi Könyvtár

A KARDVAS ÉS A VILLÁM.

I.

Köröskörül, a mennyire szem lát, egy bokor, egy kóró, egy pálma, egy fűszál sem lepi a mezőt; a láthatár egyik szélétől a másikig nem vet semmi árnyat a kelő nap előtt, csupán egy domb a pusztta közepén, s egy férfi, a ki a domb oldalán fekszik, könyökét azon négyszögű kőre nyugtatva, mely a domb elejére van ásva.

A férfi most ébredt föl, vagy tán most hagyta el a reggeli imádkozást, még térdelve fogadja a napot, s keze hosszú olvasója fekete gyöngyein nyugszik.

Viselete olyan, mint keleten a koldusoké; durva daróczpalástja szőnyegül alája terítve, szétnyitott ujjatlan inge naptól égett sebhelyes karjait engedi láttatni; lábai fedetlenek, az egyik nyomorék, sánta, megcsonkított.

A férfi haja és szakálla fehér, de arcza tagadja éveit, az még fiatal, piros, életszinű; széles homlokán semmi ráncz, szemei fényesek, villogók; ajkai teljesek, egész tekintete szelid, szilárd, komoly. Valami kegyes zarándok, valami szent bölcs, valami nyomorék koldus.

A pusztaság keleti láthatárán, köves Szivász sík pusztája fölött, egy magas, vörös pyramid állja a napsugarak útját; a hajnal kódében inkább egy vörös árnyhoz hasonló. A nyugati határon pedig egy álló felhő borong, mely mozdulni nem látszik; egy fekete, szegélytelen felhő, melyet a hajnal szele meglebbenteni nem bir, a hajnalsugár meg-aranyozni nem tud.

Az egész vidék felett emberhangtalan csend van; hanem e méla csenden keresztül hangzik valami folytonos fájdalommas zengés, mely mintha a föld alól jőne. Messze, messze, köröskörül, mindenütt, a merre a pusztá terül, hangzik az a vérfagyhaló, szomorú, szívreszkettető hang; mintha az élő föld siralma volna, mintha elkárhozottak nyögése, kiáltása hangzanék fel onnan az alvilág boltozatai alól, tompítva a föld rétegei által; mintha átkozott szellemek zúrdala töltene meg a levegőt, a miről senki sem tudja, honnan jön és hová megy?

A magános vándor arczán nem látszik semmi vonása a félelemnek; a pusztá rémképe, a pusztá rémsírása nem borzasztja őt vissza.

Ha e pusztá dombon, kísértetsóhaj közepett végig alhatta az éjszakát egyedül, a napot sem fogja rettegni; — még egyszer leborul a halomra, s homlokával a durva követ érintve, esküvő szóval mond, a pornak beszélván:

— Oh bölcsék bölcse! Hadd eltanulnom nagy tudományodat, hogy bevándoroljam vele a világot és bevégezzem azt, a mit te félben hagytál!

És azzal feláll s nagy méltósággal körütekint a pusztán.

Az a pusztá Iran boldog földe; még tegnapelőtt Ázsia negyedik paradicsoma, ma sivatag.

Az a domb Abu Mozlim sírja, ki fél millió embert öletett meg hosszú harczaiban.

Az a bölcs, az a vándor, az a koldus, ki a síron pihent, Timur, — a kardvas. Rettentő gúnynevén Timur Lenk, a sánta; hizelgői nyelvén Gurgán, a nagyúr; — Szahil Kirán, az idők ura; — Dsihángir, a világfoglaló; a kilencz világhódító közül a legutolsó, kinek fején huszonhét ország koronája nyugszik, kinek lábai alatt az Industól a Volgáig huszonhét ország népei nyögnek; a rettenetes Tamerlan!

Az a veres gúla ott a keleti láthatáron, az a koponya-pyramid, melyet kilenczvenezer hadi fogoly levágott fejéből rakatott, — az a mozdulatlan felhő a nyugati lát-

körön, az Szivász füstje, mely két nap előtt még százezer lakos városa volt, és ma ugyanannyinak sirja.

Ez a félelmetes döngés, sírás itt a föld keblében: ez pedig négyezer örmény harczos jajsza, kiket a győztes hódító élve behantoltatott, deszkákkal falaztatva ki sírjait, hogy halálkínjaik sokáig tartsanak. Azok sírnak fel a föld alól.

És a sánta ember, bivalycsont buzogányára támaszkodva, önelégülten néz végig a pusztán, mely tegnapelőtt még paradicsom volt s melyet az ő paripái tapostak ilyen sivataggá.

A mit lát, a mit hall, az lelkének gyönyör!

A puszta sír! A föld siratja önmagát!

II.

Timur táborá teli volt mindig tudósokkal, költőkkel, énekesekkel.

Mikor egy országot elpusztított, mikor egy várost földig rontott, élő nem maradt nyomában, s a hol ő keresztülment, nem maradt utána sem gyermek sírás, sem ebugatás, sem kakasszó, mindent kiirtott.

Hanem a tudóst, a költőt, azt megkimélte.

A dúlás napján sátora menhely volt számukra, testőrei azok kapuinál álltak, hogy egy hajukszála meg ne görbüljön, s midőn odább ment, csak a halottak kincseit vitte magával, a holt kincseket, az ezüstöt, aranyat, gyöngyöt és az élő kincseket, a tudományt és a művészetet.

Táborában hemzsegett a csillagjós és bűvész, költő és utczai énekes, népbölcs és kötél-tánczos, festész és majom-tánczoltató, orvos és szemfényvesztő, mérnök és sólyom-idomár; Timur mindezeket fényben járatta, gazdagon fizette, bőven lakmároztatá, — és mindezeket végtelenül megvetette.

Hordta őket táborával, hogy bolondítsák a népet; de őtet magát nem!

Mit törődött ő a csillagjóslatokkal, ki magánál fényesebb csillagot nem ismert? mit tanult volna ő a történetíróktól, ki maga csinálta a történetet? mit hallgatott volna ő a versekre, mik forró szerelmet énekelnek, ki a rabnépek leányait díjban osztá zsoldosainak?

Megveté az egész tudós hadat. De felhasználta őket, hogy a népekre hasson általuk.

A tábor hadd hallgassa a költők regéit, hősök viselt dolgairól; a krónikások hadd jegyezzék fel pergamentjeikre azt, a mit ő parancsol, hogy feljegyeztessék; a sok mindenféle komédiás hadd mulattassa a népet, s hadd tudja az, hogy mind e mulatságot az ő urának köszönheti, az oszt örömeiket, tréfákat, látványokat az ő szolgálainak.

A hedzsref nyoleczszázharminczadik évében történt az, hogy két hódító birodalmának sarkai összeértek; az egyik volt Timur, a másik Bajazid, kinek mellékneve volt Dsil-dirim, — villám.

Ugyanazon Bajazid, kinek neve egy más boldogtalan nemzet évkönyvébe is verbetükkal van beírva; a mely nemzetet, a kik nagyon kegyelmesek nevére emlékezni, még ma is magyarnak neveznek, — a nikápolyi diadal-maskodó Bajazid.

A hol két kard éle összeér, ott verekedés van. Két világfoglaló hogy férhetett volna meg egymás mellett?

Bajazid három olyan tartományt hódított meg fegyverrel, mik Timur védhatalma alatt állottak, s Taherten, Szaruchán és Aidin khánjait városaikból kizavarta, Aidin khánját fogságra vitte, nejével együtt.

Aidin khánja pedig kegyencze volt Timurnak.

Timur e bántalomért követeket küldött a szultánhoz, kérve, hogy adja ki védeneczeinek tartományait, Aidint és nejét, valamint a menekült Taherten khán háremét bocsássa szabadon.

A szultán a büszke szóval jövő követséget meg akarta öletni, csak vezérei beszéltek le róla; lám Timur, a puszták fia, ellenség követeit meg nem öleti soha. Azonban

azt mégis megtevé, hogy Timur követeit tevefarkkal vette végig az utcán és tömlöczre vetteté. Timurnak pedig azt üzenve vissza, hogy ha még egy szót mer Aidin khánért emelni, azt két darabban fogja megküldeni hozzá.

Timur hallgatott és készült.

Készületeinek helye volt a mező, eszközei a fegyverek.

Míg a táborok ortái rendre gyülekeztek, a harci népet mulattatá költő, dervis és kötél tánccsal.

Egy napon Shacheddin, Timur történetírója, megszólította a gondolataiban elmerült Timurt.

— Világ ura; légy kegyelmes; egy bűvész kívánczik színed elé.

— Miért? Ha pénz kell neki, megkaphatja a nélkül, hogy látnám.

— E bűvész nem pénzt, tetszésedet akarja megnyerni.

— S ha azt meg nem nyeri, akkor időmet lopta el; az idő pedig élet, s így életemet lopja, s azzá lesz, a mivé a királygyilkosok.

Ily eszmejárást sokszor lehet hallani Timurtól, ki egy sophismaért öletett, egy találó élczért megkegyelmezett.

Shacheddin nem tágitott.

— A bűvész Damaszkuszból való, Aidin szülővárosából.

— Aidin! sóhajta fel Timur s ez emléknél gondolkozóvá lett. Jól van, jöjjön elém; de add tudtára, hogy én is bűvész vagyok, s megtörténhetik, hogy lábaihoz fogom tenni a fejét, s azt kívánom, hogy tegye a helyére ismét.

Shacheddin földre borult és eltávozott.

Perczek múlva Timur testőrei futva jöttek a bűvésszel Timur elé. A tisztelet szabálya volt az, hogy mindenki, ki a hatalmas úr elé jön, szaladva jöjjön és sebesen boruljon arcra; lassan jární kevélyek dolga.

A bűvész tarka tali ruhába volt öltözve, fején hosszú hegyes süveg, körül fonva selyem szövettel; szakálla sárgára volt festve és szemöldökei kékre; képe teleírva talikbetűkkel zölden és vörösen.

— Bűvész! szólt hozzá Timur, kegyetlen gúnyolódás-

sal; hol jártál iskolába? Almanzor bolondjai közül vagy-e, vagy a chinai bohócok czéhébül? Tudod-e azt a mesteriséget, hogy egy jelenlevő embert más országba átvarázsolj, vagy egy más országban levőt ide varázsolj elélem? Értesz-e e tudományhoz?

— Értek hozzá uram, felelt a bűvész földig hajolva.

— Ha értesz, akkor tedd meg azt, hogy itt előttem álljon e pillanatban Aidin khánja, az én szeretett szolgálom; s ha ezt meg nem teszed, akkor tedd meg azt, hogy te magad légy ezer mérföldre innen, mert ujjam hegye ezer mérföldre ér, s ujjam hegyén van halálod.

— Parancsod szerint teszek, szólt a bűvész, hagyd meg szolgálidnak, hogy hozzanak elélem egy kádat tele vízzel.

— Így tett Shachabeddin is, szólt hideg tréfával Timur. Hozzatok kádat a bűvésznek.

A kádat tele vízzel letették a bűvész elé; az ruhástul belépett, s azzal lebukott a víz alá.

Timur hitetlen megvetéssel nézett a szemfényvesztés műtételére, s a halál nemeiben válogatott, melylyel az ügyetlen csalót megbüntesse.

Ekkor egyszerre kétfelé csapott a víz a kádban, s a tarkaképű bűvész helyett egy férfias, deli ifju állt Timur előtt, vállig omló szöghajakkal.

— Itt áll Aidin khánja!

Timur, mint a gyermekére találó oroszlán, szökött fel helyéről, s odarohanva, karjai közé zárta az ifjut, s bár féllába biczegett, ölében vitte őt sátoráig s ott leülteté párduczbőr fekhelyére maga mellé.

— Hogy jöttél ide?

— Mint bohóc, szólt mosolyogva Aidin khán. Egy szál kötélén táncoltam végig ellenséged birodalmán.

II.

«Egy fejedelem, mint kötél tánosz!»

Lehet-e lealázás ennél nagyobb? Lehet-e boszúra tárgy keserűbb?

— Merre jöttél? Mi városokon keresztül? kérdezé Timur a khánt, kit lábai elé ültetett.

— Smyrnából mint kengyelfutó szöktem el; a bámuló nép addig dicsérte gyors lábikráimat, míg egyszer aztán elvesztem szeme elől. Aleppóban majmokat tánczoltattam, Bagdadban bukfenczet hánytam, Damaskusban egy kötél felmásztam a minareh tetejére; Angorában éles kardokat dugtam le a torkomba, Szivászban a szultán fia előtt égő parázsokat nyeldestem.

Timur Lenk ujjaira szedte a városok neveit, a miket Aidin khán előtte sorra számlált: Smyrna, Aleppo, Damaskus, Bagdad, Angora, Szivász.

Egyik kő nem marad a másikon belőlük, és a bámész nép, mely egy fejedelem bohóczugrásain kaczagott, meg fogja azt siratni majd és a sirásra nem lesz sok ideje.

— Hát gyermekeid? kérdé Timur kegyencét.

Aidin felsóhajtott.

— Azok Bajazid rabszolgaínak korbácsát csókolják.

— Nem fogják csókolni sokáig.

• Timur hivatá Shacheddint, s új levelet íratott vele a szultánhoz. Gondja volt rá, hogy midőn saját nevét a levélre írja, az a szultán nevével egyenlő sorban álljon; ne is legyen nagyobb betűkkel írva, mint az övé, se más színű festékekkel. Timur nevét nem alul, hanem felül szokta írni a levélre.

A levél szavai nem voltak szenvedélytől sugallva, de azért tele kevélységgel.

«Nem tudod-e, hogy Ázsia legnagyobb része fegyvereimnek s törvényeimnek hódol? nem tudod-e, hogy hadseregem egyik tengertől a másikig ér, s a föld fejedelmei sort

állnak kapum előtt? S mi a te büszkeséged? Az anatóli keresztyének fölötti szegény diadalok? Azok felett győztél, mert a próféta kardja volt kezében, s azt megáldá Allah. De ki véd meg én ellenem? Egyedüli védelmed a korán, melynek parancsait teljesíted, mint én. Légy bölcs és ne vesd meg ellenségedet azért, mert valaha kicsiny volt. Mikor a sáska megnő, hogy szárnyai megveresednek, akkor szembeáll a verébbel, mely őt meg akarja enni, és megverekszik vele.»

A milyen gyorsan arab mén száguldhat, oly sietve vittek Timur hírnökei az izenetet Bajazidhoz, melyben a khán még egyszer fölszólítja a szuitánt, hogy elfoglalt városait adja vissza békén, elűzött khánjainak családjait bocsássa szabadon s azután menjenek seregeikkel Allah nevében keletnek, nyugatnak, egyik a bálványimádókat kiirtani, másik a keresztyén világot letörni.

A milyen gyorsan arab mén száguldhat, oly sietve jött vissza Bajazid válasza Timurhoz, ki azt még mindig táborában várta.

Timur alig nyitá fel a levelet, már a harag pirja futotta el arcját. A mint felül a nevek egymásután írva voltak, Bajazid neve egy hüvelykkel magasabban állt, mint Timuré, s míg ez feketével volt írva és apró betűkkel, mint a többi írás: a szultán neve talikbetűkkel és aranyos festéssel pompázott.

A szöveg sem volt engesztelőbb.

Nem olvasá a hizelgő neveket Timur, nem nevezték őt Gurgánnak, Dsihángirnak, hanem nevezték országok rablójának, pusztai tolvajnak, féregnek, nyomoréknak, félelbernek, ki egyik lábára sánta. És olvasá híre ócsárlását, fegyverei gúnyját, kérelme kicsúfolását, fenyegetései megvetését.

«A mit elfoglaltam, az az én országom; a kit elfogtam, az az én rabszolgám.»

«Ha el akarod venni, jöjj érte.»

«Jöjj és hozd magaddal milliónyi hadaidat, a nyomo-

rult nyíllövőket, kik edzett vitézeim előtt mint polyva fognak szétszóratni.»

«Jőjj és szemközt fogsz találni.»

«Jőjj és háromszor légy nődtől elválasztva, ha meg nem jelennél előttem!»

IV.

«Háromszor légy nődtől elválasztva, ha meg nem jelennél!»

Kelet minden történetírója az irtózat visszatiltó remegésével jegyezte fel e bántó mondást! Ibn Shunah Arabshah, Sherefeddin, a persa Khandemir, mind borzalommal írják le e szókat, s a keresztyén történetírók, Phranzas, Chalcondylas, maguk is bevallják, hogy muzulmánt nagyobb káromlás ennél nem érhet.

«Háromszor légy nődtől elválasztva!»

A ki egy nőt szeret, imád, becsül; hű társat, gyermekei anyját, királynét a világ előtt és királynét otthon.

És a ki tudja, hogy az alkorán parancsa szerint férj könnyen elválhat nejétől; de ha újra vissza akarja azt venni, akkor e nőnek előbb egy új férj karjába kell vándorolnia, e férjnek kell őt újra eltaszítani s csak úgy lehet ismét első férjeé.

Oh az borzasztó szidalom egy muzulmánnaak: «háromszor légy nődtől elválasztva».

Ez több az arczulverésnél, ez több a kard-kettétörésnél, ez több az ösök sírjainak bemocskolásánál! Ez halál-sérelem egy muzulmánon!

És ha e muzulmán egy fejedelem? — És ha e fejedelem egy Timur?

Timur Lenk nem sírt, nem ordított, nem dühöngött. Némán felemelkedék, s két kezével kiterjesztve, feltartá az égre a végzetes irást, mintha mondaná ott valakinek: «im olvasd te is».

És vezérei, fiai, a vazall fejedelmek borzadva látták őt

sátora közepén állni, a mint ajkai némán beszéltek, valami olyan beszédet, a miből nem hallott senki semmit, hanem ha azok, a kik magok is láthatatlanok.

És azután összehajtá a levelet csendesen, s eldugta keblébe, hogy ott viselje azt, míg megboszulva nem lesz e bántás.

És azután nem látszott arcán semmi harag.

Timur nem verette lánczra a sértő izenet hozóit, mint tett Bajazid az ő követeivel; nem vágatta le orraikat, füleiket: arany süvegeket, hímes köntösöket ajándékozott nekik, s lóra ültetve valamennyit, kíséretébe bocsátá, s körülhordozá őket táborában; meg hagyta nekik számlálni zászlóit, seregeit; előttük gyakoroltatá harcelefántjait, mik neki mennek a görögtűznek, s megismerteté velük, hogy lovasainak dolmánya alatt pánczél, turbánja alatt aczélsisak van. — Menjenek vissza urukhoz békén, mondják el neki, hogy Timur készen áll, meg fog jelenni előtte; meg is várja őt, ha előbb érkezik s nem sietteti; készüljön el jól, szedje össze derék hadait; s hogy ideje legyen, Timur ellenségéhez méltón megjelenhetni, addig Timur Szivász várát veszi ostrom alá, mely a szultán legerősebb véd-bástyája.

V.

A Taurus hegytetőről nézett végig Timur Lenk boldog Anadoli völgyein. Egy új világ, egy új paradicsom terült lábai előtt; zöld mezők, zöld ligetek között száz helység fehérlett távol és közel; és a merre zöldet látott a szem, ott mind az ő hadseregei tanyáztak.

Előtte, a völgytorkolatban, feküdt Szivász, tömör bástyákkal kerítve minden oldalról, s körülfogva mély víz-árkokkal, miket három oldalon süppedékes mocsár tesz hozzáférhetetlenné, csak a negyediken van szabad tér, mely kapujához vezet, s azt háromszoros fal védi, magas őrtornyokkal.

Ez azon hely, a melynek jajkiáltása hirül viendi Bajazidnak, hogy Timur megindult a hadba.

Előre meg volt az izenve Bajazidnak, készülhetett reá.

Százezer lakója volt Szivásznak, közte húszezer harczos férfi; ezekhez a szultán még tízezer örmény vitézt küldött, hadai javából, s vezérül Ertogrult, másodszülött fiát.

Harczkészlet, élelem egy évi ostromra volt felhalmozva a várban, melynek kérkedő mellékneve volt: a megvihatlan.

Egy év! Akkorra már az árpát is lekaszálják Szivász palotáinak udvarán, a mivel azokat Timur Lenk gúnyra bevetteti.

Timur hadseregében a huszonhét szolganép hajlamai szerint volt osztályozva. A tatár és persa alkotta lovaságát, a bányászatban gyakorlott mandzsu építé földalatti aknáit, a hajlékony indu fajból válogatta csapatait, miket «falmászóknak» nevezett.

Mindegyik egy-egy bűvész, ki egy kötéllel derekán, egy hegyes vassal kezében, fogai között a jatagán, egész testen semmi öltöny, éjszaka az ellenséges falhoz mászva eljut, nesztelenül, mint a kigyó, a téglák közeibe fogózva, félig a síma falhoz tapadva, félig alant álló társa vállára nehezülve, a bástya párkányáig felkapaszkodik, míg az eleven lábtó, ember ember vállán, a szédítő magasságban a falhoz tapadva, egész a bástyafal párkányáig fölér; s ez eleven hágcson, társai testen felkúszik a többi; ha leesik egy, összezúzza magát, fogait összeszorítja s hangtalanul meghal, hogy nyögése el ne árulja társait. Az első felmászók csendesen odakúsznak a gyanútlan őrhöz, mint a párducz, a földhöz meglapulva; mikor az hátat fordít, hirtelen nyakára vetik a hurkot s lerántják, — egy szó sincs, az meghal. Azután ha ezeren, kétezeren feljutottak a bástyára, akkor lesuhannak az őrtornyokhoz, megfojtják a vigyázókat, elvagdaltják a hidak lánczait, kitarják a kapukat; akkor aztán rajta! jöhetnek Timur vasemberei,

a kiknek mind a két kezükben kard, ölni, vágni, pusztítani!

Sokszor sikerült már ez orozva támadás a falmászókkal Timurnak. Erős sziklavarak, mik hosszú ostromra voltak készen, egy éjjel, lopva, álomban, estek a hódító kezébe. E sors volt szánva Szivásznak is. A kapuk fekvése, a sánczok belseje kémek által el volt árulva jól.

Csak egyről nem tudósíták Timurt; arról, hogy Ertogrul mellékneve «az éjmadár»; a szultán másodszülötte soha sem alszik éjjel, mindig nappal; éjjel a falakat járja, mint a bagoly.

Timur várta éjfélig, várta hajnalig a jeladást a kapu felől; katonái kardmarkolaton a kézzel, szemeikkel a várfalon lesték a roham perczét. A gönczöl körül is fordult már az égen, a hajnalcsillag is feljött és még semmi nesz sem volt a várban.

Mikor aztán kivilágosodott, a várfalakon felállított huszonnégy óriási vetőgép elkezdett egyszerre megmozdulni, s a mint az érczrudak süvöltve ellökék tekéiket, Timur Lenk a táborába lehulló lövegekben saját indus vitézeinek göndörhajú fejeire ismert.

Reggeltől késő estig hajigálta Timur táborát az ostromlott várnak minden balisztája tulajdon legjobb vitézeinek koponyáival.

Timur tízével, huszával látta e drága főket a légből aláhullani. Mind válogatott athleták, kitanult erőművészek, kik Delhiben végezték tanulmányaikat, kik Georgia sziklaiduiból köteleken alábocsátva verték ki az ellenséget. Mind levágattak!

Késő estig hullottak a véres tekék a hódító lábaihoz; összegyűjthette őket. Neki sok ily gyűjteménye volt már; de ezek az övéi voltak.

Ertogrul úgy tett, mint a ki az oroszlánt korbáccsal üti meg.

Timur ekkor nyolczezer aknaásót állított munkába. Csak egy helyen volt hozzájárulható a várlak, azon hely-

hez egy széles alagútát vágtak a föld alatt, azt kiboltozták gerendákkal, azután megtölték kénnel és földi gyan-tával s akkor meggyújtották.

A megszállás tizenheted napján a szivászi őrsereg valami nehéz, fojtó gőzt érze a légben, mely a szívre nehezült, a bátorságot lohasztá, a föld forró volt és veres színt öltött, fű, fa kiszáradt a bástyák körül s nyiladozó repedések hasogatták meg a tömör falakat párkánytul talapig. A hőség elviselhetlen lett, a földbe vert korlátok szene-sülni kezdtek, a bástyafenébe rejtett gabona korommá vált, a boros tömlők szétpukkantak s a tizennyolczadik napon a bástyafalak vaskapuikkal együtt leomlottak az alattuk égő pokolba.

És ekkor hallatszott a «Sűrűn!»

Ez volt a tatárhad csatakiáltása.

Szivász bástyarése egy nyitott kapu lett az ozmán birodalom falán; az ellen előzönlötte a várost; sem férfi, sem asszony, sem gyermek nem maradt ottan, a ki Szivász bevételének napját tegnapnak nevezhesse.

Csak négyezer örmény harczosnak hagyta meg Timur az életét.

Elég kegyetlen volt Ertogrulnak megígérni, hogy élve hagyja őket s a szultánfit sem öleti meg, a míg ő maga nem fogja kívánni.

És szavát tartá.

A négyezer örmény vitézt eltemetteté élve, kifalazott sírokba; Ertogrul pedig átadá rabszolgáinak, hogy fején koronával, nyakán aranyörvvel hordozzák körül a táborban s mutogassák a bámész sokaságnak, mint egy ritka vadállatot, mint egy csodaszörnyet. Harmadnap maga kérte a szultánfi, hogy öljék meg. Timur megadta, a mit kért.

És a mely napon ez történt, ő maga táborától távol, azon pusztaságon, melyet tábora letarolt, abban a temetőben, a honnan ellenségeinek átka, kétségbeesése még fölzengett, azon a síron, melyben Abu Mozlim, a kegyet-

len, számol a sár férgével, aludta át az éjt és a midőn megvirradt, táborának vezérei kijöttek hozzá a szivászi sátrak közül, hogy az elfoglalt vár pompás rézkapuját lábaihoz tegyék.

A rézkaput Szamarkándra küldé, birodalma székvárosába. Ott voltak kirakva mind hosszú sorban az elfoglalt, az elpusztított városok kapui: — egy rémemlékü muzeum, — melynek küszöbét a delhii Brahma-isten óriási jáspis-szobra képezé, odafektetve az útba, hogy minden igazhívő lábával taposson a szomszédország istenképén.

Azután előjöttek az asszonyok, a szentes Tumánaga, Timur gyermekeinek anyja és Csolpán (a hajnalesillag), legifjabb kedvencz neje, kik a hódítót hadjárataiban kísérték s míg ő várakat ostromolt, azalatt ők a szentek s próféták sírjaihoz jártak búcsúra, azokra mosékat építtetve, kerteket ültetve, s midőn Timur egy győzelmet bevégzett, akkor megáldák, aranyat és gyöngyöket szórva fejére.

És utoljára előjöttek a tudósok; Shacheddin, a történetíró kibontatá pergameneit, felolvasá Timur előtt az utókor számára feljegyzett adatokat, mik szóltak ekép:

«A Hedsret nyolczszáz és harmadik évében, Omár próféta halálának napja utáni pazárgün napon, az ellenállhatatlan Dzsihangir, a világhódító egy tekintetére leomlottak a meghódíthatatlan Szivász falai, miket Aladdin épített húsz singes magasságban; — százezer pánczélos vitéz, ki e várat védelmezte, a hatalmas Szahil Kirán egy kiáltó szavára földre borulva megadta magát, a miért is a kegyelmes Gurgán irgalmat ismertetett mindenkivel; kegyelmet adott az élve maradtaknak és megtiltá vért ontani. Legyen dicsőség és magasztalás lábai nyomdokán.»

Timur Lenk megdicsérte, megajándékozá a krónikást s azután buzogányát kezébe véve, indult más városok kapuit döngetni.

. . . . A pusztá még azután is sirt, — ki tudja, mikorra hallgatott el?

VI.

Milyen lehet egy szív ábrándvilága, mely ez élő világot még nem ismeri?

Minők az álmok, miket egy nő lelke ébren teremt, ki félig gyermek, félig asszony; félig rabnő, félig királyné; félig lelketlen tárgy, félig angyal?

Mária, Eleázár bolgár király leányának születése napján, a bölcsek által felállított horoscop azt a jóslatot adá, hogy e nő leendő okozója egy nagy uralkodó halálának.

Eleázár király azt gondolta, hogy ez a nagy uralkodó ő maga lehet; a mely nap megkeresztelték leányát, mindjárt ott is hagyta abban a zárdában, a melyben a szertartás végbe ment; s szándéka szerint e zárdát soha sem kelle elhagyni Máriának.

Az ozmán császárok ez idő szerint kezdtek tért foglalni Európában, Eleázár is elbukott előttük; s mint akkor sűrű szokás volt, azzal váltá meg uralkodása további szolgáldejét, hogy leányát nőül ajánlotta a győzelmes ellenfélnek.

Még akkor a török császárok törvényes feleségnek nevezett nőket vettek. Mária volt az utolsó szultánnő az ozmán trónon. Az utána következők már csak kegyencnők s a zsámolyon ülnek.

Mária tizenhat éves volt akkor, midőn a kolostor falait az edrenei szerájjal fölcserélte. Zárt fal ez is, mint amaz.

A szűzek hajlékában arra taníták, hogy ez a világ három osztályból áll, a felső a menny, azt lakják az angyalok; az alsó a pokol, annak lakói az ördögök; a középső a föld, azon laknak nők s lelketlen állatok, semmi más. A felvilág és alvilág lakói szüntelen harcban vannak egymással; a földön lakóknak, a nőknek hivatásuk az, hogy szüntelen imádkozzanak az angyalok diadaláért s énekeljék azok dicsőségét.

Midőn azután a fedett palankin eljött Máriáért, melyből csak az edrenei smaragdszobában lépett ki, háromszáz

ifju leánykától üdvözölve, akkor megtudta azt, hogy még «egy» férfi is van a világon; és az Bajazid. Csupán egy férfi; a többi, a mi rajta kívül él, dzsin: jó és rossz szellem, a ki egymással szüntelen harczban él. Bajazid a jó dzsinek parancsolója, ki őket csatára vezeti a rosszak ellen.

Tehát Mária tizenhat éves volt és nem tudta, hogy egy férfinál több él a világon, s az az egy férje volt, Bajazid császár, a kit szeretett, imádott, bámult; a kiért elfeledte mind azt, a mit a hűs kolostorban, márvány arcú szent leányok, csillagsugártól fényes és hideg mennyországról beszéltek előtte.

Mária boldog volt és boldogított.

A szerájlban, mint a zárdában, nem látott mást, mint női arcot; de itt fény, pompa, mosolygó zaj vette körül, amott rideg, szigorú egyszerűség; itt változékony élv, ott örök lemondás; itt a vőlegényelő, mosolygó arcú férfi, ki szerelemmel, hizelgéssel halmoz: ott a vőlegény egy szomorú Isten, ki töviskoszorút visel és halott arcát keresztfára csüggeszti le.

Ibrahim nyert csatáit ott pihente ki ifju hölgye keblén, kinek jól esett elmondania: ime ennyi és ennyi ellent öltem meg ma; míg a hölgy fehér szakállát simogatta és csókolta ránczos homlokát és örült neki, hogy annyi ezer dzsinnel kevesebb van ismét a világon. Nem tudta, hogy a dzsinek az ő saját rokonai, a végharcaikat küzdő Paleologok vert táborából.

Az odaliszkok énekelték a dalokat Bajazid diadalairól s Mária gyönyörködött azokban.

«Mint seregélyek a jégesőben, hulottak a hitetlenek!»

«Mint pozdorja a tűzben, égtek meg saját városukban!»

S Mária tapsolt a daloknak: nem tudta, hogy azok testvérei voltak.

Dzsinek!

— Ha megölöd a dzsinek királyát, hozd el nekem annak a szemeit.

Ezt kérte egyszer a szultántól.

A szultán gyöngéd férj volt és bölcös mesemondó, másnap két gyémántot ajándékozott Máriának, akkorákat mint egy emberi szem; azt mondta, ezek voltak a dzsin király szemei.

A szép szultánának tetszett az ilyen diadal.

A többi rossz szellemek szemei ophirból, smaragdból, rubinból voltak; ezeket Bajazid harcrai után medenczékkel tölték Mária lábaihoz; köntösei nehezültek a gyöngy-soroktól, miket elesett dzsinek fogak helyett viselnek. Szép dolog az a háború.

— Mikor kelsz új harcra ismét? Mit fogsz nekem onnan hozni? Magam fontam meg csójtárodát, magam himeztem ki nyeregtakaródat, a mit lovad fog viselni, mikor ismét csatába visz.

Bajazid akkor a görög császár ellen volt indulandó.

Görög császárnak egész birodalma odáig tartott már csak, a meddig Konstantinápoly falai terjedtek, azokat vitta már Bajazid.

Mikor a reggeli csalogányszó fölébreszté Bajazidot, ágya előtt látta térdepelni Máriát, lehajtott fővel, mellén összetett kezekkel.

A szultán sokáig elnézte a szép gyermekes alakot és nem tudta, hogy mit csinál az most?

Végre megszólítá:

— Hajnalsugár! Mit cselekszel?

A nő fölrezzent. — Imádkozom.

Bajazid nem látott még ilyent.

— Kihez imádkozol? kérdé bámulva.

— Az Istenhez.

A szultán fejét csóválta; — nem szokás az mozlimeknél, hogy a nők imádkozzanak.

— És miért imádkozol?

— Azért, hogy legyen veled az Isten, midőn csatába indulsz és adja neked a diadalt . . .

A szultán magánkívül volt az örömtől. Mária az ő Iste-

néhez imádkozik, midőn férje csatára indul: csatára, mely az ő Istenének oltárát fogja ledönteni.

Ez a gondolat édesebb minden kiontott vérnél!

— Imádkozzál tehát értem. Imádkozzál forrón, erősen, minden kényszerítő mondásokkal, a hogy szoktatok; én nem tudom, a ti bölcseitek tudják, hogyan kell kényszeríteni a jó és rossz sors vezetőjét, hogy most így cselekedjék, ne úgy, a hogy ő akarja, a hogy ő elhatározta ezelőtt egy millió esztendővel, hogy történni fog. Mondd el a nagy mondásokat, én annak örülök. Nem hiszem; de te hiszed s én annak örülök. S ha e hadamból visszajövök, épen, a hogy te imádkozol érte: esküszöm neked Allahra és a te Istenedre, az én prófétám és a tied nevére, hogy a mi kívánságod lesz, azt megadom. Azalatt gondolkodjál rajta, mi kívánságod van még betöltetlen? a mi még tán csak határozatlan vágy, tán csak sejtelem, ébreszd fel, kívánd meg és én teljesítem.

Azután nem sokára elment Bajazid Byzanczot ostromolni.

Hanem bizonyára igaza volt benne a szultánnak, hogy a világtörténetet asszonykönyörgés anachronismusra nem bírja.

Millió év előtt el volt az határozva, hogy egy rothadt országnak össze kell omlani, de annak napját és esztendejét siettetni nem adatott emberi erőnek.

Mikor az ostromzár már be volt fejezve, jön Nikomedia felől a rémhír, hogy a boszúálló Timur kihívását meg is pecsételé már. A dönthetetlen Szivász elesett s a szultán legjobb, legvitézebb fiát leölte a győztes ellen.

Bajazid rögtön felhagyott Byzancz ostromával.

Nem volt idő, nem volt harag a keresztyén templomok ellen menni. A náluknál hatalmasabb ellenség közelített; s Byzancznak meg kelle rövid időre menekülni azon végzetétől, hogy neve Stambullá változzék, mint a hogy megmenekült négyszáz és ötven évvel később attól, hogy

visszaváltozzék Byzanczra . . . Pedig az már a légben függött.

VII.

Bajazid oly bizonyosnak hitte azt, hogy Byzanczot ez évben be fogja venni.

Alma volt ez, melytől nem tudott menekülni, míg nem teljesül.

Pedig mindenki ellene volt e hadjáratának. Csillagászhai rossz jövődöt jósoltak, vezérei óvták, ne fogjon az ostromhoz, míg Tamerlannal nem végzett; de ő nem engedte magát lebeszéltetni. A ki előtte arról beszélt, hogy előbb menjen Timurra és azután Byzancz ellen, azt száműzte köréből.

Midőn aztán Timur közelgett már Szivász felé, országa bölcsei mindennap megújíták előtte könyörgésüket :

«Oh ne hagyd elveszni Szivászt,
Ne hagyd elveszni fiad!»

Mikor megunta, egy párt leváगतott közülök.

De az intés azzal nem halt meg.

Midőn a bölcsek nem mondhatták, a táborban a katonák között kelt egy dal, búskomor, siró dallammal, melynek ez volt a végsora :

«Oh ne hagyd elveszni Szivászt,
Ne hagyd elveszni fiad!»

Sátorában kellett azt a szultánnak minden éjjel hallani s midőn megtiltá e dal éneklését a táborban, akkor az izmidi hegyeken legeltető pásztorok tárogatóiba ment át a dallam s csendes éjszakákon a távolról hangzó pásztor-kürt sirta át a Pontuszon a szultán sátoráig :

«Oh ne hagyd elveszni Szivászt,
Ne hagyd elveszni fiad!»

Végre Bajazid hajtó-vadászatot tartatott a hegyeken s a pásztorokat elűzette, levágatta, hogy ez átkozott dalt ne hallja többet.

Meghallotta azután, a mit nem akart elhinni, hogy elveszta vár és a hős; a megvetett ellenség eltiporta mind a kettőt.

Bajazid port hintett fejére. Az ő hibája volt ez!

Nem vívta tovább Byzancz kapuit, ott hagyta a megkezdett alagutakat, átkelt seregeivel a Pontuszon s maga körül gyűjté vezéreit, hadait, ostromszereit, egyetlen nagy csapásra, egy boszúálló harcra.

Midőn az izmidi hegyeknél kikötött, egy pásztor nézte a hegyoldalból, hosszú tárogató-tülkére támaszkodva.

Bajazid rákiáltott:

— Most fujd el kürtödön azt a dalt:

«Oh ne hagyd elveszni Szivászt,
Ne hagyd elveszni fiad!»

A pásztor megfogadta a parancsot, s a mélabús dallamot viszhangozák a hegyoldalak s viszhangozá a szultán lelke, ki sirt keserű bánatában, hogy legjobb fiát elhagyta veszni.

S azontul az egész úton ezt kellett előtte játszani a kürtösöknek, a szivászi szomorú dalt.

VIII.

Timur Lenk nem sietett.

Ráért előbb sorra látogatni a városokat, mikben Aidin khánja bukfenczet hányt s kötélén tánczolt.

Egyiptom szultánjával is volt számadása: rövid és véres.

A városoknak csak érzekapuit vitte magával; a többit ott hagyta romban, követ kövön nem hagyott; hanem a lakosok fejeit egymásra rakatta: így épített.

Mikor Damaszkuszt leégeté, a lángoló czédrus- és cyp-

rus-tetők, a szumah és szandarach-gyantával bevont házak füstje az egész pusztát tíz mérföldnyire eltölté oltárillattal.

A szent városból épen csak egy minaréh maradt meg épen: az Ommiádok mecsetének tornya; a mecset ólommal volt födve, az megolvadt; az ólom patakként folyt az utcán végig; a minaréh teteje fa volt, az megmaradt. E toronyra hágott föl kifeszített kötélén Aidin khánja; e toronyról tartja a török népmonda, hogy midőn eljön az idők teljessége, itt fog leszállni a Krisztus, itélni eleveket és holtakat.

Tamerlan ráért azalatt, míg ellenfele, a Villám, erejét összegyűjté, ő, a Vas, három birodalmat és annyi hadsereget törni össze; Egyiptom mamelukjai, Syria vitéz emirjei annyit sem tarták fel útjában, mint a légben tánczoló szúnyograj a fecske röptét.

Királyok multak el előtte; csak egy menekült meg, Ferudzs, egy jó ötlet által. Hódolata jeléül ajándékokat küldött a nagy sahnak, a tatár szent szám szerint mindenből kilenczet: kilencz paripát, kilencz tevét, kilencz rabnőt, de rabszolgát csak nyolczat. Timur elérté; a kilenczedik: a küldő maga; ez kegyelmet kapott.

Boszútól és diadaltól ittasan, kincsekkel terhelten tért vissza Syriából Timur, legnagyobb ellenfelét fölkeresni, kinek elég időt adott a készületre; s a Hedsret nyolczszáznegyedik évének derék nyarán átlépte az Araxes folyamát.

IX.

Bajazid, a villám, szép hölgye ölében altatá álmatlan boszúját, ellenének közeledtét várva, és hadait az eldöntő világcsatára gyűjtve.

Ott az édes örömök házában nem beszélnek csatákról, hadseregekről; ott még elvesztett fiát sem siratja a szultán, hiszen Mária nem tudja azt, hogy Bajazidnak még fiai is vannak, férfiak, mint ő, csakhogy nem ősz szakállal.

A szultánnő a visszatérő férjben csak visszatérő örömeit leli s egy boldog pillanatban emlékébe hozza, mit ígért, mikor eltávozott?

«Bármit óhajtasz, teljesül.»

— Tehát mit óhajtasz?

— Oh kedvesem, Dsildirim. Mikor fogsz ismét a dzsinek ellen menni?

— Még ez évben. Talán még e hóban.

— Oh mint szeretnék én egy dzsint élve látni.

— Az nem lehet. Az nem játékszer, kedvesem; tudhatod a regékből, miket asszonyaid mindennap mondanak: a ki a talizmánra lép, melyre a szellem megjelen, ha nem tud parancsolni vele, a szellem összetépi.

Már pedig a nő ezt a gondolatot egyszer megragadta és többet el nem ereszté.

Másnap azt kérte Bajazidtól:

— Hozz nekem ide egy dzsint és légy magad is itt, hogy tudj parancsolni neki.

— Nem lehet az. A dzsinek nem türnek férfit asszony mellett.

— Oh be nagy bolondok azok a dzsinek!

Harmadnap így szólt Bajazidhoz:

— Villámom, szerelmesem, nekem van egy kíváнатom, a mit óhajtok, hogy megadj.

— Már meg van adva, ha kívántad.

— Én azt kívánom, hogy mikor ismét a dzsinek ellen mégy a harciba, — vigy engemet is magaddal.

Oh kába asszonyi szív!

— Hajnalsugárom, kedvesem, mit keresnél te a csatában? Fergeteg az, villám harczol benne; csillagfénynek nincsen ott helye. A te lelked minden gondolatja csalogánydal; a csaták vad ordítása egetverő zaj, a te lelkednek nincsen ott helye. Te, ha egy kaszált réten átmégy, megsiratsz minden virágot, mely levágva lábad előtt fony nyad; a csatamező kaszált virágaiból vér foly; hogy láthatnád te azt? meghalnál a látás miatt.

A nő pedig nem engedett.

— Én akarom látni, mint mulnak el tekintetedtől a dzsinek ezrével? Rájuk pillantasz és ők a földre esnek. Nem így mondja-e a dal? Ők sokan vannak, táborszámra jönnek, fenyegető ordításuk megrendíti az eget. Dsildirim közéjük csap és ők elhullanak s jajgatásuk betölti a poklot. Nem ezt énekli-e a dal? Érzebálvány az ellen vezére, de Bajazid a villám s a villám megolvasztja az érzet. Nem valót mond-e a dal?

Bajazidnak rá kelle hagyni, hogy az mind igaz, a mit a háremhölgyek urok felől énekelnek.

— Én akarlak téged látni dicsőséged villámfényében. Én akarlak látni, mint Dsildirimot, a villámot, mely ellenséget űz. Akarom bámulni hatalmad nagyságát; akarok tapsolni, kacagni, örülni diadalodnak. Ott akarok lenni, hogy halántékon körül a győzelem koszorúját fonjam s győztes arcod napfényétől elvakultan lábadhoz rogyjak. Nem akarsz-e engem odavinni, Dsildirim?

A szultán azt mondta rá: legyen meg.

Őt magát is elvakítá már e gondolat. Hölgye szemei előtt harcolni! Annak, ki őt földi istennek képzeli, bebizonyítani, hogy valóban az. Ez új ösztönné vált szívében. Most már kétszeresen szomjazta a boszút, a diadalt, mert hölgye szemei fogják kísérni tetteit. Azok fényesek lcendnek!

X.

A keresztyén számítás ezernégyszáz és hatodik évében egy óriási üstökös jelent meg az égen.

Az égi csodának hosszú arany lobogója fél évig látható volt a csillagok között, s mikor legközelebb volt a földhöz, akkor az ég két negyed részét átérte rémalakjával.

Mikor a nap lement s feljött az óriás csoda, sápadt phosphorfényű fejével, maga után vonva sírboltvilágú üstökét, e csodafénytől minden tárgy: erdők, hegyek és

emberarczok valami kísértetes világítást kaptak és a hegyek körül, mintha távoli égés fénye világítná be az eget, csakhogy az égés viszfénye nem volt veres, hanem zöld s mikor aztán a hold is feljött, félarczával, ezüsthéjével akkor mint két halott csillag kísértete bámult egymásra a két égi vándor.

Egyszer éppen belejutott a hold az üstökös sörénygőzébe, a csillagászok kiszámíták, hány millió mérföldnyire terjed a csoda üstöke, mennyi kellene hozzá, hogy farka helyett a fejével ütközzék a holdba, s azután együtt lezuhanjanak a földre, s itt legyen az ítélet napja?

Az ájtatosok búcsúkat jártak és várták a dies iræ eljövételét, melynek előhírnöke a Lampadias.

Igy nevezték el az üstököst a görög tudósok.

És e félemletes égi csoda ragyogása alatt, ez álomrabló éjjeli fénynél, tán épen a földet elborító idegen légkörben járva s annak lélekfordító mérgét belehellve, készült két szörnyetege a mozlím-világnak élethalál-tusára egymás ellen.

Négyszázhúszezer embert állított fegyverbe Bajazid szultán. Hétszáznyolczvanezeret Timur Lenk. Egy millió kétszázezer harczos férfi keresett magának Ázsia rónáin alkalmas csatatért, mely ily tenger tömegnek elég helyet adjon a vérontásra.

A két világhódító az égtől sem félt már. Nemcsak ezen a csillagon osztoztak, mely őket hordta, hanem még azon is, mely oly rettegett közelelt, magán az üstökösön.

A Lampadias feje nyugat felé hajolt, hosszú sörénye mindinkább vékonyulva kelet felé meredt. Bajazid azt állítá, hogy ez azon kard, melyet a próféta számára leküld, az a fej a markolat, az a hegye arra czéloz, hogy az eretnek Shiitát megölje vele.

Tamerlan pedig azt hirdeté, hogy íme ez azon buzogány, melyet a próféta az ő kezébe ad, íme a buzogány feje az eretnek Szunnita felé van fordulva, s az a csillag

a végén, az a buzogány gombja, melylyel őt le fogja suj-tani.

És azzal elindultak egymást felkeresni, két roppant táborral, két legnagyobb hadvezére a kornak, s a mily gyorsan közelítettek ők egymáshoz, oly gyorsan közelgett a fenyegető csillag a földhöz.

A két hódító arra gondolt, hogy melyik fogja közülök előbb e csillagot üstökénél megragadni?

XI.

Bajazid és Timur Lenk! Mind a két világhódító azt tette, a mit sem előtte, sem utána hadvezér meg nem kísérte. Mind a kettő magával vitte az eldöntő ütközetbe kedvencz nejeit.

Mintha az csak egy nagy színjáték volna, a melyben egy millió harczos veti pánczélos mellét egymásnak s egy világrész uralma dül jobbra vagy balra.

Ilyen színjátékot nem mutogatott nejének hadvezér soha.

Bajazid neje öszvérektől emelt palankinban járt a táborral. Ezer fegyveres nő lovagolt előtte, ezer utána, kik minden férfi alakot távol tartottak tőle. Válogatott habeszi testőrség volt az; fejek levagdalásához szokott kegyetlen nők, dárdavetésben, kardforgatásban gyakorolva; olyan nők, a kiktől a férfiak undorodnak, európai eszmekör nem birja azoknak fogalmát.

E nősereg előtt járt maga Bajazid, tízezer veterán jancsárjával, a régi sebhelyes harczosok, a nikápolyi győzők válogatott hada volt ez; mindegyik külön egy hős, s együtt is egyetlen kar, mely egyszerre sujt.

Máriától jobbra álltak a keresztyén segédhadak, Lazarevics István szerb vajda pánczélos lovagjai, tizenötezer férfi; a szultán leghivebb serege.

A sereg többi részeit mind szultánfiak vezették. Maga Szolimán, az elsőszülött, a tábor közepén; két szárnyon

Isa, Múza parancsoltak a turkomán és hódolt tatárhadaknak, azok között volt Aidin khán saját népe. Mustafa szultánfi vezette baloldalon a hős Asáb hadat. A tartaléknál vezényelt Mohammed.

Timur Lenk fiai is mind ott voltak az ellentáborban. Mirán shah, Chalib shah, Mirza Mohammed: apa állt az apa ellen, fiak a fiak ellen, nő a nő ellen.

Mirza Mohammed khánfinak magának egy külön lovas-serege volt, melyben minden ezred egy színbe volt öltöztetve. Egyik ezrednek vörös ruhája, vörös paizsa, vörös zászlója, vörös nyeregtakarója; a másiknál mindez kék, harmadiknál sárga, negyediknél fehér, ötödiknél fekete. Mikor négyszögben lovagoltak, mintha egyetlen sakk-koczká mozdulna jobbra balra.

Csibuk-abád-nak hiják azt a tért, a hol a két ellenség összetalálkozott.

Classikus hely; e téren vívott egykor Pompejus Mithridates ellen eldöntő csatát, háttérben a czedruserdős Stella-hegy, elől a végtelen róna, magas keleti náddal benőve pásztáinkint, melyből a kereskedőnép pipaszárákat készít; innen a vidék neve.

A keleti láthatáron Angora bástyatornyai látszanak; onnan jött elő Timur, elébb azt ostromolta, ellenfele közeledtére hagyta abba a harcztot a hős Jakab bég ellen.

E két hely között van az egyetlen forrás, mely e tájat vízzel bőven ellátja, a Miráli forrása. A népnek nagy oka van azt szent forrásnak nevezni.

Bajazid sietett e forrást elfoglalni ellensége elől. Tudta jól, hogy a ki ennek birtokában van, azé a várhatás előnye, támadni a pusztára szorult ellenfél kénytelen.

Irlán seik, vén dervis, volt a szent forrás őre, Timur Lenk régi hive, mint a Shi követője és a nép előtt nagy varázsló.

Bajazid maga ellovagolt a szent forráshoz s egy ital vizet kért a dervistől. Az megmeríté a korsót s átnyújtá a padisahnak, a szokott áldással.

«Dicsőség annak, ki felhőt és forrást teremte.»

A szultán egy aranypénzt vetett le a dervisnek.

Irlán seik felemelé a pénzt, megnézte rajta a képet s azután földig hajolva nyújtá azt vissza a szultánnak:

— Oh uram, minek adsz nekem olyan pénzt, melyen Timur Lenk képe van?

A szultán boszúsan kapta el az aranyat a dervis kezéből, s undorodva hajítá el a levegőbe. Hogy tévedhetett ellenségének pénze az ő tarsolyába?

Azután kivett egy másik aranyat, megnézte jól, azon már az ő képe volt s azt hajítá le a dervis elé.

Irlán seik azt is fölemelé, s ismét nagy tisztelettel nyújtá vissza a szultánnak:

— Ime uram, ezen is Timur Lenk képe van.

Valóban annak a verete volt azon is.

Bajazid boszúsan vett egy harmadikat elő. Midőn a dervis fölemelte azt a földről, azon is Timur Lenk arczverete volt már.

— Czudar varázsló! ordíta ekkor magánkívül Bajazid. Ez a te szemfényvesztő fogásod, — s korbácsával végig vágott a dervis arczán.

— Köszönöm kegyelmedet, nagyúr, szólott az, véres arczát a porba hajtva előtte.

Ah, ezt Timur Lenk nem tette volna! Ő ontja a vért, mint a patakot, de egy tudóst, egy dervist meg nem ütne soha. Mikor az örült dervis Chorazánban az utcán egy véres ürü-szügygyel mellbe hajítá, Timur Lenk elmosolyodott és azt mondta: «Chorazán Ázsia szügye, ime ez arra mutat, hogy Ázsia keble önként fog ölembe repülni.» És úgy is lett.

Bajazid oly bizton érezte magát a Mirali forrás birtokában, hogy másnapra vadászatot rendezett a Stella-hegy rergegeiben, Mária mulattatására.

Hadainak fele szarvasokat hajtani ment, s íjászáinak első munkája az összeterelt vadak lelövöldözése volt; ő

maga vad pávákra nyilazott addig, míg ellensége egy kűrtriadó-távolban sátora karóit verdeste le.

Midőn este a vadászattól kifáradt csapatokkal táborhelyére visszatért, fia Szolimán, ki addig ott maradt a sereg többi részével, boszús arcczal jött eléje.

— Holnap ütköznünk kell, szólt a szultánfi.

— Miért? kérdezé a szultán elbámulva.

— Mert nincs vizünk.

— Tán nem apadt el a forrás egy éj alatt?

— El nem apadt, de meg van fertőztetve; a dervis, kit tegnap arczul vágtál, az éjjel nehéz követ hurkolva nyakára, a kútba veté magát, ma reggel ott találták megfúlva. Azt pedig tudod, hogy az olyan kútból, melybe ember halt bele, míg az új hold ismét meg nem telik, senki sem fog vizet inni. A tábor reggeltől fogva szomjazik.

— Oh átkozott dervis!

— A dervisek mind szeretik Timurt. Vigyázz, mert a ki képes megölni magát, képes megölni téged. És most válaszsz, holnap hátrafelé akarsz-e menni, vagy előre? mert e helyütt nem maradhatsz.

Bajazid haraggal mutatott Timur Lenk örtüzeire, s hevesen kiálta:

— Előre!

XII.

Megtörténik, hogy két szerető egyet gondol, egyet álmodik, de hát mikor két ellenség, két gyűlöletben elmerült szív egyszerre gondolja ugyanazt az eszmét.

Ez éjjel sem Bajazid, sem Timur Lenk szemét nem zárta le álom. Mind a kettő azon aggott, azon törte lelkét, hogy holnap ő legyen a támadó, ő a győztes, ő semmisítse meg ellenfelét.

Alig várták a hajnal hasadását: mind a kettő első akart lenni a csatatéren.

Még sötét volt, midőn Bajazid táborában a muezzimek

a reggeli imát elüvölték, s midőn a szultán kilépett sátorából, a harcrendbe állított tízezer jancsár egy jeladásra kezdé rá azt a vérhaborító dalt, melynek végszava: «ne hagy elveszni fiad!»

Ez jó reggeli köszöntő volt: fiának gyilkosa szemközt áll előtte . . .

A tulsó táborban a félelmes Gurgeh hármás jelszava felelt az ének harsogására, kísérve a sikoltó Kerenái recsegő riadójától. A Gurgeh volt a nagy dob, a Kerenái a harsona, mely Timur ellenségét tudósítani szokta, hogy a támadás indul.

A mint a nap kibukkant a Karadagh lilaszín hegyei fölött, mind a két tábort csatarendben látta állani. A zászlók, a lófarkak a csapatok közepén, a két veres lófark, az uralkodók jelvénye egymással szemközt. Itt álltak Bajazid jancsárjai, amott Timur Lenk szamarkándi vértess hada, és mögöttük két sor csata-elefánt tornyokkal, pikkely-pánczélba öltözve, a tornyokban görögtűz-vető művészek és mesteri íjászok, kiknek parancsuk volt nyilaikat csak fejedelmi főkre vesztegetni.

Timurt, ki a puszta földön hevert, összegyűlt vezérei üdvözlék, kantáraiknál fogva vezetvén paripáikat.

«Rashti; — ruszti!»

E két históriai szó volt, a mivel e nap reggelén elbocsátá őket.

E két szó nyelvünkön annyit jelent, mint «igazság, — segítség!»

Az elefántok hadsorában volt egy hófehér, a legnagyobb valamennyi közt; ezt a birmán fejedelem udvarából hozta el Timur, hol azt mint szentet imádták; e fehér csodaszörny hátára volt csatolva egy torony, és e toronyban ült a khán két kedvencz neje, Tumánaga és Csolpán: egyik gyermekeinek anyja, másik legifjabb szerelme.

Timur odalovagolt hozzájuk a harc kezdete előtt, s nejeit szerelmesen üdvözölve, kivonta előttük kardját s azt az égre emelve, mondá:

— Most válják el hát, melyikünk legyen nejétől háromszor elválasztva?

Szaid Bereke seriff ekkor lehajolt Timur előtt a földre s mindkét kezét telemarkolva fővénnyel, átok és vereség jeléül a port Bajazid tábora felé szórta s azzal Timurhoz fordulva rebegé, agg reszkető hangon: «Menj és győzz!»

A tábori dob és trombitaszó követte szavait.

Túloldalon Bajazid egy magas fatornyot emeltetett hölgyei számára, a honnan azok a rémületes, a szép játékot, a legnagyobbyszerűbb drámai színjátékát két igazi hősnek, mint egy amphitheatrumi páholyból nézhették.

Mi is lett volna ez Máriára nézve egyéb, mint egy új neme a színjátéknak?

Mily iszonyú sokasága a dzsinekeknek! vasba és sárgaréz-pánczéba öltözve, a hogy nem öltözhetnek, csak földöntúli lények; milyen szörnyű két tábor! Így csak gonosz lelkek jöhetnek egy csoportba össze, a kik a légben járnak, s nincs egyéb dolguk, mint egymást megöldödni.

Sekerbuli, a kedvencz énekesnő, ott ült Mária lábainál, s midőn a harcz megkezdődött, koboza pengése mellett rögtön rimekre szedte a csatát, mely szemük láttára folyt.

— Nézd, mint hömpölyögnek felénk az átkozottak; hét szín, hét sereg, mint a szivárvány; maga lovagol elől a vezér, Timur Lenk fia, az ördög, kinek neve Abubékr Mirza, egész fegyverzete csupa rubin, csak úgy ragyog a napsugárban. Az, a ki szemközt megy vele, sötét lovon, sötét ruhában, az a mi hősünk, Istifán,* megismerni zászlójáról, kereszt van rajta. Hallgasd, hogy dobog a föld paripáik robaja alatt, hallgasd hogy zeng az ég csataordításaitól. «Sűrűn, sűrűn!» kiáltja a gonosz ellenség; «Allah, Allah!» kiáltja a mi seregünk; «Jézus, Jézus!» kiáltja Istifán hada. Oh Allah, te halld meg azt is!

Mária titkon keresztet vetett magára s imádkozott a Jézushoz.

* Lazarevits.

— Nézd! mostan összecsaptak, idáig hangzik a kardok pengése, a harczbárdok ádáz csattogása a paizsokon. Nézd, Timur hétszinű hada összebomlik, Istifán sepri őket maga előtt, mint forgó szél a kaszált füvet, mint tenger-hab a parti kagylót! Hah! Abubékr Mirza összeválogatott lovashada nem különszinű már, fehér veressel, zöld a sárgával foltonkint keveredik össze, mint tört edény cserepei, miket a földön elgázolnak.

— Istifán, Istifán! Ő a mi seregünk első vitéze.

Mária maga is kihajolt erkélyéből, s úgy tapsolt e gyönyörű látványnak, melyet nemsokára elfedett a felvert por, s a magas nádfű erdeje szemei elől. Lazarevits vajda az első rohamra szétvert tatár lovasságot üzni kezdte Angora falai felé.

Mária kiragadta Sekerbuli kezéből a lantot s diadal-mámorában maga kezdett el dicsőítő dalt énekelni Bajazidról és hősről, kinek neve «Korona» (Istifán).

A csata mámora az ő lelkét is megittasítá, ő is szította a részegítő pokolbeli gyönyört, a miért a férfi-szívek elkárhoznak és idvezülnek.

A harc porfellegében az alatt Mirza Mohammed khán, testvére futását látva, a szamarkándi vértés ezredekkel segélyére rohant s a csibuk-abádi mély nádas közepett oldalt ütött az üldöző István vajdára, míg egyszerre Mirón sah és Chalil íászaikkal Mustafa herczeg hadaira vetették magukat, kik közt István vajda túlzott rohamja miatt hézag támadt.

Mohammed szultánfi pihent hadakkal állt a tábor mögött, de neki parancsa volt Bajazidtól, nem mozdulni addig, míg ő nem hívja. A ravasz ellenség kerülőt is tehet s akkor szükség van a tartalékra.

Hogy két fián könnyítsen, a balszárnnyat vezető Szolimánnak parancsolá meg, hogy egész erejével vesse magát Timurra.

Tizenötezer tatár volt Szolimán seregében, többnyire Aidin és Szaruchán lakosai s azoknak vezetőjük Illisz

bég. E tatárhad egy csoportban indíttatott meg, két oldalt az anatóli hadaktól fedezve.

Timur ellencsapatjai csendesen léptettek a rohanó ellenséggel szemközt, élükön Aidin khánjával, ki e napon sem pánczelt, sem sisakot nem tett, s még csak kardját sem vonta ki hüvelyéből, pedig egyenesen Illisz bégnek tartott.

Illisz bég szárnyas kopját csóválva kezében, vágatott a khán felé s midőn kopja-vetésnyire ért hozzá, reá kiálta: «bég! véd megad!» s azzal mellének hajítá a süvöltő kopját.

Aidin khánja nevetett. Azért kereste volna ő egy évig a kenyerét mint szemfényvesztő, hogy egy kopjától megijedjen?

— Véd megadat! kiáltá Illisznak s a mint zúgva jött felé a kopja, elkapta azt röptében s azon perczen visszahajítá Illisz bégre, hogy annak homlokában állt meg a vas: úgy vitte tovább nekivadult paripája, mint egy holt egyszarvút.

És akkor fölemelkedett nyergében Aidin khánja, lovát magasra ágaskodtatva, s harsogó szóval kiálta a tatároknak:

— Én vagyok a ti khántok! Ide mellém; vissza az ellenségre!

Abban a nyomban az összes tatár segédhad visszafordult, egy irtóztató nyilzáport ontott az utána tóduló török lovasságra, s azzal rést nyitott a balszárnyon, Timur seregei előtt.

E fordulat dönté el a csata sorsát. Azt nem hitte soha Bajazid, hogy tatár harezosai régi urok láttára, annak egy szavára egyszerre elpártoljanak tőle, s a mit magáénak hitt, az ellenségének számítson.

Szolimán szultánfi e balesetre megfordítá lova fejét, oldalába vágta a kengyelvasat, s első volt, a ki elhagyta a csatátért.

Még ugyan Mohammed szultánfi a tartalékkal meg-

ujtá a harczot, de a győzelmet 'meg nem nyerhette többé.

Ez a nap el volt veszve Bajazidra nézve. A villám vesztett, a kardvas győzött.

De még seregének javával menekülhetett volna, s európai várai mögött visszaverhette volna ellenét, ha Bajazid nevéhez fért volna az a gondolat: menekülni!

Köröskörül tombolt már a harci zaj, és a portól nem lehetett látni többé; és az asszonyok ott a bársonyos toronyban nem énekeltek már diadalról, hanem reszketve várták a nap kimenetelét.

Ekkor még egy reménysugár támadt. Délután, mikor mindenütt előre nyomultak Timur hadai, hirtelen megjelent István vajda ismét a csatatéren; a csibukabádi nádasból keresztülvágva magát Mohammed Mirza vértesein, az egész csatarend hosszában utczát tört maga előtt egész Bajazidig.

A szultán mozdulatlanul állt győzhetetlen veteránjai közepett.

István vajda kifáradt hős csapatja sebekkel borítva, ellenség véréből és portól feketén, tört kopjakkal, tépett zászlókkal jelent meg a szultán előtt; Bajazid alig ismert rá.

— Te vagy, hű barátom? kérdezé érzékenyülten.

— Én vagyok, atyám. Menekülj. A csata elveszett.

— Akkor én is veszszer el, felelt neki a szultán. Te menj haza, otthon nőd, gyermeked van; és élj sokáig.

— Istennél a segítség! mondá Lazarevits, s futott a vesztett csatatérről.

Alkonyat volt már, mindenütt futó csapatok lepték el a mezőt, csak Bajazid körül állt még a tizezer jancsár. Reggeltől fogva szomjan álltak ott, és most már szomjazták a vért.

Lehetett volna idejük, alkalmuk elfutni, mert Timur késő estig nem támadta meg őket.

De késő este, mikor már a nap is lehaladt, s fenni-

maradt az eget és földet fenyegető fény, a csodaüstökös, és e pokoli ragyogásnál még mindig sziklaként látta maga előtt állni ellensége utolsó hadát, a ki nem fél sem attól a csillagtól odafenn, sem Timur győzelmétől, hanem mozdulatlan áll tizezer emberrel azon a csatatéren, melyről egy félmillió már eltűnt; akkor Timur fölemelé kezét az égre, mintha ama fényes buzogány után nyujtaná ki azt, hogy ellenét lesujtsa vele: «Tehát legyen meg!»

Azzal megindítá ostromhadait, a vasembereket, a dzsagatái lovasokat, s a harc-elefántok sorát Bajazid jancsárai ellen.

Mária reszketve hallgatá az elefántok pokoli bömbölését őrtornyából: ah, a dzsinek, a dzsinek!

De Bajazid szét fogja őket verni: hisz ő a dzsildirim; ő a villám!

A görögtűz röppentyűi nyiták meg a viadalt: az elefántok tornyaiból a vakító ragyogású koszorúk fényes ívekben repültek a jancsártömeg négyszögébe, ezernyi égő nyíl szállt az éjszaka kétes derűjében minden oldalról reájok, s bántó fényt árasztott az éji harc felé.

A jancsár szótlánul küzdött és hullt el.

Mintha éjjel nem is emberek, csak rémek küzdenének, kiáltozás nélkül harczolt a két tábor, csak a kardok pengése beszélt. Oh a dzsinek! a dzsinek!

Egyszerre egyike a lángoló nyilaknak a jancsárhadon keresztül egész a hölgyek tornyáig repült, s ennek bárszony függőnyeiben megakadva, azt meggyújtá.

A nők rémülten hagyták el az égő állványt, az erkélyről alárohanva, s néhány pillanat múlva mint egy nagy fáklya égett az a harczter közepén; világítás az öldöklés látványaihoz.

A mint ezt meglátta Bajazid, elveszté lelke erejét, megfordult lovas kíséretével, küzdő jancsárjait hátrahagyva s vágdatott hölgyeihez.

Mária arcát eltakarva feküdt a porban, oh a dzsinek, a dzsinek!

— Lóra gyorsan! Ide mellém. El a hegyek mögé! kiálta a levert villám, hölgyét felkarolva a földről.

Azzal futott ő is.

Ezer lovas vitéz s kétezer harczos amazon kísérté nyomban.

Mahmud khán észrevette a szultán menekülését s négyezer dzsagatái lovassal utána rohant.

Éjfélig elüldözte a hegy lábáig; a kik egymást közel érték, elmaradtak verekedni; a szultán futott.

Dzsagatái khánja nem tágitott nyomából. Ló és lovas kidült erre arra; hajnal felé már csak negyvenen maradtak vele. A szultán egyedül volt hölgyével.

Ekkor Bajazid megállt és bevárta üldözőit.

Fegyverjárhatlan pánczél volt rajta, jó damaszk aczél kezében és szeretett hölgyét kellett védenie.

Tizen hullottak el üldözői közül, kard még sem fogott rajta, végre a sok tompa ütéstől elkábulva, lebukott lováról Mária lábai elé, s ott elfogták.

És Mária látta, hogy a félisten arcza sápadt és portól bekevert, szemei töröttek és ajkai tehetetlen szitkokat szórnak.

XIII.

Timur Lenk kedves fiával sakkozott.

Az ifju herczeg népies neve volt Shach Roch. Ezt a nevet azért kapta, mert a shachjátékban ő találta fel azt a fogást, mely által a király a toronnyal egyszerre helyet cserél.

«Shach roch!» mondá Timur Lenk s abban a pillanatban, midőn ezt mondta, szétnyíltak sátorai függönyei, s ott állt előtte az elfogott szultán, Bajazid.

Shach roch!

Egy király, ki trónját elcserélte a toronnyal, — a fogás tornyával!

Timur felállt helyéről s legyőzött ellenének kezét nyujtva, odavezette divánjához és maga mellé ülteté.

— Bajazid! A szerencse ellened fordult, de nem az én szívem. A sors fogolylyá tett, én fejedelemnek hagylak. Sátorod készen áll, nem őriz benne senki. Ott megtalálod nődet és Múza fiadat, kiket elfogtak, ők is veled legyenek. Csupán egyet kívánok tőled: fejedelmi szódat, hogy tőlem ravaszul elszökni nem fogsz, míg fiaiddal harcban állok. Ha békét köthetünk, ismét térj vissza békén országodba, mert nem kívánja Allah, hogy két igazhívő szultán egymás fejét megalázza: tehát add fejedelmi szódat.

Bajazid szíve meglágyult ellenfele nagylelkűségétől. Fejedelmi szavát, fejedelmi kézsapását adta, hogy nem fog alattomos szökést tervezni Tamerlan táborából.

Azzal elvezették a czifra sátorba, hol fia és neje már vártak reá. A sátor czifra volt, a kiket szeretett, ott voltak vele együtt; de azért torony volt az, királyi trón helyett!

Shach roch!

XIV.

«Mindaddig, míg fejedelmi szódat megtartod, fejedelemnek fog nézni mindenki a táborban.»

Ezt ígérte Timur Lenk ellenének.

Akár merre járt Bajazid a táborban, tisztelgéssel fogadták s fejedelmi fény környezte sátorában.

Egy este a pástétomban, melyet felszelt, egy összegöngyölt pergamen-darabot lelt a fogoly szultán, melyre alkermessel ez volt írva:

«Zultánom! Fiaid új haddal jönnek Tamerlanra. Jakub bég Angora felől fog kitörni. A vajda új erővel tér vissza. Légy készen. A sütők konyhájából egy földalatti úton dolgozunk, mely sátorod alá vezet; ez éjjel készen leszünk vele. Te is készen légy. Éjfél után, sütőknek öltözve, a tábori konyhából fiaddal, nőddel a szabadba juthatsz, ott paripáid várnak. Légy készen. Hű barátaid.»

E levél csalétek volt Bajazidnak s ő mohón fogadta veszedelmét.

Valóban készíték a földalatti utat sátoráig, de azok Tamerlan zsoldosai voltak.

Éjféلكor a földalatti csákányütések tudatak a szultán-nal, hogy mentő vakandjai jönnek; a föld beomlott lábai előtt s a szűk alagutból emberi fő emelkedett ki előtte.

— Jövel, suttoág a földből kibuvó fő s a szultán követte a csábítót, magával vitte Máriát és Múza fiát is, a szűk földalatti folyosón csak meggörnyedve lehetett haladniok, egyik a másik kezét tartva; végre világosodni kezdett az üreg torka. A tulsó nyílás a tábori sütők kemenczjének szája volt. Midőn Bajazid ki akart lépni az alacsony nyíláson, valaki kezét nyújtá neki segélyül; s midőn kilépett, a segélyül nyújtott kéz nem bocsátá el az övét, hanem fogva tartá.

A szultán ránézett: Timur Lenk állt előtte.

— Tehát ez a fejedelmi szó? kérdé suttoágva a megrettent szultántól.

Bajazid látta, hogy el van árulva.

Timur ellökte kezét magától.

— Ez nem fejedelem keze, ez rabszolga keze volt!

És azzal elfordult tőle s magára hagyta.

Bajazid csak bakólegényeket látott maga körül, kik láncokat, vasrudakat tartottak készen.

XV.

Timur nem közönséges kegyetlen ember, ki beéri azzal, ha vérben fürödhet s ellensége tagjait tördelheti össze; Timur költője, művésze volt a kegyetlenségnek. Neki mérges nyíl kellett, mely ellensége lelkébe szúr. Ő nem halottá, örültté akarta tenni Bajazidot.

A szökési kísérlet után vastag ércrudakból kalitkát kovácsoltatott a fogoly szultán számára; abba záratta be.

És azután szekérre téteté a kalitot s körül hordatá a táborban.

Tarka kikiáltó járt a szekér mellett s kopjájával mu-
gatta a látványt a bámész sokaságnak.

— Ime egy fogoly szultán, egy híres fenevad, a kinek neve Bajazid. Királyok királya; padisah, tengerek és szárazföldek ura! Koronás király, a kinek négyszázezer harczos katonája jár lovon és gyalog. Lássátok a kerek föld meghódítóját, a ki úr keletről nyugatig; — kalitkába zárva. A kalitka széle-hossza két sing, két aras.

Hahaha!

A fegyveres csőcselék kaczagott.

Bajazid némán, mozdulatlan arczezal ült vasrostélya közt; mint a kinek lelkét nem érinti semmi bánalom.

A fegyveres csőcselék gúnyt, szidalmat szórt feléje; a suhanczok narancsot, diót hajigáltak be hozzá, mint szokás kalitba zárt majomhoz; — a szultán arcza nem változott.

A kikiáltó tilinkózott és dobott vert hozzá: egyszer eszébe jutott mulatság fejében azt a dalt kezdeni rá, melynek vége: «Oh ne hagyd elveszni Szivászt, ne hagyd elveszni fiad!»

Ha valami, e dal tölthette el a fogoly oroszán szívét keserű bánattal. Ah, ha jókor hallgatott volna e dalra; ha büszkesége napjaiban nem tiltotta volna meg az izmidi pásztoroknak e dal kürtölését, ha jókor sietett volna fiát Ertogrult megszabadítani, most nem kellene e dalt hallania medvetánczoltató bohóc sikoltó tilinkóján, a ki egy királyt mutogat fenevad helyett.

De azért Bajazid arcza nem változott.

A bohóc elhordta őt kalitjában a hegyes halmokig, mik a csatában levágott hősei koponyájából voltak rakva, legfölül egy-egy vezér feje, a kócsagos forgóval turbánjában; és e vezérek arczeit ő mind jól ismeré, próbált vitézei voltak, sokszor kitüntette őket, homlokaikat csókolta győzelmes csaták után; most itt merednek reá megkövült szemekkel, rétegekbe halmozott hadseregek halálfejei ormán.

De azért Bajazid arcza nem változott.

Mikor a bohóc körülhordta fejedelmi foglyát a táborban, visszakerült vele Tamerlanhoz.

A khán és fiai és a fejedelmi vazallok és a khán nejei s a fejedelmi szolganők lakománál ültek; a dáridó kicsapongó kedve közepett érkezett meg az aranyozott vaskalitka a szomorú fogolylyal; egy legyőzött szultán, egy győztes ittas szolgái közepett!

Gúny és hahota és ingerkedő felköszöntés fogadá minden oldalról a leküzdött oroszánt. A részeg győzelmes a szomorú fogolylyal szemközt.

És Bajazid arcza még sem változott.

Timur Lenk maga is ittas volt; bor, győzelem és boszú hármassal tölték el minden idegét.

— E poharat, Bajazid, a félvilág urának egészségére! kiálta a győzelmes s az egész serleget kalitkába zárt ellene arczába önté.

És Bajazid arcza még akkor sem változott.

— Friss bort; friss rabnőt nekem; üvöltötte Timur Lenk s Bajazid egy karcsú hölgyalakot látott előtántorogni, fején rózsakoszorúval, haja hosszan lebontva és szétszórva tagjain, selyemköntöse szegélyétől övig felhasogatva, tatár mód szerint. A nő tántorgott, mert maga is ittas volt. Az jött poharat tölteni a khánnak.

És e nőben Bajazid Máriára ismert.

Ez volt a végdöfés a fogoly szultánnak.

Midőn kegyenczét így meggyalázva látta a khán zsármolyához tántorogni, felszökött helyéből s megragadva kalitja rostélyát, ádáz hangon ordita fel:

— Oh te pokolbeli fenevad, Timur! Te sánta eb, ki lelked jobb felét döglött lábadban ástad el s megmaradtál félördögnek ide fenn! Nem férfiak legyőzője vagy te; soha sem voltál egész férfi; asszonyokon tudsz csak boszút állani; sírbolti kukacz, ki megrágod orozva, a kit náladnál nagyobb hős elejtett. Utálat, piszok nevedre, a kit gyávanak fog emlegetni minden asszonyember, a ki képedet

játékul veti hentergő fattyainak. Gyalázat rád és gyalázat minden nemzetségedre, kiket rabszolga költött ki a világra és hóhér fog eltemetni. Tevehajtsár fiának születél, nyomorult; és apád, ki a szeméten veszett meg, derekabb ember volt, mint te vagy! Pfuj! én leköplek! Dicsőséged szennye közepén az lesz rajtad a legfényesebb folt. Átok reád és minden maradékon! Lelked a pokolnak, csontod a kutyáknak, neved a csúfságnak! Én pedig elvárlak ott, a hol ketten leszünk.

E szóknál oly erővel vágta fejét a rostély vasrúdjához, hogy halva rogyott le.

Tamerlannak több öröme nem volt ellensége dühében.

XVI.

Timur Lenk pompás temetést rendezett Bajazidnak.

Minden serege kivonult a gyászravatalt kíséрни. Sírkövére felvésette ellensége halhatatlan tetteit, s asszonyainak megparancsolá, hogy sirjanak.

Mikor a gyászszertartásból visszatért, eléje jött történetírója Shacheddin és felolvasá előtte, a mit az utókor számára följegyzett.

Hangzott ekképen:

«És midőn Timur Dsihangir ellenségét legyőzte és elfogá: úgy bánt vele, mint testvérrel; asztalához ülteté, barátjának nevezte, fejedelmileg kitünteté, s midőn az idők rendi szerint Bajazid szultán megtért az ő atyáihoz, mint királyt temetteté el, s fejedelmi sírboltot emeltetett hamvai fölé. Dicsőség annak, a ki mindeneket lát!»

Az üstökös pedig visszatért a világűrbe és nem törte össze a földet.

A HITTAGADÓ.

Százharmincz stadiumra hatolt be a római birodalom szívébe Ázsiában Kaled, az Isten kardja, ki e merész nevet a prófétának és folytonos győzelmeinek köszönheté.

Diadalútjában, melynek nyomait keresztyénvér festé, az egy Damaskus birta feltartani. A hős Tamás parancsolt ott, Heraklius császár veje, s akkor még negyvenezer görög keresztyén lakta e várost.

Már a hetedik hét is eltelt és Kaled még nem birta megtörni Damaskus falait; Tamás katapultái összezúzták ostromló tornyait, s valahányszor az árkokat betemetteté, a görögtűz megemészté a rözse-kötegeket, daczára a nedves tevbőröknek, a mikbe minden kévét beburkoltak elébb. A falakon kívül gyakran megjelent Tamás válogatott csapataival s véres éjszakai küzdelmekben fogyasztá az ostromlókat.

* * *

Egy éjszaka egy arab előcsapat, mely gyalog lappangva portyázott a falak körül, két paripát vett észre egy sáncz mögött, felnyergelten, felkantározottan, de lovagok nélkül. Csendesesen álltak egymás mellett és nem tették azt, a mit más kóbor kabala, hogy a mint magára marad, még a zablával szájában legelni indul. Ezek vártak valakire.

A szaraczénok zsákmánynak tekinték a lovakat s el akarták fogni. Hanem a két paripa nem engedett magához közeledni. Ha csak egy ember ment feléjük, annak patkóikat mutogatták; kettő-három ellen egymás mellé oldalogtak, s rugással, harapással védték magukat; ha pedig sokan jöttek reájuk, kiszöktek a körből, ficzánkolván kettő kétfelé futott, s mikor aztán az utánuk szaladgáló portyázókat jól kifárasztották, akkor ismét mindakettő visszatért a sáncz mellé, elébbeni helyére.

Az arab csapat vezetője azt mondá társainak: ejlenetnek titka van, mely többet ér, mint két felnyergelt ló; rá kell lesni, elbújni a sáncz mögé, míg a titok meg lesz fejtve.

A szaraczénok csendesesen megvonták magukat az árkokban.

Mikor a kaszás csillag elérte a keleti láthatárt, a bástyatornyok egyikében rövid füttyentés hallatszott, arra az egyik paripa elhagyta társát s csendesesen ügetve haladt a bástyatorony felé.

Ugyanakkor a szaraczénok egy lovagot láttak kötélén aláereszkedni a bástyatoronyból, ki a földre érve, paripáját már ott találta; annak hátára fölkapott s halkan léptetve közelíte a sáncz felé.

Mielőtt odaért volna, a háromszáz ölnyivel távolabb eső másik bástyatoronyból kettős fütty hangzott el; s arra a másik paripa is elhagyta helyét, s a másik őrtorony felé koczogott.

A magános lovag egyenesen a sáncz felé tartott.

A szaraczén vezér ráparancsolt társaira, hogy csendesesen legyenek; ime, a másik őrtoronyból is ereszkedik alá egy másik alak, az is ide fog jönni, s akkor egy hálóval két madarat fognak.

Azonban az előbbjövő lovag óvatos volt, a sánczhoz érve körüllovagolta a tért, s minden árkot, gödröt megvizsgált, hogy nem leskelődik-e azokban valaki? Paripája egyenesen rávezette őt az arabok leshelyére.

A lovagnak paripája volt, könnyű lett volna a kelepczéből menekülnie; a várkapu nem messze, odáig üldözni nem lett volna tanácsos; hogy miért nem tette ezt, miért huzta ki inkább kardját, miért rohant a leskelődők csapatjára, egyesegyedül akarva őket útjából elverni, azt majd nemsokára kivallatja vele Kaled. Mert a hősi bátorság nem győz a tömegben. Az arab rajongó harczos, mikor elgázolva a paripa lábai alatt fekszik, akkor döfi handsárját az állat szügyébe s a nemes mén összerogy, maga alá szorítva lovagját.

Az elfogott vitéz még küzdött ellenfeleivel, a földön fekvő is, fegyvertelenül is: vaskeztyűs kezével ütötte a vele öltre menőket, s leeresztett sisakjával törte be az arab arcját, ki leteperte, — midőn a másik lovag is közelített.

A fogoly vitéz hallá a lódobajt; hirtelen fölemelkedék a tülekedők csoportja alól, végerőfeszítéssel s hangosan kiálta görög nyelven:

— A madár fogoly már!

Erre a másik lovag hirtelen megfordítá paripáját s elmenekült.

Az egyedül maradt lovagot megkötözték.

— Látod, monda neki csufondárosan az arab, társad, a másik lovag gyáván elhagyott.

A lovag sohajtva felelt:

— Társam, a másik lovag, leány volt.

* * *

A fogoly lovagot Kaled elé hurczolták.

A nevezetesebb foglyokat mindig be szokták mutatni a szaraczen vezérnek, — megmérkőzés végett. Az apróbbakkal közkatonái szoktak «mérkőzni».

Miből áll e mérkőzés, azt mindjárt megtudjuk.

Kaled nem tartott foglyokat; váltságdíjt sem fogadott el értük; hanem harczosaira bízta csata után a foglyok erejét kitanulni.

Ha a fogoly legyőzetett, akkor szabaddá lett, a harczosok sorába állt, fegyvert és zsoldot kapott; ha pedig ő maradt a győztes, akkor levitték tömegestől a legközelebbi folyam partjára, ott belebocsáták a vérét a hullámba, s holttestét utána hajíták.

Ez Kalednek kegyes fogadása volt, midőn Mohamedtől vitézi nevét kapta, hogy a folyamokat mindenütt hitetlenek vérével fogja megfesteni.

— Te vitéz férfiú vagy, görög, szólt a fogolyhoz Kaled. Lovagjaim bizonyoságot tesznek melletted. Most azonban velem kell megvívnod; akarsz-e?

Kaled nagytermetű férfi volt, oroszláni erővel; a fogoly pedig a tusában összetört alak, ki csak akkor engedte magát elnyomtatni, midőn ereje végkép kimerült.

Hanem azért mégis azt felelte Kalednek, hogy kész vele megvívni, bárminő fegyverrel, bárhol és bármikor.

— Görög lovag. Ez a tusa életre-halálra megy. És még annál is többre, örök életre, örök halálra. Minő fegyverrel szeretsz legjobban küzdeni? Lándzsával?

— Ahhoz értek.

— Karddal inkább?

— Azt legjobban szeretem.

— Vagy buzogánynyal?

— Szokatlan, de elfogadom.

— Tehát nem fogunk sem karddal, sem lándzsával, sem buzogánynyal vívni, hanem a legsúlyosabb fegyverrel: a szóval. Én megtámadlak téged, hogy legyőzzelek hitedben. Védj magad.

A lovag mosolygott. Ebben épen erős volt.

— Tehát kezdődik a torna. Te szökni akartál Damaszkusból, melyet fegyverem ostromol. Damaszk falait jó vitézek védik s hogy te nem voltál közöttük a legrosszabb, azt véres szájjal beszélük az ütött sebek, miket lovagjaim kaptak tőled. És te mégis éjjel, orozva el akartál szökni a dicsőség mezejéről.

A lovag még nem válaszolt semmit.

— A másik lovag, ki veled együtt akart szökni s kit megmenekítél, mint magad mondád, leány volt. Ha nem mondtad volna is, tudnám. Ha férfi lett volna, úgy vagy megszabadít, vagy veled együtt vesz.

A fogoly némán inte, hogy úgy van.

— A leány, kivel szökni akartál, kedvesed volt; mert szökni akartál vele, bizonyítja, hogy rokonai nem akarták őt hozzád adni; hogy szökni kénytelen voltál vele, tanúsága annak, hogy rokonai hatalmas emberek Damaszkuszban s hogy szökni birtál a hír mezejéről, jele annak, hogy nagyon szereted őt.

A lovag mélyen sóhajtott.

--- Nemde úgy van, a hogy mondtam?

— Valóban a falakon keresztül látsz s a szívek fenekén tudsz olvasni. A történet úgy van, a hogy lehüvelyezted, nekem csak a neveket kell hozzáadnom. A fogoly ki előtted áll, Jónás vitéz; a leány, a kit szeretek, Eudocia, Tamás vezér unokahuga. A történet kulcsa pedig ez: harmincz nap óta ostromlod immár Damaszkusz falait s árkaik sok helyütt betöretted már. De azért valahányszor ostromot fuvattál ellene, mindannyiszor kétszerte több fegyverest találtál magad előtt a bástyákon, mint a menygyiről kémeid tudósítottak.

— Így volt. Minden visszavert rohamot karóba húzott kémeim sirattak meg.

— Ez pedig úgy történt, hogy Tamás a nőket is felöltöztette férfi-harczosoknak s míg első sorban a férfiak küzdtek, mögöttük asszonyok, leányok sorakoztak ellenség-ijesztő fegyverzetben.

— És harczoltak is?

— Ha a férfi elesett, ők léptek a sorba.

— Kegyetlen gondolat. Hitetlenhez illő ész. Az asszonyt egyre becsülni a férfival s utat engedni neki az égbe — egy földi virágnak! Te itt ismerkedtél meg a leánynyal.

— Valóban itt. Két leány állt hátam mögött az ostrom alatt, két gyöngéd teremtés; az egyik Tamás vezér leánya, a másik unokahuga. Akkor hagyták el először a kolostort, hol szent szűzek gondjai alatt nevelkedtek.

— Te három helyett harczoltál azon a napon! magad és a két leány helyett.

— Legalább a nekik szánt sebeket én hoztam el magammal.

— És ott azon a helyen beléd szeretett mind a kettő. Szerelmes lett beléd mind halálig? Oh, oh, tudom én azt. Nem is kérdezem tovább. Ilyenek a nők. Lehetnének-e másformák? Nem így alkotta-e őket Allah tökéleteseknek?

Mind a kettő megszerette a lovagot, ki szemük láttára, érettük harczolt és győzött. Te az nap köröskörül győzelmet arattál, férfiakon, asszonyokon. Elmondjam-e, mi történt azután? Tamás vezér megkoszorúzta fejedet; azt mondta, hogy fiává fogad s te azt felelted, hogy inkább lennél unokaöccse. A hitetlenek csak egyet tudnak szeretni. A hitetlen szíve szűk két szerelemre. A vezér leánya kezét elutasítád s aztán nem kaptad meg az unokahugáét sem. Nemde, nem így történt-e?

— Megfejtéd, szolt fejét lecsüggesztve a lovag.

Kaled folytatá az elbeszélést, melynek csak kezdő fonala volt kezében s melyet mégis oly hiven tudott előadni.

— Ti ketten aztán, kik egymást szerettétek, összebeszéltek, hogy alattomban el fogjátok hagyni a várost. Menynyire kellett értenetek egymást, mennyire be kellett tanulva lenni titkos egyezményeteknek, bizonyítja az, hogy még paripáitok is össze voltak tanítva, miket előre kibocsátottátok a sánczok előtti térre. A szerencse nem kedvezett. Te foglyul estél, kedvesed pedig kénytelen volt futásban keresni menedéket. Őt a várkapun bebocsáták. Ott bizonyosan ráismertek, hogy nő, megtudták, hogy fővezér unokahuga, ki el akart szökni egy lovaggal, éjnek idején, ostromlott városból. Mi fog történni akkor kedveseddel?

Jónás lovag lecsüggeszté fejét és nem találgatta azt.

— Ha te nem mondod meg, majd én azt is eltalálom. Ha arab vezér leánya volna a szökevény hajadon, atyja rögtön megölné s egy letört virággal volna kevesebb, egyéb semmi. Te kereshetnél magadnak más virágszált. De a ti törvényetek szerint a nők is lélekszámba mennek. Kedvesedet meg nem ölik, hanem bezárják rideg négy fal közé, a hol örülni nem szabad többé és a honnan kiszabadulni nem lehet. És te nem fogsz abban megnyugodhatni, hogy ő el van temetve, mert tudni fogod jól, hogy halottad a sírboltban is él, szenved, sóhajt és várja a szabadulást s akárhol jársz, alszol vagy vigadsz, rólad gon-

dolgozik, utánad eped s miattad kesereg. Hiszed, hogy ez jól van így?

— Nem! felelt Jónás lovag.

Az arab vezér felugrott tevébőr-szőnyegéről s nehéz kezével megmarkolá a lovag vállát, mintha már az övé volna.

— Akkor megtagadtad hitedet és le vagy győzve!

— Még nem!

— Tökéletesen le vagy győzve! Te magad tárt kebelled tőtál be kardomba s az markolatig van ütve szivedbe. Elfelejtéd pánczélotat felölteni, lovag! Midőn kedvesedet elriasztád mellőled, akkor kétszeresen lettél fogoly. Ha mindketten fogva állnátok előttem, ketten együtt dacolhatnátok velem; mondhatnád te is, ő is szemembe, daczomra: «nem félünk, öless meg, kinoztass; vértanúkká leszünk, gyönyör lesz egymás halálát osztanunk», s nekem nem maradna más választásom, mint véretekkel rózsaszínűre festeni a folyót, vagy két paripát adni alátok s azt mondani: fussatok, szeressétek egymást! De most egyedül vagy előttem, ellenséged előtt, ki tőled csak megszabadult vitézeinek sebeit kapta addig, s ki azért, mert a vitéz ellenségét becsüli, baráti kezet nyujt eléd. És barátid, hitsorsosid, kikért véredet ontád, jutalmul a hány kéz, annyival taszítanak el, a hány kéz, annyival szórtak rád átkot s a hány kéz, annyival ostromozzák szenvedő szerelmesedet. Ha csókoltad valaha fehér vállait, rettegve kell gondolni a szeges korbács nyomaira, mik e habtermeten meg fognak látszani; ha örültél valaha mosolyának, úgy gyűlölnöd kell a hideg falat, mely azt elzárja előled. Ha szerettél és szeretsz még, úgy Kaled kezét meg kell szorítanod.

Jónás lovag előtt lángszínből kezdé úszni a világ; minden tárgy véres homályba kezdé bürkolózni, a keserű gyűlölet, a kínos szerelem mámora megszállta lassankint szívét, Egyszer-egyszer valami hideg emlék borzongott végig forró idegein: mintha rég látott szentek, marttyrok arca;

lebbennének végig lelke előtt, hosszú, véghetetlen sorban, melynek egyik vége a sírból kel föl, másik vége már a csillagok közt tűn el. Mintha távoli ének, magasból jövő zsolozsmák hangját hallaná, mintha egy mondhatatlan fényű arcz, ki töviskoszorút visel, intene le rá, embertől föl nem fogható magasságból, mintha egy futó pillanat azt sugalná neki: az egész élet minden örömével egy percz az örökkévalóságban.

Ingadozni látszott.

E perczben egy hang ütötte meg füleit. Hang, mely Ázsia síkjain alig ötven év óta volt ismerős s Damaszkusz romlása után végkép elhallgatott: egy harang hangja.

A legelső harangszót Damaszkusz szent Borbála zárdája ismerteté meg a keleti meseterhes légkörrel; tisztára derítve ringó hangjaival hevült arczu szellemekkel népes ködeit a keleti hitregevilágnak.

Jónás lovag megdöbbenve hallgatá a harangszót és arcza elsápadt bele.

Kaled leránczolt szemöldökkel nézett a tétovázó arczára, jobbját még mindig eléje nyujtva; de balkezét handzsárja markolatára téve.

A harangszó második versben is újra kezdődött.

Jónás lovag még feszültebben figyelt. Egész lelke e harangszóval látszott beszélni, mint valami hírnökkel, a ki csalhatlanul igazat beszél.

A harangszó harmadik verset is kezdett.

És akkor Jónás lovag sápadt arcza kigyuladt; hirtelen odalépett Kaled elé s annak kezébe csapott kezével és megszorítá azt.

— Tied vagyok.

A szent Borbáláról nevezett zárdának egyetlen harangja csak olyankor szokott megkondulni, midőn egy-egy szüzet avattak fel a kolostor örökfogadásu szentélyébe; és három verset hangzott egymásután, midőn a zárda egy fejedelemnőt fogadott kebelébe. Ezt tudta meg a harangszó-

ból Jónás lovag, — már nem Jónás lovag, hanem Jónás bég.

* * *

Azt az arabot, a ki Jónást elfogta, Derárnak hitták. A tréfaig vakmerő kalandor; legjobb neve a «csaták bohóca».

Mikor Heraclius császár hatvanezer főnyi gyakorlott serege megjelent Aiznadin mellett, hogy Damaszkuszt az ostrom alól felszabadítsa, a fővezér Verdán épen felállított csapatjait szemlélte, aranylánczokkal kantározott fehér öszvéren ülve, a midőn észreveszi, hogy fényes, pánczélos kísérete közé egy idegen lovas is vegyült.

Hogy idegen lehetett, azt nem annyira öltözete mutatta, mint inkább az, hogy egészen mezítelen volt, csak csipője körül volt egy veres shawl kötve, fegyver sem volt nála egyéb, csak egy lándzsa.

Ez volt Derár.

A vakmerő kalandor az egész tábor szemeláttára átl lovagolt az ellenséges hadsereghez, s mire figyelembe kezdtek venni, már oly közel volt a fővezérhez, hogy egy kopjadőfessel ledőfhetette volna öszvéréről.

— Fogjátok el élve a vakmerőt! kiálta Verdán kíséroi-nek s harmincz vértess lovas rögtön nekitámadt az egyetlen mezítelennek.

Élve? Derárt? Halva sem! — A mint a fényes lovagok neki száguldtak, elkezdett előttük csapongva pákászni könnyű lován, nyereg, kantár, fegyverzet nélkül, ide-oda csalogatta őket, közel hagyta magához jönni: egy rugtatással megint elhagyta valamennyit, kiszemelt egyet üldözői közül, attól be hagyta magát érni, s mikor kopjadőfésnyire voltak, gyorsan visszafordult ellene s egy lökessel kiveté nyergéből a porba. — Az ellenfél dőfése jobbra-balra elsurant mellette, nem védte magát paizssal, engedett a levegőbe szurkáltatni maga mellett; kisiklott, mint sima hal a kézből, mint kénescsepp a tű hegye elől s az ő kopjája oda talált, a hol vas nem volt az

ellenfélen, vagy pedig hirtelen oldalt ugratta lovát, s a nyomában elrohanónak hátulról ütötte nyakszirtjébe a gerelyt; egyszer-egyszer úgy tett, mintha le akarna lováról fordulni s mikor eléje kerültek, lován féloldalt lógva tört soraikon keresztül. Tizenhét lovagot leverte élve-halva lováról, míg társai hadsorához visszamenekült a csaták bohócza, az egész hadsor tetszés rivallásától fogadva.

Mikor Kaled e merényletért szigorúan kérdőre fogta, azt felelte neki:

— Meg akartam kísérteni magamon, vajjon fog-e ma Allah csodát tenni értünk? — Egyébiránt ők kötöttek belém, én csak védtem magamat.

És csakugyan tett is értük Allah csodát, mert azon napnak estélyén a fényes, hatalmas görög-román hadsereg szét-szórva futott el Aiznadin rónáin, üldözve a kisebb ellenségtől s prédára hagyta táborát, zászlóit, jelvényeit s az ostromlott Damaszkuszt.

Ez a Derár volt az, a ki elfogta Jónás bégét.

Midőn Kaled a renegát lovagot bemutatta vezéreinek, Derár nyujtá neki legelőbb kezét; pedig jobb szeme akkor is be volt még kötve attól a hatalmas ökölcsapástól, melyet Jónás öklétől az éjszakai tusában kapott; — jó ököl volt, érdemes volt, hogy egy muzulmán vitéz megszorítsa.

— Üdvözöllek Jónás bég. Nagyon örülök, hogy Damaszkusból elszökni nem engedtelek. Egy ütést kaptam tőled, a mi nagyon jó volt. Eztszeretném megszolgálni. Azzal szeretném megszolgálni, hogy téged Damaszkuszba ismét visszavigyelek, s szökevény társadat, ki megmenekült, számodra visszakerítsem. Te ismered Damaszkusz titkos bejáratait, tudod, hol legalkalmasabbak a bástyák a megostromlásra; parancsolj velem, veled fogok menni s úgy harczolok melletted, mikor kívánni fogod, mintha saját két kezéd volnék.

Jónás bég visszaszorítá a szaraczén kezét.

Ez valóban nagy veszély volt Damaszkuszra! Két ilyen kéz egymást szorítása.

Mert ha Jónás bégnek volt akarata az ostromlott város gyöngéit elárulni, Derárnak volt merészsége azokat az ellenség vesztére fordítani.

Épen így esett el Damaszkusz ostroma előtt Bosra, épen így árulta el városa titkos földalatti kijáratát Románus, épen így vezette Derár vakmerő száz vitézét a sötétségen keresztül a város falai mögé s az éjszakai roham után épen így esküdte el magától régi hitét, a béke és szeretet vallását az egybegyűlt arab vezérek s egész fogolylyá esett hitsorsosainak közönsége előtt, miként Jónás bég, ki vitéz volt és áruló lett, hittagadó lett és esküdött:

— Én — Jónás bég — lemondok a közösségről veletek mind ezen, mind a más világon. Én megtagadom őt, ki keresztre feszítették és mindenkit, a ki őt imádja. És választom Allaht az én urammá, az Izlámot az én vallásommá, Mekkát az én templomommá, a muzulmánokat testvéreimmé s Mohammedet az én profétámmá; ki elküldetett, hogy bennünket az igaz ösvényre térítsen s az igaz hitet azoknak daczára fölemelje, kik az Istenen kívül bálványokat imádnak!!

És mindezt egy halavány hölgy két szép szeméért.

A mint Damaszkusz kormányzója megtudta Jónás lovag hittagadását, átlátta, hogy a bosrai végzet közeleg a föld alatt a város ellen. A renegát a leggonoszabb ellenség, mert a renegát a megtagadott testvérek titkait ismeri.

E végzetet meg kelle előzni.

Azon éjjel, hogy Jónás bég Damaszkusz kapui előtt nyílt téren avattaték fel szaraczénnak, ünnepélyes mosódás szertartásával, Tamás vezér kivilágíttatá a várost; a tornyokat, a templomok kupoláit színes bengáli fény ragyogtatá s a város Kaizán kapuja fölött egy óriás kereszt volt emelve, mely körül a püspök és az egész papság díszruhában énekelték a szent zsoltosmákat.

Ekkor kinyíttatá a kapukat Tamás vezér és görög har-

czosai élén a város éjféli világítása mellett kirohant az ellenségre.

A szaraczén had készen várta a rohamot, egyenlő vitézség mérkőzött egymással a síkon; kardnak kard felelt meg s egyik félnek sem volt oka magát a másik előtt szégyenleni.

Tamás vezér hirhedett íjász volt; maga és paripája pikkelypánczéllal fedve, a csata legnagyobb hevében ott nyargalt s jaj volt a szaraczén vitéznek, ki lőtávolába jutott; azt nem védte meg izmos karja, hősi merészsége, a görög vezér nyila messziről átszegezte. Ha óriás volt is, egy vékony nyilvessző elég volt alá paripának, hogy elvigye a holtak országába.

A csatazaj, a tombolás közepett, a Kaizán kapu fölötti keresztnél egyre hangzott a szent férfiak, a szent szűzek éneke, buzdításul a híveknek, ijesztésül az ellenségnek.

Igy tartott a csata másnap délig.

Délben Kaled új csapatokat rendelt Tamás ellen; de Jónást nem engedte a harciba vegyülni. Tudta jól, hogy azt az egy embert várja mindenki, s ha száz élete volna, száz nyíl volna számára, mely egyszerre kioltsa. Rá más küldetés várt.

Az új hadcsapatnak Abán volt vezére. Fiatal, deli hős; csak egy asszonyt ismert még: nejét, a szép Almedát, a leghívebb, a legbátrabb asszonyt. — Almeda a «szent harc» minden csatájában ott lovagolt férje oldalán s ha jó vitéz volt az a dárdavetésben, Almeda sem volt rosszabb a nyillövésben.

Ők egyenesen Tamás vezérre rohantak.

Abán ezüst pánczélt viselt, ezüst sisakot, lecsüngő lánczokkal. Épen csak egy helyen volt sebezhető: torkánál, ahol a pánczél végződött.

Egy nyíl épen torkán szegezte át. Abán halva bukott le lováról.

Almeda látta a nyillövőt; felemelte férje holttestét, kivitte a harc tombolásából; sátorában megmosta, felöltöz-

teté; azután megcsókolta, megölelé, egy köny, egy sóhaj-tás nélkül:

— Te boldog vagy, oh én drágám! Te már Istenedhez tértél, ki bennünket egyesített s aztán ismét elválasztott. De én megboszúllak téged, hogy érdemes legyek odajutni, a hova te elmentél!

S azzal visszament a csatába. Az első nyilat íjjára fekteté s a zászlótartó karját lőtte vele keresztül, ki Tamás vezér mellett a lobogót hordta. A zászló aláhanyatlott.

Akkor a másik nyilat röpíté útnak s az Tamás vezér szemét ütötte ki.

Egy nagy jajkiáltás zendült fel a damaszkusziak harc-sorában, midőn zászló és vezér egymásután leomlott. De percz mulva ismét fölemelkedék mindkettő. Tamás vezér bekötteté kilőtt szemét s maga emelte fel a zászlót; s így sebesülten, végső erőfeszítéssel rácsapva az ellenre, vissza-üzte azt, míg Kaled tartalékjai előjöttek. Csak az est vetett véget a csatának.

Az éjféltől estig tartott dühös harc után az arab vitézek aludni mentek. Bizton hiheték, hogy a visszatért ellen, a kifáradt keresztyén, a sebesült hadvezér, szintén örülnek az éjszakának, mely sebeket hegeszteni, ernyedtt izmokat fölüdíteni jó. Alusznak azok is.

De azok nem aludtak.

Az előálom idejében, mikor minden élő halott, megkon-dult a harang, s egyszerre mint a felhőtlen zivatar, rohant elő a görög sereg az alvó szaraczénokra.

Most nem várták őket kész hadsorok, mint a mult éjjel, most nem állt páncél páncél ellen, lovas lovas ellen; álmaikból felugráló félmeztelen alakok kapkodtak elszórt fegyvereik után, s gyalog maradt vitézek kerültek a görög páncél-lovak patkói alá; a kaszás harczszekerek oda-rohantak a vezértelen hadgomolyok közé s a kétélű pallos nem harczolt, hanem aratott közöttük.

A hadi csel kárhozatos volt a szaraczénokra nézve. Leg-jobb vitézeik védtelen hullottak el a mészárlásban; Tamás

vezér kegyetlen árt vett elvesztett szeméért, ezek friss vére fizetett meg érte.

— Oh Allah! ki soha nem alszol! kiálta Kaled kétségbeesetten, ne hagyd el álmukban meglepett szolgálodat! Csak egy gyapot-kaftán volt rajta, csak egy kard volt a kezében, úgy rohant nyergeletlen lovon oda, hol legnagyobb volt az öldöklés. Nem volt vele több, mint vagy négyszáz lovas.

Hanem a maroknyi had csodatettei, az Isten kardjának legyőzhetetlen harcza megállítá Tamás vezér rohamát, s míg e kis csoport az egész haddal elfogadá a csatát, azalatt a bölcs Abu Obeidah rendbeszedé a szétzavart hadsorokat; az őriöngő Derár oldalt furta magát a kitörők hadoszlopába s fél óra mulva megfordult a hadszerencse. Mire a gönczöl az égen elérte a láthatárt, Tamás vezér serege is vissza volt verve Damaszkusz bástyái mögé, csak a követő gépek a falakon feleseltek még az üldöző szaraczenokkal.

A meghiusult kísérlet utolsó erőfeszítése volt Damaszkusznak. Tamás vezér vert hadaival a balsors ítélete tért vissza a kapukon. Hosszú védelemre kevés volt már az élelmi szer, gyors diadalra a férfi-erő.

Tamás vezér tudhatá, hogy elvesztegetni való nap nincs hátra többé; az áruló Jónás, ki testvéreit megtagadta, el is fogja adni őket. Ő védte legerősebben a város falait, ő tudja, hol leggyöngébbek azok?

Következő éjjel száz választott küldötte a városnak, élén a papsággal, teljes ornátusban, lépett ki a kapun s ment ünnepélyes rendben, az urnapi lámpások világa mellett a szaraczenok táboráig.

Midőn a szabad ég alatt voltak, a püspök egy rövid imát mondott társai előtt; utolsót, melyet keresztyén püspök e helyen Istenhez emelt. E végima azért szólt, hogy lágyítsa meg az Úr a kegyetlen ellenség szívét.

Az Úr! A mindenható Úr! A világszellem, ki küld harczot és háborút a béke és öröm országaira és az ő bölcs

lelke tudja azt, hogy miért? Teheti-e, hogy saját kardját, az «Isten kardját», Kaledet, kit maga vert aczéllá és tűzben megedzett és vérben megfestett, hajlékonyná, olvadóvá tegye, kit könnyörgés meghajt, köny megolvaszt?

Az Úr tehette azt.

Midőn a küldöttek megjelentek az arab táborban, Kaled, az Isten kardja, nem volt sehol. Nem találták, titokban ment el, senkinek sem mondta, hová? és vele együtt eltűnt Jónás, a renegát, Derár, a bősziült és Alméda, a boszúálló özvegy; mindazok, a kik a damaszkuszi keresztyének halálára esküdtek, a kiket boszú, szerelemfúltás, dicszomj, sötét gyász kérlelhetetlenné tett, a kik vért szomjaztak; mint egy leheletre el voltak tüntetve az arab táborból és hírt sem tudott róluk mondani senki.

Ott maradt pedig helyökben a kegyes Abu Obeidah, a második fővezér, ki csak azért járt Kaleddel, hogy a mi sebeket az Isten kardja üt, azokat bekötözgesse.

Midőn az örök tudatták a püspökkel, hogy Kaled nincs jelen s helyette Abu Obeidah, a vele egyrangu vezér sátorába vezették őket, a püspök égre sóhajta: «meghallgattatánk».

És valóban meghallgattatának.

— Mi kívánságotok van keresztyének? kérdé az ősz Abu Obeidah a püspököt és az is olyan ősz ember volt, mint ő.

— Kívánságunk az, hogy Isten végzése beteljesüljön rajtunk. Ő végezte, hogy Damaszkusz kezetekbe essék; mi nem tarthatjuk fel súlyos újjának intését. Legyen a tietek.

— Allah oltalmazza a meghódoltakat. Mit kívántok tőlünk?

— A mit adni akarsz.

— Itt a pergamen. Az irnok jegyezze fel. Ha nem fog tetszeni a mit mondok, ints fejeddel tagadólag s mást iratok oda.

A püspök helybenhagyólag inte.

— Tehát — e percztől fogva Damaszkusz népe és az ostromló sereg között minden harc megszűnik.

A püspök helybenhagyta.

— A Kaizán kapu megnyittatik a szent hadak előtt s annak őrizetét muzulmán őrség veszi át. — A keresztyén lakosok, kik Damaszkuszban laknak, hitüket megtartják és senki abban őket meg nem háborítja; mindenkinek háza és földje az övé marad és attól a kalifán kívül senkinek semmiféle adót, sarczot és harácsot nem fizet.

A püspök helyeslően inte.

— Hét templomukat szabadon használhatják.

A püspök szemei megteltek könnyvel.

— A kik pedig nem akarnák magukat a kalifa hatalmának alávetni s készebbek lennének házaikat, hazájukat elhagyni s választani a bujdosást és tisztes szegénységet inkább, hogysem a megaláztatást és nem tudnának élni a diadalmas ellenség orczája előtt, azoknak szabad elvonulás engedtetik.

A püspök zokogott. Ő is egy volt azok közül.

— Fegyverükkel, lovaikkal, zászlóikkal együtt.

Ez több volt, mint a mennyit reményleni mertek.

— Vagyonukból pedig annyit vigyenek magukkal, a mennyit elvinni birnak.

A küldöttek kezeit csókolák az ősz ellenségnek.

— Meg vagytok-e föltételeimmal elégedve?

— Kivánhattunk volna-e többet?

— Úgy erősítsük meg a szerződést, neveink aláírásával és pecsétjeinkkel.

A meghódolási okmányt ott rögtön aláírta mind a két fél, le is pecsétlék; egyik példányt a görögök, másikat a szaraczénok tették el.

— És most váltsunk kezeseket a szerződés biztosítására, hogy egyikünk sem fogja azt megtörni. Ki marad itt közületek túsúl?

— Én magam leszek az, szólta az ősz püspök.

— Ha te magad, úgy én is magam; felelt rá Abu Obeidah, s míg a püspök három paptársával a vezér sátorában maradt, addig Abu Obeidah három imám kíséretében a

damaszkuszi küldöttekkel személyesen vonult be a városba, a béke olajágát vivén kezében.

Hová lett azalatt Kaled, míg a békealku megtörtént? Hova lett Isten kardja a föld színéről, míg az éj titokban megnövelte a béke olajágát?

Kaled valóban a föld alatt volt akkor és vele együtt a keresztyének legfélelmesebb ellenségei, mint Derár és Jónás, a hitehagyott.

Jónás fölfedezé előttük a földalatti titkos alagutat, mely a sánczok alatt az őrtorony pinczeboltjáig vezet; néhány száz szaraczén, a legvakmerőbbekből válogatva, csupán karddal fegyverkezetten, áthatolt a földalatti sötétségben s az éj csendjében a föld alól megrohanta az alvó öröket a toronyban, legyilkolá, a mi útját állta s azután kinyitá a kaput künn a sáncz alatt lesben álló szaraczénok csapatjai előtt.

A városban a kifáradás, elcsüggedés nyugalma fedett be minden házat. Tudta már mindenki, hogy több harczra nincsen remény; a védő sereg feladást ajánl az ostromlónak s a vitézek nem virrasztottak fegyvereik mellett többé. A balistáriusok ott aludtak a katapulták mellett, s a harczos polgár, ki ellenségijesztőnek magát és feleségét is férfinak öltöztetve, állt ki a falakra, a békehír után hazament, levetkőzött s lett feleségestől együtt asszony.

E lankadt álom közepette rohanták meg Damaszkusz utcáit Kaled és vérszomju csapatai.

Az első riadalra futó népséggel teltek meg az utcák; öltözetlen, fegyvertelen alakok rohantak a piacz felé, a rémületet hordva magukkal a még fegyverben álló görög csapatok közé.

A betóduló arab seregnek nem állott ellent senki. A kinek ölni volt kedve, ölhetett; a ki rabolni akart, rabolhatott; a gyujtogatást halaszthatták utoljára.

Jónás bég a kolostornak vezette Kaled harczosait.

A rémület, mely a népességet utjokba torlasztá, a vak kétségbeesés, melylyel a fegyvertelen alakok utjokba veték

magukat, hogy meztelen testükkel tartsanak gátat a fegyveres rohamnak; néhány elszánt férfi dühös küzdelme az utcák szögletein, kike- tagonkint kellett szétdarabolni; az anyák örült sikoltozása, kik a lovagok kengyelébe kapaszkodtak, tanusítá, hogy Jónás bég jó uton vezeti őket. A kolostor a város kincstára. Ott van arany és drágakő felhalmozva és a mi legdrágább, legaranyabb, ott vannak a város hajadonai, szépei, szüzei, — ott van Eudocia is.

Hogy a kolostor birtokáért kétségbeesett küzdelem fog vívatni, arra előre készen lehettek. Mindenkinek mindene az.

Jónás úgy gázolt saját honfitársai vérében, mintha az csak olesó iszap volna. Akárhányat ismert személy szerint azon fedetlen fők közül, miket kardjával ketté hasított s nem egy, kit utjában átdöfött, kiáltá nevén, midőn haldokló kezével kardját megkapta középen. Jónás nem érzett irgalmat irántuk. Lelkét csak Eudocia képe tölté be és az őrzöngő szerelem; angyal, ki megbukott s lett belőle daemon.

Kaled nem birta utolérni az előrerohanót. Derár nem tudott vele lépést tartani. Mindig előtte járt az egész rohamcsapatnak egy dárdavetéssel; ő tört utat valamennyi előtt; ő szegezte az ártó vasat mindig mélyebben, mélyebben hazája szívébe, míg a kard hegye elvégre a templom ajtajában állt meg.

Mindenki elhullt, a ki a kolostorajtót Jónás ellen védni merte, ifjak, öreg emberek, régi ismerősök, fegyvertársak egymásután elestek csapásai alatt. Átok volt kardján. Minden ütése talált.

Jónás ittas volt honfiai véréből. — Örzöngött.

— És ha Isten egy arkangyalát küldené is ez ajtó védelmére, berontanám azt! kiáltá kevély dühvel s megragadva vaskezelével az ajtó kilincset, megrázta azt, kiszakítá zárai-ból és belökte.

És akkor megdőbbenve tántorodott vissza a küszöbről.

Nem Isten arkangyala állt előtte, hanem csak Abu Obeidah, a nagyvezér.

— Vakmerő! kiáltá rá az ősz hadvezér; mint merészel-tél fegyverrel törni egy városra, mely magát Allah prófé-táinak oltalma alá helyezte? Fejedre szálljon a vér, a mit béke éjszakáján ontottál és sülyedj el abban!

Mintha harezi buzogánnyal sujtottak volna Jónás bég fejére, úgy roskadt meg térde e szavak alatt. Ott lebukott, elszédülve a templom küszöbén.

Benn a kolostorban nyolczszázötven szüz ájtatos zso-lozsmája hangzott, mint tulvilágról jövő zengzet, mely bocsánatot kér az égtől a föld rémeiért.

Most érkezett meg oda Kaled.

Vér folyott kardján, könyökén, s vért okádott még szája is, midőn Abu Obeidaht megpillantá, ki az aláírt szerző-dést felmutatá előtte.

— Nincs irgalom Allah ellenségeinek! orditá tajtékozó dühében, halál mindenkire, a kiben vér van!

— Csendesülj Kaled, szólt az ősz vezértárs. A vérontás-nak órái elmultak. Béke van. Allah ingyen adta kezünkbe a várost, s az igaz hívőket fölmenté a harcز fáradal-maitól.

— Nem igaz, nem igaz! dühöngé a kegyetlen. Allah nekem adta az ő vérüket. Én ostrommal foglaltam el a várost, a karddal kezemben törtem be zárt kapuján.

— De én előbb jöttem be irott szerződéssel az önként megnyitott kapun.

— Ne állj elé! Mindenkit ketté vágok, a ki közém és a hitetlenek közé áll!

— Vágd ketté hát legelőbb Isten nevét, ki e szerződésre írva áll! szólt Abu Obeidah s két kezében föltárva maga elé tartá a pergamentet, melyen legfölül arany betűkkel ragyogott Allah neve.

Kaled a granit oszlopokon verte ki kardja élet dühében, mikor ez ellentállást látta. A kolostor ajtajából tizenkét inám lépett elé egymásután, Kaledet és Abu Obeidaht

körülfogva s a tóduló harezosokat hangos kiáltozással intve békére.

— Verje meg a próféta minden ártó angyalaival a csalfa görögjeidet, átkozódlék az Isten kardja. A fejükre lecsapó kardnak útközben így kiverni az élet! Itt békét kötnek a balkézzel, mialatt a jobb kéz torkukat szorítja. Mutasd a békeszerződést. Ha akarom, megtartom, ha nem akarom, nem tartom.

— Allah tart meg téged is, engem is, meg az ellenséget is, s ha nem akar megtartani, döglött eb lett mindegyikből. A békét én kötöttem meg, a békét te nem oldhatod fel.

— Jól van, szólt Kaled, kardját visszataszítva hüvelyébe. Én nem harczolok hát, de próbáld feltartani az ostromlókat, kik az utczákon elszéledtek, kísértsd meg rábeszélni őket, hogy ne öljenek, ne pusztítsanak.

— Már megtettem, szólt Abu Obeidah rendithetlen nyugalommal. A tulsó kapun át, mely nekünk az éjjel átadatott, a testőrsereg bevonult a város védelmére s pusztítóid azóta minden úton szemközt találkoznak saját hadainkkal, a kik őket fel fogják tartóztatni.

Kaled nem akart hinni vezértársának.

Azonban egy csoport delir, ki nagy zajjal jött vissza a piacról, lármázva hirdeté, hogy előbbre nem lehet hatolni, mert Abu Obeidah testőrei elálltak minden utczáat.

— Lásd Kaled, szólt nyugalommal az ősz, ha te Allah kardja vagy, én meg Allah paizsa vagyok, s hiába volna döngetned a paizst, csak rossz hangot adnál vele, de át nem lyukasztanád.

Kaled visszanyerte nyugalmát, lecsendesült; ilyenkor szokta legkegyetlenebb terveit kifőzni.

— Jer. Menjünk a kolostor udvarára, ne lássa itt tulajdon népünk viszálykodásunkat.

Azzal beléptek a nyitott kapun Kaled, Abu Obeidah és az imámok.

— Olvasd fel, kérlek, mi van a békekötésben? szólt ott vezértársának. Távol állj tőlem s ne add kezembe, hogy

én olvassam, mert meglehet, hogy összetépném, s az szégyen volna rád nézve is, rám nézve is. Olvasd. Hallgatom. Hiszem, hogy a mit kötöttél, jól csomóra van kötve. Hiszem, hogy fogat húztad a patkánynak, mielőtt nyakát eleresztetted volna. Megtörted őket, a mint illett.

Abu Obeidah olvasni kezdé a békepontokat.

Kaled dühe nőttön növekedett.

Nagyokat kaczagott minden újabb pontnál, hogy kaczagása behangzott a templomba, s zúrhangot képezett az éneklő szűzek zsoltosmaival.

— Még ezt is? Még szabad birtokot nekik! A hitetleneknek, a lázadóknak még hét templomot, a hol Alláht káromolhassák? Örült voltál-e Obeidah? Éjszaka volt, álmából keltél, nem láttad, mit irsz alá . . .

Most jött a java.

«A ki pedig nem akar a városban maradni, szabadon költözhessék, kincseivel, lovával, fegyverével.»

Kaled, mint a veszett tigris, kapott az okmány után, s még összetépné, ha a dervisek melléne nem rohannak s elől-hátul vissza nem tartóztatják.

— Allah verjen agyon, ha ezt megengedem! Te ózsza-kállú bolond, arczul akarsz-e köpni engemet? Vagy azt hiszed, hogy a mennykő meg hagyja magát hajigálni poronddal? Fegyverestől bocsátod el az ellenséget, kit én fegyverestől elgázoltam? Kardot, lovat, kincseket neki, még zászlót is?

Abu Obeidah nyugodtan hajtogatá össze az iratot s öve mellé dugta.

— A mit irtam, megirtam; a mit megigérttem, megtartom.

Az ősz hadvezért méltóságteljes magaviselete a durva harczos fölé óriási magasságba emelte. Kaled minden-napi verekedővé lett lealacsonyítva e bölcs előrelátó férfiuval szemben. Ezt ő jól érezé.

Mikor látta, hogy heveskedése semmit sem használ, csak tekintélyét rontja vele, megszűnt vezértársára dü-

höngeni, hanem abba az aprólékos ravaszkodásba ette be boszúját, a mit újabb nyelven kapezaskodásnak neveznek.

— Jól van hát, a mi irva van, az meg van irva. Tehát menjenek a hitetlenek; hadd menjenek ki a síkra. De az írásban az áll: fegyvert vihetnek magukkal. Tehát csak egy fegyvert vihet mindegyik: egy nyilat, ha nyilat visz, egy kardot vagy kopját, de semmiből se kettőt.

Abu Obeidah vállat vont.

— Legyen úgy, ha neked úgy tetszik.

— S csak hadd legyenek egyszer kinn a pusztán, hadd legyenek egyszer Damaszkusz határán túl, majd az én dolgom lesz őket utolérni.

— Nagy dolgod lesz vele. Ha türelmed eltartott volna odáig, míg az utolsó pontra érek, megtudtad volna, hogy a szabadon bocsátott őrségnek általunk három napi előny engedtetik s három nap előtt üldözésükre senki meg nem indulhat közülünk.

Kaled közel volt hozzá, hogy sírjon dühében.

— Igazán jól gondoskodtál róluk, Obeidah. Igazán jól. Elláttad őket minden jóval. Ők sok derék igazhívő muzulmánt korán elküldtek a paradicsomba. Mohamed nem gondoskodott azoknak szerencsés útjáról jobban, mint te az ő gyilkosaikról. Hanem még egyet mondok. Írásodban az van, hogy elvihetik magukkal kincseiket. Jól van, vigyék. Aranyat, gyöngyöket, prémes ruháikat, a mennyit elbirnak; de átkozott legyen minden harapásom, ha e mellett egy falat kenyeret engedek nekik magukkal vinni, mert az nincs a szerződésben kikötve.

Kaled aljas nevetéssel kísérté ez ötletét. Abu Obeidah arcza nem változott meg.

— Csalatkozol, Kaled. A próféták történetében meg van irva, hogy mikor Mohamed üldözői elől futott, egy özvegy asszony utolsó darab kenyerét adá neki a pusztában és e darab kenyér volt a legnagyobb kincs, mely a földi jók között a prófétának adatott. Tehát a kenyér: kincs, meg van irva.

Kaled elsárgult boszújában.

— Azért mégis el fogom őket pusztítani, hörgé düh-rekedt hangon s ott hagyta Abu Obeidaht.

A szent szüzek éneke odabenn egy percz mulva Istent magasztaló, hálaadó hymnusra változott. Damaszkusz meg volt mentve. A ki élni akart, élhetett s folytathatta örömeit.

Hanem azok a hősök, kik Damaszkusz falait védtek, azok a nők, kiknek férjei Damaszkusz védelmében eles-tek, azok a szüzek, kik Istennek jegyzék el ifjuságukat, inkább választák a szabad nyomort, mint a rabszolga-nyugalmat.

A város alatti mezőn összegyűltek Tamás vezér egyet-len zászlója alá hű harczosai, a papok, az előkelő polgá-rok, nők, gyermekek és a zárdák szüzei, kik vele akartak kiköltözni.

Abu Obeidah testőrsége képezett közöttük és a többi szaraczen sereg közt válaszfalat, midőn lovaikra ülve szent énekszó mellett vettek búcsút a szép Fárfár pálma-ligetes partjaitól.

A hitehagyott látta őket maga előtt elhaladni, látta a büszke, megtörhetlen arcokat bátran szeme közé tekin-teni s a legyőzöttek látásán remegett.

Következett a zárdaszüzek hosszú sora, kik fehér ruhá-ban, pálmaággal kezükben ültek fehér öszvéreiken — és énekeltek.

Az ének bántotta a renegát szívét, de midőn kedvese arcát meglátá a zárdaszüzek között, szenvedélye föllán-golt s elnémitá lelkiismeretének minden szavát.

— Eudocia! kiáltá rá, szerelmes, szenvedélyes hangon.

A szüz nem emelé fel tekintetét az énekeskönyvből.

— Eudocia! Én vagyok itt, kedvesed.

A szüz elhaladt előtte, a nélkül, hogy rátekintett volna.

A hitehagyott arcát elborította a köny. A bánat és düh vére volt e köny.

A díjat, melyért hitét megtagadta, a jutalmat, melyért

hazáját elárulá, a szerető leányt, kiért honfitársai vérében gázolt, most a győzelem perczében látja maga elől eltűnni, mint egy álmoképet, melynek azt mondjuk: megfogtalak s felébredünk rá.

Kaled látta, hogy bajnoka könyezik.

— Te sírsz, mondta neki. Csak sírj. Az nagyon jó nekem.

A menekülők éneke még vissza-visszahangzott; Jónás bég a vár bástyáiról nézte, míg beláthatta őket s mikor már nem láthatott belőlük mást, mint az utánuk keletkező port, még azt is sokáig elnézte — és a köny nem száradt fel szemében.

— Cak te sírj. Az nagyon jó. Mondá Kaled, ki vele a bástyán találkozott.

Másnap is ott találta Kaled Jónás béget a bástyán, a mint könyes szemekkel nézett azon tájra, merre kedvese előle eltűnt.

— Még ma is sírhatsz, mondá Kaled.

Harmadnap is azt mondá Kaled elbúsult bajtársának, hogy keseregni jó; negyednap hajnalban azután riadót fuvatott kijelenté Abu Obeidahnak, hogy a menekülőket üldözni fogja négyezer lovassal.

Az ősz vezér fejét csóválta.

— Nem vagy gyermek, Kaled, hogy képzeleted után lovagolj s a napot akard elfogni, mikor a föld szélén feljön. Tudod, hody három napi földdel előztek meg a menekülők s ha te jól futsz utánok, ők is jól futnak előtted. Utolérned őket lehetetlen. De még nyomukba is találnod kétséges. A Libanon erdőnél elveszted a nyomot és csatangolhatsz bizonytalanra s ha elvégre reájuk találsz, azok egy ellenséges városba beveszik magukat s te nézheted annak a kapuit kívülről s örülhetsz, ha a mindenünnen ellened zendülő ellenség közül valahogyan kiszabadulhattál.

— Ne legyen arra gondod, felelt Kaled; a mit megmondtam, megmondtam; a mit megígérttem, azt megtar-

tom. Te megigérted a hitetleneknek, hogy megszabadítod őket, megtartottad, megszabadítád; de én is megigérttem, hogy kiirtom őket, én is szavamnak állok.

Azzal Derár béget hivatá.

— Menj, válaszs ki négyezeret lovasaink közül, a kiket legmerészebbeknek ismersz, a kik a legmerészebbek a viadalban, legkitartóbbak a futásban, legtürelmesebbek az éhségben. Mindegyik hozzon magával egy kardot, egy lándzsát és egy zsák borsót, a mivel az úton fog élni. Én magam is veletek megyek, mint közvitéz, ezúttal Jónás bég lesz a csapat parancsnoka. A menekülők után megyünk.

Derár is fejét csóválta. Még Derár is.

— Kétkedel tán?

— Ez lehetetlen!

— Te is azt mondod, hogy lehetetlen?

— Ezóta a görögök a tengerparton járnak.

— A tengerben is üldözni fogjuk őket.

— Lóháton?

— Lóháton. Küldd hozzám Jónást.

Jónás bég is megjelent a vezérek tanácskozmányán.

— Jónás bég! Néztél-e ma is azon hely felé, a hol az ég és a puszta összeolvad?

— Néztem.

— Láttad-e még ma is azt az arcot, a mi előtted eltűnt s mégis előtted áll?

— Láttam.

— Három nap, három éjjel távozott az előled, utolérnéd-e még?

— Utolérném, bizonynyal!

— Akkor ülj lovadra és vezess.

A négyezer lovas arab keresztyén ruhába volt öltözve, mint szoktak jámbor karavánok messziről nagy csoportban eljárni, távol pusztákban lakó csudatevő remetékhöz.

Kaled megváratta, míg a napóra árnyéka azt a per-

czet mutatja, melyben a görög várórség három nap előtt útnak indult.

Mikor a percz eltelt, ekkor azt mondá Jónásnak:

— És most fuvasd meg a trombitát s a míg őket utol nem érjük, te parancsolj velünk, te mondd hová, merre menjünk, mikor pihenjünk, mikor harezoljunk?

Egy óra mulva a puszták porfellege elnyelte az üldöző csapatot.

Az üldöző csapat csak annyit pihent útközben, a menyeyt az órákból a rövid éj eltakart. Naplemente után, napfelkölte előtt végezte imáját s a nyeregben étkezett.

A Libanon hegyeinél elveszett előttük a menekülők nyoma. A hegyszakadékok görgetegei, a czédruerdők hulló levelei eltakarták a futók lábnyomait.

De Jónás ott is utánuk talált.

Az egész szaraczénhadtól megmenekülhettek a damaszkusziak, ha egy örült szerelmes nem lett volna üldözőik között, kinek kedvesét magukkal vitték.

A Libanonhegy útjait maguk a menekülők tették járhatlanokká, levágott fatörzseket, roppant kősziklákat hengerítve a mély utakba. Az arabok vergődtek, fáradtak, de nem maradtak vissza.

Pedig hát mire való volt e fáradság?

A hegylánczon túl már román hadak tanyáznak; a menekülők jó védelemre találnak ott, a láthatáron Gabola és Laodicea városok tornyai látszanak, azokban hatvan-ezernyi görög-román táboroz, Tamás vezért ki üldözné el odáig?

Bizonyára csak egy örült szerelmes.

— Mégis el kell őket fognunk, mondá Jónás a tétovázó araboknak s Kaled helybenhagyta, a mit mondott. Ilyen ember kellett neki, a ki még hisz a vitézség csodáiban.

Az erdőben találtak egy favágót, attól kérdezősködtek a damaszkuszi menekvők felől.

A szerencse egy kézre játszott az arabokkal.

A keleti császár parancsa útban találta Tamás vezért s

arra utasítá, hogy rögtön változtassák meg útjuk irányát s a tengerparthoz siessenek, ott hajókra fogják őket rakni. Nyilván attól félt a császár, hogy a menekülők látása megháborítja Antiochia védőinek bátorságát.

Tamás vezér és társai tehát még mindig a szabad ég alatt voltak.

Ez ország azonban egészen ellenség földje volt már; erős hadakkal, kerített városokkal ellátva.

Az üldözőknek úgy kellett martalékjuk után csuszam-lani, mint a kigyónak; nesz nélkül, bújva saját veszedelmük előtt.

Most már többet utaztak éjjel, mint nappal. Jónás helyismerete végzetes volt a menekülőkre. Éjjel viharban, felhőszakadás között vezette el Laodicea vár falai alatt a szaraczén dandárt; a villám-lobogásnál lehetett látni az őrszemeket a falakon, míg az arabok kendőket tűztek dárdaik hegyére, hogy a vas ne villogjon. Késő éjjélben egy mély völgybe jutottak, mely úgy elzárta előttük az utat, hogy a sötétben nem mehettek tovább. Itt pihenőt kelle tartani.

Kaled lefeküdt egy fa sátorernyője alá és elaludt.

Mikor hajnal előtt a mindig éber Jónás felébreszté, haraggal fogadta a költögetést; azt mondá: rossz álmom volt; azt álmodtam, hogy csatában voltunk, s kardom nem tudott sebet ütni, hajlott kezemben, mint a sás-liliomlevél. Ez rosszat jelent.

Jónás kinevette vele: «álom esős időt jelent».

Azzal parancsot adott, hogy induljanak neki az erdős meredélynek.

Senki sem hitte már, hogy a menekvőket utolérhessék, még Kaled sem, de hatalmát átruházta Jónásra, s a míg ez azt mondta: «előre!» engedelmeskedni kellett.

A nap delelt már, mire a hegytetőre fölértek, s a mint Kaled Jónás nyomában léptetve lovával, megpillantá az előtte elterülő látványt, kezeit égre emelve ordíta fel: Allah!

Gyönyörű vidék terült el lábaiknál. Pompás fensík, melynek üde rónája hajló pálmacsoportokkal volt beárnyékolva, s túl a rónán a végtelen éggel összefolyó tenger.

De a mi a leggyönyörűbb volt e látványban ama tengerparton, a hajló pálmák alatt az üldözött damaszkusziak sátorai!

Itt telepedtek le, annyi fáradságos nap törődései után magukat kipihenni. Teljes biztosságban hitték már magukat, előttük a tenger, melynek öblében a görög vitorlás gályák lebegtek, dereglyéik a partra húzva, a menekvők elfogadására készen, mihelyt a tengerdagály emelkedni kezd; hátuk mögött az erdős hegyláncz és azon túl két erősített város. Ki ne hitte volna, hogy itt e pálmák árnyékában pihenni jó?

Kaled bevárta, míg csapatai mind beérkeztek, akkor leszálltak lovaikról és imádkoztak. Minden támadást imádság előzött meg e rajongó népnél.

Akkor háromfelé osztá csapátát. Az előhadat bízta Jónásra, a tartalékot maga vette át. Derárra bízta, hogy a harmadik csapattal fogja el a dereglyéket.

A két első csapat egyszerre rohant elő az erdéből, a gyanutlan pihenő damaszkusziakra. Azoknak egy része az első ijedelemben a dereglyékhez futott, a tengerre akarva menekülni. A dereglyék hirtelen a vízbe taszítottak s az apály ellenére a mély vízbe vádoltattak; akkor az eszeveszett Derár, a harczok bohócza, azt a merész ötletet örökíté meg, mely egyedül áll a hadak történetében: lóháton indult meg a hajókat üldözni. Az arab történetírók Allah csudájáról beszélnek, ki parancsolt a tengernek, hogy a dereglyék alól kifusson, a lovas hadnak adván martalékul a vízen evezőket. Derár lovasai nyeregből ostromlák meg a flotillát, s egyetlen járművet sem engedtek a tengerre kimenekülni. Az egy óra múlva visszatérő dagály csak a véres hullákért jöhetett már.

A második csapat, melyet Jónás bég vezetett, keményebb munkára talált. Tamás vezér román harczosai

nem értek már rá lerakott pánczélaikat felöltetni: de egyre mégis volt idejük. A kétségbeesés harczaiban találjuk a szép eszme ismétlődését. Mikor a vitézek látták, hogy túlnyomó erő jő ellenük, hármas sorban kört képeztek a körbefogott nők, gyermekek és aggok körül; és akkor mindegyik hozzákapcsolta az övéről lefüggő lánczot a szomszédja övéhez, hogy egy se futhasson el, hanem ott legyen kénytelen elveszni, a hol megállt: így mint egy hárm-as érczöv állt a kis csapat a támadó elé.

Jónás bég azt hivé, hogy ismételheti, a mit Damaszkuszban tett Abu Obeidah. Kaled teljes hatalmat adott neki. «Adjátok meg magatokat és életben maradtok!» kiáltá rájuk messziről. «Átok rád, hittagadó!» kiálták azok vissza. «Adjátok ki kedvesemet!» kiáltá másodszor. Most csak egy hang kiáltott vissza: «Átok rád, hittagadó!» S az a hang kedveséé volt.

Ekkor vad dühhel veté magát az örült szerető honfiai lánczsorára s első volt, ki azt áttörte. A román had kétségbeesve védte magát, mindig összébb-összébb olvadt. Csak ketten-hárman küzdtek már Eudocia körül, azokat is lefekteté az ádáz szerető karja; csak Tamás vezér egyedül állt még közöttük; az ő érczmellén is átrontott kedveséig a renegát; ekkor maga a leány kapta fel nagybátyja elesett kardját s maga harczolt egykori jegyese ellen; Jónás kiüté kezéből a kardot, hozzárohant, keblére ölelte a leányt: «enyém vagy!» Az pedig kirántá övéből törét s saját szívébe verte. Jónás bég ott tartá harczainak jutalmát karjai között — halottan.

A VAKMERŐ.

III. Péter czár idejében volt egy titkos társulat Szent-pétervárott, melynek czíme volt: «a névtelenek».

Egy Jelagin nevű orosz nemes házában jöttek össze, ki egyedül maga ismeré névszerint minden látogatóját, azok egymást nagyon ritka esetben.

Előkelő urak, herczegek, udvarhölgyek, gárdatisztek és kozák közkatonák; kereskedőlegények, zenészek és utczai énekesek; színészek, színésznők és tudósok, papok és státusférfiak, egymástól nem ismerve, szoktak itten összegyűlni; szépség vagy ész: ez volt a jog, mely e társaságba utat nyitott akárkinek. Jelagin válogatta őket össze.

Ott mindenki tegezte egymást s csak keresztnéve volt mindenkinek: Anna, Alexandra, Katalin, Olga, Péter, Alexis, Iván, Te és te!

S mi czélra gyűltek össze?

Fesztelenül mulatni.

Kiket a társadalmi előítéletes rangkülönbség egymástól végtelen távolba vetett, egymás uraivá, szolgálivá rendelt, azok itt széttépve minden korlátot, felkeresték egymást, hogy együtt mulassanak.

Meglehet, hogy a kivel az a közgránátos sakkot játszik, épen az a tábornok, ki száz kancsukát veretne rá holnap, ha a díszszemlén parancsa nélkül előre lépne, s kivel most versenyt vív, hogy egy parasztból hogyan csináljon királynét? S az is hihető, hogy az a szép delnő, ki egy balaika-verő zenéjéhez hamis szövegű franczia dalt énekel, egyike a császárnő udvarhölgyeinek, ki az utczán hintójából fél rubelt szokott a zenésznek vetni: tán egy herczegnő, tán az udvarmesternő maga? — vagy még annál is több?

Az orosz társadalom színe és feneke, virága és gyökere

mind összekerült Jelagin kastélyában s ott élvezé az egyenlőséget — a legszélesebb értelemben.

Csodálatos tünemény, hogy ez épen Oroszországban történhetett így, a hol nemesi rangra, egyenruhára, külső pompára olyan sokat adnak, a hol az alárendelt tartozik leszállni lováról, ha előljárójával találkozik; a hol az alsóbb tiszt leveti köpenyegét, így üdvözli a felsőbb rangút; a hol a tábornok kezét csókol a pópának, s a főnemes arcra borul a czár előtt. Itt pedig együtt dalol, tánczol, elménczkedik, tréfát űz a kormányból; élceket mond a főpapokra, nem fél és nem tiszteleg.

Talán épen az ellentét miatt?

A rendőrségnek számtalanszor fel volt jelentve e titkos társulat létezése; annak nem is vethetni szemére, hogy lépéseket ne tett volna a följelentések nyomán; hanem a megkezdett eljárás rendesen elszivárgott a homokban s nem jutott eredményhez. A vizsgáló kiküldöttek nem találták meg a gyanus tényeket, vagy megtalálták, de ismét elszalasztották; a kiket tetten kapva befogtak, azokat szép csendben valaki ismét kieresztette, s utoljára minden irott okmány, mely idevonatkozott, megégett, elsikkadt, lepecsételt irattárak ládáiban csodamódon tiszta papirossá változott, s mikor végre egy nagy befolyású tisztviselő erélyesen hozzáfogott a névtelenek üldözéséhez, azon vette észre, hogy nagy hirtelen elküldték valami fontos megbizással külföldre, a honnan sokáig nem kerülhetett vissza.

A névtelenek társulatának igen hatalmas pártfogókkal kellett birnia.

Egy ilyen szabadelvű mulatság végeztével egy fiatal kozák hetman legutoljára maradt az eltávozó vendégsereg közül s mikor egyedül volt a házigazdával, azt mondá neki:

— Te Jelagin, láttad azt a szép asszonyt, a kivel ma este a mazurkát táncoltam?

— Láttam. Tán neked is megtetszett?

— Azt az asszonyt nekem el kell vennem feleségül.

Jelagin nagyot ütött a kozák vállára, s a szeme közé nevetett.

— Azt ugyan, Jemelján öcsém, nem veszed el feleségül.

— De elveszem, mert felfogadtam.

— De nem veszed, mert nem megy.

— Ha nem jön, viszem akarata ellen.

— Nem veheted el, mert férje van.

— Ha férje van, viszem férjestül együtt.

— Nem viheted, mert nagy palotában lakik, sok katona őrzí, és kocsin jár, fullajtárok kísérik.

— Elviszem őt, szent Györgyre esküszöm, palotástul, katonástul, hintóstul együtt.

Jelagin gúnyosan nevetett.

— Jó Jemelján. Eredj haza. Aludd ki a mámorodat. Az a szép asszony — a czárné!

A hetman egy perczre elsápadt, lélekzete elállt; a másik perczben szikrázó szemekkel mondá Jelaginnak:

— Azért mégis — a mit mondtam, megmondtam!

Jelagin kilökte vendégét az ajtón.

Pedig Jemelján nem volt részeg; — ha csak annak a szép asszonynak a szemétől nem.

Néhány év mult el ez idő óta; a «névtelenek» társulata feloszlott vagy más alakot öltött. Katalin megölette férjét, a czárt, s maga tette fel a koronát a fejére.

Sokan azt mondják, hogy ő ölette meg, sokan védelmezik. Mondják, hogy tudott felőle, de nem akadályozhatta meg. Mondják, hogy kényszerítve volt rá s nagy lelki küzdelmébe került, hogy elnézze, mint készítik férje számára a mérget. Mondják, hogy jól tette, úgy kellett a czárnak, gonosz ember volt, megérdemelte. Azt is mondják, hogy nem igaz. nem ölte meg Péter czárt senki, meghalt heves gyomorgyulladásban: sok pálinkát ivott. Ez utóbbit épen a halhatatlan Voltaire mondja ekkép.

Akárhogyan történt, Péter czár el volt temetve; és Katalin czárnő akkor látta át, hogy a meghalt férj azon

halottak közé tartozik, kik nagyon nyugtalan alvók; föl-fölkelnek, kezeiket kinyújtják takarójuk alól s a róluk megfélemezőket megfogják vele; egyet-egyet fordulnak a sírban s olyankor az egész föld megmozdul az odafenn levők lábai alatt.

A sok ellenmondó hír között egy volt, melyet legnehezebb volt elaltatni s melyet legörömostebb hitt a nép s melyet az emlékezetből letörölni annyi vérbe került; ez a hír az volt, hogy Péter czár se magától, se más kezétől nem halt meg, hanem most is él: helyette egy hozzá arczra hasonló ragyaverte képű közkatonát mutogattak a pompás halotti szekéren Szentpétervárott; ő maga pedig ugyanazon katona köntösében kimenekült börtönéből, s visszatér még trónját elfoglalni, nejét meghódítani, ellenségeit lenyakazni.

Öt ál-Péter czár támadt elő egymás után a nagy Oroszbirodalom távol tartományaiban; egyik a másik után jött azzal a jelszóval, hogy «boszú a hitszegőkre!» fellázított majd északon, majd délen egy tartományt; hadsereget gyűjtött, városokat foglalt, hivatalnokokat kergetett el s újakat tett helyeikbe; mindegyik ellen hadat kelle küldeni; s ha egy le volt verve s kiüzve a jeges pusztákba, vagy elfogva s a legelső fára felakasztva, már tulsó oldalon jött a másik Péter czár; az is újra lázított, sereget gyűjtött és riasztotta az udvart mulatságai közepezt s ez így ment folyvást, folyvást: a megölt férj eltemethetetlen maradt, ma itt elásták a földbe, holnap száz mérfölddel odább újra feltámadt és kiáltotta: «még élek!» — ott is megölték; — ismét kidugta fejét a föld alól: «még élek!» — Száz élete volt!

Mikor már öt ál-Péter elment azon az úton, melyen az igazít elküldték, támadt egy hatodik: ez volt a legretentőbb, a legmerészebb valamennyi között, kinek neve örök időkre be lesz írva az orosz nép krónikaiba, iszonyú tanulságul azoknak, a kik soha sem szeretnek tanulni.

E név Pugacseff Jemelján.

Közönséges donmelléki kozáknak született, s mint katona résztvett a porosz hadjáratban, eleinte mint orosz zsoldos, később mint a czár híve. Bender ostromakor már kozák hetman volt.

Rendkívüli testi erő, sok természeti ész és találékonyság tünteték már ki akkor is; a bekövetkezett béke azonban elzárta előle a tovább hatolhatás útját; őt is hazaküldték a Don mellé, a leszállított hadsereg több tisztjével együtt. Menjenek újra a mezei munkák után látni.

Pugacseff feje azonban már akkor egészen más eszmékkel volt tele, mint hogy nyugodalmasan hozzáfogjon a sajtkészítéshez, a mitől azelőtt tíz évvel fölkellették.

A czárnőt gyűlölte — és imádta.

Gyűlölte a büszke asszonyt, kinek minden orosz férfiak fején gázolni semmi joga nincs, és imádta a szép nőt, kinek minden joga van az orosz férfiak szívében taposni.

Az az örjöngő gondolata támadt, hogy ezt az asszonyt trónjáról lerántsa, — és aztán karjaiban fogja fel.

Volt neki kész terve hozzá.

Elment a tervével a Volga mentébe, ott laknak a roskolnikok: az orosz uralkodó hit ereitkei, az üldözött vallás vakbuzgó hívei, kiknek apáit, nagyapáit folyvást irtotta a pallos és bitófa, — csak azért, mert nem alulról fölfelé vetik magukra a keresztet, mint Moszkvában, hanem a balvállukon kezdve. Ezért érdemes két millió mindig kész ellenséget tartani a birodalom határán belül.

A roskolnikság mindig készen volt a lázadásra, csak ürügy és vállalkozó akadjon hozzá. Pugacseff ezekkel akarta megkezdeni tervét.

Hanem korán elárulták; a rendőrség kezébe jutott s azután elvitték a kazáni börtönökbe s ott lánczra verték, hogy álmodozzék tovább.

Pugacseff egy éjjel azt álmodta, hogy letörte lábáról a nehéz vasat, keresztülásta a vastag kőfalat, leugrott a legmagasabb sánczról, keresztülúsztá a sánczárkot, melynek feneke hegyes ví-karókkal volt tele s aztán neki vágott az

Ural-Sorodoki laktalan pusztának, egy falat kenyér nélkül, egy jó darab ruha nélkül.

Az Uralszk puszta egyedüli lakosai a Jakics-kozákok: Oroszország legféltetlenebb néptörzse, egyikén azoknak a határoknak, a mik csak a térképen festve léteznek, de a pusztán nem ismeri azokat senki; évről-évre változik az, a mint vagy egy kozák-csapat rohan át egy télen a kirgizek földére s elégeti azok fakunyhóit, vagy egy kirgizcsorda tesz más évben hasonló szolgálatot a kozáknak. Télen azért jobb a hadakozás, mert nyáron úgylis az ég alatt lakik minden ember s nem sokat törődik a házával.

Ezek a kedves népek is a roskolnik sectához tartoznak.

Épen azelőtt kevéssel követték el azt a mulatságot, hogy az orosz udvar biztosát, Traubenberg tábornokot, ki odajött, hogy kiszabja előttük, meddig szabad nekik a Jaik vizében halászni? egész hadi pereputyjával együtt kardra hányták, s ezzel világosan bebizonyítottnak hívék, hogy a kormánynak semmi köze az ő csukáikhoz.

Pugacseff épen akkor menekült oda hozzájuk, mikor az orosz lovasok fegyverein osztoztak s tanakodtak, hogy mit tegyenek már most odább?

Egy szép tavaszi éjszakán érkezett meg a szökevény rab, hosszas kóborlás után az Ural hegység legvadonabb vidékének legnyomorultabb völgyébe, a mit Jeremina Kurizának neveznek. A nyomorult vidéknek még nyomorultabb városában, Jaiczkoiban, a legelső kozák házához bezörgetett s megmondta neki, hogy ő szökevény.

Szivesen fogadták; — a hogy épen lehetett. Jó szóból sokat, kenyérből keveset. Maga a gazda is szegény volt: juhait elhajtották a kirgizek; egyik fia buzgó pópa volt a roskolnikok hitvallásán, azt elvitték valahova az ólombányákba; másikat elhurezolták katonának, ott elveszett, a harmadikat felakasztották, mert lázadásba keveredett; az öreg Kocsenikoff maga maradt otthon, fiak nélkül, család nélkül.

Pugacseff végig hallgatta öreg házigazdája panaszait s azt mondta rá, hogy ezen segíteni lehet.

— Ki támasztja fel nekem megölt fiamat? szólt az öreg elkeseredetten.

— Az, a ki maga is feltámad, hogy öljön.

— Ki lenne az?

— A czár.

— A megölt czár? kérdé elbámulva a vén harczos.

— Még csak hatszor ölték meg s most is eleven. Az egész úton, a hol csak emberrel találkoztam, mind azt kérdezte tőlem, igaz-e, hogy a czár nem halt meg, hanem börtönéből megmenekült? Én azt feleltem nekik: igaz. Épen ide vette útját, s nem sokára meg fog közöttün jelenni.

— Azt mondtad? De hát hogy jönne ide a czár?

— Már itt is van.

— Hol van?

— Én vagyok az.

— Jól van, jól van; szólt az öreg roskolnik; értem, hogy mit akarsz velem. Ott leszek, ha akarod. Nekem mindegy, csak legyen valaki, a ki vezessen. De ki fogja elhinni, hogy te vagy a czár? százan meg százan látták őt színről-színre, mindenki tudja, hogy Péter arcza szörnyű himlőhelyes volt, a tied pedig sima.

— Azon segíthetünk; nem halt meg e napokban valaki fekete himlőben ezen a tájon?

— Mindennap. Ezelőtt két nappal halt meg saját utolsó béresem.

— Jó, tehát belefekszem annak az ágyába s felkelek belőle, mint Péter czár.

És megtette, a mit kimondott. A ragályos ágyába lefeküdt, két nap mulva kiütött rajta a fekete himlő s hat hét mulva oly éktelen arezezal kelt elő, mint minőnek magát a szerencsétlen czárt látták.

Kocsenikoff átlátta, hogy az az ember, a ki ily borzasztóan mer játszani a halállal, nem játszani jött ide.

Olyan ország ez, a hol tíz ember közül kilencznek van valami késő időkre eltett boszúja.

Kocsenikoff az első tíz ember közül, a kivel tervét közölte, kilenczet talált, ki életre-halálra elszánta magát a legnyaktörőbb merényre. Hanem a tizedik áruló volt. Az fölfedezte az őrzöngő összeesküvést Jaiczközi város parancsnokának, Simonoff ezredesnek. A parancsnok rögtön elfogatta Kocsenikoffot; hanem Pugacseff az elfogatására rendelt kozák lován megmenekült, még pedig úgy, hogy a kozákot is magával vitte; felkapott a háta mögé a nyeregbe, átnyalábolta, megsarkantyúzta a lovát s elvágatott vele az erdőbe.

A história feljegyzé az utókor számára a kozák nevét, kit Pugacseff lovastul együtt elragadt. Csikának hitták a jámbort.

Ez történt szeptember 15-én.

Két nap mulva Pugacseff visszajött az erdőből Jaiczközi városa alá.

Már akkor volt saját lova, nyusztprémes skárlát bekecse és háromszáz lovas vitéze.

A város alá érve, megfuvatta a trombitát, s felszólította Simonoff ezredest, hogy adja meg magát és a várost s jöjjön kezét csókolni az ő törvényes urának, III. Péter czárnak.

Simonoff ötezer lovas kozákkal és nyolczszáz muszka sorkatonával vonult ki a lázadó felé. Pugacseff egy percz alatt körül volt fogva.

Akkor elővont kebléből egy függő pecsétetes levelet s az ellenséges tábor közepette harsány hangon olvasá fel azt a kiáltványt, melyben III. Péter czár hű kozákjait felhívja, hogy trónját visszanyerni, a bitorlókat elűzni segítsenek; halállal fenyegetve az árulókat, a kik parancsának ellenszegülnek.

Erre fölzendült a kozákhad; a kiáltás szájról-szájra terjedt: «a czár él, ott van a czár!» A tisztek hasztalan iparkodtak katonáikat lecsendesíteni, azok egymás közt kezd-

tek el harczolni; a zavar késő estig tartott, s estére az lett a vége, hogy nem Simonoff fogta el Pugacseffet, hanem az fogta el annak tizenegy tisztjét s midőn visszavonult a térről, háromszáz embere nyolczszázra szaporodott. Nagy bajjal birta az ezredes a többit visszaterelni a városba.

Pugacseff éjszakára a város alatt táborozott egy urasági kertben s annak a fáira a tizenegy elfogott tisztet felakasztatá.

Ellenfele annyira meg volt rettenve, hogy nem merte őt megtámadni, hanem oda várta sánczai alá, ágyui torkába.

A vakmerő mégsem volt egészen olyan örült, hogy azt tegye. Neki több sikerre, könnyű harczra, ágyúkra volt szüksége.

Megindult az apró városok ellen, miket a kormány bölcsesége a Jaik mentében építtetett a kozákok félelmére.

A roskolnikok mindenütt őrzöngő lelkesüléssel fogadták az ál-czárt, ki a moszkvai papok uralmát megalázni halottaiból feltámadt s az uralkodó hit helyébe az üldözöttet fogja felemelni.

Harmadnap már ezerötszáz harczos kísérte a harczba.

Ileczka erőde volt az első, mely alá megérkezett, Jaiczkoitól hetven verstnyi távolban. Nyílt kapuval és ének szóval fogadták, az őrség csatlakozott hozzá. Itt már ágyukat és löszert is kapott s azokkal folytathatá hadjáratát.

Következett Kaziznája erőd. Ez nem adta fel magát, hanem bátor védelemhez kezdett. Pugacseff kénytelen volt ostromolni. Az ostrom hevében átkiabáltak a lázadó kozákok a várbeliekhez s egyszer csak azok is az őrsereg ellen fordíták fegyvereiket; a ki még ellentállt, felkonczolták, az ezredest foglyul hurezolták Pugacseff elé.

Pugacseff senkinek sem irgalmazott, a ki hosszú haját viselt. Ez divat volt akkor az orosz katonatiszteknel.

Ezért a divatért az ál-czár felakasztatott minden tisztet, a ki kezébe került.

Innen, ágyúkkal ellátva, Nisnája Osfernája erőd ellen fordult; azt is rövid roham után bevette. A kit meg nem ölt, az vele ment tovább.

Most már négyezer embere volt, meg merte támadni a talitsevai erődöt, a mit két hős, Bilof és Jelagin védelmeztek. Az orosz fegyelem erősen állt a lázadók dühével szemben, s tán itt legyőzik Pugacseffet, ha a várban meg nem gyuladnak a szénaraktárak. A tűz jött segélyére a lázadónak. Bilof és Jelagin, várukból kipörkölvé, a síkra szorultak ki s ott összekonzolák őket.

Mikor Nisnája Osfernáját bevette az ál-czár, a piacon egy csodaszép fiatal hölgy veté magát lábaihoz:

— Kegyelmet, én uram!

A hölgy igen szép volt s egészen a győztes hatalmában. Könyei, felindulása még csábítóbbá tették.

— Kinek kérsz kegyelmet?

— A férjemnek, ki ellened harczolva, megsebesült.

— Hogy híják férjedet?

— Chaloff őrnagy, e vár volt parancsnoka.

Egy nemeslelkű hős azt tette volna, hogy szabadon bocsássa mind a kettőt: legyenek boldogok, szeressék egymást; egy közönséges ember azt tette volna, hogy felakasztassa a férjet s megtartsa szeretőnek az asszonyt, — Pugacseff megölette mind a kettőt.

Nagyon jól tudta, hogy vannak sokan, a kik emlékeznek rá, hogy III. Péter czár nem találta örömét asszony szerelmében. Az iszonyatig hű maradt felvett álarczához.

A lázadásnak szárnyai voltak. Talicseva után következett Csernojecsinszkaja, a honnan a várparancsnok a lázadó vezér közeledtére megfutott, kapitányára bízva a védelmet.

Nilsajeff kapitány egy lövés nélkül feladta a várat; Pugacseff egy «köszönöm» szó nélkül felakasztatta a kapitányt. Nem hitt az áttérő tisztekben; csak a közkatona

tartá meg, annak is lenyiratta a haját, hogy ha szokni talál s ismét kézre kerül, ráismerhessen.

A következő reggelen megadta magát a lázadóknak az utolsó erőd, Precsisztenszka, mely még az ország fővárosa, Orenburg előtt van; s estére az ál-czár Orenburg falai előtt állt, harmincz ágyúval és csatakész hadsereggel.

És mindez — tizenöt nap alatt történt.

Kocsenikoff lovászlegénye attól az órától számított két hét alatt, hogy az elfogatására kiküldött kozákokat magával ragadta, hat várat foglalt el, egy hadsereget semmivé tett s egy másikat előteremtett s a tartomány fővárosát ostrom alá vette.

Az orosz birodalom városait nagy távolság választja el egymástól; a míg Szentpétervárt határoznak, azalatt Pugacseff marquis a félbirodalmat elfoglalhatja.

Maga Katalin nevezte el a lázadót Pugacseff marquisnak s nagyon sokat tréfált udvari köreiből a sajátságos férj felett, ki nejét, a czárnőt visszavívni készül.

A menyegzői ágy készen is várta: — a vérpad.

Orenburg kormányzója, Reinsburg, még Pugacseff közeledtének hírére eléje küldé hadserege egy részével Bilof ezredest, hogy a lázadót támadja meg.

Az el is indult a vadászatra, de úgy járt, mint sok oroszánvadász: az üldözött vad ette meg; egész seregéből egy ember sem tért vissza Orenburgba.

Helyette Pugacseff serege jelent meg a várkapunál.

Reinsburg nem akarta bevárni az ostromot; legbiztosabb seregeit kiküldé Naumoff őrnagy vezetése alatt a lázadók megtámadására.

Az ál-czár engedte őket közelíteni egész a hegy oldaláig, mely Orenburg fölött uralkodik s ott rejtett ágyútelepeiből oly pusztító tüzelést kezdett ellenük, hogy az oroszok véres fejekkel kényszerültek a várba visszamene-külni.

Pugacseff aztán leszállt a síkra s tábort ütött a város előtt.

A két ellenség azzal hozzáfogott, hogy melyik bírja a másikkal a várakozást előbb megunatni? Pugacseff kinn volt a havon. Októberben Oroszország síkján már nem zöldül a fű; sátorok helyett fenyőgallyakból csináltak kunyhókat. Az ostromlottaknak pedig nem volt mit enni. Az egyiket a fagy, a másikat az éhség ostromolta.

Utoljára is az éhség volt a legtürelmetlenebb.

Naumoff újra kitört a várból s ezuttal gondja volt rá, hogy a magaslatokat, a mikről a minap őt lövöldözték össze, most ő foglalja el. Sikerült neki: ütegei rombolva dúltak a zendülők soraiban; hanem egyszerre Pugacseff megfordította a csatarendet, kozákjaival megtámadtatta az ellenfél lovasságát. Az megfutott: a győzelem kiesett Naumoff kezéből; kénytelen volt ágyuival együtt maga is menekülni, karddal kezében törve utat a kozákok sorain keresztül.

Ekkor kezdett Pugacseff is az ostromhoz; negyvennyolcz ágyuja volt már, azokkal elkezdé a falakat lövetni. November 9-ig folyvást tüzeltek, akkor rohamra vezénylé csapatait. A roham nem sikerült, az orosz hősien védte magát.

Pugacseffnek rá kellett szánnia magát, hogy az orosz téli éjszakák hideg csillagos ege alatt folytassa azt a munkát, a mit elkezdett, ellensége kiéheztetését.

Köröskörül hótól fehér volt már a róna és bércz, a zuzmarától fehérek az erdők, mintha ezüstből volnának, a hosszú éjszakákon át a hóvilág és az északfény derengett; s a sivatag kietlenben egy vakmerő ember álma ébren tartá az emberek ezreit; az az álom, hogy ő a minden oroszok czárnéjának férje fog lenni!

* * *

II. Katalin szenvedélyes tarokkjátszó volt. Különösen kedvelte azt a nemét az elmés mulatságnak, a mit később egy híres orosz hadvezérről csakugyan Paskevicsnak neveztek el.

E játékhöz mulhatlanul négy résztvevő kell; a czárnőn

kívül Daskoff herczegnő, Orloff herczeg és Karr tábornok ültek a játszóasztalnál.

Ez utóbbi kitünő jeles hadvezér volt — in petto. Mint tarokkjátszó épen ritkította párját. Mindig nyereséggel kelt föl az asztaltól. Semper victor! Még őt nem látta fizetni senki. A czárnőnek azért volt különösen kedvelt embere. Azt mondta, hogy ha egyszer sikerülne neki csak egyetlen egy rubelt elnyerni Karrról, annak fület csináltatna s a nyakában hordozná.

Az is meglehet egyébiránt, hogy Karr tábornokot az ellenfél hibái segíték szüntelen győzelemre; a két magas hölgynek sokkal több baja volt Orloff szép szemeivel, mint hogy figyelmét egészen föladatának szentelhette volna; Orloff pedig annyira szerencsés volt a szerelemben, hogy nem lett volna igazság a földön, ha a játékban épen olyan szerencsétlen nem lett volna.

Egyszer úgy mellesleg — kártyakeverés közben — előfordult a szó, hogy az mégis szégyen, gyalázat, hogy egy ilyen szökevény kozák, mint ez a Pugacseff, képes lehet az orosz birodalom európai negyedrészt maga számára meghódítani, az orosz seregeket rendre megpiszkolni, a legderekabb tiszteket gyalázatos halállal kivégezni s most még Orenburgot ostromolja, mint valami igazi potentát.

— Pedig ismerem azt a ficzkót! Jól ismerem, monda Karr; míg a fölség élt, kártyáztam is vele Oranienbaumban; ostoba kölyök az, valahányszor «carreau»-t hívtam, mindig «cœur»-t adott bele.

— Úgy látszik, most még rosszabb játékos, monda a czárnő, most a «cœur»-t üti «pique»-el.

Divat volt azon időkben az orosz udvarnál franczia szójátékokat ejtegetni: «cœur» pedig francziául szívet is jelent, «pique» pedig döfést.

— Igen, mert hadvezéreink tehetlenek. Volnék csak én ott!

— Ugyan legyen olyan jó, menjen oda; mondá gunyosan Orloff.

— Ha ő felsége parancsolni fogja, készen vagyok rá.

— Ah, a tarokkparthie csorbát szenvedne ön miatt, mondá tréfásan Katalin.

— Hiszen azalatt vadászatokat tarthatunk Petershoffban; vigasztalá a czárnőt Orloff.

S ez nagyon kedves czélzás volt Katalinra nézve. Petershoffban élte ő legvidámabb napjait. Ott ismeré meg Orloffot. Kegyteljes mosolylyal inte Karr tábornoknak.

— Nem bánom, de két hét alatt visszatérjen.

— Ah, mit két hét! dölyfösködék Karr. Ha felséged parancsolja, ma, még ez órában szánra ülök; három nap három éjjel odaérek Bugulminszkába, negyednap rendbeszedem a kártyáimat, ötödnap megüzenem a ficzkónak, hogy én vagyok a kihívó s hatodnap «volat»-ot adok a gazembernek s heted, nyolczadnap őt magát mint pagát ultimót teszem lánczrakötve felséged lábaihoz.

A czárnő felkaczagott a tréfás hadvezéri műszavakon s Orloffra bízta, hogy lássa hát el a szükségesekkel a híres pagátfogó tábornokot s aztán készüljenek Petershoffba.

A dolgot komolyan vették s Orloff kiadatta a czári parancsot, mely szerint Karr bizatik meg a déli orosz hadsereg fővezérségével. Együttal tudatá vele, hogy micsoda haderőkkel rendelkezhetik? Bugulminszkában áll Freymann tábornok huszezer gyaloggal, kétezer lovassal és harminczkét ágyuval, hozzá csatlakozhatik még Csernicseff ezredes, Szinbirszk kormányzója, a ki másfél ezred rendes lovasságot vezet tizenkét ágyuval; s útközben fogja találni Naumann ezredet két zászlóalj testőr-gránátossal. Ezeket okvetlenül magához vegye, mert ez lesz seregének a magva.

Karr még azon éjjel elutazott. Főtaktikája volt a gyorsaság a hadi mozdulatokban. Hanem ezt a pontot, úgy látszik, hogy rosszul tanulmányozta; mert nagy előképei: nagy Sándor, nagy Fridrik, Hannibál stb. szintén gyorsan utaztak ugyan, de hadseregeikkel együtt, míg Karr elégnek tartá, ha ő maga siet.

A két zászlóalj testőr-granátost elő is találta az útban, kiket Orloff megindított s azt parancsolta ezredeseknek, hogy csak siessenek utána. Minden csárdánál megállt és kérdezősködött Pugacseff felől; mindenki rémes csodadolgokat beszélt neki felőle. Karr mindenkit megnyugasztalt, hogy csak várjanak, egy pár nap múlva kötözve fogja erre hozni a szörnyeteget.

Karr azt hitte, hogy gyorsabban már nem lehet utazni, mint ő szánkázott Bugulminszkáig. Pedig lehetett.

Egy kozák lovas, ki vele egy időben indult el Szentpétervárról, harminczhat órával hamarabb érkezett meg Pugacseffhez, Karr tábornok jövetelét és seregeinek állását tudatva vele.

Pugacseff legelőbb is kétezer kozákot indított el, hogy a tábornok háta mögé kerüljenek s a hozzásiető granátos zászlóaljakat tőle elvágják.

Karr senkivel sem állt tanácskozásba. Bugulminszkában félretolta maga elől Freymann kollegáját, engedje őt végezni egyedül. Itt nem ütközetre de vadászatra kell készülni. El kell fogni a fenevadat.

Csernicseff útban volt már ezerkétszáz lovassal és másfél üteg ágyuval, midőn azt a parancsot kapta Kartról, hogy vesse át magát a Szakmara folyón s állja el Pugacseff háta mögött a visszavonulási utat, míg ő a derékhaddal szembe nyomuland rá s akkor majd fogják egyszerre két tűz közé.

Csernicseff azt hitte, hogy okos emberekkel van dolga; mint egyszerű osztályvezető, sem a tábornokában nem képzelt annyi ügyetlenséget, hogy az ellenség derékhadat ő rá, magára engedje rohanni, sem Pugacseffben annyi taktikátlanságot, hogy a míg a derékhadat maga előtt látja, mindenestől egy kis hadosztály elpusztításához fogjon.

És ez mind a két részről megtörtént.

Pugacseff engedte ellenségét szépen átjönni a befagyott folyón, akkor egyszerre minden oldalról rárohant, a jeget letörette a háta mögött s az egész hadosztályt leaprítettá.

Maga Csernicseff harminczöt tisztjével foglyul esett. Ezeket Pugacseff mind az út melletti fákra sorba felkötötte.

A tizenkét ágyút is elfoglalta.

Ekkor aztán győzelemittasan indult egész seregével együtt Karr ellen.

Az is sietve közelített felé, Bugulminszkán innen harminczhat verstnyire találkozott a két tábor egy kis kozák falu alatt.

Karr tábornok elbámult, midőn a képzelt gyűlevész helyett egy rendes hadsereget látott maga előtt, ezredekre osztva s ágyúkkal ellátva.

Freymann azt tanácsolá neki, hogy, miután Csernicseff megbízható ezredeit elküldte magától, most a lovassággal ne sokat működjék; hanem iparkodjék a falut elfoglalni működési alapul s gyalogságát használja a lázadók ellen.

Az elbámulás sora még csak azután következett Karr tábornokra.

Látta a megvetett gyűlevészt rendes hadcsapatokban, szuronymszegezve közelíteni ezredei felé, látta a hidegvérrel kivitt mozdulatokat egész ezredektől a legnagyobb ágyútűz ellenében, látta a vakmerő elszántságot, a mivel védett állásaira rohantak; látta, hogy itt hősökre talált — zsiványok helyett.

De a mi a legjobban boszantá, az volt, hogy azok az ostobák milyen jól tudnak ágyúzni.

Hiszen Szentpétervárott elővigyázatból nem vesznek fel kozákat a tüzérség közé, hogy ne legyen, a ki e fegyver kezelését megtanítsa nekik, s ime azok a tudatlanok a tegnap rablott ágyúkkal úgy lőnek, mint a ki egész életében azt tanulta; granátjaik már több helyen felgyújták a falut.

Ennek végét kell vetni. A lázadóktól vissza kell foglalni az ágyúkat.

A tábornok rohamra vezényelte egész csatavonalát s tartalékát magához vonva, azzal az ellenség dereka ellen intézett egy eldöntő csapást.

Gyalog ezredei szuronymszegezve indultak a tűzokádó

telepek ellen, míg ugyanazokat másfélezer lovasnak oldalba kellett venni. E másfélezer lovas között nem volt több kozák, csak háromszáz.

A harc legnagyobb hevében egyszer csak külön vált ez a háromszáz kozák s átnyargalt az ellenséghez.

Karr tábornokot, a mint meglátta, hogy kozákjai elpártolnak, oly rémület szállta meg egyszerre, hogy rögtön elhagyta a csatatért, maga adva példát seregeinek a futamodásra.

A csatarend egyszerre felbomlott; az előre tolt csapatokat ott hagyták veszni s menekült, ki merre tudott.

Pugacseff kozákjai harminczöt verstnyire üldözték az oroszokat, de a tábornokot nem tudták utolérni, a rémület szárnyakat adott neki. Bugulminszkába érve, tudta meg, hogy Csernicseff lovasságát leapritották, hogy a testőrgrenátosokat elfogták a háta mögött s huszonegy ágyúja a lázadók kezébe esett.

Ezekre a rossz hírekre rögtön olyan kegyetlen grippet kapott, hogy kénytelen volt vánkosokba pakoltatni magát s hazaszánkázni Szentpétervárra, hol ott épen várt reá már a négyes játszó társaság; a midőn is este még az a fátum történt vele, hogy játékközben a XXI-sét elfogták, melyre a császárnő azt a bon mot-t csinálta, hogy Karr egymásután kétszer engedte elfogni a huszonegyesét (értve az első alatt a 21 ágyút), mely bon mot nagy derűtséget keltett az udvarnál.

Pugacseff csillaga (ha ugyan a dæmonoknak is vannak csillagaik) e diadal után délpontjára jutott. Tán még magasabbra is ment volna, ha szörnyű küldetéséhez hű marad; ha nem felejtí el két nagy szenvedélyét, mely idáig oly bámulatos gyorsan elhozta: egyik az, hogy a császárnőt nejévé tegye, másik, hogy az orosz nemességet letörje.

Melyik volt a két eszme közül a vakmerőbb?

S mindkettőtől csak egy átlátszó hártya választotta már

cl. Karr veresége után nyitott útja volt Moszkváig, s Moszkvában százezer rabjobbágy várt megjelenésére, hogy a főnemesek jármát lerázza nyakáról s egy új orosz birodalmat alkosson a régi romjaiból.

Negyven millió helota várt szabadítójára a lázadóban.

Ekkor egyszerre kifordította a sarkából eddigi esztét — egy pár szép szem.

A bugulminszkai diadal után a baskirok vezérei nagy küldöttséggel jöttek eléje s hódolatukkal együtt hoztak neki egy szép leányt feleségül.

Uljánka volt a hajadon neve, ki Pugacseff szívét elrabolta a czárnőtől.

A kalandor már akkor jobban bízott csillagzatában, mint hogy ascetai szigorát megtartotta volna! Uljánka kedvence lett s a szerető apját, Salavatkát, megtette a kalandor vezér a baskir föld fejedelmének.

És akkor elkezdte magát grófokkal és hercegekkel körülvenni. A kirablott kastélyok ruhatárából magára szedte a legpompásabb díszöltönyöket s a csatában elhullott orosz vezérek rendjeleivel feleziczomázta saját hadvezéreit, azokból tett tábornagyokat, ezredeseket, grófokat, hercegeket, a kozák Csikát, legelső katonáját kinevezte generalissimusként s rábízta hadseregei felét.

Még rubeleket is veretett saját arczképével, III. Péter czár neve alatt, e körirattal: redivivus et ultor; s mint-hogy ezüstbányái nem voltak, a rubeleket verette rézből; ez pedig volt sok, s ezt a jó példát az orosz vezérek is követték, millió és millió ezüst rubelt veretve rézből, s fizetvén vele bőkezűen.

Pugacseff így változtatta át lázadása regényét az uralkodás parodiájává.

A helyett, hogy az orosz birodalom nyílt fővárosainak indult volna, a védett erősségek ostromlásához fogott, s a helyett, hogy azt az álmodott tündérképet üldözte volna, mely idáig elvezetné, leheveredett a sárba, egy nagyon is földi nő oldala mellé.

Generalissimus Csika azzal volt megbízva, hogy a rábízott hadsereggel menjen elfoglalni Ufa várát, míg Pugacseff maga Orenburgot ostromolta.

Az idő 1774-iki január volt; oly kegyetlen hideg tél, a minőre még az orosz krónikákban sem emlékeznek. Az erdőkön, mintha csata lett volna, oly dörögve hasadoztak végig a fák, s a bozóti vad fagyva hullt el az útszélien, a mint préda után látott.

Várakat vívni ilyen időben nem lehetett. A kemény föld megtiltott minden sánczvetést s a fagyon nem lehetett sátorozni.

A két lázadó-vezér a szomszéd városokat szállotta meg s azt követte, hogy minden élelmi szert elzárt a körülfogott erődöktől.

Orenburgban már az őrség lovait ették s valami Kicskoff nevű élelmezési biztos azt találta ki, hogy a levágott barmok bőreit megfőzette, apróra vágatta s lisztbe hengertetve, kenyér helyett osztá a katonáknak; a mitől aztán olyan süly ütött ki a várban, hogy az őrség fele harcztelenné lett általa.

Január 30-án megkísérlé Vallenstierna ezredes kétezer ötszáz emberből álló hadoszloppal keresztültörni a lázadók során; alig hetvenedmagával tért vissza, a többi, mintegy kétezer ott veszett; — legalább ezek nem kértek többet enni.

Pár század huszár azonban keresztülvágta magát s ezek hírt vittek Szentpétervárra, minő garázdálkodást követ el az a III. Péter csár, ki most hetedszer támadt fel sírjából.

A cárnő kezdte unni imádójának hódításait, összehivatá igazi hadvezéreit s megkérdezé tőlük, melyik találja lehetőnek egy hadjáratot elkezdeni az orosz tél derekán az orosz hősivatagok között?

Ez nem hadjáték, nem diadalmenet; ez harc az elemek legdühösebbikével, mely negyven évvel később Európa legbüszkébb hadseregeit tiporta lábai alá.

Négyen váltak ki, a kik azt felelték, hogy minden lehet Oroszországban, ha lenni kell.

E négy férfi neve volt: Galiczin herczeg, Bibikoff tábornok, Larionoff ezredes és Michelson, svéd tiszt.

A négy közül kettő a vállalat elején kidőlt. Larionoff visszatért Bozali vára alól a legelső csata után, melyben a lázadók győztek, Bibikoff pedig belehalt a téli hadjárat viszontagságaiba.

Maradt csak Galiczin és Michelson.

Ez a svéd már a török hadjáratban hős nevet szerze magának gyors és merész vállalataival, s mikor Bozali várából kiindult a lázadók ellen, egész hadserege állt négyszáz huszárból és hatszáz gyalogból, négy ágyúval.

Ezzel a kis csapattal indult meg Ufa várát felszabadítani.

Bármilyen gyorsan járt is, Csika kémei még gyorsabbak voltak, a lázadó-vezér megtudta, hogy egy kis csapat közelit s nem várt tőle egyebet, mint hogy az Ufa helyőrségét akarja szaporítani. Eléje küldött háromezer embert kilencz ágyúval, hogy foglalják el a hegyszorosokat, a mikor át kell mennie, ha Ufához akar közelíteni.

Michelson azonban nem ment Ufa várának, a merre várták, hanem szánakra ültette embereit s a síkon keresztül egyenesen nekivágott Csika derék táborának.

Oly váratlan, oly vakmerő, oly hihetlen volt e mozdulata, hogy mikor éjfél után egy órakeresztül rajta ütött Csika előtáborán, senki sem állt ellene; a felriadt lázadók futottak át a táborba hanyatthomlok s ott hagyták két ágyújokat Michelson kezében.

A svéd hős tudta jól, hogy az a háromezer ember, a ki őt a hegyek közül várja elő, az ágyúszóra majd előjön s két tűz közé szorítja. Hirtelen sánczot alakított egy mély útban szánjaiból, a sáncz védelmére ott hagyott kétszáz gyalogot két ágyúval, a többivel ment Csernakuka város felé, a honnan Csika hadserege bontakozni kezdett már kifelé.

Tízannyian voltak azok, mint az övéi. Borzasztó ütegeik felállítva szemben és kétoldalt. Csika azt a ravasz tervet gondolta ki magában, hogy néhány ezer emberének deszkákat köttetett a talpára, hogy így az embermagasságnyi havon kerüljenek az ellen háta mögé; agyon akarta azt szorítani.

Michelson látta, hogy itt nincs vesztegetni való idő. Huszárjai élére állt, riadót fuvatott s nekivágott az ellenség derekának. Erre nem volt az készen. A merész támadás megzavarta őket, néhány percz alatt össze volt törve a tábor közepe; az első ütegek elfoglalva s rögtön a tábor két szárnya ellen fordítva. Erre aztán általános lett a futás. Csika serege, mint a szunyogtábor szétrebbent s ott hagyott negyvennyolcz ágyút és nyolcz mozsarat.

Ekkor a győztes visszafordult kis csapatával elhagyott szánjaihoz, s az odaérkezett háromezer lázadót most ő szorította közre; a kit le nem vágott, az foglyul esett.

A diadalmas hős csak beizent Ufa várába, hogy szabad már a tér, ott az ellenség ágyui: vontassák be; ő maga meg sem pihent, hanem üldözte, verte ellenségét, a ki mindenütt véres nyomait hagyta a havon.

Százhusz verstnyire Ufától érte be a futó Csikát. Csak negyvenkét tisztje volt még a generalissimusnak; a közkatonák eltűntek a szelek minden irányában. Valamennyit elfogta Michelson, s azért nem akasztatá fel őket, mert azon a pusztán hat napi járó földön nem látni egy szál fát.

Ezalatt Galiczin herczeg Pugacseffet kereste fel. Az ő serege hatezer emberből állt. A keserves úton csak márczius elején birt összetalálkozni az ál-czárral.

Pugacseff Taticseva erődben várt közeledő ellenére. Ennek az úgynevezett erősségnek csak fából voltak a falai; valami régi modorú palánk, elég jó a baskirok portyázásai ellen megvédni a lakosok birkáit, de háborúba nem való.

A lázadó-vezért nem hagyta el találékonysága, tudott segíteni magán. A palánk körül avstag hásánczot hánya-

tott fel s azt megöntözteté, úgy, hogy az összefagyott, mintha kőből lett volna rakva s a mellett oly sima volt, hogy embernek nem lehetett rá fölmenni.

Itt várta be seregei egy részével Galiczint, míg a többi Orenburgot tartá megszállva.

Az orosz hadvezér óvatosan közeledett az ál-czár rejtekéhez, a sűrű köd kedvezett neki, a két ellenség csak akkor látta meg egymást, mikor lőtávolságra állt egymás puskája előtt. Dühös csata fejlődött ki, melyben férfi férfi ellen küzdött; a lázadók legjobb csapatai voltak együtt; Pugacseff maga mindenütt ott járt, a hol legnagyobb volt a veszély; de végre is az oroszok felmásztak jégbástyáira, elfoglalták ágyuit s ezzel kiverték az erődből.

Ezer jó orosz vitéznek került életébe ez a diadal; — hanem azért aztán tökéletes volt. Pugacseff négyezer emberrel és hét ágyuval menekült a csatatérről, s a mi több volt elvesztett seregeinél, elfoglalt ágyuinál, az a babonás fény, mely őt eddig körülvette, a legyőzhetlenség hite, ez is el volt veszve.

A boszúálló czár, ki tegnap még ostromolt, ma élelmi szerek, lőkészlet és visszavonulási pont nélkül futott el a pusztába.

És akkor kezdődött el aztán a hadjárat rémségesebb fele, olyan hadművelet, a milyen csak Oroszországban képzelhető; a hol ezer meg ezer négyszögmérföldnyi határtalan pusztákon gyéren elszórt, egymást nem ismerő néptörzsek tanyáznak, a kik mind gyűlölik az orosz uralmat, s a kik mind fegyverrel kezükben nőttek fel; Pugacseff ezek közé menekült.

Még egyszer szemközt fordult Galiczinra Kargozkinál, ott újra megverték, elvették utolsó ágyuit, még kedvese, Uljana is foglyul esett; — ha ugyan nem árulója volt.

Innen aztán futva menekült lovasságával a Mjæs folyón keresztül: ott kezdődik már — Szibéria.

Oroszországnak itt már nincsenek falvai; csak egyes

katonatelepitvényei az Ural hegyláncz hosszában, az úgynevezett «gyárak». Egymástól napi járó puszták, irtatlan erdők által elválasztva, tünedeznek elő a woszkrezenszki gyár, a szimszki gyár, mindkettőben cinóbert és ónfestéket készítenek; az usiskai löporgyár, a szatkini golyógyár, mikben az orosz elitéltek száműzöttei dolgoznak; a vizek összefolyásánál pedig apró városok vannak, Stepnája, Troiczka, Uszt, Magitnája, Petroluskája, Kojelga, melyet kozák benszülöttek őrzének, a többiben kegyvesztett fegyszázadok vannak őrségül bezárva.

Ide vetette magát Pugacseff serege romjaival. Galiczin sokáig üldözte, de utoljára átlátta, hogy a lakálytalan földön, hol egyedüli út a hóval fedett vizmosási árok, rendezett seregével utól nem érhet egy ellent, a kinek egyedüli csataterve: mentül messzebbre futni.

Pugacseff az Ural mentében minden közbeeső néptörzset maga mellé vett; azok ott hagyták hajlékaikat üresen s követték a lázadót.

A tél hirtelen elmúlt s már áprilban elkezdődtek azok a rövid hó napok, mikről csak Szibériának van fogalma, a midőn éjjel még befagy a víz, nappal már elborítja a hóolvadás a rónát, minden hegyi patak zuhataggá válik, minden kis folyam helyén tengert talál maga előtt az utazó, s a hol a menekülő még szánnal utazott, ott az üldöző már feneketlen mocsárt talál útjában.

Csupán egyetlenegy vezérnek volt még bátorsága Pugacseffet e téren is üldözni. Ez volt Michelson.

Mint a szibériai farkas a sebesült vadkannak, melynek vérebe már belekóstolt, nem marad el nyomából, üldözi bozóton, mocsáron keresztül, úgy kergette sivatagról-sivatagra ellenfelét a vakmerő csapatvezér.

Soha sem volt több ezer emberénél, lovas, gyalog, tüzér összevéve. Mindenkinek magával kellett hordani két hétre való kétszersültjét és száz töltényt; a lovasnak puskája, szuronya volt, hogy gyalog is harczoljon, a gyalognak szekerczéje, hogy ha kell, ács is tudjon lenni, s vala-

mennyinek készen kellett arra lenni, hogy a hol vizet talál, ott úszni fog.

E kis csapattal utána eredt Pugacseffnek, a fellázadt néptörzsek tömkelegébe. Ellenség előtte, mögötte, minden oldalán; népek, a kiknél irgalomra nem számíthat, a kiknek nyelvét nem érti, a kik halálára esküdtek; — ő pedig járt közöttük hidegvérrel, mint a tengerész az oczeán rémei között.

Május hetedikén a szép Uljana apja támadta meg a szimszki gyár mellett kétezer baskirral, a kik Pugacseffhez igyekeztek: Michelson szétverte őket s elvette ágyúikat, itt megtudta fogoly baskiroktól, hogy Beloborodoff, egyike a Pugacseff által teremtetett hercegeknek, nagy csapat fellázadt orosz katonát vezet hozzá; ezeket utolérte a Jeresen patak mellett, s a szatkini gyárba szorította, a hol aztán egyes egyedül odalovagolt a gyár elé, oly közel, hogy beszédét meghallották, s elkezdte őket szólongatni, hogy térjenek vissza a czárnő zászlójához; többet lőttek reá kétezernél a gyár ablakaiból, s mikor látták, hogy ezen semmi fegyver sem fog, kinyitották a kapukat és áttértek Michelson zászlója alá.

Ezekről aztán megtudta, hogy merre van az álczár?

Ez már akkor újra hatalmas emberré lett, három erődöt elfoglalt, Magitnáját, Stepnáját, Petroluskáját s most Troiczkát ostromolja.

Ezt is bevette, mielőtt Michelson találkozhatott volna vele. Ez nem talált a várak helyén egyebet, mint romokat, hullákat s a fákra felaggatott orosz tiszteket.

Pugacseff is megtudta, hogy ellensége közelit s az üldözött vad ravaszságával tört vetett számára, melyben vakmerő üldözőjét megfogja. Fegyvereseit mind felöltözteté a megölt orosz katonák ruháiba s akkor futárokat küldött Michelson elé, Colon orosz ezredes nevében, hogy siessen hozzácsatlakozni Varlamora alatt.

Michelson csak akkor vette észre a cselt, mikor elő-

csapatát megtámadták s két ágyúját elfoglalták. Körül volt véve.

Ekkor hirtelen összeszedte lovasságát s neki vágott Pugacseff válogatott kísérőinek, egyenesen arra törve magának utat, a merről legerősebb volt az ellenség. A háló szétszakadt, nem volt elég erős, Pugacseff megfutott Michelson előtt s néhány század magával Szibéria bel-sejébe menekült az Arga tó mellé.

Ekkor Michelson háta mögül támadt elő újra a baskir hadakkal Szalavatka. Már elfoglalta a szimszki gyárt s ott férfit, asszonyt, gyermeket kardélre hányt, s a szat-kini gyár felé közelített.

Michelson hirtelen visszafordult s a baskir tábort az Áj folyam mellett találta erősen elsánczolva. Az ellenség lerontotta a hidakat a folyón, s elbizakodva várta a császáriakat. Michelson hajnalban negyven lovas háta mögé egy-egy vadászt ültetett a nyeregbe, s azt parancsolá, hogy kapjanak át a tulsó partra, s ott védjék magukat addig, míg a többi utánuk mehet.

A rendelet az ellenség legdühösebb tüzelése közben pontosan végre lett hajtva: az orosz sereg átkelt a vizen hid nélkül. Az ágyukat fákra kötve vontatták keresztül.

A csata azon végződött, hogy a baskir had szétfutott; de a míg azt üldözte lovasságával Michelson, hirt veszt, hogy gyalogságát egy új hadsereg támadta meg az erdőben. Most újra vissza kellett fordulnia, hogy azt kiszabadítsa. Pugacseff maga volt az, a ki támadott. Már ismét kész hadsereggel állt a síkon.

Késő éjjel tartott a harcz az erdőben, végre a lázadók visszahúzódtak s Michelson megtudta, hogy ellensége Ufa várát akarja most meglepni. Erre ő gyorsan utat vágatott az erdőkön keresztül, s midőn Pugacseff azt hitte, hogy napijáró földre megkerülte ellenségét, azt épen Ufa vára alatt ismét szemközt találta maga előtt; Michelson ismét győzött. Hanem már akkor sem egy darab ép ruha nem volt a tálonáin, sem egy viselhető saru, s egy-egy ember-

nek nem volt már több két töltényénél. Kénytelen volt Ufába vonulni új lőszeréért.

Ugy látszik, hogy Michelson volt az a félelmes ellenfél Pugacseffire nézve, a ki volt Macbethnak az anyától nem született ember. A mint ez eltűnt látköréből, mindenütt újra emelkedett; a mint ezzel összetalálkozott, mindenütt elbukott benne.

A mint Michelson elverte Ufától, a más oldalról jövő orosz vezéreket Pugacseff mind sorra tönkre verte. London Melgunoff, Duve, Jakubovics, egymásután pusztultak el előtte; szemük láttára égette fel Birszk városát, s karddal kezében foglalta el Ossa erődöt, ott ismét ágyúkra tett szert s villámgyorsan ott termett Kazán előtt.

Ez a tartományi városok egyik legnevezetesebbike; érseki székváros, s a kazáni korona őrhelye, melylyel az orosz czárokat meg szokták koronázni.

Erre a koronára volt szüksége az ál-czárnak. Ha ezt kezébe kaphatja, ha ezt a kazáni érsek fejére teszi, ki tagadhatja, hogy ő a megkoronázott czár?

Brand és Banner tábornokoknak nem volt több emberük Kazán védelmére ezerötszáz vadásznál, azonban a polgárság is fegyvert fogott a város védelmére, melyet ódon bástyafalak fogtak körül. Az ostrom előtti napon érkezett meg Potemkin tábornok Larionoff tábornokkal Kazánba. A császáriak részén annyi volt a tábornok és ezredes, mint Pugacseffnél a szökevény káplár.

És mégis e szökött káplároktól vezetett gyülelevész összetörte a tábornokok seregét, Pugacseff maga mászott föl legelől a falra, saját zászlójával kezében, mire a tábornokok bemenekültek a fellegvárba, Larionoff elfutott és Nisney Novogorodig hátra sem nézett.

Pugacseff elfoglalta Kazán várost, és szabad rablásra bocsátá. A kazáni érsek a templom előtt fogadta, s félmillió rubel értékű arany pénzt adott át, azt ígérve neki, hogy fejére fogja tenni a koronát, csak szerezze meg azt, itt van a várban.

Pugacseff köröskörül fölgýjtatta a várost, a fellegvár őrségét így akarván feladásra kényszeríteni.

Ekkor — jött Michelson.

A hős hadvezér alig engedett seregének pihenést, s újra elindult Pugacseffet fölkeresni.

Hirt nem lehetett hallani felőle, csak nyomait lehetett követni.

Burnovánál megtámadta egy sereg lázadó, azokat szétverte; — de az még nem volt Pugacseff serege. Azután Brajevánál vert föl egy csapatot. Az sem az volt, a kit keresett. Majd Ossa vára felé fordult, ott egy csoport baskir lovast talált, azokat levágta, elfogta; azoktól tudta meg, hogy Pugacseff átment a Kuma folyón.

Most már tudta, hogy Pugacseffet Kazán előtt fogja megtalálni. Sietett utána. Jobbra balra kalandozó ellenséges csapatokkal szóba sem állt, hagyta őket maga körül csatangolni; ment egyenesen az ellenség nyomán. A Kuman nem talált hajót, átúsztatott rajta, még két folyó állta azontul útját, egyik sem tartóztatá fel, s midőn Arkszba megérkezett, már hallotta az ágyúzást Kazán felől. Egy órát engedett csak pihenni seregének, aztán egész éjjel ment előre, s midőn megvirradt, a sűrű fekete füst a láthatáron tudatá vele, hogy Kazán ég!

Annál inkább sietteté kis csapatát. Csak annyi ideig pihentek, míg a lovakat abrakolták, aztán sietve előre ismét.

Pugacseff futó előörsei megtudatták vezérükkel, hogy Michelson ismét itt van. Megismerték a sokszor látott piros csákós, kék dolmányos huszárokat, a kik előtt annyit futottak már.

Az ál-czár átkozódott e hír hallatára. Ördög-e ez? hogy ismét nyakán van, mikor háromszáz verstnyire hitte a hát mögött.

Ezt nem szabad megtudni a fellegvárba szorult helyőrségnek!

Hirtelen összeszedte hadaiból, a kiket a vár ostrománál

nélkülözhetett s rettegett ellenfele útját elállta velük hét verstnyire Kazántól, Taziczin város előtt.

Mikor Taziczin város piacán a nép előtt magát, mint Péter czár kikiáltatá : egyszerre csak egy halvány nő rohant oda hozzá s először lerogyott lábaihoz, azután átölelte erőszakosan és csókjaival halmozta el.

Ez a nő Pugacseff hitvese volt.

Egy hű jámbor asszony, ki férjét rég elveszettnek hitte, még nagyon ifju korukban adták őket össze és Pugacseff is azt hitte, hogy neje már nem él. A szegény asszony pedig ráismert hangjáról.

Pugacseff nem vesztette el lélekjelenlétét. Szeliden emelte fel a nőt s azt mondá tiszteinek : «viseljétek e nőnek gondját, férje igen jó barátom volt; sokat köszönhetek neki».

Hanem ebben a városban már széltére tudta minden ember, hogy az ál-czár nem más, mint a Marianka egykori férje; s a felkelő sereg hangulatára aligha nem volt befolyása a parasztnő megjelenésének.

Itt várta a lázadás legelkeserültebb döntő harcát. Késő éj választá el a vívó feleket, a lázadók hat ágyút és nyolc-száz halottat vesztek idáig. Csak reggel birt Michelson a városba hatolni, onnan izent Kazánba, hogy jöjjenek segélyére. Pugacseff elkeserült dühvel támadta meg és azután, hogy nem birta helyéből kiverni, kivonta Kazánból többi seregeit s tábort ütött a síkon. A harmadik napi csatában a szerencse egészen Pugacseff részére fordult, négy óra hosszat verekedtek már, s Michelson egész serege körül volt véve, midőn az oroszok hőse, halálra elszántan kis csapata élére állva, végső kétségbeeséssel Pugacseffnek rontott s mégegyszer sikerült neki, a mi annyiszor részére hódítá a győzelmet, az ellentábor derekát ketté törni. A felkelő sereg szétrebbent, a háromnapi csata után háromezer halottat hagyva a csatatéren, s ötezer foglyot a győztes kezében.

Kazán meg volt szabadítva, de az orosz birodalom még nem.

Pugacseff százszor a földre sújtva, százegyszer is talpra állt.

A kazáni vereség után ismét megmenekült; ezuttal éppen ellenkező irányban, mint először. Most nem kifelé tartott Szibériának, hanem egyenesen az orosz birodalom szívének, be Moszkva felé. Hadseregéből, melyet Kazánnál szétverték, száz apró csapat lett; egy ilyen kicsiny csapattal Pugacseff átkelt a Volgán s új országokat ment föllázítani.

A mint a Volga túlszéljén megjelent, egyszerre lángborult az egész tartomány, a parasztság fellázadt s a nemesség kiirtásához fogott, száz mérföldnyi kerületben minden kastélyt leromboltak s egyik város a másik után nyitotta meg kapuit az ál-czár előtt.

Mentől előbbre haladt, annál nagyobbra nőtt hadserege, mely a lázadás veres zászlóját Moszkva kapui felé vitte, útközben várakat foglalt el, városokat pusztított rommá s ellene küldött hadseregeket fogdosott el.

Zariczin vára előtt egy császári hadsereg állta útját: a csatában minden orosz tiszt elesett s az egész gyalogság foglyul maradt; Pugacseff útja szabad volt egész Moszkváig.

Huszonötezer embere volt ismét és tömérdek ágyúja.

Ha a mesés Michelson nem lett volna a háta mögött! Ez a regék hőse, a ki nem rettegi ellenségét, akár sokaság az, akár óriás. A párducz, ki bivalycsordát kerget.

Pugacseff futott roppant táborával a kis üldöző csapat előtt, érzé, hogy ennek bűbája van fölötte; ennek a nevével jár az ő balvégzete.

Nagyon biztos helyen akarta Michelsont bevárni.

Végre Sareptán túl, hol a kálvinista atyafiak telepei vannak, talált egy alkalmas helyet, melyben bevárhassa ellenfelét.

Egy magaslat az, melyet mély hegyi út választ kétfelé s a mély utat ismét egy keresztút szeli át.

Pugacseff e mély útba helyezé el java seregeit, a csőcsö-
léket a két szárnyra hagyva. Ha Michelson, szokott rend-
szerével a bikát szarvainál ragadja meg: először is a mély
útba elhelyezett ütegeken kell keresztültörnie s ha az sike-
rülne neki, akkor a keresztútba elhelyezett hadak kereszt-
tüzébe jut bele, a miből azután ki nem menekülhet.

Hanem Michelson ezúttal kivételképen megváltoztatta
támadási rendszerét. Mig ágyuival szemben ostromol-
tatott, az alatt ő maga és Melin ezredes két felől a felkelők
táborszárnyait rohanták meg, a rendezetlen gyülevést
hömpölygetve a táborderék felé.

Pugacseff saját vermében látta magát megfogva, a mint
a felvert népfölkelés rémült diadallal rohant két oldalról
főtáborra felé. Tulajdon seregei rohantak ágyúi torkába;
tulajdon csapatain keresztül kellett magának utat vágnia,
hogy e kelepczéből kimenekülhessen.

Ez volt utolsó csatája.

Hatvanad magával menekült át a Volgán s ott egy em-
berlaktalan pusztá berkeiben vonta meg magát.

Az orosz hadseregek körülfozták a pusztát, sehova sem
menekülhetett ki belőle.

És még mindig álmodozott jövőendő nagy napokról.
A sivatag közepett legtöbbször elővették régi álmai; a
Kreml arany kupoláiról, meghódított császári asszonyról
való csábító álmok.

És ez álmok mellett a kinzó éhség.

Napok óta nem volt más tápláléka, mint lóhus nád-
tőreknél megsütve, s perjével behintve só helyett.

Egy este épen a tűz mellett ült, fanyárson sütve sovány
estebédét, midőn három kozák testőre közül az egyik így
szólt hozzá :

— Elég régen játszod már e komédiát, Pugacseff!

A kalandor felugrott helyéből.

— Szolga! Én cárod vagyok! S azzal föbe lőtte a meg-
szólítót.

A többiek erre megrohanták, leverték a földre, meg-

kötözték s ló mellé kötve hurezták Ural Sorodokig s ott átadták Szuvarof tábornoknak. Ugyanazon Ural Sorodokban, a honnan vakmerő vállalatára kiindult.

Innen elvitték Moszkovába.

Az ítélet az volt rá, hogy apró darabokban metéltessék szét elevenen.

A czárnő helybenhagyta az ítéletet. Pedig az ő szép szemeinek nagy része volt a szegény bűnös sorsában.

A hóhér irgalmasabb volt. Nem lévén az ítéletben kitéve, hogy hol kezdje el a szétagolást, ő mindjárt a fejénél kezdte. — Ezért a tévedésért a hóhérnak Szibériába kelle menni.

Katalin épen akkor változtatta kegyenczét; Orloff helyébe a szép Potemkin következett.

EGY CSÓK, EGY SZÓ.

I. Katalin czárnő udvaránál egy új szépség jelent meg, Serbatoff herczeg kisasszonya, Alexandra. Akkoriban két embernek volt legnagyobb befolyása az udvarnál, egyik volt a nagyhatalmú miniszter Potemkin, a másik a szépszemű herczeg Momonoff, a czárnő kegyencze. A rossz világ azt mondja, hogy Momonoff szép szemeinek aligha nem volt olyan nagy befolyásuk az ország sorsára, mint Potemkin nagy eszének.

Azonban Momonoff szép szemei épen úgy nem találtak hivatalos állásukban akadályt arra, hogy a szép udvarhölgy bájait megpillantsák, mint Potemkin országos elméje az állam bonyodalmaiban, hogy e bájak elnyerése végett egy új diplomatiái cselszövényhez kezdjen.

Momonoff szép szemei azonban elég jókor észrevették, hogy Potemkin abban fárasztja országos talentumait, mint csábithassa el az ifju herczegasszonyt, s hogy az ártatlan ellen vetett ármányt meghiusítsa, — ő maga csábítá el az ártatlant.

Katalin nem sokára megtudta ezt, s minthogy egész Európaszerte el van fogadva az az elv, hogy két hivatalt egy ember nem viselhet, Momonoff az egyikből elbocsátatott és a másikba akként helyeztetett be, hogy nőül kellett vennie Alexandrát, ki különben nem csak szép, de gazdag is volt; s azonfelül Momonoff úrnője kegyéből nyolczszáz negyvenötezer rubel értékű ajándékokkal lön elhalmozva, ide számítva azokat a drága ékszereket is, miket menyasszonya számára kelengyéül kapott.

Azok között volt egy csodaszép tűzű briliánt. Nem anyyira nagysága, mint színtelen tisztasága, szép köszörlése határozá meg értékét a műértő szeme előtt.

Egy jókedvű órában azt a furcsa kérdést intézé Alexandra férjéhez:

— Ugyan kedvesem, mondd meg igazán, miért kaptad te e szép gyémántot Katalintól?

— Megmondhatom, de úgy őrizd meg ezt a titkot, mint a mely mind a kettőnk fejébe kerülhet.

— Esküszöm, hogy nem mondom senkinek.

— Én is esküdtem a czárnénak, hogy nem mondom senkinek, s látod: neked mégis megmondom. Egy csókért.

Alexandra adott neki kettőt, hogy legyen nyeresége rajta. S aztán felfogadta minden szentekre, hogy ezt a szót titokban fogja tartani.

Meg is tartotta — egész a legközelebbi udvari bálig, a mikor a szép briliántot homlokkötőjén viselte.

Ott találkozott Orloff herczegnővel; ez volt legbensőbb barátnéja. Orloff herczegnő magasztalá a szép briliántot s kérdezé, mi volt az ára?

Momonoff herczegnő mosolyogva sугá neki:

— A férjem kapta egy csókért, én kaptam tőle kettőért. De senkinek ne mondd, mert ebből baj lehetne.

Hiszen nem is mondta Orloff herczegnő senkinek, csak épen Romanzoff tábornoknének, ki igen bizalmas barátnéja volt, ez ismét oly híven őrzé a titkot, hogy Korzakoff herczegnőn kívül egy léleknek sem szólt felőle, míg Kor-

zakoff hercegnő oly discret volt, hogy Daskoff hercegnőt kivéve, mindenki előtt elhallgatá a mit tudott; mely barátságos titoktartás mellett úgy került a dolog, hogy éjfél után már Potemkin hercegnő is birtokában volt a hitbizománynak, ki tudná hanyadik bizalmas barátné tradíciója nyomán. Potemkin hercegnő pedig nem volt Momonoff hercegnőnek barátnéja, hanem a csárnénak első és legeselszövőbb udvarhölgye.

— Milyen gyönyörű gyémántja van Momonoff hercegnőnek, szólt, figyelmeztetve a csárnét Potemkin hercegnő asszony.

— Az ám, szólt Katalin közönyösen, ráismerve aján-dékára, — drága lehetett.

— A hercegnő azt mondja, hogy a férje kapta egy csókért, ő a férjétől kettőért.

* * *

Az udvari bál után Momonoff herceg és hercegnő szokás szerint aludni mentek, meghagyván pitvarnokaiknak, hogy déli két óra előtt őket fel ne lármázzák.

Hanem biz azok hamarabb fellármázták a nyugvó hercegi párt, alig egy órai pihenés után pokoli dörömbözést mívelve az ajtón.

— Mi az? Ki merészel?

— Ő méltósága a rendőrfőnök kívánja tiszteletét tenni — tiz asszonyság kíséretében.

Már erre a szóra fel kellett nyitni az ajtót.

A rendőrfőnök igen udvarias volt.

— Bocsánatot kell kérnem, hogy ily órában alkalmatlankodom. A csárnőnek van egy kis rendelete hercegségek számára. Tudva, hogy ily órában férfi női hálóterembe be nem léphet, ezen asszonyságokat hoztam magammal a szükséges szertartáshoz.

Momonoff ijedten nézett a mondott asszonyságokra; öles nagyságú dámák voltak, sűrűn lefátyolozott francia hölgykalapokkal, iszonyú öklökkel, a miken szétfeszült a

finom svéd kesztyű s rettenetesen tudtak egymás mellett glédában állni; hanem legyező helyett mindegyik egy-egy nyirfa-galyat tartott a kezében.

A rendőrfőnök egy rózsaszínű levélkét nyújtott át Momonoffnak, melyben ez volt írva:

«Egy csókért, egy szóért, — tíz asszony, száz vessző.»

Az udvarias hivatalnok illedelmesen visszahúzta magát, a tíz asszonyság előlépett, kettő karon ölté Momonoffot, a többi becsukta maga után az ajtót s hogy azután minő szertartást hajtott odabenn végre, azt bizonyára senki sem tudta; annyi bizonyos, hogy mikor visszajöttek, sajátságos legyezőik nagyon el voltak kopva. A rendőrfőnök igen udvariasan vett búcsút a hercegtől, a tíz asszonyság ismét glédába állt s egyszerre induló léptekben eldefilírozott.

A hivatalnok jónak látta Momonoff biztatásául felhozni, hogy olyan asszonyságokat hozott magával, a kiknek titoktartásáról kezeskedik.

Hanem azért ezt a történetet is csak megtudta a világ.

Országos Széchényi Könyvtár

A TUDTÁN KÍVÜL FÉRJ.

Gróf B. a múlt század közepén fiatal segédtsízt volt a porosz udvarnál, a hol erősen beleszeretett Anhalt Zerbst Zsófia hercegnőbe; de ezt nem merte neki megmondani.

Ha azonban a férfiak félénkek, a hölgyek annál bátrabbak, a míg a fiatal segédtsízt kerülgette a szerelmi vallomást, az óhajtott «igen» a kérdést megelőzve, helyébe jött, illatos levélke alakjában, mely finom női kézvonásokkal tudtára adá, hogy egy szerető szív áttörve minden gátló akadályon, a legmerészebbre vállalkozik; Sans-Souciban van egy szegény pap, az összeesketi őket.

A gróf repült a találkozóra. A rendelt helyen lefátyolozott hölgyet talált, a fátyol azonban nem gátolá, hogy az imádott kedves termetéről, hangjáról rá ne ismerjen.

Ott megesküdtek, gyűrűt cseréltek s az első boldog ölelés után elváltak, azzal az erős ígérettel, hogy mihelyt alkalm nyílik rá, házasságukat nyilvánossá fogják tenni.

Pár nap múlva Zsófia hercegnőnek el kelle hirtelen utaznia, messze, nagyon messze: egész az orosz birodalom fővárosáig.

Gróf B. vágtatott utána.

Ott azután megtudta, hogy Zsófiának rendeltetése czárnévá lenni; az orosz trónörökösnek van szánva feleségül.

A gróf kétségbe volt esve. Hogy lehessen azt férjhez adni, a kinek már egyszer ő férje s a kitől nincs kedve elválni? A kétségbeesés vakmerővé tette, a hercegnőt a szerelemfáltás dühével kezdte kerülgetni, a minek aztán az lett a vége, hogy egy szép téli éjszaka galléron ragadták s elszánkáztatták Szibériába.

Ott aztán vadászhatott nyargalóczokat és murmutérokat egynéhány esztendeig s ábrándozhatott elhagyott jegyeséről.

Egyszer híre futamodik, hogy a czár meghalt, neje lépett a trónra utána; a Szibériába száműzöttek mind engedélyt kapnak a visszatérhetésre.

De mennyire tetézte ez örömhírt a czárnénak egy sajátkezü levele, melyet lovas futárok adtak kézről kézre Szibériáig, míg B. grófig eljutott s melybe ez volt írva:

«Kedves régi barátom! Örömmel hívom önt vissza, kit oly nehezen nélkülöztem. Siessen. Biztosítom önt hajdani kegyemről.»

Gróf B. elfeledte minden eddigi szenvedését ez egy édes pillanatért. Imádottja, ki most már a világ első uralkodónéja, megemlékezett róla, hívja, hogy siessen, biztosítja hajdani kegyéről! Ezzel a levéllel zsebében minden szerelmesnek gyorsabban kelle utazni, mintha a gőzerőt ő találta volna fel. Gróf B. még gyorsabban viasszánkázott Szentpétervárra, mint a milyen gyorsan elszánkáztatták onnan.

Sietett a czárnónél kihallgatást nyerni.

A czárnő, mint régi németországi ismerősét, igen nyájasan fogadta s kérdezé, — honnan jön?

— Felsőged legjobban fogja tudni, miután sajátkezü soraival hívott vissza: Szibériából.

— Szibériából? szolt a czárné elbámulva. Hanem én nem irtam önhöz levelet.

Gróf B. mosolyogva vevé elő a keblében tartogatott levélkét és átadta a czárnőnek.

A czárnő fejét rázta.

— Hiszen az nagyon jó, hogy visszajött ön Szibériából; hanem ez a levél Bestuseffnek volt írva, hajdani miniszteremnek. Megfoghatatlan, hogy juto'tt az ön kezébe?

A gróf meg volt zavarodva. Nem tudta, most mit mondjon a czárnénak? Megkérde-e tőle, hogy hát holmi korábbi barátságos viszonyokra nem emlékezik-e? Mutassa meg a jeggyűrűjét.

A czárnő kiségité zavarából.

— Önre nézve, úgy látszik, hogy szerencsétlen éghajlat ez. Rokonai sokat tudakozódtak utána; rég nem látták. Jól tenné, ha megvigasztalna őket.

Ez formaszerű kiutasítás volt. A gróf nem birt magához térni bámulatából.

Kénytelen-kelletlen visszautazott Németországba.

Szülői rég meghaltak; kastélyában csak a régi komornyikot találta meg, a ki nagyon örült ura visszatértének. «De hát még a grófné hogy fog örülni!»

— Miféle grófné? kérdé B. elbámulva. Anyját még gyermekkorában elveszté.

— Hát az ifjú grófné, a gróf úr neje. Oh de áldott szép és jó teremtés. Mennyit sirt a gróf után; mindig gyászban járt.

— Az én nőm? No azt magam is kíváncsi vagyok hát megismerni.

A gróf bevezetteté magát a grófné szobájába, ki érkezésének hírére eléje futott, s mikor aztán már nyakába borult, akkor persze, hogy ráismert a gróf. Hajdani

jegyese volt az, W . . Izaura grófné, kit atyja nem engedett hozzá menni s kit ő azután a berlini udvarnál kivert a fejéből.

A fátyolos szépség, kivel a sans-souci-i szegény papnál összeesküdött, Izaura volt, nem a czárnő. Annak a gyűrűjét viselte az ujján.

A gróf összehasonlítást tett a két nő között, s az ítélet a jelenlevő javára ütött ki.

A gróf azután mindvégig boldog ember maradt.

Hanem arra a kérdésre alig tudott volna magának megfelelni, hogy mi szükség volt neki Szibériába elutazni, három esztendeig jeges medvéket kergetni, azért, hogy Pommernben boldog családapává lehessen?

JUIDA.

Háromszázhatvanöt felesége volt a dahomeyi királynak!

Gyönyörű kalendárium! Minden napja más név, csak hogy eleven. Minden napra más időjárás, ritkán zivataros, borult, kellemetlen; többnyire derült, mosolygó idő, más meg más éghajlat. Ma forró fekete szemű nyár, holnap szőke tavasz; fehér keblű nappal, fekete keblű éj.

Néha ünnepnapok is vannak az élő naptárban; új szépségek nászünnepei; némely napnak piros jegye is van: — mikor egy-egy szépségnek a fejét levágják. — Mert ez is megесik ő dahomeyi fölsége árnyékában. Miután az gyakran megtörténik, hogy mikor ő felsége megszámlálja hölgyeit, úgy találja, hogy azoknak a száma nem háromszázhatvanöt, hanem háromszázhatvanhat. S minthogy ő felsége nem olyan astronom, hogy e megszaporodását a napoknak a szökő esztendők elméletében keresné, tehát afrikai észjárással azt szokta következtetni, hogy e háromszázhatvanhat szám között egy férfi van.

Ez a tünemény nem ritkaság ott.

Egy-egy leányképű ifju, kit annyi villámló szem kereszt-

tüze elszédített, kit az éjszakai dalhangok, a szultán kertéből, mámorba ejtettek: összeség a bejáratos vén asszonyokkal, azok odabenn a fiatal szépekkel: — málhák között, gyékények közt életveszélylyel belopatják a szerályba; ott leányruhát adnak rá, kifestik fehérre, pirosra, megtanítják énekelni, leányok módjára kacagni, játszani: s ott azután él, mint a paradicsomban, mindaddig, míg valamelyik eunuch gyanakodó szeme fel nem fedezi álöltözetében.

Akkor aztán természetesen megégetik.

De hát törődik azzal egy ifju, a kinek még leányarca van?

Találja ez irtózatossá azt a gondolatot: élni mint az égben, s aztán megégni, úgy menni az égbe? Megégni a gyönyörben, megégni a tűzben; szellő hajtotta hamuvá lenni, melynek minden porszeme kedvese porszemével szerelmeskedik.

Mert ugyanakkor azt a nőt is megégetik, a kinek bűne kibizonyul.

Ez már csak természetes.

Hanem egy esetben a bűnös ifju megmenekülhet a tűzhaláltól: — ha nem lehetett kitudni ki volt vétkes szerelmese a sok közül? Akkor csak megvesszőzik és elbocsátják.

Ez ismét igen indokolt nagylelkűség.

Dahomey szultánja ő felségének sokkal inkább érdekben áll azt megtudni, hogy naptárából melyik név után kell azt írni, hogy meghalt? mint a szökőnap névtelen jegyét kitörölni. Ha vall az ifju, megél.

Akkor csak a nőt magát égetik meg.

Egyszer egy szép fiatal gyermeket fogtak el a háremben, alig volt még tizenhat éves. Hogy melyiknek volt a sok nap közül bujdosója, azt nem lehetett kitudni.

Az ifju neve volt Juida.

— Látod Juida, mondá neki a király, te olyan fiatal vagy még, aztán most egy csók miatt meg kell halnod.

Meghalsz egy halavány arcz látása miatt; meghalsz egy suttogó szó miatt, meghalsz egy égő csók miatt; mikor már szó, látás és csók mind elmúlt.

— Oh nem mult el király, felelt Juida. — A csókot még most is érzem, a hangot még most is hallom, az arczot még most is látom s meg akarok halni érte.

Azzal aztán kikötteté Juidát a király egy magas karóhoz, mely körül nagy halom holtshén volt felgarmadolva.

Ez arravaló, hogy a halálra ítéltet nem adják át a rögtöni tűzhalálnak, hanem elébb körülrakják a szénhalmot bambuszkötegekkel; azokat meggyújtják s a mint azoknak a lángja felszítja a holt szenet, a mint a zsarátnak áthevülve egyre közeledik az elítélthez, úgy kinozzák őt halálra lassú tűzön.

Juida végig nézte a kinzó előkészületeket s nem vallotta meg kedvese nevét.

A király kirendelé hölgyeit, hogy tánczoljanak a máglya körül. Juida behunyta szemeit, nehogy egy szempillantása elárulja kedvesét akaratlanul.

Akkor a király egy jeladására hirtelen mindegyik hölgy egy köteg nádat kapott fel s azt a máglyára hajítá, s azután egyszerre körös-körül meggyújták a máglyát.

Juida csendesen körülhordta tekintetét s bátran szemközt nézett a királylyal, ki elefántja hátáról élvezé e látvány gyönyörét.

— Megvallod-e a bűnös nő nevét?

— Se ma, se holnap! volt a válasz.

A bambusz recsegve borult lángba az ifju körül; a szén izzani kezdett, a zsarátnak egyre szűkebb körbe szorítá a halálra kinzottat, a szép asszonyok egyre hányták a máglyára a tüzelő szert. Egyszerre hahotával kaczagott fel Juida a tűzhalom tetején.

— Mit nevetsz? kérdé tőle a király bámulva.

— Hogyne nevetnék! felel Juida. Mikor kedvesem, a kiért meghalok, legbuzgóbban rakja alá a tüzet! Hahalia!

— Melyik az? kiálta a király. — Látod, kegyetlen az

asszony! Látod, iszonyú a halál! Látod, szép az élet! Most váltsd meg magadat. Most állj bosszút. Most valld meg, melyik az a kegyetlen, ki kedvese alatt meggyújtja a máglyát?

Juida még egyet kaczagott, azután elleste a füstöt, mit a szél egyszer felé hajtott, nagyot lélegzett belőle és megfűlt.

A zsep asszonyok tovább tánczoltak a máglya körül.

OSZK

Országos Széchenyi Könyvtár

TARTALOM.

Milyenek a nők?

	Lap
Az úrnő	1
Egy lengyel történet	81
Emina	116
A könyező szultána	122
A rabnő	131
I. Egy nő, a kinek nem vehetni szavát	131
II. Ez a leány mégis szeret engem!	139
III. A ki két ezer évig várt az utolsó ütéssel	153
IV. Szemet-szemért	176
Lucrétia	189
Fredegonda	197
A kalifa papucsá	202
Miranda	218
A fehér lap	230

Milyenek a férfiak?

A kardvas és a villám	237
A hittagadó	277
A vakmerő	306
Egy csók, egy szó	336
A tudtán kívül férj	339
Juida	342

